

MEHDİ ZANA

Bekle Diyarbakır

DOZ

MEHDİ ZANA

Bekle Diyarbakır

© Bu Kitabın Hakları
DOZ Basım ve Yayıncılık
Ltd. Şti.'nindir.

DOZ YAYINLARI : 2
Anı - Yaşam Dizisi : 2
Birinci Baskı : Mart. 1991
Dizgi : SIMKO - 517 69 43
Baskı - Kapak Baskı : AYDINLAR Matbaacılık
544 76 29 - 30
Montaj: Mehmet AYDIN

Ön Kapak Resmi : Fevzi BİLGE
Kapak Tasarımı : Nurcan OKÇUOĞLU

DOZ BASIM ve YAYINCILIK LTD. ŞTİ
Nakilbent Sokak. No : 49 Kat: 2 D : 3
Tel : 517 13 78
Sultanahmet - İSTANBUL

MEHDİ ZANA
Bekle Diyarbakır

Hazırlayan
Ali ÖZTÜRK

SUNUŞ

Mehdi Zana'yı tanıdığım o ilk gün dahi espirileri, sıcak, şeri, kendine özgü anlatım tarzı, üslubu, jest ve mimikleriyle, değme tiyatrocuya taş çıkaracak rol yeteneğiyle dikkatimi çekmişti. İlişkilerimiz ilerlediğinde önsezilerimde yanılmadığımı anladım.

Her yönü ile ilginç bir kişiliği vardı Zana'nın. Bir yerde, tek kişilik bir tiyatroydu. Bir yerde, bir halk adamı. Aslında onun için kendisine özgü biri, demek en doğrusu.

Önceleri, kendisinden yaşamına ilişkin kesitler dinledim. Sonra, sorular sordum; yanıtlar aldım. Bazen güldüm, bazen düşündüm. Yaşamına girdikçe de, değerler yığını ile karşı karşıya olduğumu gördüm.

Öyle ya, kimdi Mehdi Zana? Nasıl bir insandı? Hataları, tutkuları, özlemleri, umutları, görüşleri, eylemleri nelerdi? Nasıl bir yaşam çizgisi izlemiş, nelerle karşılaşmış ve bir terzi çıraklığından Diyarbakır Belediye Başkanlığı'na, oradan da bir direnişin sembol kişiliklerinden biri olma noktasına nasıl gelmişti?

Her soru beni bir başka soruyla buluşturduğunda, oturup bu işi yazıya dökmeye, belgelemeye, önemli ve ilginç bulduğum bazı olayları, halkımızın bilgisine sunmak gerektiğini düşündüm.

Geriyse, Zana'nın böyle bir şeyi kabul edip etmeyeceği,

ederse bunu nasıl başaracağımıza ilişkin sorular kalıyordu. Bu ve benzeri soruları kafamda bir süre evirip çevirdikten sonra kendisiyle konuşmaya karar verdim.

O zaman, Zana ile ayrı ayrı kısımlarda kalıyorduk. O, I. kısımdaydı, ben II. kısımda... Haliyle istediğimiz her an görüşebilmemiz kolayca mümkün olmuyordu. Kısımlar arası görüşmeler ziyaretler şeklinde oluyor, o da sıra ile yapılıyordu.

Bu olanak doğduğunda, gidip tasarımı kendisine açtım. Yanıtını merak ediyordum. Ama O, gayet soğukkanlı bir şekilde ve hiçbir tereddüde yer bırakmadan:

"Neden olmasın! Böyle bir şeyden şeref duyarım" dedi.

Sevinmişim... Hemen harekete geçmek istiyordum. Fakat teknik eksiklikleri de gidermek gerekiyordu. En başta, görüşmeleri sağlıklı gerçekleştirebileceğimiz bir ortam gerekiyordu. Bu işi önceleri bizim koğuşta yapmak istedik. Ancak, birtakım nedenlerden dolayı olmadı. Bunun üzerine onun hüccesine karar kıldık.

Her sabah Zana'nın hüccesine gidiyor, anlattıklarını kaydettikten sonra kendi koğuşuma dönüp, konuştuğlarımızı işliyordum.

Yaşamına girdikçe, Zana'da güçlü mizahi bir kişiliğinin olduğuna tanık oldum. Bu beni daha da keyiflendirmiş, yazma isteğimi bir kat daha kamçılıyordu.

Objektif bir portre çizmek istiyordum. Cezaevinde ise sınırlılık söz konusuydu. "Ne yapsam, sınırlılığı nasıl aşsam" diye düşünürken, aklımıza Zana'yı tanıyan ve onun mücadele çizgisini yakından bilen bazı insanlara sorular hazırlayıp, Leyla Zana ile iletmek geldi. Bir dizi insana yazılar yazdım. Fakat söz konusu insanlardan sadece iki kişi bize yanıt verdi. Biri sayın İsmail Beşikçi, diğeri de Recep Maraşlı.

Bu ses kayıt ve not tutma olayını onbeş gün kadar ancak sürdürebilmiştik. Oraya her gittiğimde de Zana'nın çayını içerek birbirinden güzel ve ilginç sohbetler yaptık.

Sonra Zana bizim kısma geçti. Buna sevinmeye zaman bulamadan araya, Eskişehir'de başlayıp Aydın'a kadar uzanan

ve Aydın'da da bir süre devam eden, ölümün solunduğu direnişli günler girmişti.

Aydın'a getirildiğimizde direnişte olmamızdan dolayı çalışmalarımıza başlayamadık. Aynı ayrı hücrelerde kalıyorduk. Her direnişçi arkadaşımız gibi biz de bir dizi fırtınalı günler, sıkıntılı anlar geçirmek zorunda kaldık.

Direnişli günlerde Mehdi Zana'yı pek çok insandan ayıran yönlerinden birini daha keşfettim; en zor şartlar altında ve ölümün solunduğu anlarda dahi neşesinden bir şey kaybetmiyor, çevresindeki insanlara sürekli moral kaynağı oluyordu.

Direnişin bitiminden sonra yeniden bir araya geldik. Bu buluşmaya ikimiz de çok sevinmiştik. Çalışmamıza kaldığımız yerden devam etmek istiyorduk. Ama bunun için Eskişehir'de tuttuğum notlar gerekiyordu. Notlar da o sıra Aydın cezaevi müdürlüğündeydi. Bizi bir süre uğraştırdıktan sonra nihayet verdiler.

Toplam üç aylık bir çalışma sonunda bu kitap ortaya çıktı. Cezaevinin kendine özgü sıkıntılarından dolayı oldukça hızlı bir tempo tutturmak zorunda kaldık. İşe bir başka boyut vermek için, yorumsuz olarak bazı belgeleri birlikte vermeyi de düşünüyorduk. Fakat olanaksızlıklardan dolayı, bu mümkün olmadı.

Bu çalışmamıza, bir anlamda, yaşam öyküsü denilebilir. Ama bir anlamda onun da ötesinde bir anlamı var. Hedefimiz, bir yaşam öyküsü sınırlarını aşmaktır. Başarabildikmi, bilemiyorum. Bu sorunun yanıtını okurlara bırakıyorum.

Ali ÖZTÜRK

BİR BİYOGRAFİ ÜZERİNE NOTLAR

Yalnızca devrimci mücadele içinde olanlarımızın değil, bizim toplum olarak da güçlü bir tarihsel belleğe sahip olmamız gerektiğine inanıyorum.

Tüm kişiliği kilit altında tutulan halkımızın, tarihsel köklerinden kopararak, kendi kendine yabancılaştırılması, aynı zamanda bir belleksizleştirme eylemidir. Sömürge toplumların, tarihsel belleği silinmeye çalışılmaktadır. Tarih bilincinin yerini efsaneler, hurafeler, masallar almıştır. Asimilasyon sadece dil kültür boyutuyla değil; bu boyutuyla da ele alınmalıdır.

Ortadoğu'nun en eski ve yerleşik halklarından biri olan ve köklü bir kültürel, tarihsel mirasa sahip olan Kürt halkının geçmişinin izlerinin silinmesine karşı mücadele, aydınlanmanın, sömürge boyunduruğundan kurtulmanın vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu zengin, köklü mirası hem bugünün kuşaklarına, hem dünya halklarına tanıtmak, aynı zamanda sömürgeciliğin, kültürel, edebi ve tarihsel yıkımlarına karşı da bir mücadeledir.

Tarihimizin karartılmak istenmesinin; bizde güçlü bir bellek oluşamamasının sonuçları nelerdir?

Her şeyden önce, geçmişini bilmek bugünü kavramanın bir anahtarıdır. Günümüzü yarına doğru bilinçli olarak dönüştürebilmenin de bir gerekliliği... Bu geçmişsizlik yüzünden her kuşak, tarihi adeta kendisiyle birlikte başlatılabilmek saplantısına

kapılmıştır. Bu ilkelik, devrimci mücadeleye de yansımış durumda... Kimileri, tarihe kendilerinden önce ve kendilerinden sonra diye "milat" düşünüyor. Geçmişte yapılanların sevabıyla günahıyla yeni kuşaklara aktarımı; kan dolaşımı kesiliyor. Böylece, tarihte yaşanan talihsizlikler bir daha, bir daha yinelenemiyor. Oysa bu yanlışlardan arınmak güçlü bir tarihsel belleğe sahip olmakla pekâlâ mümkün... Geçmiş, sadece övünmek ya da yerinmek için değil; bugünün pratiğine ışık tutup, yanlışları ve doğruları sentezleştirebilmemiz için de gereklidir. Tarih böyle okununca bir anlam oluşturuyor.

Ülkemiz tarihine ilişkin zengin dökümanların yayınlanmaya başlaması henüz çok yeni ve sınırlıdır. Yakın tarihimizde, mücadele içinde nice olaylar, nice deneyimler yazılmadığı, belgelenmediği için gelecek kuşaklara aktarılmıyor; yok olup gidiyor, unutuluyor. Kulaktan kulağa dolaşanlar ise zamanla gerçekliğini yitirip efsanelere, masallara dönüşüyor. Tarihimizin masallaşmaması için belgelenmesi gerekir. Tarihsel deneyimlerimizin bilgisine son derece ihtiyacımız var.

Bilgi birikimi ve deneyimler, insanlığın ortak mirasıdır. Onları kollektif hale getirmek, toplumsallaştırmak hepimizin görevidir. İnsanlık bugün çok ileri bir bilimsel ve teknolojik potansiyele sahipse, bu, binlerce yıllık insan emeğinin taş taş inşa edilmesiyle, damla damla birikmesiyle oluşmuştur. Bugün kitaplarda bir iki satır olarak okuyup geçtiğimiz bir bilgi kıntısı için bile insanlık nice fedakarlıklar göstermiştir. Pek çok emek harlandı, acılara, eziyetlere katlandı. (Engizisyon, bilimsel bir bilgi üreten insanları diri diri tavada kızartarak cezalandırıyordu...) Bize kalan o bir iki satırın arkasında, koca bir emek dünyası var. Günlük hayatımızda işlerimizi kolaylaştıran, belki çok kanıksadığımız için artık farkına bile varmadığımız nice buluşlar, düşüncemizde açılan nice yeni ufuklar, sanatsal olarak yaratılmış nice güzellikler de öyle.. Belki bizler de geleceğe böyle imbikten geçmiş katkılar bırakacağız. Bırakabilmeliyiz de... Hiçbir insanın hayatı asla önemsiz değildir; hatta kendi başına bir tarihtir.

Ülkemizde bu tarihsel bilince önem verilmesi, aydınlanma sürecinin çok önemli bir aşamasına geldiğimizin göstergesi olacak.

Devrimci mücadeleye katkıları olmuş, yaşamları kimi tarihsel süreçlerin odağında geçmiş ve onun hem öznesi hem de nesnesi olmuş insanların tanıklığı, güçlü bir tarihsel bellek oluşturmak için son derece gereklidir. Bu insanlar çoğunlukla alçakgönüllüdürler; kimseye zarar gelmesin, kendine pay çıkarmak gibi anlaşılmasın diye, pekçok nedenle anılarını yazmaktan, hatta sık sık bunları aktarmaktan çekinirler. Bu, biraz da bizim toplumumuza özgü anlamsız bir gururdur. Oysa pek çok tarihsel olay, o süreçleri yaşayan insanların tanıklığıyla daha iyi belgelenebilir, çözümlenebilir. Bu tanıklıkları teşvik etmek gerekiyor.

Bu nedenle Ali Öztürk, Mehdi Zana'yı, yaşadığı, tanık olduğu anılarını anlatması için sıkıştırmaya başladığında çok sevindim. Çünkü, Mehdi Zana, yaşamıyla ülkemizin yakın tarihine tanıklık edebilecek; tanıyan herkesin kişiliğine saygı duyduğu bir insan. Onun yaşadıklarını anlatması, deneylerini aktarması; hem tarihçilerimiz hem de yeni kuşaklar açısından yararlı malzemeler sunacaktır. Bu, unutulmaya terk edilmiş kimi şeylerin belgelenmesi, iç yüzü bilinmeyen ya da karanlıkta kalan kimi olguların aydınlatılması açısından da önemlidir.

Ali Öztürk bu biyografik denemeyi yaparken, sırf Zana'nın anlattıklarını yazıya geçirmekle kalmadı, O'nun anlatmak istediklerini, vermek istediği mesajlarını, duygularını da kendi üslubuyla yorumlamaya çalıştı. Ortaya ilginç bir yazın türü çıktı.

Yazılanların bazı tartışmalara yol açabileceğini biliyorum. Böyle olması da normal. Çünkü Zana, birçok olayın tarafı ve kimi olguların da odağında duran bir kişi. Bu nedenle söyleyeceklerinin oldukça yankı bulması gayet normal olacak. Bu yankılarla yapılacak tartışmaların kimi olguların daha iyi kavranmasına yardımcı olmasını diliyorum.

Bu çalışmada, doğrudan doğruya anlatılmasa da, ülkemizin çok çalkantılı bir döneminde sınıfların konumu, ilişkileri, siyasal mücadelenin hangi kanallara yönelip, nasıl biçimlendiğine dair çok berrak bir arka plan sunuluyor. Diyarbakır gibi, ülkemizin önemli bir tarihsel, siyasal ve kültürel merkezinde ve yine

onun kadar bir öneme sahip Silvan ilçesinde esnaf çarşısında olgunlaşan, kendine yol arayan ve sosyal hareketlenmelerin kendi insanlarını nasıl yarattığını, onların siyasal arayışlarını, devletle, ağalarla, bürokrasi ile çatışmalarını çok net bir biçimde izleyebiliyoruz.

Zana'nın yaşamı, bir bakıma, Kürtlerin aydınlanma ve politize olmaları sürecinin bir prototipini oluşturuyor. Olaylar geliştikçe, Türk sosyalist hareketi ile Kürt milliyetçiliğinin arayışlarının kesiştiği ve ayrıştığı noktaları ve bunların ardındaki etkenleri de gözleyebiliyoruz. Kürt aydınların TIP'de kendilerine bir kanal bulma çabaları; ulusal ve toplumsal muhalefetin bir bileşeni olarak "*Doğu Mitingleri*"nin yaygınlaşması; Kürt kimliği ile ilk kez bir demokratik kitle örgütü olarak DDKO'ların kurulmaya başlaması; sosyalist gençlerin, ilerici aydınların ve geleneksel milliyetçi akımların bir araya geldiği DDKO'ların 12 Mart yargılamalarıyla siyasal çizgiler halinde saflaşmaya başlamaları... ve daha pek çok sosyal-siyasal oluşumu Zana'nın aktif politik yaşamında, olayların hemen içinden gözleme olanağı bulabiliyoruz.

Mehdi Zana'nın anıları Kürt halkının kendi dinamikleri ile yetiştirdiği bir halk adamının öyküsüdür. Anılarda "*halkın bir bayrak gibi dalgalanması*" deyiminden söz ediliyor. Bu deyim daha önce hiç duymamıştım. Bu bir imgelemeden çok, bir gözlemi ve bir coşkuyu ifade ediyor. "*Halkın dalgalanması*" nı ancak, o anın coşkusu ve elektriklenmesini halkla birlikte yaşayan biri ifade edebilirdi. Çarşıdan, sokaklardan, köy meydanlarından, halkın günlük yaşamından çıkıp gelen bir politika adamı olarak, kendi halkının yapısını iyi tanıyan, nabzını tutabilen ve kolayca etkileşime girebilen bir insanın gözlemlerini, duygularını öğrenmek; toplumumuzun sosyal-psikolojisini tanımak bakımından öğretici olacak sanırım.

Anıların en ilginç bölümlerinden biri, kuşkusuz, Mehdi Zana'nın popülaritesini de pekiştiren Diyarbakır Belediye Başkanlığı dönemidir.

Diyarbakır Belediye Başkanlığı'na bir Kürt aydınının seçil-

mesi, o günün Türkiye'sine çok kesin politik mesajlar taşıyan bir olaydı. Etkili bir karşı-propagandaya, yurtsever-milliyetçi ve sol oyların birçok bağımsız aday ve CHP arasında bölünmesi gibi dezavantajlara rağmen Mehdi Zana'nın seçilmesi, TC egemenlerinin kulağına kar suyu kaçırmaya yetmişti. Yerel yönetimlerin birdenbire bağımsız, anti-sömürgeci adayların eline geçerek, *de facto* bir özerklik kapısı açma olasılığı bütün mülki ve askeri erkani ürkütmüştü. Zamanın Genelkurmay Başkanı Sancar'ın, Kürtçü bir belediye başkanının elini sıkıkmamak için Diyarbakır'a törensiz gelip gitmeyi göze alacak kadar hazımsızlık göstermesi, bu konuda egemen güçlerin duyarlılığını anlamak için önemlidir.

Belediye'nin başarsız olması, Zana'nın güç duruma sokularak kaçınılmak istenmesi ve halkın bu tür bağımsız tercihlerden caydırılması için, başta CHP hükümeti, Ordu, MİT ve bürokrasi olmak üzere pek çok çevre alarma geçti.

Diyarbakır Belediyesi'nin diğer bir talihsizliği ise, onu bir mevzi haline getirilebilecekken, sol grupların çekişme alanı haline sokulması; siyasal rekabetten doğan sürtüşmelerle, hesaplaşmalarla işleyemez hale getirilmesiydi. "Devrimci" bir sendikayla devrimci bir belediyenin, Diyarbakır sıcağında çöp grevi ile siyasal bir hesaplaşmaya girişmeleri bunun kötü görüntülerinden sadece biriydi. Zana, bize daha nice ibret verici olay aktarıyor. Bunları okurken 12 Eylül öncesi "*sol hareket*"in sıkıntı ve açmazlarının bir kesitini daha görüyoruz.

Ve bütün bu çekişmelerin ortasında, arkasında pek az ve organize olmayan bir arkadaş grubunun desteğiyle, kişisel yetenek ve inadıyla bir şeyler yapmaya çırpınan bir belediye başkanının olağanüstü direnci!..

12 Eylül'den sonra Danışma Meclisi, yerel yönetim yasalarını yeniden düzenlerken, "seçilmiş belediye başkanlarının İçişleri Bakanlığınca görevden alınabilmesi ve yerine geçici atama yapabilmesi" gibi önlemlere, özellikle Diyarbakır ve Fatsa belediyeleri gibi örneklerden kendilerini korumak için gitmişti. Yönetim bu deneyimden kendine dersler çıkardı. Acaba Kürtler ve

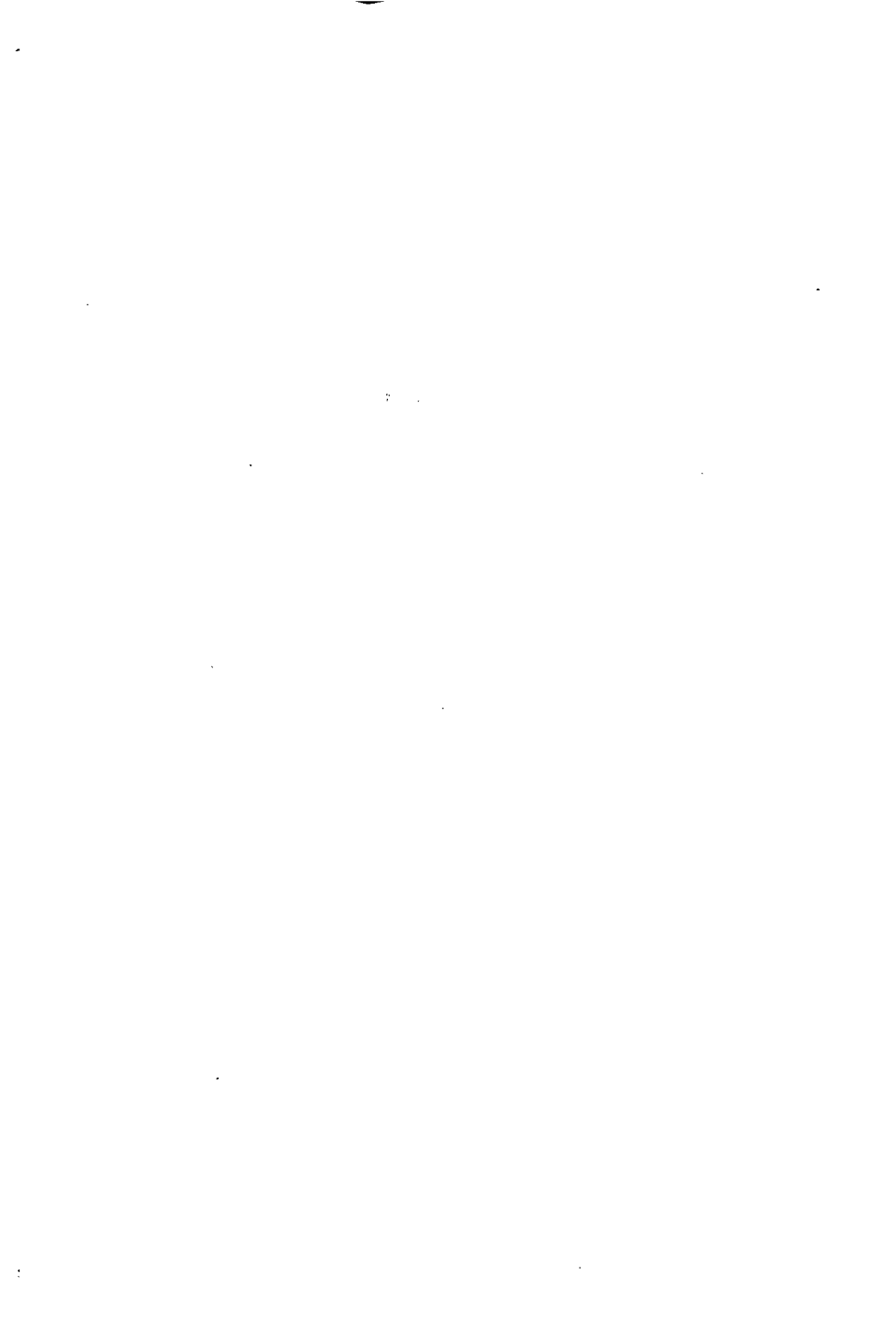
sosyalist hareket de bu gelişmelerden kendileri için yeterince dersler çıkarabildi mi? Zana'nın anlatımları böyle bir sorgulamayı herkesin yapması için bir vesile sayılmalıdır.

Biyografide, bütün yaşamı boyunca yaptıkları ve yapamadıkları için Zana'nın açıkğönüllü özeleştireli de var. Diyarbakır zindanıyla somutlaşan 12 Eylül döneminde ise anlattıkları oldukça mütevazî. Çünkü Diyarbakır cezaevinde, teslimiyet dönemi dahil, tavırlarıyla, yaşantısıyla, ilişkileriyle her dönemde insanlara moral kaynağı olmuş; çevresine güven ve umut aşlamış biridir o. Diyarbakır zindanında yaşayan, zulüm gören, direnen her devrimci için Zana, saygıyla anılan bir isim... Kitabın bütünlüğü içinde bu gerçek zaten görülecektir; ama ben, ayrıca ifade etmeyi bir görev sayıyorum.

Recep MARAŞLI

I. BÖLÜM

ÇOCUKLUĞUMUN İLK YILLARI

20 Aralık 1940 tarihinde Silvan'da doğdum. Babam, rahmetli Hilmi Bilici, Silvan Belediye Başkanlığına yapıyordu. Annem Zemzeme Hanım, dokuz çocuklu bir ev kadını. Dört kız, beş erkek kardeşiz. Ben üçüncüyüm. İki ağabeyim var, diğerleri benden küçük. Çocukluğum Silvan'da geçti.

Her çocuk gibi, benim çocukluğum da koşarak, oynayarak; bazen acı duyarak, bazen coşarak; şununla bununla uğraşarak geçti. Okul çağına geldiğimde, babam beni okula yazdı. Okulda diğer çocuklara fazla benzemezdim. Daha bir ateşli yapım vardı. Ele avuca sığmaz, afacan ve heyecanlı bir çocuktum. Çocukluk günlerimde bile kollektif olarak davranmayı seviyor, çocukların oyunlarını örgütleyordum.

Top yüzünden olsa gerek, ilkokulu dahi doğru dürüst okuyamadım. İşin acı olan yanı, top oynamayı o kadar çok sevmeme rağmen, hiçbir zaman kendime ait bir topum olmadı. İnekle rin tüylerini yolarak top yapıp onunla oynar ya da arkadaşlarımla toplarımdan faydalanırdım.

Babamın sayesinde sınıfı geçtiğim gibi, yine babamın sayesinde okulu bitirmiştım. Çünkü derslere önem vermiyordum. Ya köye anneanneme kaçır ya da sokaklarda top koştururdum. Bir topumun olmasını o kadar çok istiyordum ki! Bu tutku bazen düşlerime bile giriyordu.

Çocukluk yıllarımla ikinci tutkusu artistlikti. Artist olma isteğiyle doluydum. Benim gibi iki arkadaşım daha vardı. M.A. ve H.A. ile beraber Silvan'ın tepelerine gider, kovboyvari yum-

ruklaşır, tepeden yuvarlanıp, takla atarak artistlere benzemeye ve kendimizi rollere hazırlamaya çalışırdık. Zaman zaman bur-numuzun kanadığı oluyordu. Bir artist okulunun olduğunu sanıyor ve bu okula gitmek istiyorduk.

İlk aşkı öğretmenim olmuştu. Onu çok seviyordum. Bu yüzden öğretmenimi herkesten kiskanıyordum. Buna, küçük bir yüreğin büyük aşkı da denilebilirdi!

İkinci aşkı ise ondört yaşındayken yaşadım. Tarih 1954. O zaman terzide çırak olarak çalışıyordum. Bizim dükkanın hemen arka sokağında memur bir aile vardı. O ailenin kızına aşık olmuşum. Kızın adı İ.E. idi. Ben çalışıyordum, kızsı ortaokula gidiyordu.

Kızla ilişkimizi sürdürebilmek için, ondan okumam için kitap getirmesini istiyordum, O da getiriyordu. Okuduktan sonra tekrar iade ediyordum. Kızın annesi de beni seviyordu. Bir top oyunu sırasında dizim yaralandığı için kız beni evlerine götürdü. Annesi dizimi pansuman etmişti. Bu ilgi çok duygulanlandırmıştı beni. Hatta bir defasında, sırf kıızı görebilmek için kendi dizimi yaraladım. Ama O, yine düştüğümü sanmış, çok üzülmüştü.

İ. ile görüşmek, evlerine gitmek, onunla daha çok beraber olmak, sesini daha yakından duyabilmek için akla mantığa sığmayan bahaneler yaratıyordum. Bizim evde ortalama iki günde bir tandır ekmeği pişirilirdi. Annemden habersiz, o ekmeklerden birkaçını alarak onlara götürüyor, ekmekleri annemin gönderdiğini söylüyordum. Onlar da buna inanarak, anneme teşekkür üstüne teşekkür ediyorlardı. Oysa ekmekleri koynumda gizleyerek, evden habersiz götürüyordum. Bu ekmekli, yemekli gidiş gelişler epey sürdü. Onların Elazığ'a tayinleri çıktı. Adeta beynimden vurulmuşa dönmüştüm. Oturup saatlerce ağlamıştım. Yalnızca iki gün dayanabilmişim bu hüznü dolu sevda ayrılığına. İki günlük süreyi sokaklarda mecnun gibi şarkı söyleyerek geçirdikten sonra, üçüncü gün daha fazla dayanamayarak peşinden Elazığ'a gittim.

Yorgun ve bitkin bir halde varmışım Elazığ'a. Ayakta du-

racak halde değildim. Üzüntü, yorgunluk ve tedirginlik, beni perişan etmişti. Ne yapacağımı bilemiyordum. Kızın babası bir ofiste memur olarak çalışıyordu. Erkenden gittiğim için de ofis daha açılmamıştı. Orada öyle beklerken sonunda sızıp uyuya kalmışım. Kapıcının dürtüklemesiyle uyandım. Bir süre sonra kızın babası geldi. Ondan adres alarak evlerine gittim. Oraya gidişime hem kız, hem de annesi ve kardeşleri çok sevinmişti. Hepsi birer birer boynuma sarıldı. Orada iki gün kaldım. Üçüncü gün hazin bir törenle geri dönmek zorunda kaldım. İkinci aşkım da böylece noktalanmıştı. Bir daha da kendisiyle görüşmemiz mümkün olmadı.

"SİZ GİDİN BEN GELİYORUM"

İlkokulu bitirince, babam beni ortaokula kaydetti. Ancak bende istek yoktu. Okumaktan, okula gidip gelmekten hoşlanmıyordum. Okul bana işkence gibi geliyordu. Öğretmenin birinden yediğim dayak üzerine okula gitmekten vazgeçtim. Okulu bıraktığım gün, babamdan korktuğum için köye kaçtım. O sıra Mithat ağabeyim *Herşen* köyünde öğretmenlik yapıyordu. Ağabeyim neden geldiğimi sorduğunda:

"Ankara'dan misafirlerimiz geldi. Babam da beni size gönderdi, 'git ağabeylerine söyle, gelsinler' dedi. Ben de geldim" yanıtını verdim.

Nusret ağabeyim de o zaman Mithat ağabeyimin yanında kalıyordu. Bana inanmışlardı. Hep beraber geri, Silvan'a döndük. Eve yaklaştığımızda:

"Siz gidin ben geliyorum" diyerek onları atlatıp, eve hiç uğramadan köye, Ninemin yanına gittim. Ama bu yalanım fazla sürmedi; ağabeylerimin eve gitmeleriyle birlikte benim foyam ortaya çıktı.

Köyde onbeş gün kaldıktan sonra, karlı bir kış günü ninem beni *Tares*' li *Mele Mihemed'in* atının terkesine bindirerek Silvan'a gönderdi. Bu yolculuk sırasında yanımızdan geçen bir cip atımızı ürkütüp, bizim attan düşmemize neden oldu. Hava kor-

kunç soğuk olduğundan çok üşümüştüm. Elim ayağım tutmaz olmuştu. *Mele*'nin de kafası kırılmıştı. Ağlamamak için kendimi zor tutuyordum. Her tarafım soğuktan mosmor olmuştu.

Ellerim ve ayaklarım bana ait değildi sanki. Uyuşmuşlardı. Eve dönünce, annem ayaklarımı ve ellerimi sıcak suyun içine sokup, uyuşukluğu açmaya, ağrılarımı hafifletmeye çalıştı. Neden sonra kendime gelebildim.

Okulu sevmediğimi anlayan babam, Silvan'a döndüğümde, beni okuldan alıp bir terzinin yanına çırak olarak verdi. Bu da yine torpille olmuştu. O dönemlerde okumanın yeterince önemi kavranmış değildi. Bunun için de aileler okuma yerine, çocuklarını bir zanaata vermeyi yeğliyorlardı. Ancak iş alanı azdı, işsizlik ise çoktu. O yüzden, bir işe girmek ancak torpille mümkün oluyordu.

Çalıştığım dükkanda toplam dört kişiydik. Erkek giysileri üzerine iş yapıyorduk. Dükkanımız Silvan çarşısında idi. O zaman orası en işlek yerlerden biriydi. Çarşının ortasında bir havuz vardı. Havuzun etrafı ağaçlarla süslüydü. Hafta sonlarında oralar çeşitli yerlerden gelen köylülerle dolup taşardı.

Ustamı çok sevmiştim. Adı, Mustafa Aydınak'tı. Şen, namuslu, iyiliksever, dost canlısı, oturmasını kalkmasını bilen, espiritüel ve alçakgönüllü bir insandı. Bana da çok yardımı dokunuyordu. Birçok hatamı görmezlikten gelirdi. Ama gel gör ki, bendeki kaçamaklarda dur durak yoktu; durmadan kaçamaklar yapıyordum. Cumartesi-pazar okullar tatil olduğu için, bu günler topun en yoğun olduğu günlerdi. Fakat o sıralar, terzilerde tatil yoktu. Topa olan tutkumdan dolayı her defasında bir yolunu bulup kaytarıyordum

Mustafa Usta'nın yanında bir yıl çalıştıktan sonra Tevfik Usta'nın yanına geçtim. Tevfik Usta'nın dükkanı da kalabalıktı. Niyazi Usta ile tanışmamız bu dönemde olacaktı.

Derken 1954 seçimleri geldi çattı. Bu dönemde DP'den bir kısım milletvekili kopup Hürriyet Partisi'ni (HP) kurmuştu. Demokrat Parti'nin başarısızlıkları, hayat pahalılığı, baskılar, aydın kesimle DP'yi karşı karşıya getirmişti. Bu da aydınların dikkatini

HP üzerinde toplamıştı. Niyazi Usta da, sandık başkanı olarak *Sâsa* köyüne gitmişti. O zamanlar, bugünkü gibi her yere vasıta yoktu. Onun için sandık görevlileri iki gün önceden yola çıkıyordu. Niyazi Usta köyde HP'ne oy çıkarmak için bu iki gün içinde propaganda yapmıştı. Köylü az çok ikna olmuş, ancak seçimden bir önceki günün akşamı konuşmalar arasında biri:

"Niyazi Usta, iki gündür bize durmadan hürriyetten bahsediyorsun. İyi güzel ama, bu hürriyet nedir? Biz cahil insanlarız. Böyle sözlerin anlamını bilmeyiz. Bize biraz bu hürriyet sözcüğünden bahseder misiniz?" diye sorar.

Niyazi Usta'nın cevap vermesine fırsat kalmadan, araya köy imamı, *Mele Mihemed* girerek;

"Sorunuza izninizle ben cevap vereyim. Hürriyeti sordunuz, değil mi?"

"Belê."

"Hürriyet...Diyelim ki senin iki karın var. Bunlardan birini senden alıp, bir başkasına verdikleri zaman senin ses çıkarmaman demektir."

Bunun üzerine köylülerin suratları asılır. İnsanların tavırları birdenbire değişir. Niyazi Usta'ya karşı soğuk bir tavır içine girerler. Bir gün sonraki seçim sandığında HP'ne bir tek oy çıkar, o da, Niyazi Usta'nın oyudur.

Terziliğimin ilk yılı bu kaçırlı-çalışmalı, toplu-oyunlu fırtınalar arasında geçti. İçim içime sığmıyordu. Daha o zamandan insanları çok seviyordum. En büyük tutkularımdan biri insanların bize yardımcı olabilmektir. İkinci yıl, pazar tatili hakkı almak amacıyla çırak ve kalfalar arasında çalışmalar yapılmaya başlandı. Adil Kalfa'nın, rolü büyük oldu. Bütün terzilerin çırak ve kalfalarından destek görmüştük. İşin ciddiyetinin farkına varan terzi ustaları, herhangi bir greve meydan vermeden ve belediye işe el atmadan, kendiliğinden bu talebimizi kabul ettiler. O haftadan sonra pazar tatili yapmaya başladık. Böylece bütün dünyamız sayılan top oynama olanağına kavuşmuştuk. Kendimize karşı olan güvenimiz de artmıştı. Direnmemiz zafere dönüşünce, yeni istekler öne sürmeye başladık. Ama yine de o dönemde

bütün dünyamız top ve sinema ile sınırlıydı.

Teyzemin oğlu Adnan da benim gibi bir sinema tutkunuydu. Onunla birbirimizi çok severdik. Yapışık ikiz kardeşler gibiydik. Hemen hemen tüm zamanımız birlikte geçiyordu. Her şeyimizi paylaşır, her konuda birbirimize destek olmaya özen gösterirdik. Bir defasında Adnan'la, *Romeo ve Juliet* filmine gitmiştik. Film bizi çok etkilemişti. Onun için ikinci kez seyretmek istiyorduk. Ancak ikinci kez bilet alacak kadar paramız çıkmadığından 5 km. yaya yürüyerek köye gitmiş, 500-600 kadar ceviz toplamış, onları getirip Silvan'da 70 kuruşa sattıktan sonra ancak filme yeniden gidebilmişdik.

Niyazi Usta ile Tevfik Usta'nın ortaklığı fazla sürmedi. Aralarında anlaşmazlık çıkınca, ayrıldılar. Aradan biraz süre geçince, ben de ayrılarak Niyazi Usta'nın yanına geçtim. Orası bana daha cazip geliyordu. Hislerimde yanılmadığımı zaman içinde anladım. Bu beraberliğimiz, 1957'den 1977'ye kadar aralıksız sürdü. Önceleri çiraklık olarak süren bu beraberlik, bir süre sonra ortaklığa dönüştü.

Bu dönemde, gittikçe daha çok sosyal faaliyetler içine girdim. Çevrem de uygundu buna. Niyazi Usta'nın da bunda rolü büyüktü. O, kendi kendini yetiştirmiş; kendine has politik görüşler edinmiş; kültürlü, mantıklı bir insandı. Çevresi üzerinde de ağırlığı vardı. Sayılır, sevilirdi. Çok okur, politik gelişmeleri yakından takip ederdi. Terziliğinin yanı sıra tiyatroculuğu da vardı. Çok yönlü kişiliği olan bir insandı O.

Bizim dükkan o zamanlar tam bir kültür merkeziydi.. Neler konuşulmazdı, neler... Kürt isyanları anlatılır; tartışmalar yapılır; övgülere, yergilere girilir; olasılıklar üzerinde durulurdu. Neden ve sonuçlar irdelenmeye çalışılır; ağalardan ve ağa zulmünden, köylülerin sefaletinden, ağalara olan bağımlılıklarından, kendi aralarındaki kaygan ilişkilerinden, çatışkılardan, daha pek çok şeyden söz edilirdi. Gençler, köylüler, aydınlar, üniversite öğrencileri toplumun her kesiminden insanlar dükkanın müdavimlerini oluşturuyordu.

Elimden geldiği kadar bu konuşmaları dinliyor, yorumlar-

da bulunmaya, koşulları bütünlük içinde değerlendirmeye, olup bitenleri mantık süzgecinden geçirmeye, kafama takılan sorulara yanıt bulmaya çalışıyordum. Bu da, gün geçtikçe daha çok etkilenmeme, politik atmosfer içine daha çok girmeme neden oluyordu. O isyan ve katliam konuşmalarının beni nasıl derinden derine etkilediklerini anlatamam. Ancak, o dönem sol düşünceye ilişkin konuşmaların yine de yeterli olduğu söylenemez- en azından bizler için. Dükkandaki konuşmalarda arada bir Nazım Hikmet'in ismi geçirdi. Genelde *Cigerxwin* ve *Melê Ciziri* 'nin şiirleri daha çok okunuyor ve tartışılıyordu. Kimi arkadaşlar da konuşmalarında, belli belirsiz sosyalizmden, kömünizmden söz ediyordu. Niyazi Usta'nın dükkkanı benim üniversitem olmuştu adeta.

49'lar olayı da bu dönemde oldu. DP, içinde bulunduğu bunalımdan çıkma yollarını halka saldırmakta, kemerleri sıkırmakta aramış, bu nedenle zamanın Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın önerisiyle, Kürtlerin aydın ve önder konumundaki 2000 kadar insanını tutuklayıp, bir kısmını asarak hem dikkatleri bu tarafa çekmek, hem de Kürt halkına gözdağı vermek istemişlerdi. Fatın Rüştü Zorlu ve Celal Yardımcı'nın, bu düşünceye karşı çıkması sonucunda bu projeden vazgeçilmiş; bunun yerine Kürt kökenli 49 aydın ve öğrencinin İstanbul'da tutuklanması ile yetinilmişti. Bu olay halk arasında gizliden gizliye konuşuluyordu. Hücreye konuldukları, güneş yüzü görmedikleri, işkence gördükleri, Emin Batu isimli birinin hücrede öldüğü kulaktan külağa yayılan haberler arasındaydı. Bu olaylar ilgimi çok çekmiş; üzerinde düşünmeme, kafa yormama, kendimce birtakım sonuçlara varmama yol açmıştı.

"KARA ÇARŞAMBALAR"

1960'da Silvan'a tayin edilen kaymakam Ahmet Zihmi Akın, ilçede bir lise açılması çalışmalarını başlattı. Aydın bir insandı. Halkın da aydınlanmasını istiyordu. *Kültürseverler Derneği* vasıtasıyla piyesler hazırlayarak halktan bağış toplayıp,

bu işi gerçekleştirmek istiyordu. Piyeslerin geliri ve halktan toplanan paralarla binanın temeli atıldı. Ama daha fazla paraya ve daha fazla desteğe gereksinim vardı. Bürokrasi işi sürekli ağırdan alıyor, gerekli olan yardımı yapmaya bir türlü yanaşmıyordu. Bunun üzerine piyesleri diğer kasabalarda da oynamaya karar verdik. İlk gittiğimiz yer Kulüp kazası oldu.

Hemşehrimiz Yusuf Azizoğlu'nun Sağlık Bakanı olması da Milli Eğitim Bakanlığı'ndan, binanın bitirilmesi için destek görmemize yeterli olmamıştı. 1965-66'ya kadar bu böyle devam etti. Bundan sonra, Silvan'dan heyetlerin gitmesiyle zamanın hükümeti işe el attı ve lise binası nihayet tamamlandı.

İyi giyinmeyi, temiz ve pak olmayı çok seviyor, özellikle de pazarları göğsüme çiçek takarak Silvan'ın çarşı ve sokaklarında dolaşmaktan zevk duyuyordum. Herkesle kolay ilişki kurmanın biri olmam bir çok arkadaş edinmemi sağlamıştı. Zaman zaman arkadaşlarla kahvelerde oturup konken oynuyorduk.

Bahar aylarında Silvan'da her şey bir başka güzeldi. Her taraf çiçeklerle süslenir, doğa yeşilliğini giyinerek güzelleşir; nazlanır, şiirleşir, dağlar ve vadiler genç bir kız gibi süslenirdi. Kuş cıvıltıları çocuk sesleriyle buluşur; çobanların yaktıkları türküler, ağıtlar, yaşamla bütünleşir; hasretliklerin düş tellerinde ezgilere dönüşürdü.

Sevdalıların manileriyle, özlemleriyle, sabırlarıyla çardaklarda kazaklar örülür, nakışlar işlenir; en güzel duygular, hünerli ellerin eşliğinde sevgili mendillerine dökülüp, çiçeklenirdi. Bazen bir damla gözyaşıydı bu nakışlar; bazen bir iç çekiş, bir öfke, bir burukluk, bir sevda peteği...

Özellikle de *Aşê Nebo* tepesine gidip çiçek topladığım günleri ve oradan Silvan'ı seyredişlerimi; o coşkuları; o canlılıkları; anılardan anılara, düşlerden düşlere yolculukları unutamıyorum.

Silvan'ın surlarından yükselen tarihin yaşlı rüzgarları, halkımın öfke ve çılgınlıkları ile birleşerek beklentinin meltemleri ile buluşur, *Aşê Nebo* tepesine bir fısıltı halinde ulaşırdı. Uzaktan, taa uzaklardan gelen o bahar kokularının, rüzgarların kanadına takılıp gelen o dost haykırışlarının duygularımı nasıl alevlendir-

diğini bugün bile duyabiliyorum.

Hele *Newroz* günlerinde; *Gulan*'larda, *Kara Çarşambalar*'da bir başkadır Silvan. Tepelerde, bahçelerde, çeşme başlarında Silvan halkının baharı karşılaması yokmu; o anılarımda ayrı bir zevk, ayrı bir duygu kaynağını oluşturuyor.

O günlerin; geleneklere göre sağlık-mutluluk inançlarını da içermesi, o bahar heyecanlarına bir başka bahar daha katıyordu. Bunun için herkes birkaç gün önceden hazırlıklara başlar, o günün şafağında, yani güneş daha doğmadan herkes kalkar, inançlara uygun olarak evlerin pencerelerinde ya bir bardak, ya da bir testi kırarak günü karşılardı.

Geleneksel ikinci ilginç bir şey de, günün şafak sökümlünde her ailenin kendi içinde, inançlara uygun olarak birbirlerinin saçlarından birer tutam kesmesiydi. Her *Kara Çarşamba* gününde bu tekrarlanırdı. Bu işler bitirilince de, akşamdan hazırlanan denkler ve yemekler atlara, eşeklere ve katırlara yüklenir, herkes en güzel elbiselerini giyer, piknik için kararlaştırılan yere doğru yola çıkılırdı.

Konaklama yeri olarak, genellikle yeşillik, sulak ve doğal güzelliklerle daha çok içiçe olunan yerler seçilirdi. Oralara varıldığında denkler açılır; oturmak, üzerlerine uzanmak için yerlere kilimler serilir; yastıklar konulur, yemekler yapılırdı. Şarkılar, gramafonlar, halaylar eşliğinde baharın uyanışına, kışın çekirdeğinden filizlenişine hoş geldin denilirdi.

Kaniya Xulo, Aşê Nebo, Kaniya Mezin, Kaniya Navîn, Moşrît, Kanî Sipî, Kaniya Zaro, Seyrantepe, Bexçê Zreetê, Piştâ Çolê, Bexçê Mihemed Efendî, Qoleg, Newala Golê, Seksenûçê en güzel piknik yerleriydi.

Mutaasıp bir aile yapısına sahip olmamıza rağmen yine de üzerimizde bir baskı hissetmezdik. Karşılıklı sevgiye, saygıya ve hoşgörüye dayanırdı ilişkilerimiz. Babam milliyetçi demokrat bir insandı. O yüzden, çevrenin dedikodularına aldırış etmez, özel yaşantularımıza karışmaktan kaçınırdı. Bizlere her zaman güvenirdi. Sürekli, "Toplumun rahatsız edici ve insan hak ve hukukuna aykırı bir yanışa girmeyin de, ne yaparsanız yapın" derdi. Ge-

lişmeye açıldı ve ileriye yönelik şeyleri desteklerdi.

Silvan'ın diğer iyi bir yanı da, orada yaşayan hemen hemen tüm insanların, şu ya da bu ölçüde politikayla ilgilenmeleri, yurt ve dünya sorunları üzerinde düşünmeleri, gelişme ve farklılaşmaları olanakları ölçüsünde takip etmeleriydi. Kardeşlerimin durumu da böyleydi. Mücadele süresince kardeşlerim daima yanımda olmuş, beni desteklemişlerdir. Kardeşim Nedret, daha farklı bir konumdaydı. Mücadelem boyunca benimle beraber çalışmış; ben Silvan'dan Diyarbakır'a taşındığımda, O Silvan'da kalmış ve ağalara karşı mücadelesini sürdürmüştü. Kardeşlerimden Birsen ve Şükran da 12 Mart tutuklanmamda, üç yıl boyunca o baskılar altında her hafta cezaevine gelerek, işlerimizi fedakarlıkla koşturdular. Bu kadar eziyete rağmen birgün olsun yakınlıklarını görmedim.

27 Mayıs darbesi olduğunda, ben daha çiçeği burnunda, 20 yaşında toy bir delikanlıyım. Bu nedenle cuntanın niteliğini ilkin kavrayamamış, bunun iyi bir şey olduğunu sanarak sevinmiştim. Haberi, askerlik şubesinde çalışan bir binbaşı vermişti. İsmi, Ali Rıza Yaylıer'di. Ali Rıza Binbaşı koşarak dükkanımıza gelerek;

"Çocuklar, çocuklar müjde! Beklediğimiz darbe nihayet oldu. Sevinçliyim, çok sevinçliyim! Sıtkı Ulay da Milli Birlik Komitesi'nde görev almış. Bu işin böyle olacağını biliyordum. Çünkü, Sıtkı Paşa bana yazmıştı. İşte bakın, mektubu hala yanımda. Yazdıklarını okuyayım da siz de kulaklarınızla duyun. Bakın neler yazıyor..." diyerek mektubu bize okumaya başladı.

Mektupta; acele etmemelerini, zamanla her şeyin düzeleceğini, serinkanlı olmaları gerektiği gibi şeyler yazılıyordu.

İki gün sonra da Ali Rıza Binbaşı, askerlik şubesindeki görevinin yanısıra, belediye başkanlığı görevini de üstlenmişti. Kendisiyle aramız iyiydi. Karşılıklı saygıya dayanan bir hukukumuz vardı. Yeni görevini kutlamak için yanına gittiğimde:

"Bir isteğin var mı Mehdi?" diye sordu.

Ben:

"Biliyorsunuz pazar tatili yapılmıyor. Pazar günleri de bü-

tün dükkanlar açık. Çalışan insanlar tatil yapamıyor. Kimsenin doğru dürüst dinlendiği yok. Bu sorunumuzu çözerseniz, inanın size çok müteşekkîr kalırız" yanıtını verdim.

Bu sözlerim üzerine, Binbaşı, hemen ilgili memuru çağırarak benim yanımda, belediye hoparlöründen anons yaptırılmasını, o günden sonra bütün dükkanların pazarları kapalı tutulacağını, çalışanların tatil yapabileceklerini söyledi. Memur gittikten sonra, kendisine teşekkür ederek, binbaşının yanından ayrıldım.

Radyoda durmadan marşlar söyleniyor, ihtilale ilişkin anonslar yapılıyor, bildiriler yayınlanıyor, NATO'ya ve CEN-TO'ya bağlılıklar dile getiriliyor, Sıkıyönetimden, olağanüstülüklerden söz ediliyor; Milli Birlik Komitesi'nin başında bulunanların konuşmalarına yer veriliyordu. Herkeste bir korku bir heyecan ve "Yarın ne olacak?" endişesi vardı. İstanbul, Ankara gibi yerlerde öğrencilerden öldürülenlerin olduğu söylentileri yayılıyordu..

Pazar tatiliyle birlikte, gençlik arasındaki sportif faaliyetlerde bir canlanma olmuştu. Bunların başında hiç şüphesiz, futbol geliyordu. Hemen her pazarımız top koşturmakla, kendi aramızda müsabakalar düzenlemekle geçiyordu. Buna daha da canlılık kazandırmak için bir gün, Jandarma Gücü'nden maç randevusu aldık. Maç yeri olarak Jandarma Alayı'nda bulunan saha seçilmişti. O gün geldiğinde, gidip sahadaki yerlerimizi aldık. Başta kaymakam olmak üzere, kalabalık bir halk topluluğu bizi izlemeye gelmişti.

İlk kez böylesine kalabalık ve heyecan dolu bir maç oluyordu. Alkışlar, tezahüratlar birbirini izliyordu. Fazla zorlanmadan maçı üç-bir kazandık. Bu başarı hepimizi çok sevindirmişti. Giyinmek için saha kenarına geldiğimizde, sahanın sağına çadır kurup oradan bizi izleyen Tuğgeneral Hayrullah Yıldı:

"Ulan eşşeoğlu eşekler, buraya gelin!" diye bizi yanına çağırdı. Gidip karşısında dizildiğimizde ise bağırmaya başladı:

"Ulan hayvan herifler, İtoğlu itler! Bu ne küstahlık, bu ne terbiyesizlik böyle? Bizi başta selamlamadığınızda, 'belki maçın

sonunda bu hatalarını telafi ederler' diye sizi affetmiştim. Ama siz hatanızı telafi edeceğinize, maç sonunda da aynı terbiyesizliği sürdürdünüz. Bu kez elimden kurtulamayacaksınız. Terbiyesizliğinizin bedelini size ödeteceğim! Aradan on yıl, yirmi yıl geçse de yumruğumuz hep tepenizde olacak. Şimdi gözümün önünden defolun!"

Tuğgeneral çok sinirlenmişti. Konuşurken çenesi titriyor, ellerini sağa sola sallayarak tehditler yağdırıyordu. Yanından daha ayrılmamıştık ki, askerlere dönerek:

"Yapıştırın bu terbiyesizlere! Ağzını gözünü parçalayın bu köpeklerin" diye emir verdi.

Ne olduğunu anlayamadan askerlerin saldırısına uğradık. Vuruyor, tekmeliyor, küfürler ediyorlardı. Kimseye bir şey söyleyecek durumumuz kalmamıştı. Baktık olacağı yok, çareyi kaçmakta bulduk. Halkta da bir panik olmuştu. Bizim koştuğumuzu görünce onlar da peşimiz sıra Silvan'a doğru kaçmaya başladılar. Birçoğumuz yarı çıplak durumdaydık. Kimimizin ayakkabısı bile yoktu. Askerler Silvan'ın içine kadar kovalamışlardı bizi. Şehre girdiğimizde bizi kovalamaktan vazgeçerek kışlarına döndüler.

"YAŞASIN BERZANİ KAHROLSUN SEVMEYENLER!"

Askerdeyken *Berzani*'nin savaşı başladı. Oradaki hareketin bir Kürt hareketi olması ilgimi daha bir çekmiş, bende Kürtlüğe doğru bir yöneliş olmuştu. Gözüm, kulağım oradaydı. Ne olacak diye merak ediyordum. Ölen her *pêşmerge* ile ölüyor, her *pêşmerge* ile birlikte savaşıyordum. Yüreğim onlarla birlikteydi. "Keşke şimdi ben de orada olsaydım" diye düşünüyordum.

Askerlik süresi boyunca elimden geldiği kadar insanlarımızı yardımcı olmaya, olanaklar ölçüsünde onların sorunları ile ilgilenmeye çalışıyordum. Askeriyeden torba torba sabun çalıp halka dağıttığım bile olmuştu. Askerlik bitince de yeniden eski

işime döndüm.

O sıra, İstanbul-Ankara gibi büyük şehirlerden de dükkanımıza gelip giden öğrenciler oluyordu. Onların anlattıklarına kulak veriyor, bir şeyler öğrenmeye çalışıyordum.

Her toplantı benim için yeni bir deneyim ve birikim kaynağı oluşturuordu. Öğrenmeye, tanımaya ve mücadeleye doymuyordum. Yüreğim mücadele azmi ve coşkusıyla doluyordu. Savaşmak ve hep savaşmak istiyordum. Baskıları, haksızlıkları görüyor, halkım için bir şeyler yapabilmek arzusuyla yanıp tutuşuyordum. Artık benim için bir yaşam biçimi olmuştu mücadele.

Senato'da, Kürtlere yönelik bir tartışma başlamıştı. Bazı senatörler, Irak'taki bazı Türkmenlerin öldürülmelerini oradaki Kürtlere yüklüyor, Kürtlerle, Arapların karşı karşıya gelmeleri için özel bir çaba sarf ediliyordu. Bu beni oldukça etkilemişti. Göz göre göre, Meclis gibi bir kürsüden halkıma yönelik katliam çağrıları yapılıyordu.

Buna benzer bir konuşmayı daha önce 1959'da DP Niğde Milletvekili Asım Eren'den duymuştuk. Asım Eren, Türkiye'de Kürtlere karşı "misilleme" yapılmasını kolayca önermişti. Bu ünlü konuşması şöyleydi;

"Bunlara bir ders vermenin, hadlerini bildirmenin zamanı gelmiştir. Soydaşlarımızı öldüren vahşilerden, aziz şehitlerimizin intikamını almamız... Kürtler Irak'ta soydaşlarımız Türkmenleri öldürdüler, biz de öldürülen Türkmen sayısı kadar Kürt öldürelim... Kanları yerde kalmamalı!"

Halkımıza yönelik bu alçakça konuşmalar üzerine, bir şeyler yapmak gerektiğini düşünüyordum. Aklıma, bir pankart hazırlayıp caddenin işlek yerlerinden bir yere asmak düşüncesi geldi. Hemen işe koyuldum. Arkadaşlarımla birlikte bir pankart hazırladık ve götürüp ana cadde üzerindeki Müftülüğün duvarına astık. M.Güllü ve N.Derman'la, gece, saat yarım sıralarında yapmıştık bu işi. Pankartın üstüne de: *"Yaşasın Berzani, kahrolsun sevmeyenler!"* yazılıydı.

Bu, bizdeki tepkinin, için için kaynayan öfkenin bir dışa-

vurumuydu. Yüreğimde korku diye bir şey yoktu. Bir şeyler yapma, halka sahip çıkma arzusu, çekingenlik duygusunu yenmişti. Halkım için her şeyi yapmaya hazırdım.

Sabah olunca, işe gitmek için, bilinçli olarak pankart astığımız yerden geçtim. Pankartın asıldığı yerde kalabalık bir topluluk birikmişti. Polisler etrafı sarmış, panik içinde sağa sola koşuşturuyor duruyorlardı. Herkeste bir heyecan, bir korku, bir şaşkınlık ve panik vardı. Pankartı asanları tespit etmek için olsa gerek, polis bilinçli olarak, pankartı indirmiyor, çevreyi dinlemekle, pusuda beklemekle yetiniyordu.

Halktaki sessiz bekleyişin yerini bir süre sonra homurtular, sorular, küfürler almaya başladı. "Hangi namussuz asmış?" , "Halkın başına bela mı açmak istiyorlar?" , "Kim bunlar?" diye söyleniyorlardı.

Ağızlarını açmamaları için eylem ortaklarına sıkı tembihlerde bulunmuştum. Onlar, "Ya suçsuz birini tutuklarsa? O zaman ne olacak?" diye sorduklarında da:

"Korkmayın, öyle bir şey olursa ben ortaya çıkıp eylemi üstlenirim" yanıtını vererek onları yatıştırmaya çalışmıştım. Fakat, bana söz vermesine rağmen arkadaşlarımdan biri evlerinde eylemimizden söz etmişti.

Bir tartışmadır, bir çalkalanmadır gidiyordu. Tabii bendeki heyecan da doruktaydı. İlk kez böyle bir eylemi gerçekleştirmenin mağrur bir sarhoşluğu da vardı üzerimde. Halktan yakası açılmadık küfürler edildiğini duyuyordum, ama kimseye bir müdahalede bulunmuyor, sineye çekmekle yetiniyordum ...

Arkadaşlardan birinin ağabeyi, gelip nabız yokladı, ama ben duymamazlıktan gelerek, kendisine herhangi bir açık vermedim. Herkes olayı kendince yorumluyordu. Bunun, Sağlık Bakanı Yusuf Azizoglu için hazırlanmış bir komplo olabileceği bile söyleniyordu. Şüpheler, tahminler, olasılıklar birbirini izliyordu. Kızanların yanında içten içe sevinenler de vardı.

Olay üzerine, Diyarbakır'dan istihbaratçılar ve polisler gelmişti. Bunun örgüt işi olduğu düşünülüyordu. Polis ve istihbaratçılar sağa sola dağılmış, olayın faillerini araştırmaya koyul-

muştı. Pankart, parmak izini tespit için incelemeye alınmıştı. Herhangi bir ipucu bulamadıklarından, bu işi gizli bir örgütün yaptığı sonucuna vardılar. Ceketlerin koltuklarına koyduğumuz vatka kağıdını ise, örgütçe hazırlanmış çok özel bir kağıt (!) olarak değerlendiremiyorlardı.

Sonuç bizim açımızdan her şeye rağmen yine de olumluydu. Bazı arkadaşlar gözaltına alınmış, ancak bir şey tutturamadıkları için aynı günün akşamı serbest bırakılmışlardı. O yüzden fazla bir zarar gören olmadı.

O günden sonra kendimi tümünden siyasi mücadeleye verdim. Kulağım, beynim, yüreğim, çarpışan Kürtlerle birlikteydi. *Kürdistan'ın Sesi Radyosu'nu* periyodik olarak dinliyor, gelişimleri daha bir dikkatle izliyordum. Bu da bana tarifi imkansız bir mutluluk veriyordu.

Daha çok bilgi edinerek, kendimi geleceğe, mücadelenin fırtınalı günlerine hazırlamak; dünyadaki ve ülkemizdeki farklılaşmaları daha yakından takip edebilmek; anları yakalayabilmek için koşturuyor, adeta zamanla yarışıyordum.

Yine *Kürdistan'ın Sesi Radyosu'nu* dinlediğim bir gündü. Tam da o saatte dükkanımıza Karadenizli bir tanıdığımız gelmiş, pür dikkat radyo dinlediğimi görünce Niyazi Usta'ya benim ne yaptığımı sormuştu. Niyazi Usta:

"Mehdi, Barzani ile ilgili olayları dinliyor. Irak'ta Kürtlerin ayaklanmaları var da. Orada Kürtler özgürlükleri için savaşıyorlar" yanıtını vermişti.

Bunun üzerine Laz:

"Peki bizum Lazlara bir şey yok mi ha uşak?" diye sormuştu.

II. BÖLÜM

SILVAN'DA TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ

Türkiye İşçi Partisi kurulmuştu. Ama çok cılız ve güçsüzdü. Bizse, sol düşüncelerden kabataslak haberdardık.

1963 başlarıydı. Bir prova için Niyazi Usta ile birlikte Diyarbakır'a gittiğimizde, Türkiye İşçi Partisi'nin levhasıyla karşılaşmıştım. Bu, bende müthiş bir duygu uyandırmıştı. Heyecanlanmıştım.

Niyazi Usta'ya hemen;

"Bu partiyi Silvan'da da açalım" dedim.

Niyazi Usta:

"Şimdi zamanı değil, ileride belki. Her şeyin bir sırası var Mehdi. Bu durumda Silvan'da bu partiyi açmaya kalkışırsak, altından kalkamayacağımız birtakım sıkıntıların doğmasına neden oluruz. Aceleci olmamak, olayların olgunlaşmasını beklemek gerek" yanıtını verdi.

Geri çevrelere hedef olabileceğimizi düşünüyordu. Ben ise ısrarlıydım. "Gelecek baskıları göğüsleriz" deyip önerimi yineledim. Karşılıklı dayatmalar, tartışmalar oldu. İşlerimiz bittikten sonra da Silvan'a döndük.

Silvan'a dönünce, durumu Silvan'daki arkadaşlara da açtım. Karşılıklı tartışma ve görüş alışverişleri sonunda partinin açılmasına karar kılarak kuruluş hazırlıklarına başladık. Geriye, parti teşkilatına haber vermek, izin almak işi kalıyordu, bunun

ıçın de, Abdulkerim Ceyhan'ı görevlendirdik. İl teşkilatı teklimizi olumlu bulmuştu.

Çalışmalarımızda, devlet, ağalar ve çeşitli çevrelerden gelebilecek muhtemel baskıları dikkate alarak, ona göre kendimizi ayarlıyorduk. Yörede saygınlığı bulunan birini partinin başına getirmek daha uygun olacaktı. O yolla saldırıları daha etkin bir biçimde bertaraf edeceğimizi düşünüyorduk. Niyazi Usta'nın önerisi üzerine, bölgede geniş bir aile çevresi ve saygınlığı bulunan, kardeşini öldürmekle ünlü, Kasap Mustafa'yı (Mustafa İpek) başkan yaptık. Niyazi Usta ise sadece partiye üye olmuş, ancak parti yönetiminde görev almak istememişti.

Kurucu müteşebbis heyetinde şunlar vardı:

Mustafa İpek.....:Başkan

Abdulkerim Ceyhan.....:Sekreter

Mehdi Zana.....:Sayman

Mehmet Karalı..... :Yönetim Kurulu Üyesi

Mahmut Okutucu.....:Yönetim Kurulu Üyesi

Mehmet Akyol.....:Yönetim Kurulu Üyesi

Mehdi Mutlu.....:Yönetim Kurulu Üyesi

Sabri Eskiyecek..... :Yönetim Kurulu Üyesi

Adnan Çelik..... :Yönetim Kurulu Üyesi

Bu müteşebbis heyetinin imza ve girişimi üzerine, Türkiye İşçi Partisi Silvan ilçe teşkilatı kuruldu. Aradan iki üç ay geçmeden de Diyarbakır'dan gelen il teşkilatı yöneticileriyle birlikte ilk kongremizi yaptık. Bu kongre bizim için ayrı bir anlam ifade ediyordu. Kongre yeri olarak ilçenin en büyük kıraathanelerinden Raşit Baykara'nın kahvesi seçilmişti. Her yerde, TİP'in çark ve başaklı bayrakları vardı. Her caddeye, sokağa, köşeye onları asmıştık.

Kongre başlamadan önce, İl Başkanımız Tahsin Ekinci mikrofonu bana uzatarak:

"Mehdi, mikrofonu alıp çağrı yap!" dedi.

Uzatılan mikrofonu alarak konuşmaya çalıştım. Ancak al-

dığım nefesi, heyecandan bir türlü veremiyordum. Elim ayağım tutuldu.

Mikrofonla ilk kez karşılaşıyordum. Heyecanlanmamda bunun büyük rolü vardı. Göğsüm küt küt atıyordu. Yüzüm kıpkırmızı kesilmiş, terden sırlıklam olmuşum. Ağzımdan bir tek kelime dahi çıkmıyordu. Bildiğim tüm sözcükleri unutmuştum. Dilim dönmez olmuştu, dudaklarım birbirlerine yapışmıştı sanki. Ne Türkçe ne de Kürtçe konuşabiliyordum. Bedenimin her noktasında titreme nöbeti başlamıştı. Durumu fark eden **Tahsin Ekinci**, imdadıma yetişip mikrofonu elimden aldığı anda, göğsümün üzerinden bir dağın kalktığını sandım. Kalp atışlarım böylece yeniden normale dönmüştü. Dışarı çıkarak derin bir nefes alıp kendime bir parça geldikten sonra, tekrar içeriye girdim.

Kongremiz oldukça canlı geçmiş, güzel konuşmalar yapılmıştı. İlk kez halkın sorunlarına dolaysız olarak değinilmişti. Emekten, emekçiden yana konuşmalar yapılmış, birçok önemli noktaya dikkatler çekilmişti. Anımsadığım kadarıyla konuşmacılar şunlardı:

Tarık Ziya Ekinci, Canip Yıldırım, Tahsin Ekinci, A.Kerim Ceyhan, Sait Burçin, Niyazi Tatlıcı.

Konuşmalar, bir hayli ilgi uyandırmıştı. Kongre bitiminde parti rozetlerini dağıttık. Artık TİP, Silvan'ın gündemine iyiden iyiye girmiş bulunuyordu. İlk günkü o coşku, sonraki günlerde de sürmüş ve devrimci kavga bütün acımasızlığı, sıcaklığı ve çıplaklığı ile kesintisiz devam ettirilmişti.

Kongrede yapılan konuşmalar halkta da yankı buldu. Herkes kendince, konuşmalardan birşeyler çıkarmaya çalışıyordu. Silvan gibi, ağalık ilişkilerinin ağır bastığı, feodal hukukun bütün acımasızlığı ile hüküm sürdüğü bir kasabada ağalara ve onların vahşetlerine yönelik yapılan konuşmalar bir hayli etkili olmuştu. Tabii Aynı zamanda ağaların tepkilerini de üzerimize toplamıştık. Halktan bize karşı içten içe bir sempati uyanırken, ağalarda bir düşmanlık oluşmaya başladı.

Hacı-hoca takımı babama gidip :

"Hilmi, keşke oğlun bu komünist partisi içinde olmasaydı.

Onlarda, ahlak diye bir şey yok; ana-baba, kardeş, küçük-büyük nedir bilmezler. Oğlunun öyle bir çamura bulaşması kötü oldu. Ona söyle aklını başına toplansın. Oğlunun kulağını çekmelisin Sen dini bütün, namazında niyazında birisin, nasıl olur da senin oğlun dinsiz komünistlerle düşüp kalkar? Bu ne biçim iş, dünyanın sonu mu geliyor yoksa? " diyerek beni şikayet etmişlerdi.

Bir gün eve gittiğimde, babam beni bekliyordu.

"Gel hele oğlum, gel şöyle. Söyle bakayım bugün ne yaptınız, yine ne haltlar karıştırdınız?Söylenenlere bakılırsa, komünistlerle birlik olup parti rozeti takmışsın. Senin komünist partisine girdiğin söyleniyor doğru mu?" dedi.

"Peki senin bunları sana söyleyenlere cevabın ne oldu?" karşılığını verdiğimde, her zamanki yüz ifadesini takınarak:

"Hiç. Sizin kendi kararlarınızı kendinizin verebileceği yaşa geldiğinizi söyledim. Düşüncenize karışma gibi bir niyetim yok; insan hak ve hukukuna yönelik ters bir davranışta bulunmayın da ne yaparsanız yapın.

"Siz rüştünüze ermiş insanlarsınız, işlerinize burnumu sokmam doğru olmaz. Ayrıca, size güveniyor ve kötü bir şey yapmayacağınıza inanıyorum."

Babamın bu sözleri beni hem çok sevindirmiş, hem de gururlandırmıştı. Aslında babam da ağalığa karşıydı; bunu her zaman değişik biçimlerde dile getiriyordu. Onun için bu konuda babama güveniyor, nasıl davranacağını az çok tahmin ediyordum. Babamın bu olumlu tavır bende büyük bir rahatlık yarattı. En azından bana karşı değildi. Silvan gibi feodal ilişkilerin hüküm sürdüğü bir yerde bu kadarı bile önemliydi.

Çalışmalarımız gittikçe hızlanıyordu. Köylere çıkmak, propaganda yapmanın yollarını araştırıyorduk. Dedikodular yüzünden bazı arkadaşlarımız aileleri ile karşı karşıya gelmek zorunda kalmıştı.

Komünizme karşı allerji duyan kesimler, bizlerin TİP içinde çalışmamızı hazmedemiyor, çareyi bizlere saldırmakta, desteklerini kesmekte, ilişkileri koparmakta arıyorlardı. Bu aksaklıklar ve istenmeyen nedenlerden dolayı, geçici de olsa, köy gezilerimi-

zi bir süre ertelemek zorunda kaldık.

Ancak yine de bir arayış içindeydik. Baktık ki günler boş geçiyor, şehirdeki çalışmalara ağırlık vermeye başladık. Dinci çevrelerle olan çelişki ve çatışmalarımız gittikçe derinleşiyordu. Bizlerle konuşanları Nurcular hemen lanetleniyordu. Komünistlerle konuşanların cünup olacağı söyleniyordu. Bu inançları taşıyan bazı insanlar arasında, bizimle konuştuğuktan sonra, kendisine hatırlatıldığında kış ortasında suya girip yıkananlar bile vardı. Bilhassa bizimle ilişkileri olan *mele*'lere ağır suçlamalar yöneltiyorlardı. Bunlardan *Mele Abdulahê Xerzî*, dinine son derece bağlı, gerek dininde gerek yaşamında hiçbir zaman açık vermemiş, halk arasında büyük saygınlığı olan biri olmasına rağmen, yurtseverliğinden bizimle oturup-kalktığı için, olmadık iftiralara maruz kalmıştı. Hatta bu öyle bir hal almıştı ki, bir Ermeni, müftüye başvurarak, Müslüman olmak istediğini ve dini vecibelerini yerine getirmek istediğini söyler; Müftü efendi:

"Bizim dinimizde yer kalmamış. Onun için seni alamayız" diye cevap verir.

Adam tam geri dönüp giderken;

"Dur, dur! Şimdi aklıma geldi. Bizim bir *Mele Abdullahê Xerzî* var. O dinden çıkmış diyorlar. Onun yeri boş, seni onun yerine kaydedebiliriz" diye geri çağırır.

Bizimle birlikte olan diğer *mele*'ler de buna benzer zorluklarla karşılaşılıyordu. Köylerde iş verilmediği, kovuldukları bile oluyordu. Ama yılmıyor, mücadeleye devam ediyorduk. Zaman içerisinde yurtsever bazı *mele*'lerle ilişkilerimiz daha da sıklaştı ve onların mücadelemize büyük destekleri oldu. Elimizden geldiği kadar zor olanın üstesinden gelmeye, önümüze dikilen engelleri tek tek aşmaya, yeni kazanımlar ve yeni mevziler elde etmeye çalışılıyorduk. Kimi zaman sevinç, kimi zaman üzüntü duyuyorduk. Ağır aksak da olsa, kavga devam ediyordu.

1964 Diyarbakır TİP İl Kongresi'ne gittik. Kongre, Atlas Sineması'nda yapıldı. Aybar ve Boran da kongre için Diyarbakır'a gelmişti. Kongre konuşmalarının dilek ve temenni bölümünde, Avukat Faik Bucak ateşli bir konuşma yaptı. Kendisi o

zaman TİP'li değildi. TİP onu partiye davet etmiş, fakat **Faik Bucak** TİP'e girmemişti.

Faik Bucak, özet olarak şunları konuştu:

"Değerli arkadaşlarım, Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan insanların baskı ve zulüm altında yaşadıklarını biliyorsunuz. Ayrıca bu insanların üvey evlat muamelesi gördüklerini, ezildiklerini, horlandıklarını da sanırım uzun uzun anlatmaya gerek yok. İktidar değişiyor, yönetimlerde değişiklikler oluyor, çağda ve toplumlarda ilerlemeler yaşanıyor, ama bizim halkımızın üzerindeki baskı azalacağı, ortadan kalkacağı yerde, her gün biraz daha artıyor.

"Söyler misiniz, Doğu ve Güneydoğu bölgelerine şimdiye kadarki iktidarların hangisi bir hizmet getirdi? Biri çıkıp da, 'Biz şu hizmeti götürdük' diyebilir mi? Mümkün değil. Onun için diyorum ki, arkadaşlar beni TİP'e katılmaya davet etmeden önce, Doğu ve Güneydoğu için neler yapacaklarını, neler yapmak istediklerini söylesinler! Oturup konuşalım, bu konuda kendileriyle pazarlık yapalım; ikna olursam, o zaman ben de TİP'li olurum."

Konuşması ilgimi çekmişti... **Aybar, Boran, Ekinci** ve diğerlerinin konuşmaları ile kongre son buldu. Oradan hep birlikte akşam yemeğine gittik. İlk defa "Doğu ve Güneydoğu"dan, Kürtlerden sözediliyordu. Yemekte **Aybar, Faik Bucak'a** (*):

"Doğu ve Güneydoğu'nun geri bırakılmışlığı, baskı altında tutulmuşluğu; insanların ezildiği, horlandığı, zulmedildiği ve Kürt oluşları konusundaki söylediklerinize tamamen katılıyorum. Sizinle ayrı düştüğümüz nokta şu pazarlık konusu. Biz sosyalist bir partiyiz. Sosyalist partilerde pazarlık olmaz. Ben de kolayca söz verir sizi aldatabilirim. Bunun güvencesi yok. Güvenceniz, kendi davanıza sahip çıkarak parti içerisinde çalışmanızla olur."

(*) Faik Bucak daha sonra bilinmeyen güçlerce katledildi.. Geniş bilgi için Bk. Sosyalizm Ansiklopedisi (fas.63, s.2129, yıl 1990).

Faik Bucak, konuşmasında aslında haklıydı. Ne var ki, yıllardan beri Türkiye'deki siyasal partilerin Kürt halkına karşı tavırları ortadaydı. Bu nedenle **Faik Bucak**'ın TIP'e de güvensiz yaklaşması ve pazarlık yapmak istemesi temelsiz değildi. Çünkü tarih boyunca Kürt halkı, vaadlerle aldatılmış, iyi niyetinin kurbanı olmuştu.

Mustafa Kemal, Lozan görüşmeleri sırasında Kürtlerin desteğini sağlamak için, Kürt ve Türk halklarının kardeşliğinden söz ederek bazı Kürt ağa, bey ve mebuslarının desteğini sağlamıştı. Örneğin Dersim mebusu **Hasan Hayri**, Lozan delegasyonuna, *Türk ve Kürtlerin birlikte yaşayabileceği* türünde ve **M.Kemal**'i destekleyen telgraflar çekmiş, mecliste bu yönde bir konuşma da yapmıştı. Bu tavırdan çok hoşlanan **Mustafa Kemal**, **Hasan Hayri**'nin diğer Kürt mebuslarıyla beraber ertesi gün Meclis'e ulusal kıyafetlerini giyerek gelmelerini istemişti. Fakat sonradan Kürtlerle işleri bitip, Lozan meselesi çözüldüncə, **Hasan Hayri** dahil, o milli kıyafetlerini giyip meclise gelenlerin hepsi İstiklal Mahkemelerinden geçirilip darağacına gönderildi.

Aynı şekilde çok partili dönemde DP, Kürdistan'da örgütlenmeye çalışırken birçok vaatlerde bulunmuştu. Sonradan Diyarbakır DP milletvekili olan **Nazım Önen**, DP'nin iktidara geldiğinde 1925 Şeyh Said, Dersim, Zilan, Sason, Karaköprü ve Özalp'de haksız yere katledilen kardeşlerimizin hesabının sorulacağı vaadleriyle partinin kuruluşuna, örgütlenmesine katılmıştı. Hatta meydan konuşmalarında sık sık bu temayı da işlemişti. Fakat DP iktidara geldiğinde, bu vaatlerin hiçbirini yerine getirmediğini görünce, onları protesto ederek, hem partiden hem de milletvekilliğinden istifa etti.

Bunlara benzer bir olay da yakın geçmişimizde, 1963'de, **Azizoğlu** ve **Bekata** olayında yaşandı. YTP Genel Başkan Yardımcısı ve koalisyon hükümetinde Sağlık Bakanı olan **Yusuf Azizoğlu**, sağlık hizmetlerinin sosyalizasyonu projesini doğrudan başlatınca, CHP'liler bu tavrı hazmedememiş ve onu Kürtçülük yapıyorsun diyerek, vurmak istemişlerdi. *İllegal Kürt derneklerine yardım ettiği* gibi bazı gerekçelerle CHP'li İçişleri

Bakan Hıfzı Oğuz Bekata, Azizoğlu hakkında gensoru önergesi verdi. Azizoğlu da gensorunun selameti açısından bakanlıktan istifa etti. Bu olay Doğu'da büyük bir reaksiyona dönüşmüş ve Kürt halkına yönelik bir tavır olarak tepki almıştı.

Mecliste bu sorun dolayısıyla görüşme yapılırken Kürt konusu gündeme geldiğinde, YTP Urfa milletvekili **Kemal Badıllı** (*) Meclis'te yaptığı tarihi konuşmasında,

"Yıllardan beri devam etmekte olan bir Kürt sorunu var. Bu konuyu açmanın zamanı gelmiştir " şeklinde sözler söyleyince, zamanın CHP milletvekili **Avni Doğan** söz alarak. "*Kürt ve Türk halklarının kardeşliği* " demogojileriyle işi geçiştirmeye çalışmıştı. **Badıllı**, konunun meclise getirilmesi hususunda ısrar etmişti, ancak YTP'li arkadaşları taraf çıkmayınca da Partiden istifa etti.

Toplantıda yapılan konuşmalar sırasında bunları hatırladım. Yemek bitince, herkes eski görüşlerini muhafaza ederek işlerinin başına döndü.

Köylere hala yeterince girebilmiş değildik. Devlet ve ağalar, bize karşı birleşmişti. Köylülerin üzerindeki baskılar korkunçtu.

"İSLAMİYETTE ŞEYHLİK VE AĞALIK"

1964-1965 yıllarında, TİP'den dolayı saldırı ve tartışmaların yoğunlaştığı bir dönemde, Diyarbakır'ın Kulp ilçesinde müftülük yapan ve halk arasında "*Muftyê Qulpê*" adıyla tanınan **Mehmet Emin Bozarlan**, "*İslamiyette Şeyhlik ve Ağalık*" adlı bir kitap yayınladı. Kitap, şeyhlik kurumunun din ile ilgisinin olmadığını ve İslamiyette böyle bir kurumun var olmadığını vurguluyordu. Bunu da Kuran'dan ayetler getirerek delillendiriyordu. Doğu ve Güneydoğu'da asırlardan beri feodaliteyi beraberinde yürüten ve saltanat süren şeyhler hemên saldırıya geçti.

(*) Kemal Badıllı; Kürt dili ve grameri üzerindeki çalışmalarıyla da tanınmaktadır. 1964'de Kürtçe grameri yayınlandı. Sözlük üzerindeki çalışmalarını tamamlamadan bir kalp krizi sonucu öldü.

M.Emin Bozarıslan yurtsever bir arkadaş olduğundan, bu olumsuz saldırıları ve tepkileri hesap ederek kitabını yine de diğer kasaba ve şehirlerdeki arkadaşları vasıtasıyla dağıttı. Silvan'da , kitap bizim *Seydayê Mele Abdulkerim* (Ceyhan) vasıtasıyla dağıtılıyordu. Kitabın dağıtımıyla saldırılar, tepkiler, çok büyük oldu. Artık sokaklarda, evlerde ve kahvehanelerde bu konu konuşuluyor, *Muftiyê Qulpê M. Emin Bozarıslan'ın dinden çıktığı, 5. mezhebe (Vahabilik) tabi olduğu* söylentileri yayılıyordu.

M.E. Bozarıslan orada olmadığı için, kitabı satan ve savunan bizim gibi arkadaşlar bu saldırılara muhatap oluyordu. Durum yle bir hal aldı ki, Mft'nn *katlinin vacip* olduğu fetvası bile verildi. Üstelik bu fetvayı verenlerin çoğu kitabı okumamıştı bile. Bunun zerine **M.E. Bozarıslan'ı Abdulkerim Ceyhan** arkadaş aracılığıyla Silvan'a davet ettik. O da tereddüt göstermeden geldi. Silvan arşısının ortasında *Mele Abdulkerim*'in dükkanında, birçok *mele* ve bunların başını çeken *Mele Husam*'ın başkanlığında tartışma başladı. Epey de dinleyici vardı. Bizim sayımız ise çok azdı; 5-6 kişiydik. Herhangi bir saldırı için orada bulunuyorduk, ama yine de yeterli değildik. Mücadele gereği bu tür Şeyleri göğüsleme zorunluluğu vardı. Hatta tartışmanın ortasında bir zabıta memuru "*Ulan Mfto Mfto! Senin katlin helal olmuş*" diye bağırınca epey tedirgin olmuştuk. O toplantıda Mft, Kuran'dan ayetler getirerek İslamiyette Şeyhlik olmadığını savunuyordu. Bu kurumun Arap feodalitesine ait bir ağalık soyu olduğunu anlattı. Tartışmacılar onunla başa ıkamamışlardı. Bir kısmı ikna oldu. Hatta *Mele Husam*:

"mmeti Muhammed, bu adam tezlerinde haklıdır ve bu hükümlerle kimse tezlerini rtemez. Doğru söylüyor. Ben de onun hakkında söylediklerimi geri alıyorum" dedi.

Hepimiz rahat bir nefes almıştik.

Kuşkusuz **Mehmet Emin Bozarıslan**'ın bu çıkışının temel nedeni; isyan ve sürgün dönemlerinde ulusal harekete katılmış birçok milliyetçi Şeyh, ağa cezalandırılmış ve sürülmüşlerdi. Devlet kendisiyle işbirliği yapanları korumuş, hatta onların oto-

ritelerinin pekişmesi, yaygınlaşması için bizzat yardımcı olmuştu. Hatta bu türden kimi şeyhlerin tekkelerine, medreselerine girerek ajanlık, ihbarcılık ağı oluşturmaya o vesileyle denetim kurmaya bile çalışmıştı. Bursa, Balıkesir, Konya, İzmir Manisa gibi Anadolu'nun çeşitli kentlerinden subayların, din adamlarının gelerek öğrencilik yapmak için uzun süre buralarda kaldıkları, medreselerde yatıp kalkarak faaliyet gösterdikleri halk tarafından bilinmektedir.

Şeyhlik kurumunun tartışılmaya başlanması karşısındaki tepkinin esas kaynağı buydu. En çok da işbirlikçi kesimlerden tepki gelmekteydi. Yurtsever din adamları ise bu tezlere karşı çıkmadılar...

Bu olaylardan sonra Müftü'nün görevine son verildi. O da Diyarbakır'da kitapçılığa başladı. Danıştay'a açtığı davayı kazanınca da Şarköy Müftüsü olarak tayin edildi. **Bozarıslan**, daha sonra, devrimci ilerici kesimlerle giderek daha çok kaynaştı.

"ATAM, YOLUNUZA İHANET ETTİLER!"

Köylülerin içinde bulunduğu durum çok kötüydü. Onlara yardımcı olabilmek, sorunlarına sahip çıkabilmek için bir çıkış yolu arıyorduk. Kafamda bir sürü plan vardı, ama hiçbirini yeterli bulmuyordum. Böyle arayış içinde olduğum bir gün, ekme almaya giden kardeşim Mevlüt, benim için güzel bir haberle geri dönmüştü. Çarşıda bir kalabalığın olduğunu, halkın çok tedirgin ve havanın gergin olduğunu söylüyordu. Giyininip çarşıya çıktığımda kardeşimin doğru söylediğini gördüm.

Silvan'da hiç eksik olmayan soygunlardan biri daha olmuştu. Bu, bir hafta içinde aynı kuyumcunun ikinci defa soyuluşuydu. Bütün bunlar polisin bilgisi dahilinde oluyordu. Halkın nabzını yoklamak için çeşitli insanlara laf attım, tepkilerini öğrenmeye çalıştım. Halktan biraz destek görür gibi olduğumda da:

"Kardeşlerim, bu polisler o hırsızlarla ortak iş yapıyor.. Öyle olmasaydı bir hafta içinde aynı yer iki kez üst üste soyulur

muydu? Söyleyin kardeşlerim, bu soygunlar, bu vurgunlar, bas-kılar, işkenceler, canlara kasetmeler ne zaman bitecek? Artık emin olacak neyimiz kaldı kardeşlerim, söyleyin neyimiz kal-dı? Emniyet'in ve hırsızların bu işbirliğine daha ne kadar sessiz kalacağız? Üzerlerinizdeki şu ölü toprağını silkip atın, atın ar-tık.." dediğimde halktaki homurtuların daha da arttığını gör-düm.

Amacım, yavaş yavaş kitlenin nabzını yükseltmek, haksız-lıkların üzerine dikkatleri çekmekti.

Mahmut Alsat arkadaşşı yanıma alarak, gidip polislerin kar-şısına dikildim.

"Ne yapıyorsunuz?" diye sorduğumda, polislerden biri:

"Kroki çiziyoruz" yanıtını verdi.

Bunun üzerine ses tonumu biraz daha artırarak:

"Ne krokisi ulan! Hem hırsızlarla birlikte çalışıyor, hem de hiçbir şey olmamış gibi gelip utanmadan bir de kroki çizdiğ-i-nizi söylüyorsunuz. Defolun buradan! Yoksa, bir daha nasıl so-yacağınızın krokisini mi çiziyorsunuz? Defolun!..." diye çıkış-tıktan sonra, yönümü halka döndüm:

"Daha ne kadar bu pisliklere sessiz kalacağız kardeşlerim? Bu zalimlerin ettikleri artık yetmez mi? Sustukça ezilmek, hor-lanmak, hırpalanmak mı istiyorsunuz yoksa? Yıllardır sustunuz, sindiniz de ne oldu? Uyanın, haklarınıza, kişiliklerinize sahip çıkın artık. Yeter kullara kulluk ettiğiniz, yeter!

"Ben şimdi, dükkanı soyulan arkadaşımızın hakkını ara-mak için Hükümet Konağı'na gideceğim. Bu, aynı zamanda kendi hakkımı aramak, bize ait olanlara sahip çıkmak da olacak. Bugün Sait Özlü arkadaşımızın başına gelenlerin, yarın bizlerin başına da geleceğinden kimsenin kuşkusu olmasın. Bu işe bir dur demeliyiz kardeşlerim. Şimdi ben gidiyorum, isteyen be-nimle gelsin!"

Sözlerim biter bitmez *Xalo* Nezir, (Nezir Bağcı) yerinden fırladı. Bu kez o konuşmaya başladı:

"Ben öyle uzun söz söylemesini, süslü kelimeler kullanma-sını bilmem. Benim bildiğim bir şey varsa, o da Mehdi'nin doğ-

ru söylediğidir. Mehdi doğru söylüyor. Biz sesimizi çıkarmadığımız sürece bu işler daha da kötü olacak. Boynumuza ip takıp sokaklarda bir köpek gibi oynatmadıkları kaldı, onu da mı yapmalarını istiyorsunuz? Bu bir namus sorunudur, namusu olan herkesin Mehdi ile birlikte Hükümet Konağı'na gitmesi gerekir. Daha fazla sessiz kalamayız. İşte ben de Mehdi ile birlikte gidiyorum, birlikte gelmek isteyen bizi izlesin."

Xalo Nezir'in bu sözleri esnafı ve orada biriken halkı ateşlemeye fazlasıyla yetmişti. Daha adımlarımızı atar atmaz, esnaf da bizi izlemeye, bizimle birlikte yürümeye başladı. Tek yumruk, tek yürek gibi olmuştu halk

Hükümet Konağı'na geldiğimizde, binayı işgal ettik. Memurlar kendilerini öldüreceklerini sanarak, korkuyla kapıdan, pencereden kaçmaya başladı. Ama gerçekte, bizim böyle bir düşüncemiz yoktu, oraya da o amaçla gitmemiştik. Sadece dikkatleri üzerimize çekip, sesimizi üst makamlara duyurmak istiyorduk.

Bina tümü ile bize kalmıştı. Halksa kapının önünde birikti. Patlamaya hazır bir barut fıçısı gibiydi öfkeler. Sınırlar tümü ile gerilmişti. Bağıрма-çağırma, küfürler birbirine karışmıştı. Konuşacak başka biri olmadığından, 24 yaşın tecrübesizliği ile ben konuşmak zorunda kalmıştım.

Kendimi birden halkın karşısında bulunca, Kürtçe-Türkçe karışımı konuşmaya başladım. Tecrübesizdim, o yüzden de karıştırıp durmuştum. Halka bir şeyler söylemek gerektiğini biliyor, ama derdimi anlatmakta zorluk çektiğim için her şey birbirine karışıyordu. İşin kötüsü, ortada net bir görüş, tasarlanmış bir plan yoktu. Beklenmedik eylem, beni boşluğa düşürmüştü. Ne yapacağımı bilmiyordum.

İşgal sırasında kaçan memurların bazıları gidip Ankara'ya, ve diğer bazı yetkili mercilere telgraflar çekmiş, yardım istemişlerdi. İşbirlikçiler ise, bir isyan havası yaratma gayretine girmişlerdi.

Paşa'nın geleceğini öğrendik. Arkadaşlara bir pankart hazırlamalarını, üzerine de "Atam Yolunuza İhanet Ettiler!" sloganı

nını yazmalarını, Paşa geldiğinde ise, Atatürk'ün lehinde bazı sloganlar atmalarını tembihledim. Çocuklar, hemen işe koyulup, bir şeyler bulup buluşturarak verdiğim görevi yerine getirdiler.

Askerler geldiğinde, her şey hazırды. Onların nelerden hoşlandıklarını, neler karşısında donup kaldıklarını bildiğimizden, ona göre hareket etmek istiyorduk. Subaya:

"Burada olay çıkarmak için bulunmuyoruz. Çapulculuk falan da yaptığımız yok. Ama siz olay çıkarmak istiyorsanız, orası başka. Sesinizi çıkarmaz, halka saldırmaya kalkışmazsanız kimse herhangi bir taşkınlıkta bulunmaz. Biz, dertlerimizin dinlenmesini ve sorunlarımızla ilgilenilmesini istiyoruz. Burada da sorunlarımızı ilgililere iletmek için bulunuyoruz. Eğer, herhangi bir müdahalede bulunmaya yeltenirseniz sonuç kötü olur, sorumlu duruma düşersiniz!" dedim.

Durumun ciddiyetinin farkına varan subay, olayın daha da büyümemesi için askerleri bir kenara çekerek oturttu. Bir nevi seyirci durumunda kalmışlardı. Askerlerin hemen peşinden de Belediye Başkanı geldi:

"Arkadaşlar, bu işler böyle olmaz, Hükümet Konağı'nı işgal etmek suçtur. Dağılın, sorununuz varsa çözeriz..." dediğinde:

"Sayın Başkan, biz dertlerimizi anlatmak için buradayız. Bunun için de yetkililer gelmeden dağılmayız. Siz bize neden engel olmak istiyorsunuz? Lütfen aradan çıkın" dedim.

O da boşuna nefes tükettiğini anlamış olmalı ki, daha fazla durmayıp gitmek zorunda kaldı.

Kapının önünde, aşağı yukarı beş bin kadar insan toplanmıştı. Ortalık ana-baba günüydü sanki. Bütün bir halkı ayaklandırmıştım. Bu da beni ürkütüyordu. Ne yapacağımı iyiden iyiye şaşırıyordum. " Arada bir çevreyi gözlüyor, tanıdıkların hareketimi tasvip edip etmediklerini anlamaya, tepkilerini öğrenmeye çalışıyordum.

İlköğretim Müfettişi, dostumuz Tahsin Milas'ın başı ile verdiği o olumlu işareti hiç unutamam. Bana cesaret vermişti.

Yüreğim yerinden oynamış, kabına sığmaz olmuştu. Gücümün bir kat daha arttığını hissederek cesaret buldum. Mutluluktan gözlerim dolu dolu olmuştu.

Elimizden geldiği kadar halkı orada tutmaya, öfkenin dozunu derece derece yükseltmeye, taşkınlıkların önüne geçmeye çalışıyor, marşlarla, bağırma-çağırmlarla işi geçiştirmeye uğraşıyorduk. *Dağbaşını Duman Almış* marşını da okumak, okutmak istedik, ama kimse bilmediği için bundan vazgeçmek zorunda kaldık.

Kendi aramızda bir görev taksimi yapmıştık. Herkes kendi işinin başındaydı. Celal Can'ı Hükümet Konağı'nın arka kapısını tutmakla görevlendirmiştik. O da, oradaki giriş çıkışları denetlemekle meşguldü. Kimileri de pankart taşımakla, slogan attırmakla görevlendirilmişti. O ara Recep Ölçer arkadaşımız yanıma gelerek:

"Ağabey; Fehmi makam odasına girip kaymakamın koltuğuna oturmuş, sağa sola telefonlar yağıdıyor" dediğinde hemen içeriye girdim.

Olay, tam da Recep'in anlattığı gibiydi. Fehmi telefonu eline almış, postahaneye emirler veriyordu. Telefonu elinden alarak kendisini dışarıya çıkardım. Canım çok sıkılmıştı, ama yapacak fazla da bir şey de yoktu.

Dışarıya çıktığımızda Niyazi Usta ile göz göze geldik. Halkın arasında durmuş, gülen gözlerle bana bakıyordu. Anlaşılan bu iş onun da hoşuna gitmişti. Bu da beni rahatlattı. Çünkü O, kolay kolay her eylemi tasvip etmez, olur olmaz her şeye evet demezdi. Üstelik O'ndan habersiz olarak bu işe girmiştim, onun için de O'nun eylem hakkında ne düşündüğünü merak ediyordum.

Saat 14'e doğru Vali ve Başsavcı çıkageldi. Jandarma Bölge Komutanı da gelenler arasındaydı. Bulduğumuz yere geldiklerinde Başsavcı orada bekleyen askerlere, "Niçin ateş açmıyorsunuz" diye çıkıştığında, onlar daha bir şey söylemeden, ben devreye girdim;

"Ateş açtırsanız burada kan gövdeyi götürür. Kaldı ki

böyle bir şeye de gerek yok. Biz buraya olay çıkarmaya gelmedik, öyle bir niyetimiz de yok. Dertlerimiz var; onları anlatmak istiyoruz. Bu suç olamaz, tam tersi, hakkımız olan bir şeyi kullanmış bulunuyoruz" dedim.

Konuşmam bitince de arkadaşlara, bağınıp çağırımları, ortalığı telaşa vermeleri için göz ettim. İşaretim yetmişti; sesler yayından fırlayan oklar gibi yayılmaya başladı.

İktisat Fakültesi'nde okumakta bulunan **Ziya Adınak** arkadaşımız da oradaydı. Yetkili ve etkili kişilerin geleceğini bildiğimizden onu orada tutmuşuk. Gelenler, konuşmalarımızı dinledikten sonra sorunları görüşmek için içeriye girdiler. Ziya ile ben de peşlerinden gittik. İçeriye girdiğimizde Savcı üzerime yürüyerek;

"Bu halkı siz tahrik ediyorsunuz! Herşey sizlerin başının altından çıkıyor. Halkı kendi emellerinize alet etmek istiyorsunuz" türünden ileri geri sözler sarfedince, ben de onun üzerine yürümeye ve bağırıma başladım:

"Sen ne konuşuyorsun be adam! Hayal mi görüyorsun? Kulakların yok mu? Bu insanların neler istediklerini duymuyor musun? Her taşın altında komünist parmağı arayacağınıza, halkın sorunlarıyla ilgilenseniz olmaz mı? Biz seçimde 500 öy aldık; kapının önündeyseniz beş binden fazla insan var. Nasıl olur da o kadar insanı buraya getirdiğimi düşünebilirsiniz?"

Bu çıkışım üzerine, devreye Alay Komutanı girerek Başsavcı'ya müdahale etti. Başsavcı'nın işi alevlendirerek, çıkmaza sokmasını onlar da yerinde görmüyordu herhalde. Vali ise, gidip dışarıdaki halka konuşmamızı, halkı sakinleştirmemizi istiyordu bizden. Biz dışarıya çıkıp, halka daha çok bağırımlarını ve daha çok hücum etmeleri işaretini verip tekrar içeriye girdik. Sesler azalacağı yerde daha da yükselmişti. Duvarlara çarpan sesler yankılanmaya, çın çın ötmeye başlamıştı.

İçeriye girdiğimizde:

"Ne yapıyorsunuz Vali Bey; bizi bu insanlara öldürtmek mi istiyorsunuz yoksa? Az kalsın parçalanacaktık. Adamların gözleri dönmüş, bir şey gördükleri yok. 'Ya sorunlarımız çözü-

lür, ya da hepimizin buradan cesetleri çıkar' diyorlar," diyerek masum pozlarına girdik.

Bu tavrımız ve dışarıdan yükselen öfkeli sesler, yetkilileri iyice korkutmuştu. Korkudan bütün kapıları kapattılar. Elleri ayakları birbirine dolaşmış, ne yapacaklarını bilemez bir duruma düşmüşlerdi. Şaşkın ve çaresizdiler. Bu sessizlik ve stres dolu hava bir süre böyle sürdü. Sonra Vali bana dönerek:

"Sorunlarınız hallolacaktır. Siz şimdi bize biraz müsaade edin, kendi aramızda bir konuşalım" deyince oradan çıktık.

Aradan beş-altı dakika geçmeden de geri çağırıldılar.

Odaya girdiğimizde, Vali ayaktaydı. Pencerenin önüne iyice yanaşmış, orada öyle dimdik duruyordu. İçeriye girmemiz üzerine ayakları üzerinde yarım daire çizerek:

"Arkadaşlar, sizlere namus sözü veriyorum, istekleriniz yerine getirilecek. Bundan sonra sorunlarınızla bizzat ilgileneceğim. Siz şimdi gidip dışarıdakilere söyleyin dağılsınlar. Sorunlarınız kesin olarak çözülecektir. Gerekli işlemlerin yapılması için durum ilgili bakanlıklara da bildirildi. Bakanlık iki müfettişi yola çıkarmış, pek yakında onlar da burada olurlar" deyince:

"Olmaz Vali Bey; bunları siz kendiniz söyleyin halka. Sizin söylemeniz daha etkili olur. Çünkü, biz söylesek de dinlemezler" dedik.

Vali'nin teklifini reddettik. Çaresiz kalan Vali, "Peki" demek zorunda kaldı. Bunun üzerine hep birlikte dışarıya çıktık.

Dışarıdaki insanların bağırma-çağırma devâm ediyordu. Halkın karşısına geldiğimizde:

"Arkadaşlar, beni bir dakika dinleyin! Vali Bey sizlerle konuşmak istiyor, söyleyecekleri varmış; isterseniz kendisini bir dinleyin" dedim.

Halktaki dalgalanma durunca, Vali, vaatlerini sıralayıp, konuşmasını noktaladı. "Sorunlarınızla ilgileneceğim" diyerek onları yatıştırdı. Sonra da çekip gitti. Sonuç, olumlu ve başarılıydı. Kazanan biz, kaybeden karşı taraf olmuştu. Taleplerimizden biri de, ilçedeki bazı bürokratların değiştirilmesiydi. Vali

bu talebimizi de kabul etmişti. Daha sonra verdiği sözü tutarak, yedi bürokratu görevlerinden aldı.

CEZAEVİNDEYİZ

Bu olaylar üzerine, MİT'in, Silvan ve köylerine ajanlar göndererek istihbarat toplamak için insanlar görevlendirdiğini duymuştuk. MİT ajanları yağ tüccarlığı sıfatı altında köylere istihbarat için gönderilmişti. Köylülerle ilişkilerimiz iyi olduğundan gelişen her olaydan anında haberimiz oluyordu. Bu haberler geldiğinde, çok geçmeden tutuklamalara gidileceğini az çok tahmin ediyorduk. Nitekim tahminlerimizde yanılmadığımız ortaya çıktı.

Aradan beş gün ya geçmiş ya geçmemişti ki, bir akşamüstü polis ve jandarmaların çarşımın etrafını sardığını gördük. Diyarbakır'dan takviye birlikler de getirilmişti. Her tarafa yayılarak, köşebaşları tutulmuştu. Her yer asker ve polis kaynıyordu. Meğer Vali'nin görevden aldığı Kaymakam:

"Kürtler burada prova yapıyorlar. Silvan başardı, diğerleri ise başaramadılar" diye bakanlığa telgraf çekmiş.

Beni almaya geldiklerinde:

"Biraz bekleyin, giyineyim" diyerek, elbiselerimi getirmesi için çırağı eve gönderdim. Amacım elbise değildi şüphesiz; halk duysun, götürüldüğümüzden haberdar olsun istiyordum. Giyinince beni alıp götürdüler. İsimleri tespit edilen insanları tek tek topluyorlardı.

Listede ismi bulunanlardan biri de, Xalo Nezir'di. Xalo Nezir, kendini almaya geldiklerini fark edince, doğru camiye giderek, namaz kılmaya başlar. Dört rekat namaz kıldıktan sonra selam vermek için sağına dönünce, polislerle göz göze gelir. Çekip giderler düşüncesiyle tekrar bir dört rekat namaz daha kılar. Sonra yeniden selam verince polislerle yeniden gözgöze gelir ve namazını sürdürür. Toplam otuzaltı rekat namaz kılar. Bakır polislerin gidecekleri yok, namazı bırakarak, yorgun argın bir şekilde istemeye istemeye onlara teslim olur.

Tutuklama listesi hayli kalabalıktı. Olayla alakası bulunmayan insanların isimleri de listede vardı. Kasaba içi çekişmeler, bu konuya da taşınmıştı. Birbirleriyle ihtilafı olanlar, birbirini çekemeyenler; sırf düşmanlık duygularından dolayı, birbirlerinin isimlerini adli makamlara vermişti. Bu işi örgütleyenlerin başında ise AP'liler geliyordu

Toplama işleri bitince, ifadelerimiz alınarak tutuklandık. Halk tutuklanmamıza tepki gösteriyordu. Diyarbakır'a götürülerek orada işkence göreceğimiz sanılıyordu. Ortalık yeniden hareketlenmişti. Saat gecenin 9'u olmasına rağmen biz hala adliyedeydik. Korkudan bizi dışarı çıkaramıyorlardı. Halk adliyenin etrafını sarmış, gözler adliye kapısına çevriliydi. Dışarıdaki bağırış, çağırışlar, küfürler ta içeriye kadar geliyordu. Halkın dağıtılması için, Albay, sonunda benden yardım istemek zorunda kaldı. Kabul ettim. Dışarı çıkarak halka:

"Ne yapıyorsunuz, sevgili kardeşlerim! Bırakın istedikleri yere götürsünler. Bizim kimseden korkumuz yok. Her yerde ve her zaman hep aynı olacağız, bundan şüpheniz olmasın kardeşlerim. Şimdi siz dağılın ve evlerinize gidin..." diye seslendiğimde halkta bir dalgalanma oldu.

O kargaşadan yararlanılarak arabalara bindirildik. Adliye bahçesinin açılmasıyla birlikte arabalar hareket etti. Ama halktaki heyecan dinmemişti. Bağırış çağırışların, sağı solu taşlamaların önü alınamıyordu.

Bizi götürüp Silvan Cezaevi'ne koydular. Halk bizi oraya kadar izlemiş, peşimizi bırakmamıştı. Sesler cezaevine kadar geliyordu. İçeriye girip bizlerle görüşenler oldu. Bu izdihamı gören yetkililer, istemeye istemeye de olsa bazı şeylere göz yummak zorunda kalmışlardı. Tutuklanmamızdan serbest bırakıldığımız güne kadar, halkla ilişkilerimiz sıcak bir biçimde sürdü. bu konuda hiçbir engel çıkaramadılar.

İkinci gün, müfettişler gelerek olaya el koydular İfadelere başvuruldu.

İfade seansları oldukça renkli geçiyordu. Herkes olumsuzluklar üzerinde duruyor, yaşanan olaylar hakkında kendi düşün-

celerini açıklıyordu. **Fettah Bulut** arkadaşımız ise güzel bir espri ile Adliyenin içinde bulunduğu durumu dile getirerek, şöyle demişti:

"Begim; bizim Adliye hem 'tornacı'dır, hem de 'kimyacı'. Tornacıdır, çünkü bir kapıdan filinta olarak giren silah, bir de bakarsınız öbür kapıdan çifte veya mavzer olup çıkar; 'Kimyacı'dır, çünkü bir kapıdan esrar ya da eroin girer, bir de bakarsınız diğer kapıdan kına veya biber olup çıkar."

Bu sözlere bir anlam veremeyen müfettiş, **Fettah'a** ne anlatmak istediğini sorduğunda, **Fettah:**

"Anlatayım Begim, anlatayım. Yani Begim, bizim burada filinta yakalanır, Adliye'ye girince birtakım entrikalar ve oyunlar sonucu filinta av tüfeğine çevrilerek silah sahibi serbest bırakılır. Ya da bunun tersi olur. Onun için biz Adliye'ye 'tornacı' diyoruz Begim" yanıtını vermişti.

Bu süre içinde halkımızın yakın ilgisini görmüştük. Silvan halkı bizi hiç yalnız bırakmadı. Hep yanımızda olmuştu. Onların o sıcak nefeslerini, o kararlı tutumlarını yanımızda hissetmek, insana ayrı bir mutluluk veriyordu. Halkımız bize yemek yapmak için bile adeta yarışlıyordu. Onların böylesine birlik ve dayanışması bizleri son derece sevindiriyordu.

AP çevresi ile polislerse yeni oyunlar peşindeydiler. Halkla olan bağlarımızı koparmak, bizi izole etmek için ellerinden geleni ardlarına koymuyorlardı. Olay içinde, benim, TİP Yönetim Kurulu'ndan bazı arkadaşların ve özellikle de Kürtçülükle tanınan bazı şahısların olmasını, kullanmak istiyorlardı. "Bunlar, komünisttir...Kürtçüdür" diyerek halkla aramıza setler örmeğe çalışıyorlardı. Ama, dikkatli davranmamız sonucu amaçları boşa çıkmış; istediklerini elde edememişlerdi.

Olayla ilgili olarak basında çıkan yazılar, kulaktan kulağa yayılan dedikodular, fısıltular, işi alevlendirmiş, olduğundan da fazla boyutlandırmıştı. Avukat **Canip Yıldırım;** "Silvan halkı haklı, bu hareket AP'ye indirilen bir şamar olmuştur" diye bir açıklama yaparak, dikkatleri AP'nin izlediği olumsuz politika üzerine çekmek istemişti.

TİP de işin içine girmiş, olayı Meclis'e kadar götürmüştü. Olası bir provokasyonu önlemek ve yaşanan haksızlıkları yansıtabilmek için, TİP Milletvekillerinden **Tarık Ziya Ekinci** bir soru önergesi vererek, Adalet ve İçişleri Bakanlarından şu soruları yanıtlamalarını istemişti:

"Asayişsizlik, kötü ve partizanca idareden bıkkınlık getiren ve şikayetleri cevapsız kalan binlerce Silvanlı'nın İlçe Kaymakamı ve İlçe Savcısına karşı 29.2.1965 Pazartesi günü bir protesto gösterisinde buldukları doğru mudur?"

"Kötü icraatıyla halkın infialine ve protesto gösterisi yapmalarına sebebiyet veren Silvan Kaymakamı ve Silvan Savcısının kanunsuz davranışlarını örtmek için Adalet Partisi Silvan İlçe yöneticilerini tahrik ederek olaya politik bir yön vermek istedikleri ve bu maksatla gösterinin TİP Silvan İlçe Yöneticileri tarafından yapılmış bir tertip olduğu yolunda İçişleri ve Adalet Bakanlığı ile Başbakan'a telgraflar çektirdikleri doğru mudur?"

"Bu haksız tatbikata tahammül edemeyen yüzlerce Silvanlı'nın olayda kendilerinin methaldar olduklarını, tevkif edilenlerin suçsuz olduğu ve kendilerinin de tevkif edilmeleri isteği ile savcılığa yazılı müracaatta buldukları doğru mudur?"

Zamanın İçişleri Bakanı **Faruk Sükan** ise soruları geçiştirip, aslı astarı olmayan açıklamalarda bulunarak; "Bu işi TİP'li komünistler yaptı " sözleriyle hedefi saptırmaya çalışmıştı.

"BEN ŞİMDİ YÜZ KİLOLUK ZİNCİRİ NASIL TAŞIYACAĞIM?"

Müfettişlerin ifade almaları sırasında, bizi desteklemek amacıyla, binyediyüz kişilik bir halk kitlesi imza vererek, kendilerinin de bu işte olduklarını bildirdi. Bu gelişmeler, adli makamların iyice sıkışmalarına ve zor durumda kalmalarına neden oldu. Bu "bela"dan kurtulmak istiyorlardı ama nasıl bir formül bulacaklarını bilmiyorlardı.

Avukatlarımızın Asliye Ceza Mahkemesi'ne itirazları üye-

rine, sonunda bizi serbest bırakmak zorunda kaldılar. Zaten başka seçenekleri de yoktu.

Serbest bırakıldığımızda dört yüz metrelik yolu, kalabalıktan dolayı yaklaşık dört saatte yürüyebildik. Müthiş bir karşılama yapıldı. Halk her tarafı tutmuştu. Hele o sevgi gösterileri, insanları coşturan o *ünlü'ler* ve ağızlarından füzeler gibi fırlayan o haykırışlar, o *hawar'lar* o *de lê lô'lar*... Tarif edilemeyecek derecede duygulanmıştım. Başlarımız dimdikti; zafer kazanan komutan edasıyla bu dört yüz metrelik yolu gururla yürüdük.

Tahliye olmamızda askerlerin de belli yardımları olmuştu. Örneğin Faruk Güventürk'ün belli destek ve yardımlarını görmüştük. Kaymakamın aksi bir tutum izlediğini üst makamlara, "Silvan'da cereyan eden olay, bir isyan ya da Kürt sorunu olarak görülmemeli; halk bazı yöneticilerin yaptıkları pisliklerden rahatsızlık duyup tepki göstermiştir. Bu olayı, Kürt sorunu olarak görmek sorunu hedefinden şaşırtmak olur" diye rapor vermişti.

Güventürk'ün bu tavrı ve Vali'nin sergilediği olumlu davranış bizi sevindirmişti. Kendilerine teşekkür etmek ve bazı sorunları görüşmek için, bir heyet oluşturarak Diyarbakır'a gittik. Anımsadığım kadarıyla heyette şu isimler vardı:

Celal Can, Cemal Can, Kemal Can, Fahri Coşkun, Recep Ölçen, Bahri Kaya, Adil Korkmaz, Nezir Bağcı, Tevfik Dabakoğlu, Mahmut Alsat, Fettah Bulut, Abdulkerim Ceyhan, Mizbah Yanık.

Ziyaretimiz; Valiyi ve Güventürk'ü çok sevindirdi. Kaymakamın ilgili yerlere çektiği telgrafın kopyasını da o zaman görmüştük. **Güventürk :**

"Bakin çocuklar, sizler hakkında çekilen telgraf işte bu. Adam, hakkınızda söylemediğini bırakmamış. Ama ben ilgili makamlara tersi bir kanaatte görüş bildirdim" demek gereğini duymuştu.

Kendisine teşekkür ederek, işlerimizi hallettikten sonra Silvan'a döndük.

"BEN DE TİP'LİYİM"

Köy çalışmalarını başlatmıştık. Cumartesi günleri akşam yola çıkıyor, pazar veya pazartesi sabahları erkenden işimin başına geri dönüyordum. Hem kendi açımdan, hem de partimizin ilişkileri yönünden çok faydalı oluyordu bu köy gezilerim.

Bu köy gezilerinden döndüğüm bir gün, yolda Cumhuriyet Gazetesi muhabirleriyle karşılaştım. Arabayla yolculuk yapıyorlardı. Üzerimde tipik köylü giysileri vardı, durup beni arabalarına aldılar. Kendilerine nereden geldiklerini sorduğumda:

"Siirt ve Batman'dan" dediler.

"Oralarda TİP'in durumu nasıl?" diye sordum. Muhabirlerden biri:

"Yahu sen böyle şeyleri de mi biliyorsun?" diyerek soru-
ma hayretle yanıt verdi.

O zaman ben de kendisine:

"Ben Türkiye İşçi Partiliyim" dedim.

Şaşırılmıştı. Bir süre sessiz durup:

"TİP'in Silvan'daki durumu nasıl? Belirgin bir örgütlen-
meniz var mı?" diye sordu.

Ben de Silvan TİP İlçe Başkanı olduğumu, gelişmekte ol-
duğumuzu söyledim. Muhabirin şaşkınlığı daha da artmıştı.
Ama sesini çıkarmadı.

Bu köy gezileri sürerken, tutup gençler için bir de Tiyatro
Kolu kurdum. Gençlere bu yolla hem sosyalizmi, hem de sınıf-
bilinci aşılama istiyordum. Aynı zamanda ulusal bilinç edin-
meleri için de Kürt Sorununu sürekli ön planda tutmaya çalışı-
yordum. Tiyatro Kolu'nu bu işler için bir araç olarak düşünmüş
ve uygulamaya koymuştuk.

Her şeyden yararlanmak istiyordum. Halka ulaşmak, onla-
rı kavga içine çekmek, bilinç düzeylerini yükseltmek, sorunları-
na sahip çıkabilecek bir duruma gelmelerini sağlamak için bir
sürü planım vardı; tiyatro çalışmaları bunlardan biriydi.

Ekibi oluşturunca provalara başladık. Zaman buldukça

hem prova yapıyor, hem de fırsattan istifade ederek, gençlere Kürdistan'ın içinde bulunduğu koşulları anlatıyorduk. Arada bir Kürtçe şiir okuduğum da oluyordu onlara. Şiiri çok seviyordum. Şiir, tarih ve felsefe benim en çok sevdiğim konulardı.

O sıra Silvan Kaymakamı yeni atanmıştı. Çok hızlı görünüyordu. 12 Eylülle başlayan, "okulunuzu siz, hapishanenizi biz yapalım" mantığı daha o günler O'nda da egemendi. Gelir gelmez bütün imam, öğretmen ve muhtarları toplayarak Yatılı Bölge Okulu'nda bir konferans verdi. Bu konferansa ben de gitmiştim.

Kaymakam, "Köylerinize bakın, okullarınızı tamir edin, okul yapın, devlete yardımcı olun", vs. diyordu. Sözlerine bunlarla başlamış, yine bunlarla noktalamıştı. Gitmeden önce, oraya Kaymakamca çağırılan insanlardan beni desteklemeleri için söz almıştım. Kaymakam beni orada gördüğünde bozuldu, fakat bir şey söyleyemedi. Kasabanın bütün ileri gelenleri oradaydı.

İçeri girince, gidip imam ve muhtarların ortasına oturdum. Kaymakam'ın konuşması biter bitmez parmak kaldırarak söz istedim. Kaymakam:

"Ne var, ne istiyorsun?" diye sordu.

"Arkadaşlar bana müracaat ettiler, kendileri Türkçe bilmediklerinden, adlarına benim konuşmamı istiyorlar. Bunun için konuşmak istiyorum" dedim.

Beni pek konuşturmak istemediği anlaşılıyordu. Kaymakam:

"Sırası gelince konuşursun" yanıtını verince, bağırmağa başladım.

"Muhtar, muhtar diyorsunuz. Nerede muhtar? Sadece kağıt üzerinde, sözde mi? Sizin gözünüzde muhtarların gerçek değerleri nedir, söyler misiniz? Jandarma dipçığı ile karşı karşıya getirmek mi? Ezmek mi? Sorun bakalım bu insanlardan bir teki dahi halinden memnun mu? Elini kolunu bağlamış, bir iş yapamaz duruma getirmişsiniz adamları. Kimse rüşvetsiz bir iş yaptıramaz oldu. Bir şey yapmak ve yaptırmak inancındaysanız, siz önce bu rüşvet işine bir çözüm bulun. Halk perişan bir durum-

da" dediğimde, Kaymakam yerinden fırladı, rüşvet sözünü geri almamı istedi. Bense direktip, konuşmama devam ettim:

"Bakın şimdi de beni susturmaya çalışıyorsunuz. Çok yanlış sayın kaymakam, çok yanlış. Biz halkız. Bizi dinleyeceğiniz yerde susturmaya çalışmanız, gerçekten çok ayıp ve üzücü. Halka bu kadar karşı olmayın, sayın kaymakam. Halka karşı olanlar, gün gelmiştir kendi kendilerine de karşı olmuşlardır. Korku, insana çok yanlış yaptırır, onun için sorunları dinlemekten korkmamalısınız.

"Siz, muhtarlara değer vermezseniz, halka değer vermezseniz, onların sorunlarını dinlemekten kaçırırsanız, bazı yöneticiler de, işi halka parmak atmaya kadar götürürler. O zaman da sizi kimse desteklemez; inandırıcılığımızı yitirirsiniz. Eğer bu insanlardan bir şey istiyor ve bekliyorsanız, öncelikle kendilerine insanca değer vermeniz, saygı duymanız gerekir. Bunu yapmadan, iş yapmalarını isterseniz kimse yapmaz. Önce bunu yapın, sonra da gelip iş isteyin. Eminim ki o zaman istekleriniz yerine getirilir, ama bu durumda asla!..."

Kaymakam bozulmuş, ortalık birbirine girmişti. Konuşmam muhtarları bir hayli etkilemişti. Hoşlarına gittiği her hallerinden belli oluyordu. Benim de kendilerinden bir parça olduğumu düşünmeye başlamışlardı. Bu bile başlı başına olumlu bir şeydi. Toplantıdan sonra bu haber, bire beş eklenerek, ilçeye, oradan da köylere kadar yayıldı. Sevenlerim her gün biraz daha çoğalıyor, ilişki ağım gün geçtikçe genişliyordu.

Kırlangıç sürüleri gibi mücadele labirentlerinde ilerliyoruz. Halkımın sorunlarıyla haşır-neşir olmak bana mutluluk veriyor, mücadele azmimi kamçıliyordu.

İnsanlar, daima bir şeyler yapmak, üretmek meydana, getirmek, ya da istenmeyen bir şeyin oluşmasının önüne set çekmek gibi bir dizi amaçla yaşarlar.

Amaçlardaki farklılıklar, yönelişlerde de farklılıkları beraberinde getiriyordu. Bu anlamda herkes, her olanağı aynı ölçüde değerlendiremiyordu.

O ara işçilerin sorunlarına da yönelmeye başlamıştım. Aç-

tılar, açıktaydılar, çıplaktılar. Köleler gibi çalışıyor, fakat sendikaları olmadığından ve örgütlülükleri bulunmadığından seslerini çıkarmıyorlardı. Bunda Kürdistan'daki işsizliğin rolü de, büyüktü. İşçi çok, iş alanı ise yok denecek kadar azdı.

"İŞÇİLER ÇALIŞMASA BEN İŞÇİSİZ NE YAPARIM?"

Su, kanalizasyon ve elektrik işlerinde çalışan işçilerin durumları daha da vahimdi. Bu işi bir müteahhit almıştı. Kanallar baştan sona onarılıyor, eksikler giderilmeye çalışılıyor, olmayan yerlere yenileri yapılıyordu. İşçilerin yevmiyeleri ise, 8 liraydı. Ama çalışma koşulları çok ağırdı. 14-16 saat aralıksız çalıştırılıyorlardı. O kavurucu sıcak altında gün doğumundan gün batımına kadar aralıksız çalıştırılmaları onları çok yıpratmıştı. Yaşayan bir ceset gibiydiler. Hiçbirinin yüzünde renk kalmamıştı.

Bizim birkaç arkadaşımız orada çalışıyordu. Onlar aracılığı ile işçilerin içinde buldukları durumdan düzenli olarak haberdar olabiliyorduk. İşçilerin arasına, yine onlar aracılığı ile girmiştik.

İşçilerle ilk konuştuğumda, ürkütüklerini gördüm. Bocalıyorlardı. Sadece beni dinlemekle yetinmiş, "evet" ya da "hayır" şeklinde hiçbir şey söylememişlerdi. Bu, bir süre daha böyle devam etti. Sonra zamanla birbirimize ısınıp, kaynaştık. Bunda, orada çalışan ve şantiye şefliği yapan, Yusuf Koçar'la Hasan Yıkılmış (*Brúsko*)'ın da büyük rolü olmuştu. Bunun için epey emek vermişlerdi.

Yusufla olan arkadaşlığımız çok gerilere kadar uzanıyordu. Ağabeyimiz sayılırdı. Hepimiz kendisini sever, sayardık. 1959'da, o da Kürtçülük iddiası ile tutuklanmış, meşhur 49'lardan biri olarak bir süre Harbiye hücrelerinde tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılmıştı. Gözü kara, dost canlısı biriydi.

Brúsko'nun ise, önceleri bizimle bir ilişkisi yoktu. Bu iş vesilesiyle kendisiyle tanışıp, ilişkiye geçmiştik. *Brúsk*, şair ruhlu, atik, kararlı biriydi. Her işe severek koşuyordu. Duygulu

ve sevecendi. Birçok eylemde de birlikte olmuştuk. Sonra O , *Şıvancı* oldu. 1972'de ise *Sait Elçi*'nin ölümünden sorumlu tutularak Doktor *Şıvan* 'la birlikte, *Berzant* tarafından kurşuna dizilerek öldürtüldü.

İşçilerle kaynaşmamızdaki ikinci bir faktörse, çalışmamızdaki ısrarlı tutumumuzdu. İşçiler "olmaz" dedikçe, biz onların üzerine üzerine gidiyor, olabileceğine ikna etmeye çalışıyorduk. Neticede çabalarımız meyvelerini vermeye başladı.

Greve gideceğimiz günün sabahı, müteahhit beni çağırarak, ne istediğimi, grevden vazgeçersem bana amele çavuşluğunu verebileceğini, başka isteğim olursa onlar üzerinde de düşünebileceğini söyledi. Ben de kendisine, kişisel bir isteğimin olmadığını, işçilerin haklarını almaları için çalıştığımı ve çalışmaya kararlı olduğumu anlatmaya çalıştım.

"Ben, TIP ilçe başkanıyım, sosyalistim. Görevim işçilerin haklarını korumak, onların sorunlarına eğilmek, mücadelelerine önyak olmaktır. İşçilerin yevmiyeleri 15 liraya çıkarılmadığı müddetçe burada çalıştırılacak işçi bulamayacaksınız" dediğim-de, müteahhit:

"Ben bu iş için milyonlar yatırdım" dedi.

Ben de kendisine:"Olabilir, bu bir şeyi değiştirmez" yanıtını verdim.

Beklemediği bir yanıtı bu. Zavallılaştı. Çırpınıyordu adeta.

"Bu işin bir çözüm yolu olmalı, Mehdi. İşçiler, çalışmazsa; işçisiz ben ne yaparım?" demez mi!? Arayıp da bulamadığım bir yanıtı bu.

"Demek ki para koymak yetmiyor tek başına. Emek de gerek. Üretim gerek."

Bu sözleri işçiler de duymuş, en azından bir güç olduklarını sezinlemişlerdi. Ve daha bir güvenleri gelmişti kendilerine. Yevmiyeleri 15 liraya çıkarılmadan çalışmayacaklarına, hemen orada yemin ettiler. Bunun üzerine müteahhit:

"Ben de dışarıdan işçi getiririm" tehdidinde bulundu.

Ama işçiler bu tehdidin yolunu da kestiler:

"Getirin getirebilerseniz. Kaldı ki, getirseniz bile çalıştıramazsınız. Çünkü onları çalıştırtmayız; döver, yine de çalışmalarına engel oluruz. Kimseye alınterlerimizi çiğnetmeyiz. Buradan hepimizin ölüsü çıkmadığı sürece bizlerin yerine kimseyi çalıştıramazsınız. Bunu böyle bilin!" dediler.

Konuşmalar böyle gergin bir şekilde noktalanınca, işçileri yanıma alarak dükkanımızın önüne gittim. Herkesin sınırları gergindi. Öfkeleri kundaklanmaya hazırды. Her işçinin gözünde o ışık, o soru, o hırş, o beklenti ve o duygu...Korkular yenilmiş, yürekler savaş zırlıklarına bürünmüşlerdi.

Bir süre sonra babamın geldiğini gördüm. Babam, yanıma iyice yaklaşarak:

"Oğlum, sen bu adamdan ne istiyorsun?" diye bana çıkıştı.

Çok kızgın görünüyordu. Bunun üzerine kendisine olayların içyüzünü anlattım. Beni dinledikten sonra kızgınlığı gitmiş, rahatlamıştı.

Müteahhit işi kısa ve ucuz yoldan çözme çabasındaydı. Babamın gidişinden hemen sonra yanıma geldi. Sitem etti; beni ikna etmeye çabaladı. Baktım sözü uzatıyor:

"Beyefendi, eğer bu talepleri bugün karşılamaz ve benimsemezseniz emin olun ki yarın yeni talepler ekleyerek karşınıza çıkacağız. O zaman işçileri sigortalı yapmak zorunda da kalacaksınız" diyerek kestirip attım.

Umduğunu bulamadığını anlayınca da çekip gitmek zorunda kaldı.

Aynı günün ikinci sularında, işçileri, Selahattin Eyyubi Camisi'nin avlusunda topladım ve müteahhidin girişeceği olası oyunlar üzerinde durarak, kendilerini aydınlatmaya çalıştım:

"Bu adam yann evlerinize gelip, sizlerle konuşacak ve sus payı olarak bazılarınızın önüne kemik atacaktır. Sakın çözülme-yin! Çözülen olursa vuracağız, haberiniz olsun!"

Söylediklerimde haklı da çıkmıştım. İkinci gün bazı işçiler yanıma gelerek müteahhidin kendileriyle görüştüğünü söylediler:

"Peki sizler ne yaptınız?" diye sorduğumdaysa:

"Reddettik" dediler.

Birlik güce dönüşmüştü.

Zaman, müteahhidin aleyhine işliyordu. Her geçen gün biraz daha kaybı oluyordu. Her şey durmuştu; hiç bir iş yaptırılmıyordu. O da bunun farkındaydı, bizler de. Altıncı gün, baktı olacağı yok, gelip teslim oldu. Koşullarımızı kabul etmişti. Her şey istediğimiz gibi olmuştu. Yevmiye, 8 liradan 15 liraya çıkarılmış, çalışma süresi düşürülmüştü. Sigorta işi de hallolmuştu. Bu, işçiler açısından bir zaferdi. Çevre üzerinde bıraktığı etki de büyük olmuştu. En azından, işçiler, kendilerinin de bir güç olduğunu düşünmeye başlamışlardı. Aynı şekilde bu durum, işverenleri de etkilemiş, bizim eylemden sonra ücretlerde artışlar yapmışlardı.

Hangi inşaatın önünden geçersen, inşaat sahipleri telaşlı telaşlı bana bakıyor, ben hiçbir şey sormadan kendilerinin de işçilere 15 lira yevmiye verdiklerini söylüyor, *bize dokunma*" dercesine bakışlarıyla yalvanıyorlardı.

"PETROL BİZİM KANIMIZDIR!"

Şelmo'da petrol bulunmuştu. Yollar petrol tankerlerinden geçilmez olmuştu. Baskı ve zulüm altında inim inim inleyen halkımın geri bırakılmışlığı, horlanmışlığı yetmiyormuş gibi, göz göre göre, bir de yeraltı zenginlik kaynakları yağmalanıyordu. Benim halkım niye kendi zenginlik kaynaklarını kendisi işletmesin, diye kendi kendime sorular soruyordum. Sorular sorulara götürüyordu beni. Haksızlıktı bu. Arkadaşlarla kahvede toplandığımız bir gün, *Şelmo* petrolü konusundaki düşüncelerimi onlara da açtım:

"Arkadaşlar, gelin *Şelmo*'ya gidelim! Oradaki petrol kuyularına el koyalım; çalışmalara engel olup petrolümüzün yağmalanmasının önüne geçelim. Yapacağımız eylemin çevreye yayılmasıyla sesimizi hükümete duyurabileceğimiz gibi, kitlelerin bilinçlenmesi, kendi sorunlarına kendilerinin sahip çıkması yö-

nünde de yarar sağlayabiliriz. Bizim zenginlik kaynaklarımızı sömürmeye ne hakları var? Üstelik bize zarardan başka bir kârlarının dokunduğu da yok. Hem zenginlik kaynaklarımızı çalışıyorlar, hem de düşük ücretlerle halkımızın alınterini, elemesini sömürüyorlar.

Ancak arkadaşlardan bir teki dahi bu önerimi benimsemedi. Bazıları da:

"Başımızı belaya mı sokmak istiyorsun, Mehdi?" diyerek korku ve çekingenliklerini dile getirdiler.

O gün söz konusu arkadaşların bu tavırlarına gülüp geçmiştim, ama bu sorun sürekli kafamı kurcalamaya devam ediyordu. Hep bu konuyu düşünüyordum. Bir petrol mitingi yapmaya karar vermeliydik. Parti çalışmalarım sırasında buna uygun potansiyelin olduğunu sezmiştim. Her gittiğim yerde petrol sorununu da işlemeyi ihmal etmiyordum. Herkese bu konudan söz ediyor, uyanmalarını istiyor, sorunlarına sahip çıkmaları için çağrılarda bulunuyordum.

Diyarbakır'a gidip, partili arkadaşlarımızın düşüncelerini de aldım. Petrol olayı ve o konudaki tasarımları partili arkadaşlarıma aktarıldığımda arkadaşlar da buna katılmış, çalışmamı olumlu bulmuşlardı. Ancak birtakım tereddütlerinin olduğunu söylemişlerdi. Kaygılarında tümü ile haksız da sayılmazlardı. TİP'in sosyalist bir parti olması, benim TİP Silvan İlçe Başkanı olmamı bahane ederek, halkın ve partililerin üzerinde baskı uygulamalarına girişebilirlerdi.

Doğrusu işin başında bu endişeler bende de vardı. Ama işlerin, yani mücadelenin kaygılara kurban edilemeyeceğinin de bilincindeydim. Bir tercih yapmak, kesin tavır koymakla karşı karşıyaydım. Her fedakarlığı göze alarak mücadeleden yana tavır koydum. Halkımın, yaşadığı olay ve olguları sorgulamasını, çıkarsamalarda bulunmasını, sorunlarına doğru yönelmesini istiyordum. Pratik örneklerle de halkın daha erken bilinçleneceğine inanıyordum. Bu düşünceme, partili arkadaşlarım da katılıyordu. Pratik, tasarının eyleme dönüştüğü alan olduğu için avantajları büyüktü. Tabii riskleri de!..

"Mümkün mertebede partiyi uzak tutacağım" dediğimde, arkadaşlar önerimi kabul edip destekleyeceklerini söylediler. Bu karar, aynı zamanda Şelmo'ya doğru atılan bir adımdı da. Hemen eylem havasına girmiştım. İçim içime sığmıyordu.

Şelmo mıntıkasına gidip, miting için adam toplamak istiyordum. Çünkü, Silvan'dan pek destek bulamamıştım. Köylülere, ne edip eyleyip, mücadeleye katmak gerekiyordu. İşin kötüsü ise, Şelmo mıntukasını yeterince tanıımıyordum. Bunun için o yöreyi tanıyan ve iyi ilişkileri bulunan bazı arkadaşlara ihtiyacımız vardı. Sonunda o yöreden olan ve geniş bir çevresi bulunan iki şeyh çocuğunu yanıma almaya karar verdim. Bunlar; **Mele Xelil'** le **M.Şirin Yaruk'**du.

Önerime karşı olan arkadaşlar, hala, işe çelme atma çabasındaydılar. Beni durdurmak, eylem kararından vazgeçirmek için araya, M.O. arkadaşı sokarak; mitingin yarardan fazla zarar getireceğini, macera aramaktan vazgeçmek gerektiğini söylüyorlardı. Panik içindeydiler.

M.O. arkadaş:

"Ben bu halkın eylemlerle, pratik örneklerle bilinçleneceğine; güvenlik kuvvetlerinden duydukları korkularını bu yolla aşacaklarına inanıyorum. Kısacası, mücadeleye inanıyorum. Böyle düşünen ve buna inananlar bizimle birlikte gelir, gelmeyenlerse Allah yolunu açık etsin! Eğer arkadaşlar, söylediklerinde samimi iseler, mücadelenin selametini gerçekten düşünüyorlarsa ve benim ona zarar vereceğim endişesini taşıyorlarsa, kendileri daha iyi, daha güzel şeyler yapacaklarsa, aradan çekilmeye hazırım. Buyursun onlar yapsınlar. Ben onların emirlerinde de çalışırım. Yeter ki iş yapsınlar. Size bir hafta süre. Bu bir hafta içinde kararınızı bana bildirin. Şimdilik, miting işini bir haftalığına erteleyeceğim. Bu bir hafta içinde sizden yine bir ses çıkmazsa, artık benim yapabileceğim bir şey kalmaz" dedim.

Bu bir haftalık süreyi beklemede geçirdik, ancak onlardan olumlu, ya da olumsuz, hiçbir haber çıkmadı. Daha fazla beklemenin zaman kaybı olacağını düşünerek 8 Mayıs'da miting yapmaya karar verdik.

Miting çalışmalarını yapmak için uğradığımız ilk köy, Batman'a bağlı *Şabê* köyü olmuştü. *Mele Xelil* de oralıydı. Bir gece orada onların evlerinde kaldık; sabahleyin propaganda yapa yapa *Şelmo*'ya vardık. Petrol tankerleri harıl harıl işlemeye devam ediyordu. Dolum yerine bakıp, oradan da *Meqsûdî* köyüne geçtik. *Meqsûdî* köyüne ilişkin önceden bazı söylentiler duymuştum. Özellikle de bir süre orada yaşayan *Abdullah*'ın öyküsü müthişti. *Abdullah*, Şeyh Said İsyanında bir alaya karşı çarpışarak kahramanlık destanı yaratan bir Kürt isyancısıydı. Herkes ondan hayranlıkla sözederdi.

Meqsûdî köyüne vardığımızda, doğru *Abdullah*'ın evine gitmiştik. Karısı hala yaşıyordu. Oğulları Temir'le, Hacı bizi çok sıcak karşıladılar. Orada kaldığımız sürece da yanımızdan hiç ayrılmadılar. Akşam olunca köylülerden gelip sohbetlerimizle katılanlar oldu. Birçok şey konuşulmuş; anılardan anılara yolculuklar yapılmış, isyanlardan söz edilmiş, bazen yumruklar sıkılmış, bazen iç çekilmiş, bazen sözcükler boğazlara takılmış, bazen de gözler alev alev ışmıştı.

Abdullah'ın karısı olayların canlı bir tanığıydı. Şeyh Said İsyanı sırasında, Güney hatından gelen askerler, isyanın bastırılmasında önemli bir rol oynamıştı. Söz konusu askerler, Kürdistan'a yayılmış başıboşluktan ve dağınıklıktan istifade ederek köy köy katliamlara, yağmalamalara, tecavüzlere, tutuklamalara girişmişti. İdamlar, katliamlar birbirini izlemiş; evler yakılıp yıkılmış; hayvanlar öldürülmüştü.

İsyanın başını çeken birçok insan ortadan kaldırılınca; öndersiz kalan Kürt isyancıları geri çekilerek, canlarını kurtarma telaşına düşmüştü Bu geri çekilme eylemlerini *Malabadê*'ye kadar sürdürmüşlerdi.

Ancak, isyancılar *Malabadê* köyü yakınındaki *Zilan* köyüne geldiklerinde, toplarla, makinalı silahlarla Kürt isyancılarının mevzileri dövülür. Bu top atışları ve tüfek sesleri üzerine; *Şêx Mihemedê Zîlf*' nin Kûmbeti'nden bir güvercin uçar. Bunu gören köylüler;

"Eyyvah, eyyvah! *Şêx Mihemedê Zîlf* bize kızarak bir güver-

cin olup uçtu! Terkedildik. Artık bizde namus, ar, adap kalmadı. Bakın geri çekildiğimiz için Şeyhimiz de bize kızdı. Daha ne duruyoruz, silahlara sarılıp savaşalım" diyor.

Bu sesin çevreye yayılmasıyla birlikte herkeste bir canlanma başlar ve hemen karşı saldırıya geçerler. Bunun üzerine de *Malabadê* köprüsünde çatışma yoğunlaşıyor. İsyancılar, bir alay askerle çatışmaya girerek, askerleri kuşatırlar. Bu çatışma sırasında epeyce asker öldürülüp, yaralanır. Sonuçta askerler bozguna uğrar. Kaçmak, canlarını kurtarmak amacıyla *Malabadê* çayına atlayan askerler, bir yandan kendilerini isyancıların kurşunlarından korumaya çalışırken, bir yandan da:

"Kürdo, bendeji Mehemmed'e selavat, Kürdo bendeji Mehemmed'e selavat" diyerek Kürt isyancılara yalvarır, kendilerinin de Müslüman olduğunu söyleyerek bağışlanmalarını isterler. Askerlerin bu yalvarışları halkı da etkilemiş olmalı ki, **Abdullah** 'ın karısı bana bu olayı anlattığında:

"Zavallılara günah oldu. Gençtiler, civandılar. Birçoğunun bıyıkları daha yeni çıkmıştı" diyerek acıma duygularını dile getirmişti.

"Peki size de yazık değil miydi?" şeklinde bir soru yönelttiğimdeyse:

"Deme oğlum, deme, bize yapmadıklarını bırakmadılar" yanıtını verdi.

Yine, **Abdullah**'ın karısının anlattıklarına bakılırsa, bu çatışmalar sırasında **Abdullah** da 32 askeri teslim almış, köye getirmiş, iki ay kadar köyde tarlada çalıştırmış, acıdığı için daha sonra serbest bırakmış.

Devletin yörede yeniden hakimiyet kurması üzerine tutuklama ve aramalar başlar. Aranılanların teslim edilmesi için halka yoğun baskılar, işkenceler yapılır; sürgüne gönderilenler olur. **Abdullah** da bu arananlardan biridir.

Ancak, halka daha fazla zulüm edilmemesi için, **Abdullah** yetkililere haber göndererek, "Halkıma yönelik baskı ve işkenceleri durdurursanız, gelip teslim olurum" der. Karşıdan olumlu yanıt aldığı da gidip teslim olur. Ancak verilen söze rağmen,

yargılanmadan hemen kurşuna dizilir. **Abdullah**, idam edilen ilk on dört kişiden biridir.

Devlet güçleri, bir taraftan tutuklamalara giderken; diğer yandan tutukladıkları insanları, İstiklal Mahkemelerinde tek celsede idama mahkum edip, cezalarını infaz ederler. Hatta, duruşmaya dahi çıkarılmadan, yolda kurşuna dizilenler bile olur. Bazen de, arananların yerine aileleri cezalandırılır. Örneğin, **Şêx Ezfz**, Suriye'ye kaçtığı için, onun yerine dört ve altı yaşlarında olan iki oğlu cezalandırılmıştı. O yaşlardaki iki yavru, yuvalarından koparılarak, İzmir'e sürgün'e gönderilir. Bu, Silvan halkını derinden etkileyen olaylardan biridir

Ama olaylar sadece bunlarla da sınırlı kalmamış; baskının çapı artırılarak, akıl almaz boyutlara ulaşılır. Tespit edilen isyancılar aranırken, işin içine rüşvet de girer.

Yakalananlar arasında, *Kürt Teali Cemiyeti* reisi **Dr. Fuat** da vardır. O da Diyarbakır'ın yerli ağalarından birinin oğluydu. Doktorluğu sırasında halkla kaynaşan, halkın sevgi ve saygısını üzerinde toplayan bir insan olduğu söyleniyordu. Tutuklandığında *Kürt Teali Cemiyeti* reisiymiş. Duruşma sırasında Dr. Fuat'ın babası mahkeme başkanına bir dilekçe vererek, oğlunun akli dengesinin yerinde olmadığını; onun için muayene edilmesi gerektiği talebinde bulunur.

Bu talep üzerine mahkeme başkanı, **Dr. Fuat** 'ı huzuruna çağırarak:

"Babanızın; akli dengenizin yerinde olmadığına dair elimizde bir dilekçesi var. Muayene edilmenizi talep ediyor. Muayene olmak ister miydiniz?" diye sorar.

Doktor Fuat da:

"Akli dengemin yerinde olduğundan en ufak bir kuşku yok. Babamın bu tavrının, içinde bulunduğu ruh halinden kaynaklandığına inanıyorum. Bu, evlat sevgisinden kaynaklanan hissi bir iddiadır. Babamın yerinde siz olsaydınız, idamdan yargılanan oğlunuzu kurtarmak için siz de böyle bir yola başvururdunuz. Benim babam da bunu yapmış. Kendisine saygı duyuyorum, ancak ben Tıp tahsili görmüş, yıllardır doktorluk yapan bir

insanım. Onun için babamın iddiasını kabul etmiyorum. Ben, *Kürdistan Teali Cemiyeti* reisiyim. Bundan da gurur duyuyorum. Eğer bu suçsa, ben bu suç da kabul ediyorum" cevabını verir.

Aynı kararlı tutumunu mahkeme sırasında da gösterir. Karar açıklandığında "*Yaşasın mefkuremiz!*" diye bağırır. Anlatılanlara bakılırsa, infaz günü geldiğinde savcı, yanına bir din görevlisini alarak **Dr. Fuat** 'ın bulunduğu hücreye gider. Son bir isteğinin olup olmadığını sorduğunda, **Dr. Fuat**:

"Bir tek isteğim var" cevabını veriyor ve ekliyor, "Eğer mümkünse ve müsaade edilirse; karımın, gelinliğini giyinerek gelip bir saat benimle birlikte kalmasını istiyorum."

Savcı bu talebi kabul eder. Bunun üzerine, Doktor'un isteği karısına bildirilir. Kadın da, kocasının arzusunu yerine getirmek için gelinliğini giyinerek kocasının yanına gider. Bu görüşme sırasında kocasıyla sevişirler. İki saat sonra da **Dr. Fuat** 'ın cezası infaz edilir. Kadınsa, bu sevişmeden hamile kalır.

Cemilê Seydo olayı da bu dönemde olmuş. Kürt hareketi derin yaralar alarak dağıldığı için, Silvan ve Batman'da bulunan bazı ağalar **Seyîdxan**'a haber göndererek, onun kumandasında birlikler oluşturup isyanı sürdürmek istediklerini bildirirler.

Bir kulağı sağır olduğundan, **Seyîdxan**, yörede, "*Xanê ker*" olarak çağınılmış. **Seyîdxan**, ağalardan gelen teklifi hemen kabul ederek harekete geçer ve aşireti ile birlikte Silvan'ın *Deşta Şevlerya* bölgesinde çadır açarak hazırlıklara girişir.

Ancak, ağalar sözlerinde durmazlar; **Seyîdxan**'ı arkadan hançerleme yoluna giderler. Devletse, **Seyîdxan**'ın harekete geçtiğini öğrendiği için endişelidir. **Seyîdxan**'ın muhtemel bir saldırısına karşı halka silah dağıtılır; olağanüstü tedbirler alınır, buna ek olarak, ilgili birliklere, "O size saldırmadan, siz ona saldırmayın" talimatı verilir.

Oyuna getirildiğini anlayan **Seyîdxan**'sa, yetkililere haber göndererek:

"Bana karışmazsanız, burayı terk ederek Suriye'ye geçirim. Ama müdahale ederseniz, sizinle sonuna kadar savaşırım"

der.

Yetkililerden olumlu cevap aldığından Suriye'ye gitmek için, taburu ile birlikte yola çıkar.

Sınıra kadar kimse *Seyfıdxan*'a dokunmaz, ancak sınıra geldiklerinde gece pusuya düşürülür, çatışma çıkar; karşılıklı pek çok insan ölür. Ertesi gün cesetler toplanırken, *Seyfıdxan*'ın da ölenler arasında olduğu görülür.

Şeyh Said İsyanına ilişkin de çok şey dinlemiştim. Olayla ilgili birden fazla rivayetler vardı. Olaylara katılanların anlattıklarına bakılırsa, İsyan şöyle başlamıştı:

Şeyh Said, kardeşinin evindeyken, bir teğmen ve on beş jandarma *Pıran*'a gidip, Şeyh Said'in adamlarından cinayetten aranmakta olan on köylünün kendilerine teslim edilmesini isterler. Şeyh Said ise, kendisinin köyden ayrıldıktan sonra istedikleri kişileri alabileceklerini söyler. Teğmen, 'ille şimdi' diyerek ısrar eder. Bunun sonucu 8 Şubat 1925'de, halkla jandarmalar arasında çatışma çıkar; bazı askerler öldürülür, bazıları da rehin alınır. Bu, İsyan için çakılan bir kibrit olur. İsyanın çıktığını duyan Şeyh Said'in kardeşi de gidip Lice Postahanesi'ne el koyar. Bu da resmi güçlerce bir başka vesile sayılarak, yöreye askeri birlikler gönderilir.

Söylentiye göre, Şeyh Said'in gündeminde, ayaklanmayı 21 Mart'ta başlatmak vardır. Ayaklanma gününü Newroz'a denk getirip, daha anlamlı kılmak istemiştir. Kendisi de bu arada bazı görüşmelerde bulunmak, güç biriktirmek çabası içindedir. Ancak, beklenmeyen bu olay planı altüst eder. İsyan, kararlaştırılan günden erken başlar.

Kürt Teali Cemiyeti ise olayı duyar duymaz, İsyanın durdurulması için gereken girişimlerde bulunmak üzere devreye adam sokar. Cemiyet üyelerinden Fehmi Fırat, Şeyh Said'e gönderilerek, isyanı durdurmasını söylemesi, durduramadığı takdirde de Şeyh Said'i öldürmesi söylenir.

Ancak, Fehmi Fırat, Şeyh Said'in yanına gitmesine rağmen verilen görevi yerine getirmez. Kendini olayların akışına ve heyecanına kapturarak, Şeyh Said'in yanında katip olarak ça-

lışmaya başlar. Hareket, bilinçsiz ve örgütsüz bir şekilde Kürdistan'ın her tarafına dalga dalga yayılır. Sonunda, tümüyle rayından çıkar.

Örgütsüzlük, beraberinde başıbozukluğu da getirir. Silvan'ın isyancılarca ele geçirilmesiyle birlikte, *Şêx Ezîz* kendi kendini Şer'îye hakimliğine atar. Göreve başlar başlamaz da atamalar yapmaya kalkar. Örneğin *Xazfyê Qot*, *Şeyh Ezîz'e* gidip:

"Şeyhim bana bir görev vermedin" dediğinde, *Şêx Ezîz::*

"Seni de *Malabadê* Karakol Komutanlığı'na atıyorum. Hemen gidip görevine başla oğlum" der.

Xalê Heko isimli biri de, Askerlik Şube Başkanı binbaşının sırtına binip eşek gibi, "ço, ço" diyerek Silvan çarşısında gezdiren. *Xalê Heko'nun* anlatılan bir başka olayı da *Tahsildar Hüseyin Bey* olayıdır.

Xalê Heko, Tahsildar'ı getirmek için, onun evine gider:

"Hüseyin Bey nerede, onu götürmek istiyorum. Şimdiye kadar topladığı tahsilat paralarını getirip bana teslim etsin" der.

Xalo'ya tahsildarın orada olmadığını söylerler. O da çayını içip gider. Aynı gece tahsildar saklandığı yerde korkudan ölür.

Konu dönüp dolaşıp petrole geldiğinde, *Abdullah'ın* oğlu Temir:

"Begim; dilimiz yok, derdimizi kimseye anlatamıyoruz. Herkes bizi boşluyor. Bu petrol artıkları, sularımıza karışarak hayvanlarımızın ölmesine neden oluyor. Bazen içimizden, gidip tankerlerin önüne uzanmak bile geçiyor. Ne olacak bizim halimiz? Çaresiziz Begim, yol yolak bilmiyoruz. Bari siz bize yardımcı olun. Biz cahil insanlarız, haklarımızı arayamıyoruz, sürekli bocalamalar içinde kalıyoruz" diye konuşmuştu.

Temir'in bu sözlerini diğer köylüler de onaylar bir tavır içerisine girmişlerdi. Hepsi dert küpü gibiydiler. Ama, çıkış yolu bulmada çaresiz oldukları da bir gerçektir.

"Sizi anlıyorum. Size yardımcı olmak için buradayız. Yapacağımız mitingte sizlerin sorunları da dile getirilecektir. Petrol sorunu, bizim üzerinde durduğumuz en önemli bir sorun.

Sizler de bu mitinge katılmalısınız! Katılıp, sorunlarınızı dile getirin. Mitinge katılmak istemiyorsanız bile, en azından birer seyirci olarak, o gün orada bulunun. Haklarınıza sahip çıkmasını öğrenmelisiniz kardeşlerim. Susmakla, 'bana ne' demekle sorunlar çözülmez. Aynı şekilde; sorunların farkında olmanız da tek başına yetmez, çözüm için mücadele etmeniz gerekir" dedim.

Sözlerim köylülerin hoşuna gitmişti. Şeyh Said İsyanı sırasında meydana gelen bir olayı anlattıklarındaysa, hepimiz, kendimizi tutamayarak kasıla kasıla gülmüştük.

Olay şöyleydi; İsyân sırasında *Malabadê* çayında boğulan bir binbaşının oğlu, yıllar sonra, yani 1957'de Batman Jandarma Komutanlığı yapar. Köylüler, onun kendilerine yaptığı işkenceleri ve baskıları kara mizahla anlatıyorlardı. Komutan köylülerden birinin erkeklik organına ip bağlayıp sıktığında, köylü:

"*Bextê namûsa te de me Qumandan Beg. Herdu çêleka zer bira ji te re be; tu li min wusa neke*" (*) diye yalvarır.

Bu acı olayı hem bana anlatıyor, hem de bu olayın muhabatı olan kişiyi kızdırmak için dalga geçiyorlardı. Her gittiğim yerde de buna benzer yüzlerce olay duyuyordum.

Geceyi bu öyküleri dinleyerek sabahladık. Sabah erkenden kalkıp *Kenik* köyüne; oradan *Ribart'a* gittik. Uğradığımız her yerde, yapacağımız mitingin amacını ve gerekliliğini anlatıyorduk. Onlarsa bize hep yoksulluklarından, sefaletlerinden, jandarma baskısından, açlıktan, acıdan, kan davalarından söz ediyorlardı. Baskılar, horlanmışlıklar hepsinin ortak derdi, kanayan yarasıydı. Korkuları vardı, kaygıları vardı, soruları vardı...

Ribart köyünde konuşma yaparken, köylülerin bana şüphe ile bakmaları dikkatimden kaçmamıştı. Çekingendiler. Konuşmalarım tuhaflarına gitmiş gibiydi. Temkinli hareket ediyorlardı.

Bir ara dışarıya çıktım. Geri döndüğümde, köylülerin yüzlerindeki o soğukluğun yerini, içten bir ifadenin aldığını gör-

---

(*) "Senin namusunun bahtına düşmüşüm Kumandan Bey, iki sarı ineğim senin olsun; bana öyle yapma."

-düm. Meğer ben dışarı çıkınca köylüler, birlikte yolculuk yaptığım arkadaşlarımdan kim olduğumu sorar. Arkadaşlar da;

"Bu arkadaşımız bir yıl önce Silvan'da Hükümet Konağı'nı işgal ettiren kişi" deyince, bana güvenleri oluşur.

Aynı gün, oradan *Smaïlkê* köyüne geçtik. *Smaïlkê* köyünde, Nuretin Ağa'ya konuk olmuştuk. Köylüler de orada toplanmışlardı. Arkadaşımız *Mele Xelil*, amacımızı kısa ve özlü sözlerle anlattıktan sonra, sıra bana geldi. Köylülerden hiçbir tepki alamamıştım. Canım sıkılmıştı. Sadece konuşulanları dinliyor, olumlu ya da olumsuz hiç bir tepki göstermiyorlardı. Böyle konuşmaya daldığım bir sıra, kulağıma bir kadın sesi geldi. O yöne döndüğümde, kapının önünde yaşlıca bir kadının dimdik durduğunu gördüm. Kadın, kafasını gururla yukarı kaldırıp, gözlerimin içine bakarak konuşmaya başladı:

"Oğlum, oğlum; bu 'davarlara' boşuna nefes tüketme! Bunları insan sanıp karşına alma; hepsi korkaktır, seni anlamazlar. Hepsi tabansızdır. O yürek, o korku onlarda bulunduğu sürece, onlardan sana hayır gelmez yavrum, gelmez... Deminden beri kulağım senin konuştuklarında. Seni dinledim. Söylediğin her şey doğru, iyi, güzel şeyler. Ama sen nerede, bunların seni anlamaları nerede? Seni ancak ben anlarım oğlum. Ben, çok kavgalar, isyanlar gördüm çocuğum. Açlıklara, acılara tanık oldum.

"Yaşadıklarımın hangi birini anlatsam sana bilmem ki! Hayat yağurdu beni, acılar, kederler içinde piştim. Nasır bağladım. Umut ettim, isyan ettim, ağladım, acılar çektim. Yakılan, yıkılan köyler; öldürülen insanlar, kanlarına süngü batılarak ciğerleri parça parça edilen çocuklar; ırzına geçilen, iffetleri bir çaput gibi kirletilen kadınlar, kızlar; kurşuna dizilen erkekler gördüm. At sırtında vuruştığımız, öldüğümüz, öldürdüklerimiz oldu.

"Ağlayarak sabahladığımız geceler oldu; nöbetlerde geçirdiğimiz günler oldu. Aylarca, yıllarca gözlerimizin yola çevrildiği, gözyaşlarımızın yüreklerimize aktığı oldu. Zaman oldu cephe, zaman oldu siper olduk. Onun için senin anlattıklarını çok iyi anlıyorum yavrum. Ama sen yine de bu 'davarlara' bakıp

ümitlenme. Sen cesur insan istiyorsun, oysa bunların hepsi çoktan bitmişler. Kendilerine bile bir hayırlarının dokunduğu yok ki sana dokunabilirsin. Kendisine hayrı dokunmayan birinin başkasına hayrı dokunur mu, benim yavrum?"

Tüylerim diken diken olmuştu, duygulanmışım; yüreğim acılarla çırpınmaya başlamıştı. Gözlerimin dolduğunu, içimde bir şeylerin depreştiğini, göğüs kafesimin zorlandığını hissediyordum. Büyük bir heyecanla dinlemiştim konuşmasını. Bitince de:

"Ah Teyzeciğim, ah! Keşke senin gibi dört kadın, dört ana, dört arkadaş, teyze daha yanımda olsaydı. O zaman buraları sarsar, silkelerdim. Ama yok, yok Teyzeciğim. Maalesef yok. Halkımız, baskılardan, yokluklardan, acı ve sefaletlerden göz açmadığı içindir ki sorunları üzerinde düşünemiyor. Oysa ne kadar sorun var, ne kadar, değil mi Teyzeciğim?" dedim.

O da duygulanmıştı.

Bu yiğit annenin adı, *Xaltiya Fatê*'ydi. Uzun boylu, esmer yüzlü, tipik bir Kürt kadınıydı. Yaşlılıktan esmer yüzü kırışmış, gözünün birine ise duman çökmüştü. Yüzünün her hattı bir çağı simgeliyordu. Ama yüreği hala genç, hala heyecan ve coşkuyla doluydu. Herşeyi ile bir savaşçıydı O. Yaşadıkları, onda derin izler bırakmıştı. Umutlarıyla, bir ışıktan; öfkesiyle, bir mavzerden farksızdı.

Adeta bir kavga çiğdemi gibiydi O,
Bir düş,
Bir ağıt
Ve bir Newroz duldası...

Özlemlere kavuşamamanın bir sızısı saklıydı O'nun bakışlarında: Bir burukluğu, bir beklentisi... Aşkla tanışmadan zulmü tanımıştı; gelinlik giyinmeden isyanları giyinmişti. Ve süzülüp geçmişti tarihten. Anam gib sevmiştim O'nu. Bir dost gibi bağlanmışım O'na. Öylesine etkilemişti beni. Karmakarışık duygular içinde ayrılmışım oradan. Ama o yüzü, o sözleri hiç unuta-

mıyorum. Günlerce kafamın içinde dönüp durmuşlardı. Hep sevgiyle, saygıyla, gururla anacaktım O'nu .

Gittiğimiz her yerde, herkese yapacağımız mitingi anlatıyorduk. Kürt Sorununu da elimizden geldiği kadar ihmal etmiyor, onu da işlemeye, halkımızı bu konuda düşündürmeye, en azından kafalara sorular takmaya, var olanları çözümlenmeye, açmaya çalışıyorduk.

Diğer köyleri de aynı duygu ve düşünceler içinde dolaştıktan sonra, Silvan'a dönüp miting hazırlıklarına başladık. Bu konuda bana en çok yardımı dokunanlardan birisi de, H.Dilekçi'ydi. Her işe koşuyordu. Tümü ile miting havasına girdik. Her arkadaş bir görev üstlenmiş, herkes elinden geleni yapmıştı.

Bildirileri Diyarbakır'da Renk Matbaası'nda bastırdık, dağıtımını ise bazı yurtsever arkadaşlar vasıtasıyla yaptık. Adım adım ilerliyorduk beklenen güne doğru. Herkesin yüzünde o günün sevinci vardı; herkes o günün heyecanını yerleştirmişti gözbebeklerine.

Polis ise, mitingin kokusunu çoktan almış, önlemek için elinden gelen gayreti gösteriyordu. Tutuklamaların, fişlemelerin olacağı söylentişi alttan alta yayılıyordu. Korku havasını yayararak halkın mitinge gelmesi önlenmeye çalışılıyordu. Biz de sıkı bir çalışma içindeydik. **Mehdi Mutlu** ile ben, zamanımızı tümü ile bu işe ayırmıştık. **Niyazi Usta** da boş durmuyor, aydınlar arasında çalışmalar yürütüyordu. Mitingin iyi ve görkemli geçmesi için kadınların katılması gerekiyordu. Bu amaçla Tekel'de çalışan işçi arkadaşlarla ilişki kurdum; onlar da katılmayı kabul ettiler. Bununla da yetinmeyip, Silvan'a yoğurt ve sebze satmaya gelen kadınlarla ilişki kurarak, onlardan bazılarını mitinge katılmaya ikna ettim.

Sıra mitingin teknik işlerine gelmişti. Özellikle tertip komitesini oluşturmakta çok zorluk çekmiştim. Polis teröründen dolayı kimse tertip komitesine girmek istemiyordu. Kamu kuruluşunda çalışan bazı arkadaşlarımız, "Biz yapalım" dediler; ancak işlerinden olabileceklerini düşünerek tekliflerini kabul et-

medim. Sonunda bu işi, yanımda çırak olarak çalışan M.Güllü ile M.Eskiyecek'in sırtına yükledik. Bu iki arkadaşın yaş durumları müsait değildi. Ama yine de imzalarını alarak, miting dilekçesini götürüp kaymakamlığa verdim. Kaymakam, alındı belgesini daha sonra vereceğini söyledi, ben de fazla ısrar etmedim.

Mitinge dört gün kala Kaymakam, alındı belgesini vermeden tutup Diyarbakır'a gitmişti. Amacı bizi oyalamak, miting gününü atlatmaktı. Bu haberi duyunca, ben de onun peşinden kalkıp Diyarbakır'a gittim.

Kaymakamın Onur Palas Oteli'nde olduğunu söylediler. Zaman kaybetmek istemiyordum. Onun için doğrudan otele gittim. Ben otele vardığımda kaymakam da toplantıya gitmek için dışarı çıkıyordu. Otelin önünde karşı karşıya geldik. Kendisine yaklaşarak:

"Kaymakam Bey; biliyorsunuz, miting günümüze az bir zaman kaldı, oysa siz izin belgesini hala vermediniz" dediğim-de, Kaymakam, işimi o gün halledeceğini söyledi.

Bunu söyler söylemez yürümeye devam etti. Onu Adliye bahçesine kadar izledim. Adliye bahçesine gidip onu orada beklemeye başladım. Kolordu Komutanlığı, Adliye'nin hemen karşındaydı; toplantı da orada yapılıyordu. Böyle beklediğim bir sıra Kaymakam'ın şoförü bana yaklaşarak:

"Sana bir şey söylemek istiyorum Mehdi" dedi.

Ne söylemek istediğini sorduğumda:

"Otelin kapısında karşılaştığımızda Kaymakam'ın karısı seni kocasına göstererek, 'Bu, bana geçen gün sarkıntılık etti' dedi. Kadının söylediği doğru mu Mehdi?" diye sordu.

"Eğer Kaymakam veya karısı beni bu yolla vuracaklarını, yıldıracaklarını sanıyorlarsa, boşuna uğraşmasınlar. Çünkü başarılı olamazlar. Beni bütün Silvan halkı tanır ve nasıl bir insan olduğumu bilir."

"Ben de öyle düşünmüştüm zaten. Bunu Kaymakam Bey'e de söyledim ve bu işte bir yanlışlık, bir benzetme olmalı dedim. Aklıma başka bir olasılık gelmiyor Mehdi."

Toplantı bitmiş, ama şoförle olan konuşmamız henüz bitmemişti. Toplantıdan çıkan Kaymakam, arabasına binmek için yanımıza geldiğinde:

"Tamam Mehdi. Yarın Silvan'da görüşürüz. Sabah gelip istediğin belgeyi al" diyerek arabasına atlayıp oradan uzaklaştı.

Kafam karmakarışıkta. Oyun içinde oyun oynanması, bayağı yöntemlere başvurulması canımı sıkıyordu. Sanıyorum Kaymakam'ın katıldığı toplantı da Silvan mitingi ile ilgiliydi. Kendisinin önleyemediği bir şeyi, karısını alet ederek önlemek istemesi mide bulandırıcıydı.

Silvan'a dönüp, ertesi gün alındı belgesini aldım. Sıra 8 Mayıs'ta yapılacak olan mitingin son rötuşlarına gelmişti. Tüm eksikliklerimizi tamamlamak, aksaklıklarımızı gidererek, mitingi en mükemmel biçimde gerçekleştirmek istiyorduk.

8 Mayıs sabahı erkenden kalkarak Miting yerine gidip konuşma kürsüsünü hazırladık. Hoparlörler yerleştirildi, anfi düzeni yapıldı, mikrofon ayarı bir kez daha gözden geçirildi. Bu işler bitince de köylerden gelenlerle birleşip, işçi ve köylü kadınlarla birlikte ellerimiz pankartlı bir şekilde Silvan'ın dışına çıktık ve başka bölgelerden gelecek olanları karşılamak üzere, *Kanîya Xulo* mevkiine gittik. Polisler de bizi izlemişlerdi. Ancak, inzibati görevleri olan arkadaşlarımız onları korteje yaklaştırmıyorlardı.

İlk otobüsler görüldüğünde, büyük bir disiplin içinde yolun kenarına dizildik. Otobüs yanımıza geldiğinde durdu. Bunlar, Diyarbakır Eğitim Enstitüsü öğrencileriydi. Ellerindeki pankartlarla inerek aramıza karıştılar. Çok sevinmiştik, sevgi gösterileri içinde karşıladık onları.

Derken bir otobüs daha görüldü, sonra onu yenileri izledi. Her gelen otobüs, gücümüze güç katıyordu. Sesler, seslerle buluşuyor; duygular, duygularla. Ortalık bir düğün yerine dönüşmüştü. Mahşeri bir kalabalık oluşmuştu *Kanîya Xulo*'da.

Seslerimizi rüzgarlara bırakmış, yönlerimizi şafaklara dönmüştük. Koşuyorduk oraya, oralara doğru. Koşuyorduk çıldırtan suskuları yara yara.

Suyun ayakları ayağımız, rüzgarın kanatları kanadımız olmuştı. Yağmurlara susamış gündüzlere su taşımak için yürekleri yürek üstüne koymuş, isyanların kadife sabahlarındaydık. Gelinciklere isimlerimizi yazıyordu fırtınalar.

Kortej sıralaması yapılıncaya miting alanına doğru yürüyüşe geçildi:

"Petrol, bizim kanımızdır!"

"Doğuya fabrika, iş!"

"Mayın tarlasından fabrikaya!" sloganları eşliğinde yürüyüşe başlamıştık. İşçi ve köylü kadınların yırtık pırtık giysiler içinde mitinge katılmaları, mitinge ayrı bir anlam vermişti. Bir çoğu yoksulluktan yarı çıplak durumdaydı. Yalınayak olanlar, kucaklarında çocuklarla birlikte gelenler... Bu manzara herkesi büyülemişti.

Korkunç duygulanmıştım. İçim içime sığmıyordu. Gözlerim dolu dolu olmuş; sevinçten, gururdan, coşkudan boğazım düğümlemişti. Heyecanın o sıcak kollarındaydım. Duygular, miting havasıyla gerilmiş; coşkular, miting heyecanı ile ateşlenmişti.

Ortada görülmeye değer bir manzara vardı. *Açlık Ordusu* sel gibi akıyordu Silvan'ın caddelerinde. Korkular gizlendikleri yerlerden sökülüp, atılmışlardı. Analar vardı alanlarda; bacılar, kardeşler, eşler, sevgililer, yaşlılar, gençler vardı. İnsanlarımız vardı; mücadelenin kavşağında buluşan, kenetlenen. Öfkeler vardı, mermerleşen...

Adım adım ilerleniyordu, Silvan'ın esaret kokan tarih bulamacı caddelerinde. Bir kez daha şahlanmıştı *Bad*'ların diyarı, bir kez daha ayağa kalkmışlardı demirci *Kawa*'nın insanları. Bir kez daha dövülüyordu demir, acı ve horlanmışlık: Bir kez daha! Ortalık, '*Açlık Ordusu*'nun zılgılarıyla sallanıyor; acılar, kederler, özlemler ve beklentiler sloganlarla göklere yazılıyordu. Çılgınlıklarla öfkeler buluşup yumruklaşıyor, kinler ağızlarından birer mermi gibi fırlıyordu o sis perdelerine doğru. Kulaç kulaç ilerliyordu *Açlık Ordusu*; durarak, silkinerek.

Yürüyor kükrüyor,
Kükrüyor yürüyorduk.

Ancak, M.G. arkadaşımızın "Yaşasın Doğulular!" şeklinde slogan atması üzerine yüreğim ağzıma gelir gibi oldu. Hemen arkadaşın üzerine yürüyerek "Kees!" diye bağırdım. Mitingi, normal akışı içinde kazasız belasız atlatmak için aşırılıklara, taşkınlıklara karşı uyanık olmak; olası bir provokasyonu önlemek için bu şarttı. Arkadaşımızı bu amaçla susturmuş, gerekçemi de kendisine açıklamıştım. O da tekrar aynı sloganı atmada ısrar etmemiştir.

Polis, durmadan resim çekiyordu. Yol boyunca resim çekme işi sürdü. Aynı şeyi miting alanında da yapmışlardı. Alanda bulunduğumuz bir sıra, Siverekli Zeki, beni ve birkaç arkadaş daha yanına çağırarak:

Polis çok civıttı. Nasıl olsa durmadan resim çekiyorlar, bari kendi isteğimizle şöyle güzel bir poz verelim de onlar da kendilerinden korkmadığımızı anlasınlar. Diğer türlü, bakarsın yakışıklı çıkmayabiliriz. Kaçamak çektiklerinden, bazı yerlerimiz objektiften kayabilir. Pozda kötü çıkmak istemem" diye ekledi.

"Foto, foto!" diye seslendi.

Polis, bize dönünce de:

"Resim çektirmek istiyoruz! Bir resmimizi çeker misiniz? Hatıra kalmasını arzuluyoruz da (!) Ölüm kalım dünyası, bakarsın bir daha bir araya gelemeyiz. Sonra bugünün önemi de büyük. Her zaman böyle günler yaşanmaz ki; öyle değil mi?" diyerek, gayet masum bir poz takındık.

Hepimiz yan yana dizilip poz vaziyeti almıştık. Polis resmimizi çekmek için tam deklanşörüne basmak üzereyken, Zeki, dişlerini göstererek alaylı bir şekilde "hi, hi, hiii" şeklinde sesler çıkarmaya başladı. Polis kıpkırmızı olmuş, kendisiyle dalga geçildiğini anlamıştı. Ama yine de işi bozuntuya vermemek için deklanşörüne basmış, peşinden de hemen oradan uzaklaşmıştı.

Kortejler, miting alanındaki yerlerini aldıklarında, sloganlar başladı. Bunu gençlerin okuduğu birbirinden güzel şiirler iz-

lemişti. Ana-baba gününe dönüşmüştü ortalık. Mitingin amacını açıklamak için yapılan bir anonsla kürsüye çıktım. Mikrofonu elime aldım. Tam konuşmak üzereydim ki, ceryanlar kesildi. İşin içinde kasıt olduğunu hemen anlamıştık. Konuşmamızın etkisini düşürmek için kesmişlerdi. Yapacak başka bir şey kalmadığı için, konuşmaya mikrofonsuz devam etmek zorunda kaldım. Benden sonraki arkadaşlar da mikrofonsuz konuştu. Konuşmacılardan biri de M.G. isimli arkadaştı. M.G., Belediye Başkanını kasederek:

"Düne kadar ilah gibi tapıp, kendilerine inandığımız bazı insanlar, işte gördüğünüz gibi, böylesine kutsal bir davada bizi arkadan hançerlemeye kalkarak, cereyanı kestiler. Huzurlarınızda bu insanların bu düşmanca tutumlarını protesto ediyorum" diyerek belediye başkanına hakettiği cevabı verdi.

Doğrusu mitingin coşkusuna diyecek yoktu, ancak cereyansızlıktan doğan izdiham nedeniyle konuşmalar halk tarafından yeterince anlaşılammıştı. Her taraf dolmuş, ortalıkta bir tek boş yer dahi kalmamıştı. Bu da, çalışmamızın halkça benimsendiğini gösteriyordu. Bizler için olumlu bir deneyim oldu. Birçok şey öğrenmiş; o güne kadar tatmadığımız, birçok güzel duyguyu tattırmıştık.

DİYARBAKIR MİTINGİ

Silvan mitingi hedeflenenin üstünde gerçekleşmiş, gerektiği biçimde de son bulmuştu. Bu da bizleri yeni arayışlara itti. Giderek aynı mitingler başka yerlerde de yapılmaya başlandı. Bu, aynı zamanda halkta bir kendine güveni havası da geliştirdi. Karşılaştığımız bazı insanlar, "Başka bir mitinginiz yok mu?" diyerek duydukları isteği dile getiriyordu.

Aynı amaçla Diyarbakır'da da bir miting yapıldı. Ancak bu, Silvan'daki kadar canlı ve coşkulu geçmemişti. Nedeni ise; Diyarbakır mitingini tertipleyenler arasında yaşamları boyunca devletten yana, Kürt sorununa karşı ve belediye başkanlığı döneminde, Kürtçe konuşan insanlara para cezası kesen, her fırsat-

ta Kürtlere karşı olduğunu açıklayan **Vehbi Dabakoğlu** gibi insanların yeralmasıydı. Hatta bunlar, denetimi ele geçirmişlerdi. Bizim arkadaşlarımız da olmasına rağmen, **Dabakoğlu** gibilerin komitede yer aldıklarını önceden öğrenememiştik.

Miting günü geldiğinde, Silvan ekibi olarak, mitinge katılmak için kalkıp Diyarbakır'a gittik. Kalabalık çoktu. Her taraftan insanlar gelmişti. Davul zumalar eşliğinde caddelerde turlar atılıyordu. Batman ekibi de bizimle birleşmişti. Diyarbakır'a indiğimizde, doğruca Cihan Palas oteline gittik. Orada katip olarak çalışan Derikli Şeyhmus, bize bir oda ayırdı. Hazırlıklarımızı otel odasında yaptık. Pankartlardan birinde, Doğu ve Güneydoğu halkının nüfusu yazılacaktı. Rakam konusunda bir süre tartışıp, sonunda 8 milyonda karar kıldık. Yazı-çizi işlerimizi bitirince de, pankartları alarak caddeye çıktık. Miting alanına, yürüyerek, gösteri yaparak gitmek istiyorduk. Kortejimizin önünde uzun sakallı, iri yarı iki kişi vardı. Bunlardan biri **Mele Abdulahê Xerzi**, diğeri ise **Mele Sefîdê Xincika** idi. Halkın ilgisini toplamak için bilinçli olarak bu iki *mele*'yi kortej önüne koymuştuk.

Slogan ata ata caddede yürümemiz diğer bölgelerden gelen insanların da dikkatini çekmiş, onlar da otobüs ve minibüsleriyle kortejimizin arkasına takılmışlardı. Geçtiğimiz yerlerde halk bizi alkışlıyor,sevgi gösterilerinde bulunuyordu. En gözde sloganımız da "*Petrol bizim kanımızdır*" idi.

Ancak,miting alanına geldiğimizde değişik bir sloganla karşılaşmıştık.Pankartta,"Petrol Mitingine Hoş Geldiniz" yazılması gerekirken, "Ziya Gökalp Üniversitesi'ni Gerçekleştirme Mitingine Hoşgeldiniz" yazılıydı. Bu bizi şaşırtıp,midemizi bulandırmaya yetmişti. Anonsu da yobazlığı ile ünlü **Vehbi Dabakoğlu** yapıyordu. Şoke olmuşuk. Hemen durumu araştırıp, ter-tip komitesindeki arkadaşlara neler olup bittiğini sorduk. Arkadaşların yanıtı:

"Dabakoğlu ve bazı kimseler bize gelip,mitingde görev almak istediklerini söylediler. Biz de safça davranarak, onları komiteye aldık. Son günc kadar ağırlık bizdeydi,fakat son gün

ağırlığı onlar ele geçirdi. Haliyle de bizim etkimiz kırıldı. Bu ismi de onlar koydular. Düzenleme de onların elinde. Her şey bizim denetimimizden çıkmış sayılır" oldu.

Artık konuşmacıları da **Dabakoğlu** ve adamları belirliyor, istediklerine söz hakkı veriyor, istemediklerine vermiyorlardı. Bizim düşüncemizde olan devrimci, demokrat, ilerici, yurtsever insanların isimleri listelerden çıkarılmıştı. Halktan benim konuşmam yönünde istek gelince, **Vehbi Dabakoğlu** ve adamları "mahsurludur" diyerek konuşmama izin vermediler. Bu, halkta tepki yarattı; homurdanmalar, sesli sataşmalar başgösterdi. Hava çok gerginleşmişti. Sonunda, **A.Kadir Odabaş** arkadaşına söz hakkı vermek zorunda kaldılar. Odabaş arkadaşımız çok cesur ve güzel bir konuşma yaptı.

"Yunanlılar sizleri ezerlerken, sorarım; kurtuluşunuza kim koştu? İzmir'e giren ilk abalı süvariler kimlerdi? O insanların çocuklarını, halkını böyle mi ödüllendiriyorsunuz? Bu mu bizim harcımız? Yani baskı ve zulüm mü? Böyle mi sizin kardeşliğiniz, dostluğunuz? Kötü günlerinizde yanımızdaydınız; şimdi ne oldu da düşman olduk? Niye bu horlanmışlık, niye?" dediğinde ise, yer yerinden oynamaya başladı.

Halk çılgınlar gibi alkışlıyordu. O arkadaşımıza da söz hakkı verilmemiş olsaydı, o gün orada büyük olaylar da çıkabilirdi.

Polis, **A.Kadir** arkadaşı gözaltına almak için harekete geçtiyse de bunda başarılı olamadı. Çünkü arkadaşlarımız, onu aralarına alarak gizlice kaçırmışlardı. Halk büyük bir burukluk içinde alanı terketmiş, miting bu buruk hava içinde son bulmuştu. Devrimci, demokrat insanlara konuşma hakkının tanınmaması halkta büyük bir üzüntü yaratmıştı.

MAĞARADA TİYATRO

Diyarbakır'dan dönünce, tiyatro çalışmalarımıza daha bir ağırlık ve hız verdim. Gençlerle bağ kurmakta tiyatro önemli bir araçtı. Amacımız; hem birtakım sosyal ve kültürel faaliyetler

yürütmek, bilince hükmedebilmek, gelişme ivmesini yükseltmek, insanları daha çok düşünmeye, sorgulamaya sevk edebilmek ve böylece onları aktif politika içine çekmekti. Tiyatronun insanlara çok şey verebileceğine inanıyordum.

Ekibimizde; Mehmet Eskiyecek, Vedat Sayın, Mehmet Tanış, Hanifi Akülke, Feridun Patlıcanoğlu, Faruk Dilekcan, Mazhar Özen gibi arkadaşlar vardı. Provalarımızı Yatılı Bölge Okulu'nun sinema salonunda yapıyorduk. Oynadığımız ilk oyun, "*Buzlar Çözülmeden*" olmuştu. Sonra onu yenileri izledi. Bu çalışmalarımızdaki en büyük sıkıntılarımızdan biri aramızda bayan oyuncu arkadaşlarımızın olmamasıydı. O yüzden bayan rollerini de; kadın giysileri giyip, makyaj yaparak biz oynamak zorunda kalıyorduk.

Değişiklik olsun diye, bir gün prova yapmak için kıra, *Hasûn* mağaralarına gittik. Piknik havası içinde mağaralarda prova yapmak istiyorduk. Bu iş bitince de arkadaşlara mağaraları göstermek istiyordum. Onlar da bunu çok benimsediler. Provalar bittikten sonra kalkıp, tek tek mağaraları gezmeye başladık. Mağaralardan birine doğru yöneldiğimizde, birkaç eşkiyanın önümüze çıktığını, silahlarını bize doğrulttuklarını gördük. Çok korkmuştuk. Elimiz ayağımız tutmaz olmuştu korkudan. İçlerinden birinin eli tetikteydi. Çekti, çekecek diye ödüm kopuyordu. Oralarda ne aradığımızı sordular. Durumu anlatınca, öldürmekten vazgeçip serbest bıraktılar. Birşey yapmadan bizi serbest bıraktıkları için sevinçten uçuyorduk. O sevinçle Silvan'a döndük.

Polis ve gericiler elele vererek halk arasında bir sürü asılsız dedikodular çıkarıyor, bizi yok etmek; etkimizi kırmak, gelişmemenin önüne geçebilmek; sarsılan, aşınan prestijlerini kurtarmak; uyanışların, başkaldırıların önüne geçebilmek için her türlü iğrençliğe başvuruyorlardı.

Gericiler, dini kılıflar altında, komünizme ve komünist düşünceye, sol düşünen insanlara karşı cihad açmıştı. Halkın dini duygularını sömürerek kendilerine malzeme ediniyor; halkla aramızda soğukluk yaratmaya ve gelişmekte, ısınmakta olan

ilişkilerimizi koparmaya çalışıyorlardı. Ama, onlara oranla sayımız çok az olmasına rağmen, yine de onlardan çok daha etkin ve aktiftik. O yüzden de pek başarılı olamıyorlardı.

Kendimizi tümünden parti faaliyetlerine verdiğimizden, özel işlerimize zaman ayıramaz olmuştuk. Bizi en çok uğraştıran bir konu da köylülerin sorunlarıydı. Dükkanımız, hergün onlarca köylüyle doluyordu. Terzihanemiz adeta köylülerin danışma bürosu gibi çalışıyordu. Biz de elimizden geldiği ve olanaklarımızın elverdiği ölçüde kendilerine yardımcı olmaya çalışıyorduk.

SONUNDA NİYAZİ USTA'NIN EVİ DE GİTTİ

Ekonomik sıkıntılarımız her gün biraz daha artıyor, her gün biraz daha darboğaza giriyorduk. Gelirimiz dükkanın giderini dahi karşılamaz olmuştu. Güngeçtikçe, sıkıntılar biraz daha çoğalıyordu. Niyazi Usta, baktı olacağı yok, tutup babadan kalma birkaç altınını bozdurarak masraflarımızı karşılama yoluna gitti. Ama, bunu da kısa sürede tükettik. Birçok arkadaşımızın durumu aşağı yukarı aynıydı. **Abdulkerim Ceyhan**'la, **Mehmet Okutucu** arkadaşlar iflas etmişlerdi. **A. Kerim** arkadaşımız, parti çalışmalarının yanısıra, tuhafiyecilik işini de yürütürdü. Ancak bir süre sonra iflas edince, Batman'a taşındı ve orada bir kahve açıp geçimini bu yolla temin etme mücadelesine girdi. **Mehmet Okutucu** arkadaş ise, iflasından sonra uzun bir süre de işsiz kalmıştı. Fakat, ikisi de mücadele azimlerinden hiçbir şey kaybetmemiş, tam tersine mücadeleye daha çok sarılmaya başlamışlardı.

Sonunda Niyazi Usta'nın evi de gitti. Sekizbin lira bedelle evi istimlak edilmişti. Elde avuçta bir şey kalmayınca başka kapılara yöneldik. Ziraat Bankası'ndan kredi alma yoluna gittik. Lakin bunlar, masraflarımızı karşılamaya yetmiyordu. İlişkilerimizin olduğu insanlardan da zaman zaman destek gördüğümüz oluyordu tabii.

Elbette ki, sorun, yalnızca ekonomik sıkıntılarla sınırlı değildi. Yığınla zorlukla, engelle karşı karşıyaydık. Ağaların, Nur-

cuların ve Emniyetin çıkardığı zorluklar az değildi. Bu üçlü halka bizimle ilişkisi bulunan gençlerin ailelerini sıkıştırıyor, tahrik ediyor, baba evlat kavgalarına, aile içi çatışmalara neden oluyorlardı. Bu tertiplerin sonucu babalardan bazıları dükkanımıza kadar gelerek: "Çocuklarımızla ilişkilerinizi kesin, yoksa sizler için kötü olur!" şeklinde bizi tehdit bile ediyorlardı.

Nurcular, bir gece toplantı yaparak bizleri nasıl yok edeceklerini kendi aralarında tartışmışlar. Tartışma sonunda, kişi başına dört-beş adam görevlendirilir. Görev alan bu kişilerden birisi de, bizim dükkana sürekli gelip giden, yurtseverliğinden dolayı kendisini sevip saydığımız **Şefik Paşa**'dır. Nurcular, saflığından yararlanarak, onu kullanmaya, bize karşı kışkırtmaya çalışıyorlardı. **Şefik Paşa**, **Sabri Eskiyecek** arkadaşı dövcekler içinde görevlendirilir. Sıra, onun yapacağı iş üzerinde konuşmaya geldiğinde, **Şefik Paşa** yerinden fırlayarak: "*Hun wî kafirê qol ji min ra bihêlin. Ez ê bi tenê li wî bixim*" (*) der.

Ama içlerinden biri, böyle olursa benim dayılarımın da işin içine gireceklerini söyleyince son anda bu plandan vazgeçerler. Tabii bu, yine de peşimizi bıraktıkları anlamına gelmiyordu. Ellerine geçen her fırsatı değerlendirmede hiç, ama hiç tereddüt göstermiyorlardı. Öylesine düşmandılar bize.

SENATÖR CANİP YILDIRIM

Derken 66 seçimleri gelip çattı. Bu seçimlerde **Canip Yıldırım**'ı aday göstermiştik. **Canip Ağabey** 'in adaylığı gerek parti çevresince, gerekse de halkça olumlu karşılanmıştı. Kendisiyle özel bir ilişkim de vardı. Sevip saydığım, değer verdiğim bir insandı. Ondan çok şey öğrenmiştim. Bu yüzden **Canip Yıldırım**'ın kazanmasını çok istiyor, elimden gelen çabayı gösteriyordum.

Canip Ağabey ile bir gün birlikte gittiğimiz *Sûsa* köyünde, *Hecl Ebdê Circo* ile karşılaşmıştık. Hoşbeşten sonra, *He -*

(*) "O büyük kafiri bana bırakın, onu ben yalnız döğeyim"

çf'ye; **Canip Ağabeyin** aday olduğunu, bizleri desteklemelerini söylediğimde *Hecî Ebdê*, "*Tamam*" deyip, sonra orada biriken köylülere dönerek:

"Çocuklar ben bu adamı tanıyorum. Çok iyi bir insandır. Kendisi Senato seçimlerinde aday; oyunuzu mutlaka ona verin. Eğer oyunuzu bu adama verirsiniz, inanın sizler için çok şey yapar" dediğinde, köylülerden biri:

"Hacı, iyi hoş da peki sen verecek misin? Önce sen vereceğine söz ver ki, bizler de verelim" yanıtını verdi.

Hacı, biraz bozulur gibi olmuştu. Bu bozuntu havasını dağıtmak için de bir elini havaya kaldırarak:

"Heke ez nedim, li vir hun di dîya min nin. Ku hun jê nedîn ez di dîya we nim" dediğinde kendimizi tutamayarak katıla katıla gülmüştük.

Seçim günü geldiğinde, Silvan'dan 1250 oy çıkardık. Bu, bizim açımızdan bir zaferdi. Genelde ise **Canip Ağabey** için, toplam 14 bin oy çıkmıştı. Normal olarak senatör olması gerekiyordu, ancak Yüksek Seçim Kurulu **Canip Ağabey'in** daha önce Kürtçülük savı ile cezaevinde yatmasından dolayı kazanılmış hakkını elinden alarak, bu hakkı Adapazarı'nda 1600 oy alan **Fatma Hikmet İşmen'e** verdi. Göz göre göre arkadaşımızın hakkını yemişlerdi. Elbette ki bu haksızlık ne ilkti, ne de son olacaktı. Bunun bilincindeydik. Yine de ortadaki hazin tablo bizi üzmüş, canımızı sıkmaya fazlasıyla yetmişti. Seçimden hemen sonra da **Canip Ağabey**, yargılandığı davadan ceza alıp, Hani cezaevine konuldu. Bu tutsaklığı, sürgünler ve sayısız yeni tutsaklıklar izledi.

"TİP'DEN AYRIL!"

Bu dönem, aynı zamanda sosyalistlerle Kürt milliyetçiliğinin arasındaki çatışmanın derinleştiği bir dönemdir de. Milliyetçilerin etkisiyle bir çok arkadaş; "*Sosyalizmin Kürt halkına yaramayacağı*" savı ile partiden ayrılmıştı. Ayrılmam için bana da baskı yapıyorlardı. Araya adam koyuyorlardı. Ama ben, bunu

kabul etmeyerek kurtuluşun sosyalizmde halkların dayanışması içinde olacağını söyleyerek bu teklifleri red ettim.

Bir iş için İstanbul'a gittiğimde, oradaki milliyetçi arkadaşlardan da aynı öneriyi almıştım. Bunlar, M.E.B., M.A.M, Ö.Ç. ve şu an isimlerini anımsayamadığım bazı arkadaşlardı. Onlar da, ısrarlı bir şekilde TİP'den ayrılmamı istiyordu. İlle de "Ayrıl" diyor, başka bir söz söylemiyorlardı. Kendileriyle geç vakitlere kadar tartıştık, birbirimizi ikna edemedim de toplantı yerinden ayrıldım.

Varto depreminden üç veya dört gün sonra olsa gerek, Silvan'da bulunduğum bir akşam, Diyarbakır İl Teşkilatı beni telefonla arayarak, TİP Genel Başkanı M.Ali Aybar, diğer yetkililerden, Behice Boran, Rıza Kuvas, Çetin Altan ve Tarık Ziya Ekinci 'nin bir gün sonra geleceklerini, Silvan'da bir konuşma yaptıktan sonra da Varto'ya gideceklerini öğrendim.

Hemen karşılama hazırlıklarına girdik. Gelenleri, davullu zurnalı karşılamak istiyordum. Kısa sürede hazırlıkları tamamlayıp, karşılamayı planladığımız bir şekilde gerçekleştirdik. Oldukça kalabalık bir halk kitlesi katılmıştı bu karşılama törenine. Onlar da bu karşılamadan memnun kalmışlardı, bizler de.

Konuşma yeri olarak şehrin en büyük kıraathanelerinden birini ayarlamıştık. Hayli kalabalık bir dinleyici kitlesi toplanmıştı. Her çıkan konuşmacı, ulus ve ulusal sorun üzerinde durmuş, geniş geniş açıklamalarda bulunmuştu. Her konuşmada da tutuculuk, Türk milliyetçiliği yerilmişti. Oldukça güzel konuşmalar yapıldı. Ama gel gör ki, bu konuşmaları gerçekten anlayan, verilmek istenen mesajı alabilen, yedi-sekiz kişiyi geçmiyordu. Konuşmalar bitip konuklar gittikten sonra, karşılaştığım her Silvanlıdan yalnızca şunları duymuştum:

"Helal olsun, ne de babayiğit bir genel başkanınız varmış. Hele o bıyıkları, o bıyıkları... O boy, o pos. Dağ gibi adam be, dağ gibi. Yiğitmi yiğit. Konuşurken o bıyıkları nasıl da oynuyordu. Ya o alının genişliği, ya o bakışlar..."

Bu anlatılanlardan anladım ki, halk, onların konuştuğu şeylerden pek bir şey anlamamıştı. Haksız da sayılmazlardı.

Bunun daha sonraki mücadelem içinde de değişik örneklerine tanık oldum.

Örneğin, kendilerine giden kıravatlı insanlar ile, kıravatsız insanlara köylülerin farklı tavır takındıklarına tanık oluyorduk. Karşısında kıravatlı birini gördüğünde hemen Türkçe, şalvarlı birini gördüğündeyse Kürtçe konuştuğunu gördüğümüz çok olmuştu. Kıravat, Türklüğü, şalvarsa Kürtlüğü simgeliyordu. Resmi dilin Türkçe olması, insanlarımızı şartlandırmış olmalı ki, kıravatlı birini gördüklerinde hemen Türkçe konuşmaya başlıyorlardı. Hatta kıravat takan bazı insanlar Kürtçe konuştukları halde, köylülerin yanıtları yine Türkçe oluyordu.

"MEZRABOTAN ÇOCUKLARI UYANIN!"

İçim eylem isteği ile dolu; kafamda köprüleri dinamitleme, tankerlerin yolunu tıkama, dükkanları kapattırma, fırınlara iş bıraktırma gibi düşünceler dolaşüyor. Ama kimse bu düşüncelerimi kabul etmeye yanaşmıyor; kime anlatsam hayal görmüş gibi aval aval yüzüme bakıyordu. Bunları yapmak istememdeki amacım; yönetimin gerçek yüzünü sergilemek, halkımın bilinçlenmesinin yolunu açmaktı. Bu iş için *Brâsko* ve bazılarıyla konuştum. Bir tek *Brâsko* "olur" dedi. Diğerleri daha farklı mücadele biçimleri üzerinde duruyordu.

O ara ünlü (!) Turancı *Nihal Adsız*'ın, *Ötüken* dergisinde Kürtlerle ilgili bir yazısı yayınlandı. Tek kelime ile iğrenç bir yazı idi. Baştan sona kadar, Kürtlere yönelik hakaretlerle doluydu.

Ayrıca bir de önerisi vardı:

"Kürtler, Türk Milletinin başını belaya sokmadan, kendileri yok olup gitsinler. Nereye mi? Gözleri nereyi görüyor, gönülleri nereyi çekiyorsa oraya gitsinler. İran'a ve Pakistan'a; Hindistan'a, Barzani'ye gitsinler. Birleşmiş Milletlere başvurup Afrika'da yurtluk istesinler. Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat ayrıntı kabardığı zaman aslan gibi önünde durulamadığını, ırkdaşları Ermenilere sorarak öğrensınler de akılları başla-

rına gelsin... Serhat çingenelerimizi göndererek, bunların erkeklerini öldürtelim; erkeklerimiz, kadın ve kızları ile yanıp kalsınlar..." gibi alçakça sözler...

Adsız'ın bu yazısı Kürt çevrelerinde çok büyük tepkilerin uyanmasına neden oldu. Bu yazıyı protesto eden pek çok bildiri yayınlandı. "*Kim kimi kovuyor?*","*Hodri meydan!*" şeklinde bildiriler dağıtılmış, kamuoyuna açıklamalarda bulunulmuş, değişik biçimlerde tepkiler dile getirilmişti.

Konuştuğum her insana bu seviyesiz yazıdan söz ediyor; çevrenin neler düşündüğünü, nasıl tepki gösterdiğini öğrenmeye çalışıyordum. Herkes ateş püskürüyordu. Halktaki bu olumlu tepkiyi görünce, işi bir bildiri ile daha geniş alanlara taşımaya karar verdim.

Nihal Adsız'ın yazısını matbaada çoğalttırdım. Bir de karşı bildiri hazırlayıp bastırdım. Bildirinin altına "*Zana*" imzasını koymuştum. Bu imzayı ilk defa kullanıyordum. Bildirinin hazırlanmasında, dağıtım ve basımında gençlerden destek verenler de olmuştu. Ancak, parasızdık; acilen bir miktar paraya ihtiyacımız vardı. Başka çare bulamadığımız için de, bu işi halktan bağış toplayarak halletme yoluna gittik. Arkadaşlara:

"Bugün bize bu bağışları verenler, yarın gelip mitinge de sahip çıkarlar" diyordum.

Zaman içinde haklı olduğum ortaya çıkmıştı.

Herkes karınca karınca, bir miktar katkıda bulunmuştu. Masraflarımızı büyük ölçüde böylece karşılamıştık. Sıra miting dilekçesinin verilmesine gelmişti. Sekiz üniversiteli öğrenci arkadaşın imzası ile dilekçeyi götürüp ilgili makamlara verdik. O işler bitince bildirimleri alarak, dağıtmak amacıyla, Urfa'ya doğru yola çıktım. Dağıtım işini de kendim üstlenmiştim. Urfa'ya vardığımda, orada postacılık yapan Zeki arkadaşla karşılaştım. Zeki:

"Siverek'te dağıtılacakları sen bana ver, onları ben dağıtacağım. Sen boşuna yorulma" dedi.

Kafama yatığından, teklifini kabul ederek bildirimleri kendisine verdim. Yüküm biraz da olsa hafiflemişti. Diğer yerleri

de kendim dolaşmaya başladım. Kasaba kasaba, il il geziyor; gittiğim her yerde bildirileri dağıtmaya, propaganda yapmaya çalışıyordum.

Bana göre, bildiri sivri bir dille yazılmıştı. Kürtlerden ve dillerinin varlığından uzun uzun söz ediliyordu. Okuyan insanlar, acaba yanlışımı okudum diye yeniden, yeniden okuyordu. **Nihal Adsız**'inki ile birlikte dağıtıyordum. **Nihal Adsız**'ın yazısı kendi kendini teşhir etmeye fazlasıyla yettiği gibi, halkın öfkelenmesine de neden oluyordu. Onların silahları ile onları vuruyordum. Ağrı'ya kadar kesintisiz devam ettim. Ağrı'ya giderken, yolda ilginç bir olayla karşılaştım. Erciş'te bildiri dağıtıp geri otobüse bindiğimde, bildiri ve **Nihal Adsız**'ın yazısını okuyan biri; "Biz de onların anasını, avradını..." diyerek, arabanın içinde yüksek sesle küfrederek, öfkesini dışa vurmaya başlamıştı. Bu tepki hoşuma gitmiş, bildirinin hedefine vardığına iyice inanmıştım.

Erciş'ten Patnos'a, oradan da Ağrı'ya gittim. Ağrı da, **Naci Kutlay**'la, **M.Ali Aslan**'ın yanına gittim. Olayı aktarıp kendilerinden destek istediğimde, bana acayip acayip bakmaları dikkatimi çekti. Kendileriyle tanışıklığımız olmadığından, meğer benden şüphelenmiş, polis olabileceğimi sanmışlar. Bu nedenle de **M.Ali Aslan** beni başından atabilmek için, **Naci Kutlay**'ın yanına gönderme çabasındaydı; **Naci Kutlay** da tersini yapmıştı.

Mitingimize, fark gözetmeksizin, bütün partilerin genel başkanlarını, Doğu ve Güneydoğu'daki bütün il ve ilçe teşkilat yöneticilerini de davet ettik. Herkesi mücadele içine katma amacındaydık; bunun için de parti ayrımı gözetmemiştik.

Ağrı'daki dağıtım işlerim bitince, oradan Van'a geçtim. Van'ın yabancısıyım, ilk kez gittiğim için biraz çekiniyordum. O gece de Van'da **Saidi Nursi**'nin ölüm yıldönümü vardı. Bütün Nurcular oraya gelmişlerdi. Birkaçı ile de aramızda tartışma geçmişti. Bildirilerin etkisi, hemen her yerde görülüyordu. Yorumların, tartışmaların çıktığına tanık oluyordum. Dağıtım işini Tatvan'da da sürdürdüm. Yolda otobüste bildiri verdiğim bazı

öğrencilerin olumsuz tepkileriyle karşılaştım. Milliyetçilik, komünistlik yaptığımı söylüyorlardı.

Tatvan'da, *Brúsko* ile karşılaştık. *Brúsko*, beni görür görmez:

"Dün burada bildiri dağıttın mı?" diye sordu.

Ben de:

"Dağıttım, ne var; bir şey mi oldu?" yanıtını verdim.

"Dün burada iki öğretmen bildiriden dolayı gözaltına alınmış, sorgulamadan sonrada serbest bırakılmışlar".

Param kalmamıştı. *Brúsko*'dan istedim. Altmış lira verdi. Galiba tüm parası da o kadardı. Beni orada bir yük arabasına bindirerek, Muş'a yolcu etti. Kendisi de orada kaldı. Arabamız hareket edene kadar da bekledi.

Muş'a geldiğimde, bildirileri götürüp TİP İl Başkanı **Tahsin Avcı**'ya vererek dağıttırmasını istedim. Bir an önce Bingöl'e gitmek istiyordum. Araba bulmak için çarşıya çıktığımda, Elazığ'a gidecek olan bir taksi buldum. Ancak taksici işinin olduğunu söyleyerek, parkta kendisini bir süre beklememi, işi biter bitmez gelip beni oradan alacağını söyleyerek çekip gitmişti.

Parkta beklerken, Muş'un mahalli gazetelerinden biri gözüme ilişmişti. Başlık, "*Silvan'daki Doğu mitingini destekliyoruz*"du. Bu habere çok sevinmiştim. **Nihal Adsız**'ın yazısına tepki duyanlar, bize daha çok yaklaşıyordu. Gazeteyi alıp okumaya başladığım sıra, miting tertip komitesinden bir arkadaşın bana seslendiğini duydum. Bu, M.Ö. idi.

"Silvan'da kıyamet kopuyor Ağabey. Hepimiz kaçtık. Polis terör estiriyor; baskılar korkunç! Herkes kendi canını kurtarma telaşına düştü. Biz de başvuru dilekçesindeki imzalanımızı geri çektik; sen tek kaldın. Ben şimdi burada akrabaların yanında kalıyorum, durum kötü" dedi. Ne diyebilirdim ki! Yapılacak tek şey vardı, o da mücadeleye sonuna kadar devam etmek.

Bingöl'e ait olan bildirileri, beş dakika içinde dağıtıp bitirmiştim. O zamanlar Bingöl küçüktü; hem nüfus olarak, hem de alt yapı olarak çok geriydi. Beşbin civarındaydı. İl Başkanımızı sorduğumda, berberde olduğunu söylediler. Ben de yazıhanesin-

de oturup kendisini beklemeye başladım. İl Başkanımız, **Hasan Çelik**'ti. Bir süre sonra geldi. Elinde, dağıttığım bildirilerden bir tane vardı. "*Bu bildirileri sen dağıttın, değil mi?*" diye sorduğunda, "*Hayır*" yanıtını verdim. Ama Hasan yutmamıştı. Hoş-beşten sonra, gece de beni orada ağırladı. Sabah erkenden, bir odun arabasına binerek Genç ilçesine hareket ettim.

Genç'e geldiğimizde saat sabahın 7'siydi. Yemyeşil güzel bir ilçeydi Genç. Oraya ilk gidişimdi. Upuzun bir caddesi vardı ve cadde boyu uzanan dükkanlar o güzelim havayı tamamlıyordu. Her özelliğiyle tam bir Kürt kasabasıydı.

Silvan'a döndüğümde saat akşamın dördü sıralarıydı. Meğer herkes benim tutuklandığımı sanıyormuş. Arkadaşlar da, tutuklanmamın çıkarıldığımı, baskı ve terörün Silvan halkını bir hayli ürküttüğünü, ev aramaları yüzünden, kitap ve dergi türü malzemeleri saklamak amacıyla başka yerlere götürdüklerini söylediler. Gidip teslim oldum. Hemen mahkemeye çıkarıldım. Bildirilerin içeriğinden dolayı hakkımda dava açılmıştı. Hakim, bildirilerin bana ait olup olmadığını, dağıtımını benim yapıp yapmadığımı, sordu.

Ben de, bildirinin bana ait olduğunu, *Zana*'nın da yeni soy ismim olduğunu söyledim.

"Peki Muş'ta da dağıttın mı?"

"Evet."

"Neden?"

"Nedeni, bildirinin içinde yazılı."

Muş'taki bildirilerden dolayı **Tahsin Avcı**'yı tutuklamışlardı. Benim ifadem üzerine serbest bırakıldı. Ancak, daha sonra bildiriden dolayı o da bir yıl ceza aldı. İtiraz üzerine serbest bırakıldım. Serbest bırakılır bırakılmaz işlerimin başına dönmüş-tüm.

Önceki tertip komitesi dağıldığından acilen yeni bir tertip komitesi oluşturmak gerekiyordu. **Mele Mahmut Okutucu** ile, **Şeyh Mahmut Yeşil**'den aldığım iki imzaya kendiminkini de ekleyerek, götürüp kaymakamlığa verdim. Kaymakam, başvuru dilekçemize şöyle bir baktıktan sonra:

"Bu mitingden vazgeçemez misiniz?" diye sordu.

Belediye Başkanı da oradaydı. Ben daha kendisine yanıt vermeden Belediye Başkanı söze girdi:

"Devletin bu tür eylemlerden hoşlanmadığını biliyorsunuz sanırım. Hükümet de buna karşı. Sizin eylemleriniz bizim yapmak istediğimiz birtakım yatırımları da engelleyecektir. Gelin, bu mitingden vazgeçin!"

"Bizim yaptığımız suç değil ki, şu ya da bu kuruluş karşı olsun. Biz anayasal hakkımızı kullanıyoruz. Bir aydın olarak sizlerin de buna sevinmesi ve bizleri desteklemesi gerekir. Sorunlarımızı dile getirmek istiyoruz. Kaldı ki, bu, sadece Silvan'ın bir sorunu değil, Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan bütün insanların sorunudur.

Bu sözlerim Kaymakam'ı iyice rahatsız etmiş görünüyordu. Bu işten vazgeçmeyeceğimi anlayınca;

"Bu imzaların sahibi nerde? Onlar da gelsinler, kendilerini görmek istiyorum. Kendilerini göreyim, size o zaman alındı belgelerini veririm" dedi.

Gidip onları getirdim. Kaymakamın huzuruna çıktığımızda, Kaymakam huzursuzluğunu hiç gizlemeden, **Mahmut Yeşil** ve **Mahmut Okutucu**'ya dönerek:

"Bakın çocuklar, bu bildirimlerde suç unsuru var. Başınız belaya girebilir. Sizlerin de bu bildirimlerin içeriklerinden haberiniz var mı? Bilerek ve isteyerek mi imza attınız bu bildirimlerin altına?" dediğinde, arkadaşlarım "Evet" yanıtını verdiler.

Kaymakam kızarıp bozardıktan sonra, emniyet komiserini çağırarak:

"Bunlara izin belgesini ver" dedi.

İki gün sonra miting akınları başladı. Her bölgeden insanlar geliyordu. Gelenler arasında *mele*'ler ve üniversite öğrencileri çoğunluk oluşturuyordu. Üniversite gençliği arasında milliyetçi kanattan birkaçı, miting sabahından beri mitingle ilgili itirazlarda bulunuyorlardı. Mitingi tertipleyenler biz olduğumuz için, sürekli:

"Bu Kürtlerin mitingidir, solcuların gelip bu mitinge dam-

galarını vurmalarını istemiyoruz" diyorlardı.

Bense:

"Bütün parti merkezleri, bütün Doğu ve Güneydoğu milletvekilleri ile ayrıca Doğu ve Güneydoğu'daki bütün partilerin il ve ilçe teşkilatlarına davetiye gönderdim. Kimse gelmedi. Davetimize sadece İşçi Partisi icabet etmiştir. Geldiklerine göre konuşacaklardır" diyerek tekliflerini kesin bir dille reddettim.

Gazetecilerden de gelenler vardı.

Sloganlarımız şunlardı:

"Sömürü ve Zulme Hayır!"

"Mayın Tarlalarından Fabrikalara!"

"Üvey Evlat Muamelesine son!"

"Mezrabetan Çocukları Uyanın!"

Silvan adeta istilaya uğramıştı. Her taraf miting için gelenlerle doluydu. Miting benim açış konuşmamla başladı. Benden sonra; **Tarık Ziya Ekinci, M. Ali Aslan, Nihat Sargın, Sait Elçi, Osman Aydın, Mustafa Döşünekli.**

M.Ali Aslan'ın konuşması sırasında halkın konuşmalar karşısındaki tavrı dikkatimi çekmişti. **M.A. Aslan** kürsüye çıktığı zaman sosyalizmi bilimsel bir şekilde anlattı. Sınıfsallıktan, emekten, emekçiden, sömürüden vs. uzun uzun sözettı. Ama anlattıkları halkı etkilemiyordu. Halktaki coşku ve heyecan yükselceği yerde, tam tersine; gevşemeler, esnemeler başlamıştı. Bu durumu sezinleyen **M.A. Aslan**, halkı coşturmak için hemen Kürtçe "Rev" şiirini okudu. Hava birden değişti. Şiir halkı coşturmaya, dalgalandırmaya, yetmişti. Aynı duygu ve canlılık içinde miting son buldu. Ertesi günkü gazeteler mitinge geniş yer vermiş ve mitingdeki TİP ağırlığından uzun uzun söz edilmişti.

Silvan'ı Diyarbakır mitingi izledi. Her miting, bir öncekinden daha iyi oluyor, halk üzerinde bir şeyler bırakıyor, onları düşünmeye, sorgulamaya itiyordu. Diyarbakır mitingi de çok ihtişamlı geçmişti. Ona anlam katan şeylerden biri de, **Edip Ka-**

rahan'ın konuşması oldu. Edip Karahan konuşmasının başında, "Merhaba Kürt kardeşlerim" demiş; konuşmasının diğer bölümünde ise, Sunay'ın Bingöl ziyaretine değinmişti:

"Bundan yaklaşık 10 gün önce, vurdumduymazlardan biri Bingöl'e gelerek, orada bir konuşma yapmış. Konuşma da konuşma olsa bari, adam düpedüz saçmalamış. O da aklınca kendini bir şey sanıyor" dediğindeyse güvenlik kuvvetleri Karahan'ı hemen oradan alıp götürmüşlerdi.

Buna benzer bir saldırıyla Diyarbakır mitinginden 15 gün önce Siverek mitinginde de karşılaşmıştık.

Siverek'e girer girmez otobüsümüz aranarak, davul ve zurnacılarımız karakola götürüldü. Halkın tepkisi üzerine bir süre sonra serbest bırakmak zorunda kaldılar. Siverek halkı çok duyarlı davranmış, olayı duyar duymaz hemen tepkisini göstermişti.

Davulcu ve zurnacıların, ellerine ve bellerine zincir bağlanarak miting alanına getirilmeleri, alanda zincirlerin kırılır gibi çözülmesi halkta ayrı bir heyecan yaratmıştı.

Mitingdeki başlıca sloganlarımız şunlardı:

"Daha Susacak mısınız?"

"Doğu Davası Şiddet Rejimi İle Halledilemez!"

"Kim Nerede, Ne İşliyor? Hepsini Bileceğiz; Yakındır!"

"Toprak, Üzerinde Çalışan İnsanlarındır!"

"Yok Edelim İnsanın İnsana Kulluğunu!"

Siverek'i Batman mitingi takip etti. Onun da kendine göre bir havası oldu. Bu mitinglerin halktan olumlu tepki aldığını gören bazı politik çıkar çevreleri de, öncelri karşı olmalarına rağmen, sonunda bu mitinglere sahip çıkmaya, hatta o güne kadar kimsenin sahip çıkmadığı uç sloganları atmaya bile başlamışlardı. Oysa aynı insanların birçoğu Silvan mitingine karşı çıkmış, saldırmışlardı. Halkın ilgisini görünce, aynı insanlar, tutum değiştirerek Batman mitingine sahip çıkma çabasına girmişlerdi.

Batman mitingine, hemen hemen bütün partiler ve diğer

bazı kuruluşlar davet edilmişti. Ahcak TİP'in dışında parti olarak bu mitinglere katılan olmamıştı. TİP Urfa milletvekili **Behice Boran** ve Diyarbakır milletvekili **Tarık Ziya Ekinci** de mitinge katılmıştı.

Gericiler mitingi sabote etmek için her yola başvuruyordu. Bunların başında da Siirt Barosu avukatlarından **Nebil Oktay** vardı. **Nebil Oktay**, daha sonra Güven partisi Siirt Milletvekili olarak parlamentoya girmiş; 12 Mart cuntası ile birlikte, devrimcilere, demokratlara yurtseverlere karşı tavır almakla ün yapmıştı.

Batman mitingi tertip komitesinde bulunan arkadaşlardan **Abdülkerim Ceyhan** ve **İbrahim Raman**, Kozluk ilçesine bildiri dağıtmaya giderken, yolda motosikletlerine kimliği bilinmeyen bir araba çarpmış, ağır yaralanan iki arkadaş Diyarbakır Devlet Hastahanesi'ne kaldırılmışlardı. Arkadaşlara çarpan pikabın MİT'e ait olduğu halk arasında yaygın bir kanaatti. Buna rağmen bir şey ispat edilemedi. İki arkadaş ağır yaralı olarak hastanede bulduklarından, ben de tertip komitesine yardımcı olmak üzere görev alacaktım.

TİP'lileri konuşurmamak için söylenenlere aldırmadık ve **Behice Boran**'ın konuşmasını sağladık.

Batman mitingindeki ilginç anılarımdan biri de, o sıralarda Siirt'te sürgün cezasını çekmekte bulunan **Şadi Akkılıç**'ın (Şadi Baba) da mitinge gelmesiydi. Oldukça duygulanmış, heyecanlanmıştı. Gözleri dolu dolu:

"Çok mutluyum. Bugünleri de görecek miydim?" diye duygularını dile getirdi.

Tunceli mitingindeyse daha değişik manzaralarla karşılaşmıştık. Tarih 15.10.1967 idi. Miting günü geldiğinde, zamanında hazır olmak ve hazırlıklara destek olabilmek için, sabah erkenden Tunceli'ye gittik. Tunceli'ye gidince kahvelere gidip kahvaltımızı da oralarda yapmak zorunda kalmıştık. Halk bize hiç yakınlık göstermiyordu. Herkes oldukça tedirgindi.

'38 Soykırımı'nda yaşananlar hala belleklerde olduğu için, halk temkinli hareket etmeyi yeğliyordu. Bakışlarda, "Yine

mi başımızı belaya sokacaksınız?" ifadesi vardı. Miting başlanana kadar da bu hava sürmüştü. Ancak mitingin başlamasıyla bu soğuk hava hemen dağıldı.

TİP adına konuşma yapan **Ali Karcı**:

"Bu memlekette Kürtçe de konuşulacak Zazaca da" dediğinde, halk biranda coşmuştu.(*)

Konuşmalar devam ettikçe halktaki coşku artmış, heyecan tırmanışa geçmişti.. Miting öncesi o soğuk yüz ifadeleri birden değişmişti.

Mitingde genel olarak, "Doğu"nun, geçmişte olduğu gibi, cumhuriyet devrinde de kasten geri bırakıldığı; burada yaşayan insanların ırk ayrılığı sebebiyle hor görüldüğü; ancak, Kürt halkının birlik ve beraberlik içinde uyanmaya başladığı; bu uyanma ile, mevcut sömürüye son verilebileceği; "Doğu"da elde edilen her türlü olanağın Batı'ya aktarıldığı; bu insanlara üvey evlat muamelesi yapıldığı; çok partili dönemde parlamentoya giren "Doğu"lu parlamenterlerin de bu hayati sorunla ilgilenmediği; halkın kendi temsilcilerini seçmesi gerektiği, sorunun böyle çözümlenebileceği; TİP'in, "Doğu"nun her yönden kalkınması için gerekeni yapacağı; Anayasa'nın, bu özel ve genel arzuları karşılayıcı hükümleri ihtiva ettiği; maddi ve manevi istismara son verileceği; sosyalizmin, insanlara, iş-ekmek-eğitim-sağlık-özgürlük-kişiliğini geliştirme imkanı, eşitlik ve adaleti tesis etme yolu olduğu temaları işlenmişti. Tabii ki o günün dili ve o günün bakış açısıyla...

Tunceli mitinginden sonra, 22.10.1967'de Ağrı mitingi yapıldı. Ağrı mitingi de oldukça kalabalık olmuştu. Çevre illerden gelenler vardı ve Erzurum Üniversitesi'nden de mitinge katılmışlardı. Mitingin Tertip komitesinde **Naci Kutlay** ve **M.Ali Aslan** yer alıyordu. Aynı gün CHP de Ağrı'da bir miting düzenlemek istemişti. Ancak tertip komitesi miting yapılabilecek bütün alanları önceden tuttuğu için **Ecevit** ve ekibi bir süre Ağrı'

(*) Kürtçe ile kastedilen, Kürt dilinin Kurmanci lehçesidir. (Y.N)

da kaldıktan sonra, miting yapamayacaklarını anlayınca şehri terketmek zorunda kaldılar.

Ağrı mitingine M.A. Aybar da katılmıştı. Bu mitingin benim için ilginç olan anılarından biri de, Dr. İsmail Beşikçi gibi değerli bir insanla tanışmamızdır. Bu tanışma, daha sonra güzel bir dostluğa dönüştü. 1970 yıllarında Beşikçi 'Doğu Anadolu'nun Düzeni' adlı sosyolojik araştırmaları için Doğu ve Güneydoğu'da bir çok aşiretler, göçebeler, kabileler, kasaba ve köyleri dolaşarak Kürtler üzerindeki sosyolojik araştırmayı, bizzat yerinde yaparken, Diyarbakır'a, yanımıza da uğramıştı. Türkiye'de ilk defa bir sosyoloğun gezerek, yaşayarak çalışma yaptığı dikkatimizi çekmişti.

Hatta Niyazi Usta; benim, Beşikçi'nin ve o zamanlar henüz dini bütün bir Müslüman olan A. Aras'ın sohbet ettiğimizi görünce şöyle bir espri yapmıştı:

"Hele gelin gelin! Dünyanın en ilginç toplumu herhalde bizim Kürtlerdir. Bir Komünist, bir Kürtçü ve bir Müslüman Nurcu.. Birbirine zıt üç kişi bir arada ancak bizim toplumda bulunur."

Tunceli'de yuhalanan, Ağrı'da miting yapacak yer bulamayan Ecevit, o dönemlerdeki bu yaygın *Doğu Mitingleri* ve "Doğu"daki kıpırdanmalara karşı ortak hareket etmek için AP hükümetine ve diğer siyasi partilere çağrıda bulunmaya başlamıştı.

"HALKA EZİYET ETME EMRİNİ SİZE KİM VERDİ?"

Mitinglerin olumlu geçmesi, halk nezdindeki itibarımızı artırmıştı. Sağcısından solcusuna herkes bize sempatiyle bakıyordu artık.

1967 Doğu mitingleri dolayısıyla dağıtmış olduğum bildiri-den dolayı Muş'ta Tahsin Avcı ağabeyimiz de yargılanmış ve bir yıl cezaya çarptırılmıştı. Malazgirt cezaevinde yatmaktayken, Tarık Z. Ekinci, Naci Kutlay, Tahsin Ekinci, Kemal Burkey, M.A.Aslan, Hüseyin Sağmıç ile beraber Tahsin Av-

cı'yı ziyarete gittik.

Malazgirt'ten döner dönmez, Parti'nin yıllık kongresini yapmak üzere, T.Z. Ekinci 'yle beraber, Siirt'den İl Sekreteri **Ramazan Işıktaş'**ı da yanımıza alarak, il ve ilçe kongrelerini yaptık. Daha sonra **Ramazan Işıktaş** arkadaşımız meçhul güçler tarafından öldürüldü. Kimler tarafından ve nasıl öldürüldüğü konusundaki esrar perdesi şu ana kadar kalkmış değil.

Siirt Merkez İlçe kongresinden sonra, Batman'a ve Şırnak'a gittik. O sıra Şırnak İlçe Başkanımız; kasaba halkı ile jandarma arasında çıkan bir olayda, halka önderlik etmek iddiasıyla tutuklanarak cezaevine konmuştu. Şırnak'a gittiğimizde yaptığımız ilk iş de, söz konusu arkadaşı gidip cezaevinde ziyaret etmek olmuştu. Bırakılması için savcı ile temaslarda da bulunduk, fakat bütün çabalarımıza rağmen tahliyesini sağlayamadık.

Şırnak kongresini yapmak ve zamandan tasarruf etmek için, iki gün önce tarihli bir dilekçeyi götürüp kaymakama imzalattıktan sonra, kongre yapmak amacıyla tutuklu bulunan arkadaşımızın evine gittik. Onun verdiği isimlerle de temasa geçerek, kongreyi onlarla birlikte yapmıştık. Bu kongrelerimizin bir özelliği de, kongre dilekçelerinin altına iki gün öncesinin tarihinin atılmasıydı. Zaman ve kadro yetersizliğinden sıkıntı çekiyor, işleri bir an önce yapmak için buna benzer yöntemler kullanıyorduk. En az 48 saat öncesinden başvurmak zorunluluğu vardı. Fakat biz gittiğimiz her yerde, durumumuzu ilgili mülki amirlere açıp, tarih oynaması yaparak hemen kongreye gidiyorduk.

Şırnak kongresini, Kozluk, Sason, Siirt kongreleri izlemiştik. İş yapabilecek insan sıkıntısı çekiyorduk. Birçok insana, rica ile imza attırdığımız bile oluyordu. Bazı yerlerde görevlendirdiğimiz insanlarınsa, TİP'in amacından dahi haberleri yoktu.

Yanlış anımsamıyorsam, *Şelmo*'ya yönelik ikinci çalışmam da bu döneme rastlıyor. Petrol çalışmalarından dolayı köylülerin binlerce dönümlük arazisi istimlak edilmişti. *Şelmo*'ya gittiğimde oradaki köylülerden, istimlak edilen bu toprakların bedellerinin ödenip ödenmediğini sormuştum. Hiçbir bedel ödenmediğin söylemişlerdi.

Köylülere sorduğum bir başka soru da, dolun tesislerinde kendilerinin çalışıp çalışmadığı idi. Yanıt, yine olumsuz olmuştu. Yöre halkından bir tek kişiyi dahi işe almamışlardı. Bütün işçiler, Adana ve diğer illerdenmiş... Kendilerine, işe alınmaları için işvereni zorlamalarını, daha da olmazsa gidip tesisleri kurşunlayarak tehditlerde bulunmalarını söyledim. Nitekim öyle de yaptılar. Kurşunlama işi etkisini göstermiş, köylülerden yedi kişiyi bekçi olarak işe almak zorunda kalmışlardı. Ama bu, yine de devede kulak gibi bir şeydi.

Onlara yardımcı olmak, dertlerini biraz olsun hafifletmek istiyordum. O insanları öyle terk edilmişlik içinde görmek içimi parçalıyordu. Günleri, kaygılar içinde karşılıyor; geceleri, korkular içinde kovalıyorlardı bu insanlar. Buna bir de kan davası denilen o illeti eklersek, köylülerin içinde buldukları acı tablonun ne kadar korkunç olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Köylülere gelir sağlamak için aklıma garaj parası alma düşüncesi gelmişti. Oraya her gün yüzlerce tanker gelip gidiyordu. Bu tankerlere garaj fişi kesmelerini önerdim. Kabul ettiler. Planıma göre oraya gelen tankerler iki sınıfa ayrılacak; Mersin'den gelenlere 2,5 lira, Batman'dan gelenlereyse 150 kuruş fiş kesilecekti. Fişleri Batman'da basturdular. Köylüler, bu planı keyifle uyguladı ve belli ölçüde de olsa gelir elde ettiler. Durduk yerde para kazandıkları için sevinçten ağızları kulaklarına varıyordu.

Bu, bir hafta kadar böyle sürüp gitti. İkinci hafta oraya tekrar gittim. Hem fiş işinin devam edip etmediğini görmek; hem de yöredeki insanları direniş içine çekmek istiyordum. Daha güçlü, çok yönlü, ses getirebilecek, kamuoyunu sarsabilecek eylemler yapmak; petrol kuyularındaki faaliyeti tümünden durdurmak; zenginlik kaynaklarımızın başkalarının yağmalanmasının önüne geçmek istiyordum. Bu iş için bir de dilekçe hazırlamıştım. Üzerimde biraz da gençlik heyecanı olduğundan gözlerim hiçbir şey görmüyordu. "Ha" denilince her şeyin olabileceğini sanıyordum.

Planım dahilinde, köylülere miting yaptırmak da vardı.

Miting komitesini köylülerden oluşturmayı tasarlıyordum. *Meqsûdi* köyüne giderek tertip komitesini oluşturdum. Temir'le, Hacı isimli iki kardeş de tertip komitesindeydiler. Dilekçeyi imzalayıp, onları başvuru dilekçesini ilgili makamlara iletmeye gönderdim. Onlara bir avukat tutmak için ben de Diyarbakır'a döndüm.

Diyarbakır'a dönünce, doğrudan Avukat Hamit Karakoç'un yanına gittim. Olumlu karşılamıştı. Üç gün sonra da, avukat arkadaşla birlikte *Şelmo*'ya varmak için yola çıktık *Şelmo*'ya vardığımızda daha sabahtı. Kahvaltı yapmak için bir yere oturmuş hem kahvaltımızı yapıyor, hem de avukat arkadaşla sohbet ediyorduk. Köylülerin istimlak edilen arazilerinin paralarını alabileceğimizden avukat arkadaş da ümitli görünüyordu:

"Belki biraz uğraştırırlar, ama yasal olarak almamız gerek" diyordu.

O ara, Temir'in koşarak yanımıza doğru geldiğini gördük. Panik içindeydi.

Ne olduğunu sorduğumda:

"Kozluktan jandarmalar geldi Ağabey. Miting dilekçesinden dolayı bizleri karakola götürmek istiyorlar. Biz ne yapacağız şimdi? Ağabey mahvolduk biz, mahv!.." cevabını verdi.

Tepemden kaynar sular boşanmış gibi olmuştum. Kahvaltıyı yarım keserek hemen olay yerine gitmeye karar verdim. Hamit de benimle birlikteydi. Yoldayken, Hamit'e bir şeye karşınmamasını, her şeyi bana bırakmasını söyledim. O da, "Peki" dedi.

Dolum tesislerinin bulunduğu yere geldiğimizde, Nahiyemüdürü, jandarmalar ve *Şelmo* temsilcileriyle karşılaştık. Köylüleri oraya toplamışlardı; herkeste bir korku, bir umutsuzluk vardı. Özellikle de, tertip komitesinde bulunanların yüzleri korkudan sapsarı kesilmiş, betbenizleri atmıştı. Onları o durumda görünce, içimden 'keşke böyle insanlardan tertip komitesi oluşturmaya kalkışmasaydım' diye düşündüm. Ama olan olmuştu bir kere.

Olay yerine gelir gelmez, yüksek sesle:

"Ne oluyor?" diye bağırmaya başladım.

Çünkü alttan almayla bir şey elde edemeyeceğimi biliyordum. Canım fena halde sıkılmaya başlamıştı. Kimseden bir ses çıkmayınca, askerlerin başında bulunan başçavuşa dönerek:

"Ne istiyorsunuz bu insanlardan; derdiniz ne? Böyle davranmakla yasaları ve anayasayı çiğnediğinizin farkında mısınız? Halka eziyet etme hakkını size kim verdi? Kimle işbirliği içindesiniz? Amacınız ne?" dedikten sonra, avukat arkadaşına dönerek:

"Hamit Bey, zabıt tutar mısınız? Olanları siz de gözlerinizle gördünüz. Burada yasalar çiğneniyor; devletin jandarması halkın üzerine salınmış bulunuyor. Hepisini dava edeceğim; lütfen zabıt tutun Hamit Bey! Bu kadar keyfilik de fazla..." dediğimde, Hamit blöfümü hemen anlamış, düzmece zabıt tutmaya başlamıştı.

Karşımızdakiler bu çıkışımızdan ürkerek, renkten renge girmişlerdi. Onlardaki bu tereddütü fark edince, ses tonumu daha da yükselterek daha büyük tehditler savurmaya başladım. Ben tehdit savurdukça, avukat arkadaş düzmece zabıtlarını doldurmaya devam ediyordu. Görevliler, korkudan ne yapacaklarını bilemez olmuşlardı.

Başçavuşlara ve Nahiye müdürüne isimlerini sordum, ama korkudan hiçbiri ismini söylememişti. Başçavuşlardan birisi ise tümü ile paniklemiş, eli ayağı tutmaz olmuştu. Tam bir bozgun havası içindeydi. Durmadan, bozuk plak gibi:

"Efendim, gaiiba ortada yanlış bir anlaşılma var, biz buraya kimseyi almaya gelmedik. Durup dururken neden alalım ki? Kimseye mani olma gibi bir düşüncemiz de yok. İnanın efendim, bu işte bir yanlış anlaşılma var. Biz yasalar için varız; hiç yasalarımızı çiğner miyiz, efendim? Hele anayasamızı!" diyordu.

Bense bağırıp çağırmaya devam ediyor, zaptı tamamlaması için avukat arkadaşına emirler yağdırıyordum. Köylüler rahatlamış görünüyordular. Asker ve diğer yetkililerin o biçimde bocaladıklarını görmek, köylüleri zevkten dört köşe etmişti.

Kuşkusuz, yaşamlarında ilk kez böyle bir sahne ile karşılaşılıyorlardı. Oynanan oyun hoşlarına gitmişti, ama yine de bunu belli etmemeye çalışıyorlardı.

Temir, yanına iyice yaklaşmış, karşıdakilerin duyacağı bir şekilde:

"Begim, bu insanları bu seferlik affedin!" dedi.

Bunun üzerine ben de işi ağırdan alarak, "Olmaz" deyip, naz ederek, işi kıvamına getirdiğimde de:

"Hadi bu seferlik bunları bağışlıyorum. Araya siz girseydiniz, emin olun ki böyle bir şeyi yapmazdım. Fakat, sizin o gül hatırlarınız benim kolumu kanadımı bağladı, zorunluyum bunları affetmeye. Bana başka seçenek bırakmadınız. Hamit Bey, siz de tuttuğumuz zaptı lütfen yırtın. Köylülerimizi kırmayalım. Bunlar bizim kardeşlerimiz, kırmak-olmaz" karşılığını verdim.

Bu sözlerim, o gergin havaya sanki bir neşter vurmuştu. Hem askerler rahatlamıştı, hem de köylüler. İş tatlıya bağlanınca da herkes işinin başına döndü.

"SOVYETLER BİZE PARA VE SİLAH VERSİN"

Sıkıntılarımız çoktu. Üstelik, çözülecekleri yerde, her gün biraz daha da artıyordu. Parasızlık, kadrosuzluk sürekli sıkıntısını duyduğumuz sorunlardı. Arkadaşlarımız faşistlerce öldürülüyor, dövülüyor, yaralanıyorlardı. Savunmamız yok denecek kadar azdı. Polis baskısı ise zaten hiç eksik olmuyordu. Bu işleri görüşmek için bir gün kalkıp Ankara'ya gittim.

TİP genel merkezi, o zaman Mithatpaşa caddesindeydi. Genel merkeze gidip Aybar'ı sorduğumda, orada olduğunu söylediler. Tarık Ziya Ekinci'den, Aybar'la görüşmem için randevu almasını rica ettim; o da gidip aldı. Aybar oldukça sıcak karşılamıştı beni. Hoşbeşten sonra, sıra görüşme isteğime geldiğinde, Aybar, her zamanki o yüz ifadesini takınarak konuşmayı başlattı:

"Hayırdır Mehdi?"

"Sizden bazı ricalarım olacak Sayın Başkanım."

"Buyur, seni dinliyorum."

"Teşekkür ederim. Kürt sorununa biraz daha fazla yer vermenizi, konuşmalarınızda bu konuya daha sıkça değinmenizi istemeye geldim. Bu konuda halkın baskısıyla karşıyayız."

"Nasıl yani?"

"Kürt ulusal çevreleri Kürt sorununa gerektiği biçimde sahip çıkmadığımızı, çıkmaktan yana olmadığımızı, sosyalizmin Kürt halkının temel sorunu olmadığını söyleyerek bizden uzak duruyorlar. Ancak, biz bu konuda yeterince titiz davranırsak, bu çevrelerin desteğini sağlayabiliriz."

"Haklısın."

"Bir de önerim olacak Sayın Başkanım. Biliyorsunuz, bu son dönemde faşistler işi iyice azıttılar. Her gün bir arkadaşımız saldırıya uğruyor. Her kongrede de olay çıkıyor. Can güvenliğimiz yok. Artık bazı tedbirler almalıyız Hocam."

"Öneriniz ne?"

"Acaba Sovyetlerle ilişki kurup, biraz silah ve para yardımı sağlasak, olmaz mı?" der demez, Aybar'ın kaşlarının altına çıktığını gördüm.

Birdenbire sinirlenmiş, o yumuşak hatların yerini buruşan bir ten almıştı. Kızarıp bozarmış, sinirden renkten renge girmişti.

"Söylediğin şeye kesinlikle karşıyım Mehdi. Biz kimseye bağımlılaşmak istemiyoruz. Ülkemizdeki sosyalist mücadele kendi iç dinamiği ile gelişmek zorunda!"

Bir pot kırdığımı anlamıştım, ama olan olmuştu bir kere.

Bu sıralarda Lice'de 24 Ağustos 1969'da, "Doğu ve Güneydoğu"nun içinde bulunduğu durumu ele almak üzere *Doğu Mitingleri*'ne benzer bir protesto mitingi düzenlendi. Bu mitingde genelde her fraksiyondan insan vardı. Miting tertip komitesi, miting idaresini bana vermişti. *Hamit Karakoç*'un konuşmasından sonra ben konuştum. Konuşmamda, her defasındaki gibi halkı alkışlamalar konusunda uyararak başlamıştım:

"Size hiç bir yerden selam getirmediğim. Sizlere sitemler getirdim. Her zaman böyle toplantılar tertipleyip, "Doğu"nun

içinde bulunduğu ezilmişliğini, ırkından ötürü hor görülmüşlüğüne haykırıyoruz ve sizler burada, Siverek'te, "Doğu"un muhtelif yerlerinde aynı alkışları çalmakla yetiniyor, ondan sonra evlerinize gidip sırtüstü yatıyorsunuz. Bu böyle olmaz. Burada, kendilerini sizin meselenize adanmış evlatlarınız, sizin kurtuluşunuz için konuşmaktadırlar. Buraya geldiğiniz zaman, konuşmacıların size söylediklerini bir teyp gibi kafanıza kaydedip, evinizde muhasebenizi yapmanız gerekir. Yoksa 'yaşa, varol, bravo' demeniz ile meseleler hallolmaz. Mesele, kafa kullanma ile hallolur. Mesela, kendi meselelerin ile birlikte dünya milletlerinin meselelerine göz atarak; 'onlar nasıl kurtulmuşlar, ben de nasıl yapmalıyım, nasıl kurtulacağım, bu kardeşim burada ne söyledi, hakikaten doğru söylüyor ise benim görevim, bu mi-tinge gelmeyen kardeşlerime bunları duyurmaktır' demelisiniz.

"Doğu"da bugün, komando, analarımızı bacılarımızı kam-çı altında ezmektedir. Hepimizin menfaatleri bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlıdır. Onun için kafalarımızı kullanalım kardeşlerim. Sen Doğu'lu olarak başka bir ırka mensupsun. Bu memlekette kan döküyorsun. Ama hiçbir art niyet taşımadan; namuslu olarak baban, deden nasıl Türk kardeşlerimizle, Laz kardeşlerimizle, Çerkes kardeşlerimizle müdafaa etmişsek; onlara bunu yapmışsan, kendi haklarını istemeye de mecbursun.

"Ama iyi biliyorum. Yine bizim sözlerimiz burada kalacaktır. Gidip muhasebesini yapmayacaksınız. Ama biz devam edeceğiz. Bugün burada konuşuyoruz, yarın Silvan'da sizinle konuşacağız, Bismil'de tekrar konuşacağız, Batman'da konuşacağız, yasaların bize vermiş olduğu haklara dayanarak icap ederse gelecek sene Ankara'ya kadar yürüyüş yapacağız. Elimizi hiçbir zaman onların yakasından çekmeyeceğiz.. Ve zafer mutlaka bizim olacak.

"Ama baskılar devam ediyor. Sizin uyanmamanız için.. Dedim ya, uyanmana mani olamayacak ama, 'üç sene daha 'di-

yor 'uzatsam kârdır "Doğu"da..>(*)

Benim konuşmamdan sonra Tarık Ziya Ekinci ve Sait Elçi birer konuşma yaptılar. Ardından Muhterem Biçimli kürsüye davet edildi.. Muhterem'in konuşmalarında Kürtçe şiirler serpiştirdiğini bildiğim için "suç" sayılacağı muhakkaktır. Onun çıkmasıyla beni bir telaş aldı. Kitle arasında bulunan siyasi şube polislerini tanıyordum. Hemen aralarına girdim. Muhterem'in okuduğu şiirin adını öğrenince, baktım oldukça ateşli ve milliyetçi bir şiir. Mutlaka Muhterem'i tutuklayacaklar. O, şiiri okumaya başlar başlamaz, ben de yanımdaki şube polislerinin dikkatini dağıtmak için bağıra bağıra başka başka dizeler halinde Türkçeye çeviriyordum. Muhterem, şiirde:

*"Tirk jî kî ne? Ereb jî kî ne? Ecem jî her wekî wan
Ew ê tev de ser bi wêr bin wexta rabe Kurdîstan"*

diye bağırıdıkça ben de:

"Kahrolsun ağalar! Kahrolsun zalimler, bizi toprağımızdan ettiler, köyden kovdular, Yakalarına yapışıp hakkımızı söke söke alacağız" dediğimde, Siyasi Şube polislerinden Ali, yanıma hafif dürterek, Kürtçe:

"Heval, xwe eqas aciz meke; neqîre. Ez Kurmancî dizanîm., Min tevfehm kir."(**) dedi.

(*)Benim, değişik yer ve tarihlerde yaptığım bu tür konuşmalar, Sıkıyönetim Mahkemesinde, daha sonra şöyle değerlendirilecekti:

"Sanığın bu konuşması diğer eylemleri ile birlikte özel bölümde tahlil edilip tabiriyle değerlendirilecektir. Yalnız şunu da kaydetmek yerinde olur ki:

"Sanık Mehdi Zana, Doğu-Batı ayrımında bulunmak ve hitap ettiği kişileri bu şekilde bilgilendirmek için eline geçen her fırsattan fazlasıyla yararlanmasını bilmiş ve böylece aynı hedefe varmak isteyen şahıslar nezdinde de kendilerince sevinilebilecek bir başarıye ulaşmıştır. Nitekim konuşmasına dair metin topluca telkik edildiğinde muhataplarına ayrı bir etnik gruptan oldukları varsayımını bir gerçekmiş gibi telkin edip onları bu inanışa çekmeye çalışırken, bir taraftan da bu nitelikleri, sözlerinin isabetini doğrulamak bakımından, parlamentere hayattan, yöneticilerin icraatından bahsetmiş ve bu konuda oluşa ummayan hadiselerle değinerek aşılacak istediği ve fikir sayılması gayri mümkün fikirlere muhataplarının mutlaka inanmalarını istemiştir." (Diyarbakır-Sürt İleri Sıkıyönetim Mahkemesi'nin 11.12.1973 tarihli kararının 'Delillerin değerlendirilmesi' kısmı)

(**)"Arkadaş kendini boşuna yorma, bağırma. Ben Kürtçe biliyorum. Hepsini anladım"

Muhterem heyecanla şiirini okuyor, ben de ona bakıyorum. Olan olmuştu. Mitingden sonra **Muhterem** ve **Sait Elçi** karakola götürüldüler. Lice halkının toplu müdahalesi sonucunda bilahare mahkemeye sevkedilmek üzere serbest bırakıldılar. Bir ay sonra da **Muhterem** bu yüzden tutuklandı. 20 gün içerde kaldı.

Bundan önce yapılmış olan 17 Temmuz 1969 tarihli Suruç Havar mitingine katılamamıştım. Daha sonra Kozluk'ta DDKO açıldı. Açılış sırasındaki konuşmalarda (10 Ocak 1971) **Mele Abdullah Beyik**'in Kürtçe konuşması üzerine hakkında dava açılmış ve soruşturmada işkence görmüştü. Bunun üzerine 8 Şubat 1971'de olayı protesto için bir miting yapıldı. Miting hayli görkemli geçmişti.

"KIRIN KORKU VE ESARETİN ZİNCİRİNİ!"

Önümüzde mahalli seçimler vardı. Hazırlanmamız gerekiyordu. Aday bulmak, her şeyi yerli yerine yerleştirmek, çalışacak insanları ayarlamak, teknik olanakları sağlamak, vs. başlıbaşına sorundu. En çok da aday bulmakta zorlanıyorduk. Seçilme şansı düşük olduğu için kimse TİP'ten aday olmak istemiyordu. Aday bulamadığımızdan, sonunda, il meclis üyeliğine kendim aday olmak zorunda kalmıştım. Belediye başkanlığına da **Ziya Adınak** arkadaşımızı aday göstermiştik. Halkça sevilip sayılan bir kişiydi. Yaşça önden küçük olmama rağmen hiçbir itirazda bulunmayarak, teklifimi şartsız kabul etti.

Listemizi tamamladığımızda götürüp seçim kuruluna verdik. Sıra köy gezilerine, propaganda çalışmalarına gelmişti. Kadro yetersizliği ve zaman darlığından dolayı dakikaları dahi hesap etmek zorunda kalıyorduk.

Gideceğim yeri önceden haritada işaretliyor; uzaklığı, yakınlığını, diğer köylerle arasındaki mesafeyi hesap ederek yola çıkıyordum. Yerlere göre günleri de bölmüş bulunuyorduk. Örneğin, perşembe günü Silvan'da oluyor; cuma günlerini halka

propaganda yapmakla geçiriyordum. Köy gezilerine ise, cuma günü öğleden sonra çıkıyordum.

Günde ortalama dört-beş köy geziyor, her gittiğim köyde ortalama bir-iki saat konuşuyordum. Zamanın nasıl gelip geçtiğinden bazen haberim dahi olmuyordu. *Fişat* ve *Cûmat* köylerini dolaştığım bir gün, köylülerin dertlerini öğrenmek ve onlarla konuşmaktan dolayı geç kalmıştım. Kendimi çok da yorgun hissediyordum. Bir ata atlayarak Hazro kasabasına gitmiştim. Hazro'dan bir araba kiralayarak Silvan'a dönme düşüncesindeydim. Hazro'ya vardığımda, saat gecenin ikisi olmuştu. Araba olup olmadığını araştırdım. Araba bulamadık. Bunun üzerine yirmi lira karşılığında bir kamyonu binerek, Diyarbakır Silvan yol ayrımına kadar geldim. Kamyon beni orada indirmiş, yoluna devam etmişti.

Tepemde yıldızlar alaz alaz yanıyordu. Her yıldız bir ışık, bir umut sanki! Çobanyıldızı başı tutmuş; Kutupyıldızı onu süzüyordu. Samanyolundaysa, renkler çiçek açmış gibiydi.

Rüzgar yoktu,
Yağmur yoktu,
Çınlıçplaktı gece.

Durup bir arabamın geçmesini beklemeye başlamıştım. Ama kısa süre sonra *Başnîq* köyünün köpekleri beni farkedip üstüme saldırdı. Onlar kovaladıkça ben kaçmıştım. Bu kovalamacaya aşağı yukarı iki kilometre kadar sürdü. Pamuk Çayı yakınında bulunan Karayolları şantiyesinin bulunduğu yere kadar bu kovalamacaya devam etti. Şantiyenin bulunduğu yere geldiğimde, durumu şantiye bekçisine anlatarak kendisinden beni içeri almasını rica ettim. Ama O, almamada ayak diretti. Kim olduğumu söylemem de fayda etmemişti. Keçi inatlı biriydi, olmaz diyor, başka bir şey söylemiyordu. Karşılıklı konuşma ve zıtlasmalar üzerine sesimiz çevreye yayıldığından, şantiye personelinde de konuşma yerine gelenler olmuştu. İçlerinde tanıdık olanlar vardı. Onlar, beni görür görmez hemen içeriye aldı-

lar. Ayakta duracak halim kalmamıştı. Bitkin düşmüştüm. Yatacak bir yer gösterdiklerinde, hemen uzanıp deliksiz bir uyku çektim.

Sabah Silvan'a geldiğimde, Seçim Kurulu'ndan gönderilen bir yazı ile karşılaştım. İl meclis üyesi adaylarımızdan birinin isminin başka listede olmasından dolayı, onun yerine yeni isim bildirmemiz isteniyordu. Ayrıca, üç kişi de adaylıktan çekilmişti. Onların yerlerine de yenilerini göstermemiz gerekiyordu. Zor bela aday bulabildik. Bu ve benzeri sıkıntılar, aksaklıklar hiç eksik olmuyordu.

Gittiğim hır köyde:

"Bize oy vermezseniz bile bizi dinleyin! Sizden oy istemeye gelenlere ise soru sorun; dertlerinizi dile getirin, çözüm isteyin! Bilerek atın oylarınızı. Gözü kapalı hareket etmeyin. Kendi oylarınızla kendi düşmanlarınızı seçip, başınıza getirmeyin. Sizlerin düşmanı sizi sömüren ağalar ve beylerdir. Biz ise sizlerin dostunuzuz" diyordum.

Amacım, insanları politik ortam içine çekmekti.

Kimi yerde kızarak, kimi yerde alttan alarak halka ulaşmaya çalışıyordum. Çalışmalar çok yorucuydu tabii, ama yine de halkımıza bir şeyler verebildiğimize inandığım için mutluydum.

Yine bir konuşmamda halkla güzel güzel konuşmuş, onlarda bir tepki yaratmadığımı gördüğümde de:

"Yeter ulan; uyanın artık, uyanın! Silin o gözlerinizdeki çapakları. Biraz çevrenizi görün. Daha ne kadar sürecek bu sessizliğiniz, boyun eğmişliğiniz? Yetmez mi ağa ve beylerin boyundurukları altında bunca inlediğiniz, ezildiğiniz, horlandığınız! Neden kendinizi koyun yerine koyduruyorsunuz?" diye çıkışmaya başladım.

Kızdığımı anlamışlardı. Bunun üzerine köylülerden biri:

"Bize niye kızyyorsun Begim? Biz, cahil insanlarız. Okur-yazarlığımız bile yoktur. Partiden-martiden de anlamayız ki! Bize kim ne söylerse, biz onu yaparız. Bizim suçumuz, günahımız ne? Kasabaya geldiğimizde sizler ne söylüyorsanız, biz de onu öğreniyor ve öyle yapmaya çalışıyoruz. Dört yılda bir de karşı-

mıza değişik bir parti çıkararak oylarımızı alıyor. Bizi koyun gibi sağa sola götüren sizler değil misiniz Begim? Bize kızacağınıza, kendinize kızsanız ya! Neden her allahımı seven bize yüklenir. Biz insan değil miyiz Begim? Hiç mi değerimiz yok bizim?" dedi.

Etkilenmiştim. "Keşke bütün köylülerimiz senin gibi olsa" dedikten sonra da Silvan'a döndüm.

Gözlemlemesini bilenler için, yaşam bilgilerle doludur. Diderot, "*insanı, dış bir etkinin sonucunda sesler üreten bir piyano*"ya benzetirken, aynı şeyi söylüyordu. Gerçeğin o muazzam ışığını yakalamk için ille de bir filozof olmak gerekmiyordu.

Parti binamızın önünde halka hitap ettiğim bir gün. "*Bunlar, komünisttir; din iman bilmezler*", "*Allah kitap tanımaz namussuzlar..*". türünden sataşmalar olmuştu. İşin acı yanı, bu sözleri söyleyen insanların durumuydu. Açlıktan nefesleri kokan ve ömürleri boyunca ağalara çakallık yapan insanlardı bunlar. Ne yaptıklarının dahi bilincinde değillerdi. Ağaların ellerinde kukla gibi oynaya oynaya kendi kendilerine de yabancılaşmışlardı. Canım sıkılmaya, sinirlerim gerilmeye başladı. Bu sataşma sözlerini duyar duymaz, konuşmamın yönünü değiştirdim:

"Sevgili hemşhrilerim; görüyorsunuz bizlere sataşmada bulunuyorlar. Ama sizleri temin ederim ki, asıl namussuz, asıl ahlaksız ve asıl vicdansızlar bunların kendileridir. Yaptıkları her ahlaksızlığın elimizde tutulmuş dosyası var. Hatta kimin kiminle iş yaptığını; kimin kimin karışı ile ilişki kurduğunu, bacısının yolunu kestiğini, yengesine, yakınına laf attığını dahi biliyoruz. Ben şimdiye kadar bunlara değinmek istemiyordum. Ama mademki istiyorlar, ben de hepsini tek tek burada açıklayacağım. O zaman, namussuz kimmiş, karan siz verin. Bugüne kadar sabrettim, açıklamayayım dedim; fakat, artık şabrımı taşırdılar! Bizim bir şeyimiz varsa onlar da açsınlar. Size burada isimler de vereceğim. İşte dosyayı açıyorum" dediğimde manzara görölmeye değerdi doğrusu.

O biraz önce bize namussuz diyen kabadayılar kediye dönmüştü. Gözlerimin içine yalvarır bir şekilde bakanlar şaşkınlık geçirenler, çevresine bakınanlar, panikliyener... "Açmaaaa!" der gibi bana bakıyorlardı. Zaten benim de açma gibi bir düşüncem yoktu. Bir blöf yapmışım. Tutmuştu.

"Açayım mı arkadaşlar?"

"Açmaaaa!"

"Peki. Terbiyem müsaade etmediği için açmayacağım. Ama, onların yaptıkları her şeyden haberimizin olduğu da bilin sin ve bundan sonra herkes ayağını denk alsın!"

Bu sözlerim, orada biriken insanlara derin bir nefes aldır mıştı. Konuşmanın yönünü yeniden kaldığım konuya çevirerek, sözlerime devam ettim.

Coşmuşum. Zulme karşı savaş açtığımızı, zenginlerin kar şısında, fakirlerin yanında olduğumuzu, halkımıza hizmet et- mekten gurur duyduğumuzu, sömürü ve zulme son vermek, in- sanlığın mutlu geleceğini sağlayabilmek için hiçbir fedakarlıktan kaçınmayacağımızı üzerine basa basa açıkladım. "*Kırın bu korku ve esaretin zincirlerini*" diyerek, onları cesaret- lendirmeye çalıştım. Halkta, yeniden bir canlanma ve heyecan olmuştu. Konuşmalara karşı daha bir ilgi gösterir olmuşlardı.

Ben, "*Koparıncı zincirlerinizi*" dediğimde de, ***İhsan Biçimli:***

"*Mehdi Ağabey doğru söylüyor. Kırmalıncı zincirlerimi- zi. Yıllarca analarımızı bellleyen, ağa ve beylerin kendisidir!*" di- ye bağırmağa, ateşli ateşli konuşmağa başladı.

Halkta korkunç bir dalgalanma olmuştu. Birkaç dakika ön- ce sessizliğe gömülen o yürekler çarpmağa, öne eğilen başlar dikleşip, özlemle gökyüzüne bakmağa, kilitlenen dudaklar açı- lıp, konuşmağa başladı.

Bir esip, bir duran deli fırtına gibiydi halkın öfkesi. Ama, öfkenin bilinçle buluşmadığı duygular, hedefi bulabilmede çoğu kere bocalıyor, bazen de saman alevi gibi yanıp sönyordu. Bu, seçim sonunda da kendini bir kez daha göstermişti. Alanlarda çokça alkış toplamamıza rağmen, seçimi gene de kaybetmiştik. Alkışlarla sonuçların birbirini tutmadığını görmüştük.

"AA! CAZ SİZİ RAHATSIZ MI EDİYOR?!"

Mahalli seçimlerin hemen sonrasında olsa gerek, Silvan kaymakamı değiştirildi. Yeni kaymakam, gelir gelmez Kürtçe yasağı koymuştu. Ben Silvan'da değildim o sıra; bir iş için başka bir yere gitmiştim. Döndüğümde:

"Kaymakam, bütün kahve ve lokantalardan imza toplayarak Kürtçe yasağı koydurdu. Artık, Kürtçe yayın dinlenmeyecekmiş" dediler.

Canım sıkılmıştı. Anadilimize kilit vurulması karşısında sessiz kalmamız; böyle büyük bir olayı sineye çekmemiz bekle-nemezdi.

Ertesi gün, bir dilekçe yazarak doğru kaymakamlığa git-tim. İçim kin ve öfkeyle doluydu. Dilekçemi verirken:

"Kaymakam Bey, ben yasalara saygılı bir vatandaşım. Si-zin de böyle olduğunuzu ümit ederek, duyduğum bir olayın doğru olup olmadığını sormak istiyorum..."

"Neymiş sormak istediğiniz? Buyurun, sizi dinliyorum."

"Ben, birkaç gündür burada yoktum. Dün geldiğimde, ar-kadaşlarım, sizin Kürtçeyi yasakladığınızı söylediler. Ben pek inanmadım ama yine de, ne olur ne olmaz diyerek, bir de siz-den sorayım dedim. Eğer, böyle bir emir çıkarılmışsa, lütfen ba-na da bildirilsin. Çünkü, ben, Kürtçe konuşan, Kürtçe radyo dinleyen bir insanım. Ama, "yasak" denilirse; ne çalar ne de ko-nuşurum."

"Hepsi bu mu?"

"Evet."

"Hiç sanmam. Siz, başka bir şey peşindesiniz. Bu, dilekçe-nizden de açıkça anlaşılıyor."

"Rica ederim, Kaymakam Bey. Niye hemen, her şeyin al-ında bir art niyet arıyorsunuz? İyiniyetle de gelmiş olamaz mı-yım?"

"Mümkün. Ama dilekçeniz, hiç de öyle söylemiyor."

"Elbette ki bir amacım var. Amacım olmasa, zaten buraya

gelmezdim. Dediğim gibi, yasak koyduğunuzdu duydum ve öğrenmeye geldim. Bu bir amaç değil mi, sizce? İkinci olarak, bunun neden yapıldığını, hangi yasalara dayandırıldığını öğrenmek istiyordum."

Kaymakam, niyetimi anlamıştı. Diritirse, gürültü çıkacağını iyi biliyordu. Onun için kendisinin yanlış anlaşıldığını, dil yasaklama diye bir sıkıntısının olmadığını, olamayacağını, bir devlet memuru olduğunu, yasaların dışına çıkamayacağını söyleyerek işi geçiştirme yoluna gitti.

"Zaten ben de böyle olduğunu tahmin etmiştim. Ama bunu halka da duyurmanızda yarar var. Madem böyle bir emir çıkarmamışsınız, o zaman, ya dilekçeme yazılı bir yanıt verin, ya da Kürtçe yasağı olmadığına dair belediye hoparlöründen halka anons yaptırın. Böylece halk da sizin gerçek niyetinizi öğrenmiş olur. Çünkü halk, tedirgin ve öfkeli. Her an her şey olabilir.

"Benden böyle bir şey isteyemezsiniz."

"Hayır, yanılıyorsunuz; isterim ve istiyorum da. Siz böyle bir açıklama yapmadığınız sürece bu işin peşini bırakmayacağım. Gerekiyorsa Meclise kadar da götürürüm. Basına da yansıtaacağım. O zaman da ben değil, siz zor durumda kalırsınız. İyisi mi, siz gelin bu işi kendiniz yapın."

Adam, karşımda çaresiz kalmıştı. Kızarıyor, bozarıyor, renkten renge giriyordu.

"Yahu kısıtlama yok diyorum, yetmiyor mu? Neden bana inanmıyorsun?"

"Benim inanıp inanmamam bir şeyi değiştirmez ki! Yasakçı olmadığınızı halka da açıklamalısınız."

"Siz söyleyin işte."

"Yazılı cevap verseniz elbette açıklarım. Ama siz 'olmaz' diyorsunuz."

"Peki, peki, sana yazılı cevap vereceğim."

Sonunda bir yazı verdi. Yumuşamam için araya adam da soktu. Fakat taviz vermedim. Durumu Parti'ye de bildirmiş, onların da desteğini almıştım.

"Yanınızdayız; bir durum olursa bize anında bildirin" de-

mişlerdi. Partinin bu tavrı, bana ayrı bir güç vermişti.

Bu olaydan bir gün sonra, M. Biçimli'nin kahvehanesinde oturup, radyonun sesini sonuna kadar açtık. Kahvehane askerî gazinonun hemen karşısındaydı. Olay çıkarmak istediğimiz için, radyonun sesini sonuna kadar açarak beklemeye başladık. Ses, askerlerin bulunduğu yere kadar gidiyordu. O yüzden de subay eşleri, kızları rahatsız olmuştu. Bir subay gelerek, kahvehane sahibinden radyonun sesini kısmasını istedi. O da başıyla bizi göstererek:

"Vallahi müşterilerim böyle istiyorlar, Komutan Bey. Kısam, onlara saygısızlık olur" yanıtını verdi.

Bunun üzerine, subay, bizi gözucuyla şöyle bir süzüp hiç bir şey söylemeden çekip gitti. Aradan on-onbeş dakika geçmeden de, bir asteğmenle birlikte geri döndü. Asteğmen, bize iyice yaklaşarak, gayet saygılı bir şekilde:

"Acaba radyonun sesini biraz kısabilir misiniz? Rahatsız oluyoruz da! Ricamız, biraz daha düşük sesle dinlemenizdir, tabii mümkünse" dedi.

Halbuki aynı insanlar, daha önce kahve ve lokantaları tek tek gezerek, Kürtçe konuşmanın ve radyo dinlemenin yasak olduğunu söylemişlerdi.

Kendisine, müzik dinlediğimizi, buna saygı göstermeleri gerektiğini söyledik :

"Siz caz çaldığınızda ve yüksek sesle dinlediğinizde biz size bir şey diyor muyuz?" dedik.

"Aaa! Caz sizi rahatsız mı ediyor? Kusura bakmayın, hemen önlemimizi alırız. Bundan sonra bir daha olmayacağından emin olabilirsiniz. Keşke daha önce söyleseymişsiniz, çok özür dileriz.."

"Elbette rahatsız oluyoruz. İlle bizim mi söylememiz gerektirdi? Sizin de bunu düşünmeniz gerekmez miydi?"

"İnanın bir daha olmaz?"

"Temennimiz."

Gelenler, yeniden özür dileyerek gitmişlerdi. Ama biz sesi kısamamış, program bitene kadar son sesle dinlemiştik.

Bu karşı çıkışımızın çok faydası olmuştu. Çünkü, eğer biz onların üzerlerine gitmeseydik, onlar bizim üzerimize gelecekti.

Ertesi gün, Sabri Eskiyecek arkadaş, pilli radyosunu kucığına almış, hem caddeyi bir baştan bir başa turlamış, hem de son sesle Erivan Radyosu'nu açmıştı.

Geçmişte de, zaman zaman buna benzer yasaklamalar olmuştu. Kürtçe konuşanlara, sözcük başına beş kuruş para cezası kesildiği dönemler bile yaşanmıştı.

Bu olaylardan biri de Diyarbakır odun pazarında yaşanmıştı. Pazara eşeği ile odun götüren bir köylünün Kürtçe konuştuğu zabıtalarca tesbit edilmiş, bunun üzerine, adamdan kırk kuruş ceza ödemesi istenmiş.

Ancak, köylüde istenilen miktarda para yokmuş. Odunla eşeğin değeri de parayı karşılayacak durumda değilmiş. Bunun üzerine adam:

"Bende o para yok. Çünkü ben fakir bir köylüyüm, elime kolay kola o kadar para geçmez. İyisini siz, eşeği ve odunları alıp beni serbest bırakın da, ben gideyim. Çoluk çocuğum beni bekler" demiş.

Kürtçe konuşanlardan para cezası alma uygulaması ile ilgili kara mizah türünden pek çok olay anlatılır. Bu trajik - komik olaylardan biri de, *Malabadê Çayı* kenarında toprak eleyen bir köylü tarafından yaşanmıştı. Adam, toprak elerken, o sıra jandarmalar gelir. Adam, karısına eleği getirmesini söylemek ister, ancak Kürtçe yasağı olduğundan ve kendisi de Türkçe bilmediğinden, karısına bir türlü derdini anlatamaz.

Mimiklerle, hareketlerle, el kol işaretleriyle derdini anlatma çabası da sonuç vermeyince, adam sinirlenerek, cebinden çıkardığı on beş kuruş parayı jandarmaların önüne atar ve karısından Kürtçe eleği ister...

Bu olayları bildiğimiz için böylesi bir yasağın peşinden neler gelebileceğini az çok tahmin ediyorduk. Tarihimiz bunların canlı örnekleriyle doluydu . Aynı duruma düşmemek, aynı acıları yeniden tatmamak için direnmek zorundaydık.

"TAPU BİZDE TOPRAK AĞADA"

1968, Kürdistan'da hareketlenmelerin, mitinglerin, yürüyüşlerin en canlı yıllarından biri olmuştu. Aynı hareketlilik, okullarda da yaşanıyordu. Gösteri ve boykotlar birbirini izliyordu. Demirel Hükümetinin "*Temel Hak ve Hürriyetleri Koruma*" maskesi altında Anayasayı değiştirmeye yönelmesi, bardağı taşıran son damlalardan biri olmuştu. Beklenenden öte tepki ile karşılaşınca da, Meclis'e sunduğu teklifi, sonunda geri çekmek zorunda kaldı.

TİP, DİSK ve diğer devrimci, demokrat, ilerici, kurum ve kuruluşlar bu teklife karşı büyük tepki gösterdiler. Yürüyüşler, mitingler, boykotlar, sokak gösterileri, grevler gündeme gelmişti. Biz de bu hareketlerin dışında kalamazdık. Elimizden geldiği kadar mücadelenin içinde yer alıp kitleleri uyanık tutmaya, haklarına sahip çıkmaları için örgütlemeye, onlara bilinç taşımaya çalışıyorduk.

Bu dönemde yapılan mitinglerin birçoğunun adı, "*Temel Hak ve Hürriyetleri Koruma*" Mitingi'ydi. İlk miting Diyarbakır'da yaptık. Çok kalabalık bir katılımla, Demirel Hükümeti kınanmıştı. Bunu Ağrı izledi. Ağrı mitingine ben de gitmiştim.

Ağrı'ya her taraftan insanlar gelmişti. Erzurum Atatürk Üniversitesi'nden de Ağrı mitingine katılan arkadaşlar vardı. Kadir Manga da bunlar arasındaydı. İlk konuşmayı ben yaptım. Benden sonraki konuşmacı ise, Erzurum Üniversitesi'nden arkadaşımız Nazif Kaleli' ydi. Nazif'in konuşması halkı müthiş etkilemiş, kitleleri bayrak gibi dalgalandırmaya yetmişti. Çılglık çılgılığa kalmıştı o kalabalık. Heyecanlar, duygular doruğa ulaşmıştı. Ağlayışlar, anlaşılmaz bağırışlar, egemen güçlere yönelik laf atmalar birbirini izlemişti.

Halk arasından bir vatandaş, "*Ortada din ve namus bırakmadı bu iktidar*" diye bağırdığında, hemen gidip söz konusu vatandaş kürsüye, mikrofonun önüne getirdim. Adamcağız mikrofondan, nerede olduğundan habersiz bir şekilde habire

konusuyordu:

"Tapu bizim cebimizde, arazilerimizi ise ağalar sürüyorlar. Demirel de ağaların yanında; onlara destek oluyor, ortaklık ediyor. Onları kolluyor ve onlarla içiçe çalışıyor. Her yerde, terör, baskı; her yerde ağa zulmü, açlık ve yoksulluk! Tatlı canlarımızdan bezdirip bizi her şeye hasret koydular. Bu mu, namus? Bu mu, din? Ne oldu vicdanlara? Toprak ağalarda, tapu bizde; bu mu adalet denilen şey? Bu mu? Neden hep bizler eziliyor, bizler horlanıyoruz?" demesi, halkı çileden çıkarmıştı.

Herkeste bir haykırış ve ardı arkası gelmeyen alkışlar, alkışlar...Halkın o denli etkilenmesindeki başta gelen neden, galiba konuşmadaki doğallıktı. Sadece halk değil, bizler de etkilenmiştik. Miting bittiğinde bile adamın sözleri hala kulaklarımda uğulduyordu. "Tapu bizde, toprak ağalarda!"

"EŞŞEOĞLU EŞEKLER, İNEK GİBİLER..."

TİP Büyük Kurultayı'na büyük coşku içinde gidilmişti. Herkesin sabırsızlıkla beklediği o günün gelmesi, heyecanı doruğa çıkardı. Sevinçliydik, coşkuluyduk. Kongre için Ankara'ya gitmiştik. Mevsimlerden sonbahardı. Havalarda yavaş yavaş soğumaya başlamıştı. İlk kez bir parti büyük kurultayına katılacaktım. Parti içi çekişmeler artık iyiden iyiye belirginleşmişti. Bunda Çekoslovakya işgalinin de rolü olmuştu. Aybar, Çekoslovakya'daki hareketi bir işgal olarak görüyor ve karşı çıkılması gerektiğini söylüyordu. B.Boran ve arkadaşları, tam tersi bir yaklaşım içindeydiler. Başlangıçta onlar da Aybar gibi düşünüyorlardı, ama süreç içinde görüşleri değişmişti. Utangaç da olsa, Çekoslovakya işgalini onaylıyor, Sovyetler'i destekliyorlardı. Ortaya iki ayrı dünya görüşü, iki ayrı yaklaşım çıkmıştı. Behice Boran grubu, Aybar'ın, "güleryüzlü sosyalizm" anlayışına şiddetle saldırıyor; "hi hi sosyalizm" diye alay ediyorlardı.

Behice Boran'ın başını çektiği grup, "Emek Grubu" adı al-

tında hareket ediyordu. **Sadun Aren, Nihat Sargın, Şaban Erik** gibi isimler bu grubun önde gelen kişileri idi. **Aybar**, "Doğru Grubu" ve sendikacılarla birlikte hareket ediyorlardı. Karşılıklı eleştiriler, suçlamalar, yermeler de yavaş yavaş su yüzüne çıkmıştı. En azından, kimin ne söylediği belirginleşmiş durumdaydı. Her görüş, kendince taraf buluyor genişlemeye çalışıyordu.

Kongre sonrasında, ben de genel yönetim kuruluna seçildim. **Ağırık Aybar** yanlılarındaydı. İlk toplantıdan hemen sonra da İstanbul'a gittim. Oradaki "Doğulu" gençlerle buluşup görüştük. **Fikir Kulübü'**ne gittiğim bir gün, benim içeride bulunduğum sırada, dışarıdan gelen birine içerideki gençler:

"Nasıl oldu?" diye sorduklarında, o da onlara:

"Yahu bu Doğulu eşşeoğlu eşşekler var ya, adamlar resmen inekten farksızlar. Otomatiğe bağlanmış gibi, **Tarık Ziya Ekinci** parmağını kaldırdımı, onlar da hemen, doğrusuna yanlışına bakmadan, kaldırıyorlar. Kişilik diye bir şey yok bunlarda. Eşşeoğlular, inek gibiler" cevabını verdi.

Tabii, bizim orada olduğumuzu bilmiyordu. Yanımdaki arkadaşlar, müdahale etmek istedi, ancak:"Olur böyle şeyler" diyerek onları durdurdum.

Oradan da **Fatih İlçe** binasına gittik.

Binaya girdiğimizde, içeride bulunanlar, bizleri görür görmez sessizce orayı terk ettiler. İçeride yalnızca iki kişi kalmıştı. Kendimi tanıtırıp arkadaşların salonu neden terk ettiklerini sordum. Onlar da, "**Aybarcı**" olduğum için arkadaşların bana tavır aldıklarını ve onun için salonu terk ettiklerini söylediler. Bu işin başını çeken de, **Can Açıkgöz**'dü.

Can'ın bu olumsuz ve sekte tavrı, beni çok üzmüştü. Bizim yanlılarımız, hata ve eksikliklerimiz olabilirdi, ama bu hiçbir zaman o denli hazımsızlığı, grupçuluğu gerektirmezdi; düpedüz bir hastalığı bu. Örgüt ve düşüncelerin iflah olmamalarının temelinde de, kanımca, bu sakat yaklaşımlar yatıyordu. "Dediğim dedik"ler; muhaliflere yaşam hakkı tanımamak; her önüne gelenin diğerini, sorumsuzca "kariyerizm"le "bitmişlik"le suçla-

ması, önemli zaafı da beraberinde doğurmuştu.

Birinci kurultaydan yenik çıkan "Emek Grubu", yeni bir öneri ile ortaya çıkarak, olağanüstü kongre yapmak için imza kampanyası başlatmışlardı. "Yeniden seçim olursa, bu kez yönetimi biz kazanırız" düşüncesindeydiler. Çoğunluğu sağladıklarında da, olağanüstü kurultaya gidilmişti. Bu işi yapanların teorik düzeyleri yüksekti. Ama yaşamdan habersizdiler; her şeyden önce de halkı tanımıyorlardı.

Hiç unutmam, bir gün, TİP Genel Merkezi'nin çay ocağında **B.Boran, S.Aren, N.Sargin, Canip Yıldırım** oturmuş çay içiyor, aynı zamanda da kendi aramızda sohbet ediyorduk. Sonunda, sohbet dönüp dolaşıp parti içi çekişmelere geldiğinde **Canip Yıldırım, Emek Grubu**"ndan olan arkadaşlara;

"Bana kalırsa sizlerin bu çekişmeniz partiye zarar veriyor. Mücadele vermeyin demiyorum, ama mücadele de usulüne uygun olmalı. Her araç, her amaca hizmet etmeyeceği gibi; başvurulan her yol da, hem mücadele biçimi olarak görülemez, hem de istenileni vermez. 'Ben yönetimde olursam bu iş olur, yoksa olmaz' anlayışı partiye zarar veriyor.

"Kaldı ki, Partide **Aybar** ve çevresinin ağırlığı çok. Taban O'nu destekliyor. Bu anlamda parti demek, **Aybar** demektir. Bu imajın kolay yıkılacağını sanmıyorum. Hele zorlama yöntemlerle... Sizlerse, bugün belli zorlamalar içindesiniz. Bu tavrınız partiye yara aldıracağı gibi, dağılmasına da neden olabilir. Parti yönetimini ele geçirmek istiyorsanız, işe tabandan başlamanız, bilinçli bir potansiyel oluşturmanız şart. **Aybar** bu kurultaya da gitmezse, bir diğerinde gider..." demişti.

Canip Ağabey bir gerçeğin, bir yaklaşımın, bir önsezinin ve önemli bir konunun altını kalın kalın çizmişti, ama gel gör ki, "Emek Grubu"nda bulunan arkadaşlar, o gün bunu anlayacak durumda değillerdi. Onun için de;

"Bu işler sizin sandığınız gibi basit değil **Canip Bey**" diyerek alaylı alaylı cevap vermişlerdi.

Olağanüstü Kurultay'daki konuşmalar, aşağı yukarı geçmiştekinin aynısı olmuştu. Aradaki fark, taraflar arasındaki çe-

kişmelerin biraz daha keskinleşmiş olmasıydı. Çevreler, yine aynı çevrelerdi, kafalar ise yine aynı kafalar.

"AYBAR'A 'İYBAR' DİYENLER Mİ SOSYALİZMİ GETİRECEKLER ?!"

Çetin Altan da "Emek Grubu"nu destekleyenler arasındaydı. Çok da mağrurdu. Kimseyi kolay kolay beğenmiyor, kendini dünyanın merkezinde görüyordu. Kurultaydaki konuşmasında bu tavrını bir defa daha ortaya koydu. Konuşmasında:

"Bunların hepsi ağa kökenli; Bunlardan devrimci olmaz. Devrimcilik kim, bu insanlar kim! Adamların daha doğru dürüst dilleri bile dönmüyor, isimlerini söylemekte zorluk çekiyorlar. Bunlar mı bu memleketi sosyalizme götürecekler? Adamı güldürmeyin Allah aşkına! Soruyorum sizlere, Aybar'a 'İybar' diyenler mi sosyalizmi getirecek?" diyerek, aklınca bizimle dalga geçtiğini sanacak kadar küçülmüştü.

Haklı olan kimdi, haksız olan kim? Sanırım bu sorunun yanıtını tarih verdi. Herkes zaman içinde layık olduğu yeri buldu.

Çetin Altan'ın bu seviyesiz konuşma ve sataşmalarını, belki "Emek Grubu" eleştirir diye bekledik, ama ne gezer. Allah için bir tek kelime söylememişlerdi. Fırsatçı davranıp, sessizliğe gömüldüler, sustular. Bir halkın dili ile alay eden bu densizlik, basitlik karşısında kayıtsız kalacak kadar sosyalisttiler. Ancak, kurultayın havasının etkilendiği de bir gerçektir. Hava birdenbire gerginleşmiş, insanlar birbirine girmiş; yumruklar, tekmeler, tokatlar konuşmuş, Kafalar kırılmış, gözler morarmıştı. Ortalık, bir savaş alanına döndükten sonra kendiliğinden durdu.

Kongreler, kurultaylar, Genel Yönetim Kurulu toplantıları, iç çekişmeler, Ankara'ya sık sık gidip gelmeler artık yaşamın bir parçası gibi olmuştu. Ayağımın biri Diyarban'ında, diğeri Ankara'daydı. İşlere yetişmek, güncel olanı sıcaklığı içinde yakalayabilmek, gelişen olaylara anında ve zamanında müdahale

edebilmek için adeta koşturuyordum.

Ekonomik sıkıntılarımız ise, her zamanki gibi yakamızı bırakmıyordu. Üstelik hergün gittikçe ağırlaşıyordu. Aileme bu durumu açıp, onları üzmem istemiyordum.

Bencilliklerin yolu çoğunlukla felaketlerle, felaketlerin yolu da bencilliklerle doluydu. Belki de en büyük eksikliklerimizden biri, bencil duygulardan ve davranış biçimlerinden kendimizi yeterince sıyıramamız, izole edememiz ve paylaşmayı devrimci mücadelenin yaşam ilkesi haline getirememizdi. Bunun acısını çok çekiyorduk. Ama yine de, yeterince ders aldığımızı söyleyemem. İçimizi bir kurt gibi oyup durmuştu o hastalıklar.

Bir çıkar yolu bulamayınca, sonunda Silvan'da ki bazı ahbablardan satmak için bir ton kıyılmış kaçak tütün alıp Ağrı'ya götürdüm. Ağrı'da bu işte bana K.yardımcı olacaktı. Tütünü götürüp kendisine teslim ettim. Ama akibeti konusunda bir daha da bilgi edinemedim. O da öyle gitmişti. Borçları silelim derken, iyice borca saplanmıştık. Araba parasını dahi cepten ödemek zorunda kalmıştım. Tütünü teslim ettiğimiz arakadaşsa, evirip çevirerek, neticede paranın üzerine yattı.

'69 Genel Seçimleri geldiğinde, Parti, ısrarla benim de milletvekili adayı olmamı istedi. Oysa ben, daha önceki kitle çalışmaları sırasında; milletvekili adayı olma gibi bir tutkumun olmadığını, amacımın, halkın kendi davasına sahip çıkmasını sağlamak olduğunu söyleyerek, bir gün beni de aday görürseniz, bize de inanmayın diye halka söz vermiştim. Şimdi aday olarak çıkarılmam halkta olumsuz etki yapacağından, aday olmak istemiyordum. Onlar ise, ille de katılacaksın diyor ve bunda ısrar ediyorlardı. Sonunda TİP Diyarbakır İl Başkanı ve bazı avukat arkadaşlar Silvan'a kadar gelerek beni ikna etmeyi başardılar. Geriye, yaş sorunu kalmıştı. O işlemler de birkaç gün içinde tamamlandı.

Yapılan seçimde **Tarık Ziya Ekinci** liste başına, bense ikinci sıraya yerleştirildim. Seçim stratejisini belirlemek ve kontenjan adaylarını seçmek için, Genel Yönetim Kurulu'nun top-

lantısına katılmak üzere kalkıp Ankara'ya gittim. Bu toplantıdaki değerlendirme sonucu, **Tarık Ziya Ekinci** Diyarbakır seçim bölgesinden Ankara'ya alındı. Haliyle, ben de Diyarbakır bölgesinin birinci sırasına geçmiştim. Tabii, **T.Z. Ekinci'nin** Diyarbakır bölgesinden kaydırılmasının ardında Diyarbakır'da kazanma şansının çok düşük olması yatıyordu.

Birinci sıraya getirilmeme rağmen, arkada bir desteğin olup olmadığından doğrusu şüpheliydim. Diyarbakır'da birçok partili, aydın insan ve ilerici sendika vardı. Ama çaba yok denecek kadar azdı. Birçok insanda vurdumduymazlık tavrı söz konusuydu. Kendi çabalarımsa yeterli gelmediği gibi, istesem bile her tarafa ulaşmam mümkün olmuyordu. Üstüne üstlük bir de ekonomik sıkıntı vardı. Birçok gezimi sırf bu yüzden yaya olarak yapmak zorunda kalıyordum. Bu da hem zaman hem de enerji israfına yol açıyordu. Fakat kimin umrunda...Yaşımın çok genç olması ise ayrı bir dezavantajdı.

Her günümüz başka bir yerde geçiyordu. **Muhterem Biçimli** de benimleydi. **Tahsin Ekinci** Lice ve çevresini, **Canip Yıldırım** Diyarbakır içini, **Muhterem Biçimli** ve ben de Silvan ve köylerini dolaşmakla meşguldük.

Muhterem'le *Helhelê* köyüne gittiğimizde, köyün girişinde, "Buraya siyasi partiler giremez" levhası ile karşılaşmıştık. *Helhelê*, bağlık-bahçelik bir yerd. Bir dağ yamacına yerleştirilmiş kartal yuvasını çağırıyor. Her tarafı ağaçlarla, doğal yeşilliklerle süslü, harika bir gözcülükle kaplıydı. Sevmiştim, ama kapıdaki yazının bizi tedirgin ettiği de bir gerçektir.

Levhayı görünce **Muhterem**:

"Bırakıp gidelim" dedi.

Bense direttim:

"Hayır gidip konuşmalıyız. Üstelik bu yazı ilgimi de çekti. Bunu neden yazdıklarını da öğrenmiş oluruz. Her ne kadar bu yazıda siyasete karşı olduklarını belirtmiş görünüyorsa da, bunlar özünde bununla siyaset yapıyorlar. Gidip bir bakalım" dedim.

Böylece köye doğru yürümeye, yokuşu yavaş yavaş tır-

manmaya başladık. Evlere elli metre kala, kümelenen bazı köylülerin bizi izlediklerini farkettilim. Kendilerine biraz daha yaklaşıp, onların herhangi bir şey söylemelerine fırsat vermeden:

"Niye öyle acayip acayip bakıyorsunuz; siz hiç komünist görmediniz mi? Görmediyseniz görün işte. Biz komünistiz! Bakın boynuzumuz da yok. Bizler de sizler gibi insanız" dedim.

Kimseden çıt çıkmıyordu.

Yanlarına vardığımda, onları tartışma içine çekmek için, bir kez daha:

"Niye öyle acayip acayip bakıyorsunuz, siz hiç komünist görmediniz mi? Neden öyle sus pus oldunuz? Biraz cesur olun. Sizde hiç yürek yok mu?" der demez, oradaki köylülerden biri:

"Allah Allah, yahu sen belanı mı arıyorsun? Derdin ne, ne istiyorsun?" diye tepki gösterdi.

"Derdimiz mi? Derdimiz çok, ama burada böyle ayaküstü olmaz. Gelin kahvede konuşalım. Hesabımızı orada görürüz. Sizle konuşacak çok şeyimiz var, ama dediğim gibi böyle ayaküstü olmaz. Kahvehaneye gitmeliyiz."

"Hayırdır, gidelim bakalım."

Biz yürümeye başladığımızda onlar da bizi takip etti. Kahvehaneye girer girmez de:

"Arkadaşlar, biliyorsunuz; her dört yılda bir buralara kadar gelip sizlere bir sürü yalan söyler, vaadlerde bulunurlar. Şimdi de o günlerden birini yaşıyoruz. Yani yalan günü gelmiş bulunuyor. Bu sefer de biz komünistler sizlere yalan söylemeye, oylarınızı çalmaya geldik. Hep diğerlerinin yalanlarını dinleyecek değilsiniz ya, biraz da bizimkilerini dinleyin. Böylece sizin için de bir değişiklik olmuş olur. Yıllarca diğerlerinin yalanlarını dinlediniz de ne oldu? Ama sizi temin ederim ki, bizler onlara benzemeyiz. Bizi dinlediğinizde siz de bunu farkedeceksinizdir zaten" dedik.

Halktan tepki gelmeye başlamıştı.

"Yalan" sözcüğünü kasıtlı olarak kullanmıştım. Bu genel bir yaklaşım tarzımdı. Gittiğim her yerde ortaya tartışma yaratabilecek bir şeyler atarak, çıkan tartışmalardan da kitlelerin nab-

zını yakalamaya çalışıyordum. Orada yapmaya çalıştığım da buydu. Belli bir ölçüde başarılı da olmuşum.

AĞALARIN ZULMÜ

Helhelê'den, Hazro'ya bağlı *Rastilyan* köyüne geçtik. Feodal ilişkilerin en katmerlisinin yaşandığı yerlerden birisi de bu yöremizdi. Ağaların zulmü korkunçtu. Her yanda onların parmaklarının olduğu çok açıktı. O yüzden, *Rastilyan* köyünde bilinçli olarak ağaların zulmüne vurgu yaptım.

Ağalara biraz atıp tutmaya başladım ki, yaşlıca bir köylü öne atıldı:

"Haklısın oğlum, haklısın. Bu ağalara ne desen haklısın derim. Şu parmaklarını görüyor musun oğlum? Bilir misin bunlar neden böyle simsiyah oldu? Bu, *Serdin Paşalar*'ın bende bıraktığı acı bir hatıradır oğlum."

"Nasıl oldu?"

"Anlatayım. Bir zamanlar onların yanında çalışırdım. Görevim sigara hizmetkarlığı idi. Yani bir nevi maşa görevi yapardım. Ağam sigarasını ağzına alır almaz, ben elimle ocaktan yanan közü alır, ağamın önünde durur, 'Yak!..' deyinceye kadar beklerdim. Ama O hemen yakmaz, bilinçli olarak beni öylece bekletirdi. Ateş parmaklarını yaktığı için duman çıkar, et kokusu burunları tırmalardı. Bense hiç acı duymuyormuş gibi görünmeye çalışırdım."

"Neden?"

"Nedeni yok oğlum; işin kuralıydı bu." (*)

"Peki, acı duymaz mıydın?"

"Duymaz olur muyum? Duyardım tabii, ama belli etmemeye çalışırdım. Ağaların karşısında yakınmaya, sızlanmaya yer yoktu. Yakınma, acı belirtme bir zaaf olarak görülür, o yüzden de işimizden olurduk. Bundan dolayı kimse acısını belli etmezdi."

(*) Amaç, misafir gelmiş diğer ağalara gözdağı vermek; yani "Bakın benim böyle dayanıklı adamlarım var" demektir.

"Rezil herifler!"

"Dur, daha bitmedi, daha ne anlattım ki! Hemen öskelenme. Olanlar bunlarla da bitmiyordu tabii. Ceza adı altında Serdin Paşalar'dan işkence gördüğümüz de çok olurdu. Serdin Paşalar, insanları ibret olsun diye köy meydanında çırlıçıplak soyar; ellerini arkadan bağlayarak, bedenlerine pekmez veya şıra sürüp anların içine atarlardı. Anlar soktukça, cezalı avaz avaz bağırır, feryat ederdi. Kimi çıldırır, kimi de inleye inleye ölürdü. Bir başka cezalandırma yöntemi ise, çıplak ayaklarla dikenler üzerinde köy meydanında saatlerce harman yaptırmaktı. Diken üzerinde dolandırılan insanların ayak altları yanılır, acıdan inlerlerdi. Dikenler kana bulanır, insanların acılarını geride bırakarak ölürlürlü." "

"Neden köy meydanı?"

"Nedeni açık!...Gözdağı vermek. Bize karşı gelirsiniz sununuz böyle olur demek..."

"Peki hiç karşı çıkmaz mıydınız?"

"Biz mi?"

"Evet."

"Karşı çıkmak kim, biz kim. Biz kul olarak yetiştirilmişiz oğlum, kul! Kul olmadığımızı anladığımızda da iş isten geçmiş oluyor. Karşı çıkmış olsaydık; onların söylediklerine, tehditlerine boyun eğmeseydik, tabii ki olanların en azından bir kısmı olmazdı. Ama dediğim gibi, çıkmadık, çıkamadık. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın zihniyeti bizlerde de hakimdi. Hala da öyledir. Bizde o cesaret, o bilinç yok oğlum."

Bu sözleri dinlediğimde içimden bir şeylerin koptuğunu sandım. Yüreğim sızlamaya başlamış, gözlerim dolu dolu olmuştu. Anlatılan şeyler, yaşanılardan sadece ufak bir kesitti. Çünkü gerçekler, acılar, vahşetler, barbarlıklar, ağaların köylüleri kene gibi emmesi çok daha ileri boyutlara ulaşıyordu.

Benzer bir olayın Silvan'da da yaşandığını duymuştum. *Boşat* 'larla *Ferhend* 'ler arasında bir olay geçmişti. *Boşat* köyü, Silvan'a bağlı kalabalık bir köydür. Kürtlerden önce Ermenilerin yaşadığı bu köyün belli bir tarihi geçmişi de var. Bu köy,

Muharrem Üstün Beylere bağlıydı. *Ferhend* köyü ise Aziz - oğullarınındı.

Bu iki köy birbirine sınır olduklarından, zaman zaman aralarında sorunlar çıkıyor, işin içine silahların da karıştığı oluyor. O yüzden iki köy halkı birbirini sürekli düşman olarak görüyordu.

Ancak, halkı birbirine düşürenler ağa ve beyler oldukları halde, ölen ve öldürülenler arasında onlar bulunmazdı. Halkı birbirine düşürdüktan sonra, kenara çekilerek onların birbirlerini nasıl kırdıklarını zevkle seyrederdiler.

Yine bir gün, bu iki köy arasında sürtüşme çıkmış; kısa sürede silahlar konuşmaya başlamış, günlerce süren çatışma sonucunda ölen ve yaralananlar olmuştu. Halk dağda birbirini kırarken, ağalar Silvan çarşısının göbeğinde, hiçbir şey olmamış gibi oturup karşılıklı tavlâ oynamışlar ve çatışmaları da oradan yönetmişler.

Söylendiğine bakılırsa, çatışma hattından her iki ağaya da bilgi getiriliyor; ölenler, yaralananlar bildiriliyormuş. Ağalardan taktikler alındıktan sonra da yeniden çatışma hattına dönülmüş. Ağalar ise, gelenleri yolculadıktan sonra oyunlarına kaldıkları yerden devam ediyorlarmış.

Rastilyan'lı adamın anlattıkları beni bir kez daha geçmişe, o günlere götürmüştü.

Rastilyan'da işlerimiz bitince, oradan Diyarbakır'a, Diyarbakır'dan da Dicle'ye geçtik. Dicle'de dikkatimi çeken güzel şeylerden biri, *Pirijman* köylülerindeki duyarlılık olmuştu. Köylüler, düzenli olarak radyodan parlamento saatini dinliyor, meclisteki gelişmeleri izliyorlardı. Lice'den Ergani'ye giderken de, Ergani'ye iki kilometre kala cipimiz aks kırdı. Gece olduğundan vasıta bulamadığımızdan, kalan yolu Ergani'ye kadar yürümek zorunda kaldık.

Sabah, **Hasan Değer** büyük bir konvoyla Ergani'ye girmişti. Çarşı ortasına vardığında da durup arabasının üzerine çıkarak:

"Hemşehrilerim, ben adayım. Oyunuzu bana verin. Söyle-

yeceklerim bundan ibaret, şimdilik haydi eyvallah" dedikten sonra da Çermik'e doğru yoluna devam etti.

Biz ise bulunduğumuz yerden O'nun gidişini seyrediyorduk. Bir O'ndaki ihtişama, bir de bizdeki sefalete bakarak, derin bir iç çekmiş ve burukluk duymuştum. Moralistim bozulduğu için o gün orada yapmayı düşündüğüm konuşmayı yapmadım ve Çermik'e doğru hareket ettik.

Çermik'e geldiğimde yaptığım ilk iş, partili arkadaşları sormak oldu. Ama durum ilginç ve düşündürücüydü; Hasan Değer, Parti levhasını üç yüz liraya satın almıştı. Oradan tekrar geri Ergani'ye döndük. Ergani'de, bana çok büyük desteği olan İ.Halil Arbatır da bize katıldı. Hüsnü isimli Almanya'da çalışan bir arkadaş da Volkswagen marka otomobilini emrimize vererek, köylere daha rahat gitmemizi sağladı. Gezimizin ilk durağı, Ergani'nin kuzey kesimine düşen bir köydü. Konuşmaya oldukça ateşli bir biçimde başladım. Coşmuştum; konuşuyor, konuşuyordum. O ara dinleyicilerin içinden tek gözlü biri öne çıkararak:

"Yahu Begim, sen ne diye böyle bangır bangır bağınıyor, boş yere nefesini tüketiyorsun? Bu işler bağırma çağırma ile olmaz. Benim babam; bu işler para ile olur, parayla... Ver yirmi lira, karım ve ben sana oy verelim. O zaman yorulmana da gerek kalmaz. Bu işlerde para konuşur, gırtlak değil, benim babam..." dedi.

Böyle bir fırsatı kaçırmıyım hiç:

"Benim oylara verilecek param yok amca. Oy avcısı da değilim. Paralı olsam zaten buralara da gelmezdim. Hem senin için çalışacak, çabalayacak, hem de para vereceğim öyle mi? Bizim kitabımızda öyle alçaklıklara yer yok. Ben sana yirmi lira vereceğime sen bana on lira ver. Çünkü ben senin sorunlarına sahip çıkmak, sesin-soluğun olmak, haklarını aramak istiyorum. Halileyle de benim sana değil, senin bana para vermen gerekiyor."

Bu sözlerim karşısında adam afallamıştı. Hem konuşmak istiyor, hem de ne konuşacağını bilmiyordu. Sonunda ensesini kaşıyarak:

"Senin gibisini de ilk kez görüyorum. Başkaları bize para teklif ederken, sen tutmuş bizden istiyorsun. Dünya tersine mi dönüyor babam?" dediğinde:

"İşte sözünü ettiğin insanlarla aramızdaki farklardan birisi de bu. Dünyanın da tersine döndüğü yok, her zamanki akışı içinde aynı yöne doğru dönmeye devam ediyor. Ama değişen bir şeyler olduğu da bir gerçek. İşte biz o gerçeğin kendisiyiz" dedim.

Eminim ki, adam doğru söylüyordu. Şaşırması, bocalaması da bundandı. Yıllar yılı oy avcılarının eline düşen halkımız oyunu dahi para ile satacak kadar düşünemez, kendilerini yönetecek insanları kendi iradelerine göre seçemez bir duruma düşürülmüştü. Çıkar çevrelerinin halkımızın alın terini, el emeğini ipotek altına almaları yetmiyormuş gibi; düşünme yeteneklerini de yok etmiş, onları; yargılayamaz, sorgulayamaz bir konuma sokmuşlardı.

Ergani'den Silvan'a, Silvan'dan da Bismil'e geçtik. Bismil'e vardığımızda, benim adaylıktan çekildiğimi duyduklarını söylediler. Tabii ki, doğru değildi. Bizi çekemeyenler kasıtlı olarak bu ve benzeri dedikoduları yaparak bizi yıpratmaya, halkta güvensizlik yaratmaya çalışıyorlardı. **Hasan Değer**, Bismil'de de üç yüz elli liraya Parti tabelasını indirtmişti.

Gittiğim her yerde, "*Şeyhler tutar, mollalar vurur, ağalar da ceplerine koyar*" diyerek, bu üçlü ilişkiyi mümkün olduğunca işlemeye çalışıyordum. Bismil'de de bu konulara değinmiş, bir hayli de ilgi toplamıştım.

Diyarbakır'a döndüğümüzde, saat yaklaşık 1 sularındı. Saat 2'de ise mitingimiz olacaktı. Parti binasına vardığımızda içerinin oldukça kalabalık olduğunu gördüm. İçerdekilerin bir çoğu Tıp Fakültesi öğrencileriydi. Öğrenci arkadaşlarımız hemen her işimize koşuyor, her yerde yanımızda olmaya özel bir çaba sarfediyorlardı. Onlar da miting alanına bizimle birlikte geldiler. İlk konuşmayı Niyazi Usta, ikinciye bir başka arkadaş, üçüncüyü de ben yaptım. Benim konuşmamla miting son buldu. İki gün sonra da sandık başına gidildi. Ancak, onca çaba ve

emeğe rağmen sonuç bizim açımızdan tam bir fiyasko olmuştu. Diyarbakır genelinde ala ala dört bin, merkezde ise on dört oy alabilmiştik. Demek ki, partililerimizden de bana oy vermeyenler olmuştu. Oysa, sadece Diyarbakır merkezinde 385 tane parti üyemiz vardı. Onlar bile savundukları partinin adayına oy vermemişlerdi. Ya aydınlara, sendikacılara ne olmuştu? Kendi üyelerimizin bize oy vermemelerinin temelinde yatan etkenler nelerdi? Bunlar, o gün boşlukta kalan sorular olmuştu.

Bu bir ilerleme miydi, gerileme mi? Yoksa aradaki tek engel ben miydim? Benim bir terzi çırağı oluşum; halkın içinden gelişim miydi? Halk kendisinden olan birine neden bu denli ilgisiz kalabilmişti? Niyeydi bunca sorumsuzluk, bunca günübürlük ve gerçeklerden kaçış? Niye?

Halkı kendi kendine bu denli yabancılaştıran, başka kapılarda, hayal dünyalarında umut aramaya iten, boynunu bükükleştirip dalkavuk bir konuma sokan neydi?

Sorular, sorular...Her soruda da koşulların karşıma dikildiğini görüyordum. Politikanın "p"sini bilen biri için her şey ortada ve gözler önündeydi. Ama içimizden acaba kaçımız bunun bilincindeydik?

Kaldı ki, benim kendime göre bir ağırlığım da vardı; sınırlı da olsa kendimce isim yapmışım. Halk, aydınlardan daha çok beni tanıyordu. Daha çok içiçe olmuştuk. Buna rağmen seçimi kaybetmiştik. TİP'in halkta bir çekim merkezi oluşturamadığı bir gerçektir.

"AYDINLARIMIZ OMURGASIZDIR"

TİP, 1969 seçimlerinde oy oranını artırmasına rağmen, "milli bakiye" sisteminden vazgeçtiği için ancak iki milletvekili çıkarabildi. 1965'te on beş milletvekili çıkarılmışken, meydana gelen bu düşüşün bir nedeni de parti içindeki gruplaşmaların çalışmaları olumsuz yönde etkilemesiydi. "Emek Grubu"nun TİP dışında bağımsız adaylarla seçime katılmış olması da, birçok ilde kazanabileceğimiz milletvekilliklerinin çok az farklarla

kaybedilmesine neden oldu. "Emek Grubu"nun bu yanlına karşı, o zamanki TİP Merkezi de liste başlarında bulunan bazı kişilere karşı kontenjan adayı göstererek onları dışlamıştı. Karşılıklı bu gruplaşmalar ve yanlışlar TİP'in çıkardığı milletvekili sayısının düşmesinin bir nedeniydi. Ama esas olarak, TİP'i ekarte etmek için Ecevit ve Demirel'in anlaşarak seçim sisteminde değişiklik yapmaları, oyların meclise yansımalarını engellemişti.

Seçim sonrası genel bir durum değerlendirmesi yapılması kararı alınınca, biz de kalkıp Ankara'ya gittik.

Toplantıdaki görüş açıklamalar ve tartışmalar sonunda, Aybar istifa edeceğini açıkladı. Konuşmasının son bölümünde de işçilere dönerek "aydınlara" üzerine bazı belirlemeler yaptı:

"Arkadaşlar, Parti Genel Başkanlığı'ndan ayrılmadan önce, biraz ülkemizdeki aydınlardan, kendini aydın sananların durumları üzerinde durmak istiyorum. Üzülerek belirteyim ki, bizim aydınlığımız güven verici olmaktan uzaktır. Onun için diyorum ki -ben de dahil- aydınlara güvenmeyin. Çünkü bizim aydınlığımız kaypak ve omurgasızdır. Öyle oldukları için de, güvenleri her zaman boşa çıkarırlar. Yarı yolda korlar insanları."

Bu sözler üzerine gülüşmeler olduğu gibi homurdanmalar da başladı. Sendikacılar grubundan Celal Yazpak, önünde bulunan Mehmet Selik'e küçümser bir tavırla doktunup, elini O'nun omurgaları üzerinde gezdirmeye başladı. Mehmet Selik, kızgın bir şekilde Celal'e ne yaptığını sorduğunda ise, Celal;

"Hiç...Omurgalarının olup olmadığına bakıyorum" dedi.

Bunun üzerine varolan gerginlik daha da arttı. Ancak araya bazı arkadaşların zamanında girmesi kavga çıkmasını önledi.

Genel Yönetim Kurulu toplantısı sonunda, M.Ali Aslan Genel Başkanlığa seçildi. Tam seçim bitmişti ki, Antep'ten bir haber geldi: Kürt Reşit parti kapısında vurulmuştu!...Reşit, bu işe yıllarını vermiş değerli bir ağabeyimizdi. Antep'e gitmek üzere hemen otogara hareket ettim. Ertesi gün Antep'te hastahaneye ziyaretine gittiğimizde Reşit komadaydı. Konuşamıyor, sadece gözleriyle bizi izliyordu. Bir gün sonra da Kürt Reşit'i kaybettik.

NEWROZ ATEŞİ

TİP saflarında olmamıza, sosyalist bir partinin üyelik sıfatını taşımamıza rağmen, yine de zaman zaman "milliyetçi" yanımız öne çıkıyor, her şeye kendi halkımızın penceresinden baktığımız da oluyordu.

Aslında hep halkımız için bir şeyler yapmak isteği ile doluyduk. Bir şeyler yapmak, halkımızın dikkatini mücadelenin akışına çekmek, onun uyanmasını, harekete geçmesini sağlayabilecek birtakım eylemler, propaganda ve ajitasyon çalışmaları yapmak düşüncesini bilincimizde sürekli canlı tutuyorduk.

Bu çabalar, bu düşünce ve planlar içindeyken, bir bahar daha girmişti yaşamımıza. Görkemli bir Newroz karşılaşması yapmak, buna geniş bir katılım sağlamak istiyorduk.

Ne yapalım, ne edelim diye düşünürken, arkadaşlara *Silvan İlçesi Festivali* adı altında Newroz'u kutlamayı önerdim.

Arkadaşlar da bu görüşümü kabul etti. Bunun üzerine Newroz'u kutlamak için bir dilekçe yazıp kaymakamlığa başvurduk. Kaymakam henüz yeniydi. Kendisine düşüncemizi açtığımızda, önce "Olabilir" dedi. Sonra, işin altından kalkamayacağıını anlayınca kabul etmedi.

Gelip durumu arkadaşlara aktardım :

"Biz de yasadışı yollardan yaparız. İşe Newroz ateşini yakmakla başlayalım. Her yer Newroz'un fener alayına dönüşsün. Her tepede bir ateş yükselsin" dedim.

Ateş yerleri olarak da *Zevetîrk* ve daha beş ayrı yeri seçmiştik. **M.Tahir Karadeniz, Muhterem Biçimli** ve diğer bazı arkadaşlar lastik tekerlekleri ve mazot bidonlarını oralara kadar taşıyarak hazırlıkları yapmışlar, çukurlar açmışlardı. Gece olduğunda da herkes kendi açtığı çukurun başına gitmiş, kibritleri tutuşturmuştu.

Ateş saatlerce yanmıştı . Silvan'daki ilk Newroz ateşiydi bu. Hepimiz gururla seyretmiştik yeniden yanan Newroz ateşini. Bir kez daha sevgiyle, saygıyla anmıştık KAWA'yı...Dağlar

dile gelmişti sanki; konuşmuş, yankılanmış, ses vermişti sesimize: Bir kez daha utançtan yüzünü kapamıştı yaşlı tarih!...

KOMANDO OLAYI

'69 yılında, "Doğu"da bir Komando olayı başladı. Halkımız yıllarca jandarma baskısı ve dipçiği ile sindirilmeye, ezilmeye, horlanmaya çalışılmıştı. Bebeklerin yüreklerinden ihtiyarların anılarına, düşlerine kadar; korkunun, zorun, aşağılanmanın bütün sembolü jandarmada şekillenmişti. Bu defa da, özel olarak eğitilmiş, bölge şartlarına göre adapte edilmiş, daha doğrusu halkımıza karşı şartlandırılmış özel askeri birliklerle karşı karşıya getirilmişti. Bu birliklerin adına da "Komando" diyorlardı. Bu timlerce köylere ani baskınlar düzenleniyor, arama bahaneleriyle halka türlü türlü işkence ve eziyetler yapılıyordu. Öylesine merhametsiz ve kinciydiler ki, zalimlik korkunç bir efsane haline getirilmişti. Neredeyse "Komando" adı zulümle eşanlamda kullanılır olmuştu. "Komando" denildiğinde akla gelen; güçlü, heybetli, iri yarı, üstün yetenekli, olağanüstü bir yaratıktı. Gerçek ise, ondokuz-yirmi yaşlarındaki gençcecik insanların eğitilerek şartlandırılarak birer terör makinesi haline getirilmeleri idi. Hiç unutmam, Silvan Çarşısı'ndayürdüğüm bir gün, yaşlıca bir kadın oradan geçen askerleri bana gösterek:

"*Lawê min, qomando kîjan e?*"(*) diye sormuş,

"*Ha vana ne xaltî*"(**) yanıtını verdiğimde,

"*Wîî, ew in? Lê ew jî cendirme ne lawo..*"(***) diyerek hayretini dile getirmişti.

Kadıncağtızın bu kadar hayret etmesinin altında baskı, zulüm sonucu komandonun gereğinden fazla gözlerde büyütülmüş olması vardı. Devlet terörünü teşhir etmek, korkuları kıracak

---

(*) "Oğlum komando hangisi?"

(**) "İşte bunlar teyze."

(***) "Aa, onlar mı? Ama onlar da jandarma..."

pratik eylemler gerçekleştirmek gerekiyordu. Halka iyi örnekler sahnelemek için zaman zaman önümüze çıkan fırsatları değerlendiriyorduk. Bu "Komando" olayı, daha sonraları DDKO tarafından, gündeme getirilip teşhir edildi.

1970 Nisan'ında bir pazar günü, Batman'a arkadaşları ziyarete gitmiştik. Akşam Abdülkerim Ceyhan arkadaşın kahvehanesinde oturuyoruz. Bir ara Bismilli birkaç köylü kahvehaneye geldi. Nefes nefesydiler. Yanımızda olan *Mele Cafer* arkadaşımız onları bizimle tanıştırdı.

"Hoşgeldiniz, ne var ne yok sizde?" diye sorduk.

"Vallahi iki gündür komandolar bizi perişan etti" dediler.

"Ne oldu?"

"Daha ne olacak. Bizde ne namus bıraktılar, ne para. Hayşiyetimizi beş para ettiler. Komando sabahtan bizim köyü bastı. Kadın, erkek, çocuk, herkesi köy meydanında topladılar. Hepimize hakaret ettiler, dayak attılar. Bizleri kadınlarımızın, çocuklarımızın yanında küçük düşürdüler. Kadınları üstümüze bindirip köy ortasında koşturdular. Küfür ve hakaretlerle köy imamını çırılçıplak soyduktan sonra, cinsel organına ip bağlayıp, ipi karısının eline vererek çektirdiler."

Bunları anlatırken hala o olayın dehşetini yaşıyorlardı. Her cümlede etraflarına bakınıp duruyor, sonra yeniden devam ediyorlardı.

"Peki, onlara, 'neden böyle yapıyorsunuz?' demediniz mi?"

"Begim, komandodur onlar. Onlarda kanun-manun yok. Kimse onlara soru soramaz. Ankara'dan yetkilidirler. Köye geldiklerinde bize, 'sizde çok silah var. Eğer hepsini çıkarmazsanız, sabaha kadar karlarımızla çırılçıplak burada kalacaksınız' dediler. Komutan, 'Bizim istihbaratımıza göre sizin köyde yirmi silah var' dedi. Oysa köyde beş adet silah çıkmıştı. Biz, 'Başka silahımız yok' diye yemin billah ettiysek de, Komutan, 'Ben anlamam. Nereden getirirseniz getirin, isterseniz gidin başka yerden para ile satın alın, bu beş tüfeğin üstünü tamamlayıp yirmi yapın, biz de gidelim. Bizim de işimiz gücümüz var, hep sizinle uğraşacak değilim ya' dedi. Yalvardık, 'Biz bulamayız. Size

zahmet olacak ama onbeş tüfek parasını toplayıp size verelim, siz de yirmiyi tamamlarsınız' dedik. Komutan durdu, düşündü ve sonunda da bize iyilik yapar gibi, 'Aslırda siz böyle yardıma layık değilsiniz ama yine de bu yardımı yapayım' dedi. Parayı toplayıp ona verdik ve gittiler. Ama köy o kadar çirkin olaylara sahne olmuştu ki, utançtan birbirimizin yüzüne bakamıyorduk. Köyü terkederek hepimiz bir tarafa dağıldık. Biz de işte buraya geldik. Karlarımızın, çocuklarımızın yüzüne bakamıyoruz..."

Bundan bir süre önce de Beşiri Çayı'nda benzer bir olay olmuştu. Beşiri'deki kumandan aradığı iki mahkumu bulamayınca, karlarını evden almış, elbiselerini soyduktan sonra çınlı-çıplak suyun içinde bekletmişti. Mahkumların yakınlarına haber vererek, 'Kocaları teslim oluncaya kadar bu kadınlar böyle suyun içinde kalacak' demişti. Bunun üzerine mahkumlar bir süre sonra teslim olmuşlardı.

Kozluk'ta da bir mahkum karısına işkence yaparak kocasının yerini sormuşlar, kadın söylemeyince de tecavüz etmeye kalkışmışlardı. Kadın karşı koyduğu için onu dövmüşler, bir memesini jop darbeleriyle patlatmışlardı. Olaydan bir gün sonra da kadının kocası iki arkadaşı ile birlikte bir başçavuşu ve bir eri öldürmüştü. Daha sonra komando oradan çekildi.

Doğrusu, bir hafta sonra Silvan'ı da basacakları hiç aklıma gelmezdi. Aynı haftanın cuma günü, sabah erken, daha ben yataкта iken, kardeşim Mevlüt ekmek almak için dışarı çıkmış, dükkanların kapalı olduğunu görünce geri dönüp beni uykudan uyandırmıştı. Bana:

"Kalk, komando Silvan'ı basmış, bütün dükkanlar kapalı. Herkesi evlerinden alıp Tekel İşletmesi'nin yanındaki düzlüğe götürüyorlar" dedi.

"Yataktan kalkar kalkmaz evin balkonundan dışarı baktım. Havada iki helikopter dolaşıyordu. Karşı tepelerde askerler zincir oluşturmuştu. Silvan kuşatma altındaydı.

Bu sırada bir ses geldi. O yana döndüğümde, surun üstünde bir çavuş ve dört erin mahalleli iki genci götürdüklerini gördüm.

"Ne oluyor" dememle beraber, çavuş, bana dönerek:

"İn aşağı lan!" dedi.

"Defol, terbiyesiz! Sen kim oluyorsun? Şimdi sana gösteririm" diye karşılık verdim.

Ali ismindeki bir genç:

"Beyim hakaret ediyorlar, bizi götürüyorlar" diyerek, yadım isteyen bakışlarla bana bakıyordu.

"Merak etmeyin, şimdi geliyorum" dedim.

Pijamalı olduğum için çavuş şaşkın şaşkın bana baktı ve yanındakilerle birlikte hemen çekip gitti. Bana cevap vermeden böyle çekip gittiğine göre, herhalde beni yetkili biri sanmış ve yanlış kapı çaldığını düşünmüştü. Sinirimden ne yapacağımı bilmiyordum. Bir hafta önce Bismil'de yaptıklarını hatırladım. Hemen elbiselerimi giyindim ve çıktım

Hızlı adımlarla gidiyordum. Bismil'de yapılanlar, adamın anlattıkları aklıma geldikçe çıldırıyordum, çok zoruma gidiyordu. *Kanıya Derge*'ye geldiğimde, demin bana, "İn aşağı ulan" diyen çavuş ve beraberindekiler de gidiyorlardı. Yanlarından, hiç muhatap olmayarak geçtim. Çavuş süt dökmüş kedi gibi bana bakıyordu. Yürürken, ne yapacağım kafamdan geçiriyordum. Olay yerine geldiğimde, komandoların halkı sıkıştırdıklarını, bir kısmı çömelmiş olan halktan bazılarına da dayak attıklarını gördüm. Subaylar gidip geliyor, emirler yağdınıyorlardı. Henüz onlara yetişmeden, yirmi otuz metre bir mesafe varken, askere doğru yürüdüm ve;

"Ulan kimsiniz? Size kim bu emri verdi? Nasıl böyle yaparsınız? Bu kanunsuz davranışlarınızın hesabını vereceksiniz! Şimdi Ankara'yı başınıza yıkacağım! Komutanınız kim? Çağırın buraya! Siz bu memleketi sahipsiz mi sandınız?" diye bağırdım.

Bu sözlerle birlikte kendimi onların arasında buldum. Heyecandan ve sinirimden kimseye konuşma hakkı vermemecesine bağınıyordum. Halka döndüm:

"Siz koyun sürüsü müsünüz, bu kanunsuz uygulamalara boyun eğiyorsunuz? Niçin sesinizi çıkarmıyorsunuz?" diye haykırdım.

O sıra Kadastro'dan bir memurun burnundan kan akıyordu. "Bizlere vuruyorlar" diyerek ağlamaklı bir sesle anlatmaya başladı:

"Sabah daireme gitmek için evden çıktığımda, kapının önünde 'Haydi ulan' diyerek beni döve döve buraya getirdiler. Her ne kadar memur olduğumu söyledimse de, 'Biz memur falan tanımıyoruz, biz komandoyuz. İstedığımızı yaparız. Kimse de bize karışamaz', diyerek beni bırakmadılar."

"Hesap sorulup sorulamayacağını şimdi onlara gösteririm!" dedim.

Bu sırada bir başçavuş, "Komutan ileride sizleri çağırıyor" dedi.

Ben önde olmak üzere hepimiz yola koyulduk. Hayli kalabalıktık. Biraz ileriye gittiğimizde gördüm ki, iki bine yakın insan, Yatılı Bölge Okulu'nun altındaki dereye sokulmuş, tek ayak üzerinde "yat kalk" yaptırılıyor, tekme ve dipçiklerle dövülüyorlar. Bu sahneyi görür, görmez artık gözlerim kararı. Her şeyi göze alarak, karşıma gelen ilk subayın yakasına yapıştım:

"Bana bak ulan! Siz kendinizi ne sanıyorsunuz? Bu gayri insani davranışları nasıl yaparsınız? Kim size bu yetkiyi verdi? Ankara'yı, Dahiliye Bakanı'nın başına yıkarım. Bu halka nasıl böyle işkence yaparsınız?" diye bağırdım.

Elim yakasında olan bir üsteğmen idi. Beni itti:

"Kimsin, necisin?" diye bağırmasıyla, Binbaşı koştu:

"Ne oluyor?" diye seslendi.

Bu ara diğer subayların koşuşturmaları, bağırmaları başladı. Biri gözümün üstüne kuvvetlice bir yumruk indirdi. Gözlerimin önünde şimşek çaktı. Hayatımda böyle yumruk yememiştim; adeta yıldızları sayar olmuştum. Yumruğu vuran subay bağırıyordu:

"Ulan eşkiyadan şikayet ediyorsunuz. Görev yapıyoruz, bu defa da mani oluyorsunuz."

Ben de:

"Eşkiya olaylarını ve onun kaynağını çok iyi biliyorsunuz.

Bunları yapan ağalardır. Niçin onlara dokunmuyorsunuz? Kimi kandırıyorsunuz?"

Bir yandan da tehditler savuruyordum:

"Sizlere göstereceğim! Halka haksız muamelenin ne olduğunu göreceksiniz."

Bütün subaylar başıma üşüşmüş, beni, bir yandan itekliyor bir yandan da dövüyorlardı. Ben ise bağırırmaya devam ediyordum. O ara kulağıma bir ses geldi. Binbaşı birine sordu:

"Bu adam kim?"

Sivillerden biri benim TİP İlçe Başkanı olduğumu söyledi. Binbaşı halka seslendi:

"Herkes sessizce evine gitsin."

Orada bulunanların hepsi koşarak uzaklaştılar. Aralarında ben yalnız kalmıştım. Allahını seven vuruyordu. Suratım yumruklardan ateş gibi olmuştu. Elmacık kemiklerimin şiştiğini hissediyordum. Burnum kanıyordu. "Tamam" dedim, "Binbaşı kasden halkı dağıttı. Benim konuşmam ve bana atılan dayak halkı galeyana getirmesin diye dağılmalarnı söyledi. "Dayaktan mest olmuşum. Binbaşı yanımdaki subaylara bağırarak, "görevli memurlara mukavemet ve görevlerine mani olma" şeklinde bir zabıt tutmalarını söyledi.

Az ileride on beş-yirmi kişi, yerde oturtulmuş, elleri bağlı olarak öylece duruyorlardı. Sonradan öğrendim ki, bunlar nüfus cüzdanları olmayanlarmış, birkaçında da kesici alet varmış. Onlar da bana acıklı acıklı bakıyorlardı.

Binbaşı, telsizle komutana bildirdi:

"Burada biri bize karşı gelerek görevimize mani oluyor."

Komutan:

"Buraya getirin" dediğinde, Binbaşı:

"Şimdi elimizde araba yok. Bir araba gönderseniz iyi olur. Başkaları da var" sonra bana dönerek:

"Sana gösteririz. Dünya kaç köşedir, bu akşam görürsün" dedi.

Zabıt tutmaya başladılar. Zabıtta, Parti Başkanı olduğum yazılacaktı. Ben, Parti Merkez Yürütme Kurulu üyesi olduğumu

ve bunun hesabını ağır bir biçimde ödeyeceklerini söylediğimde bocaladıklarını gördüm. Anladım ki, bunlar Merkez Yürütme Kurulu'nu çok önemli bir şey sanıyorlar.

Üsteğmen:

"Hayır Komutanım, Merkez Yürütme Kurulu üyesi olduğunu söylemedi."

"Hayır, hayır, özellikle size Merkez Yürütme Kurulu üyesi olduğumu söyledim" diye itiraz ettim.

Panikleri büyümüştü. Karşılıklı 'evet-hayır'larımız devam ediyordu. Birbirilerine baktılar. Araba geldi. Zabıtan vazgeçerek, beni arabaya diğerleri ile beraber bindirdiler. Diğer yakalanlarla birlikte Merkez Jandarma Karakolu'na götürüldüm.

Hepimizi karakolun nezaretine koydular. Ayakta duracak halim kalmamıştı, neredeyse yere çömelip yatacaktım. Nezarettekilerin önünde kendimi dik tutmaya, cesur ve canlı görünmeye çalışıyordum. Kendime, "Olan olmuş, bunlara fırsat vermemek gerekir" diye düşünürken, pencereden bakan subaylar bana seslenerek:

"Hey, hey!..Bu akşam sana, komandoya karşı gelmenin ne demek olduğunu gösteririz. Sen hiç komando dansı gördün mü? Sana öğretiriz. Göreceksin, çok güzeldir" diyorlardı,

İçerdekilerin bana acıma duygularıyla bakıyordu. Subaylar ise,

"Hey lan, komandoya karşı gelen sen misin?" diyerek beni korkutmaya çalışıyorlardı.

Baktım olacak gibi değil, yanımdakilere de cesaret vermek, yine seslenen bir subaya:

"Çek ulañ, bağırma öyle" dedim.

Yanımdaki köylülere renk gelmişti. Bana daha canlı bakmaya başladılar. Aralarından biri hemen:

"Bunlar senden ne istiyor?" diye sordu.

"Belki bir şey isteyemezler. Size yapılan haksızlıklara itiraz etme. İhtiyaçları rahatsız etti. Siz beni merak etmeyin, bana bir şey yapamazlar" dedim.

Bu sırada, Silvan Lisesi öğrencileri karakolun etrafında

görünmeye başlamışlar. Jandarmalarla itişip kakışmalar olmuş, birini yakalamışlardı. Baktım, küçük kardeşim Mevlüt'tü. Onu da başka bir nezaret odasına attılar. Öğretmen ve talebeler gidip geliyordu. Karakolun etrafını jandarmalar sarmıştı. Kapı açıldı, beni çağırdılar:

"Haydi, savcılığa."

Ellerimi kelepçelediler. Süngülü jandarmaların nezaretinde savcılığa gitmek üzere yola çıktık. Çıkarırken, kardeşim Mevlüt'e seslenerek, korkmamasını, bir şey yapamayacaklarını söyledim. Jandarmalar müdahale ettiyseler de aldırmadım. Hükümet Konağı'nın kapısına geldik. Biriken halkın bakışları üzerimdeydi. Bu sırada bir jip ve bir pikap yanımda durdu. Bir yüzbaşı ile bir üsteğmen, beni götüren çavuşa:

"Komutan istiyor, savcılığa daha sonra biz getiririz" diye emir verdiler.

Beni jipe alıp gerisin geri götürdüler. Karakolun önünde beni indirip, başka bir jipe bindirdiler. Öğretmen Mehmet Gemici, lisenin penceresinden benim jipe bindirildiğimi görmüştü. Hemen dışarı çıktı. Jiple önünden geçerken, sanki beni ölüme götürüyorlarmış gibi mahzun mahzun bakıyordu.

Alaya geldik; ağaçların arasında kurulmuş bir masa, masanın etrafında iki albay, biri Komando Birlik Komutanı, diğeri Silvan Jandarma Alay Komutanı. Çay içiyorlardı. Henüz iki üç adım yaklaşmamışken, Komando Albayı bağırdı:

"Nedir ulan! Sen mi karşı gelmişsin?"

"Ulan değilim, benimle böyle konuşamazsın."

Lafımı bitirmeden kükreteye başladı:

"Bu adamı başımdan götürün. Üstelik bir de jiple getirip götürüyorsunuz. Dikin başına jandarmayı, yayan götürsünler."

"Başüstüne", dedi yüzbaşı.

Oradan uzaklaşınca:

"Beni öldürseniz de yaya gitmem" diye diretince, yüzbaşı zor durumda kalmıştı.

Biraz düşündü ve tekrar albaya dönerek, hazır jandarma olmadığını, beni karakoldan sonra yayan göndereceğini söyledi.

Albay, 'Defolun, ne haliniz varsa görün' anlamında hiddetle elini sallayarak "git" işareti yaptı.

Jipe binip Hükümet Konağı'na geldik. İner inmez, bir grup arkadaşı ve Av. Yücel Önen'i orada gördüm. Rahatlamıştım. Sonradan öğrendiğim kadarıyla, Silvan'daki arkadaşlar telefonla tutuklandığımı haber vermişler, Av. Yücel Önen de arabaya binip soluğu Silvan'da almıştı.

Savcının huzuruna çıkarıldım. Savcı, Muammer Coşkun'du. Serbest olduğumu söyledi. Ben Ö'na, davacı olduğumu; komandoların kanun dışı uygulamalarda bulduklarını, halka işkence yaptıklarını, beni de dövdüklerini söyledim. Savcı:

"Mehdi, bizi zor durumda bırakma. Zaten seni zorla isteyip, onların ellerinden çıkardım. Serbestsin. Eve git" dedi. Ben diretince:

"Peki, şahitlerin varsa getir, dava açayım" dedi.

"Var" dedim.

Çıktım. Olay yerinde gördüklerimden hiç kimse şahitlik yapmak istemedi. Çaresiz kalmıştım. Üstelik iki kişide de darp izleri vardı. Kimseyi ikna edemeyince, mahçup olarak savcıya gelip, şahit bulamadığımı söyledim. Savcı gülüyordu:

"Mehdi, olur böyle şeyler."

Çıktım, dükkana geldim. Arkadaşlarla hemen kolları sıvadık. Telefon ve tellerle olayı bütün Türkiye'deki parti, dernek ve örgütlere duyurduk. Üç gün zarfında, başta DDKO olmak üzere gençlik örgütleri, Siverek'ten öğretmenler Ayhan Fırat, Mehmet Yıldız, yanlarında iki bayan öğretmenle birlikte, THKO'dan Tebessüm Sarap, Atiye ve Cerit soyadında arkadaşlar Silvan'a geldiler. Gelen DDKO'lu gençler, köylerden başlayarak; yapılan komando zulmünü köylüleri konuşturarak, fotoğraflayıp belgelediler. Hazırladıkları raporları Cumhurbaşkanı'na, Parti Başkanlarına, Meclis Başkanı'na iletiler. Gençlerin bu eylemleri halkın üzerinde çok önemli bir etkisi olmuştu.

VE KURŞUN, KURŞUN, KURŞUN!

Ekonomik sıkıntılarımızla birlikte çözüm arayışları da gündeme gelmişti. Çalışmak, borçları ödemek ve biraz ferahlamak için değişik projeler peşindeydim. Bu projelerden biri de 'formel'lik yapmaktı. 'Ziya Adınak arkadaşımız vasıtası ile çalışmak için Keban'da 'formel'lik işini ayarlamıştım.

Kendal ise, "Fransa'ya gel. İki yıl kadar burada çalış, hem ekonomik durumunu düzeltirsin, hem de borçlarını öder, rahat-larsın" diyordu.

Ancak arkadaşlar, Fransa'ya gidip Silvan'dan ayrılmamı uygun bulmuyorlardı. Bunca emeği böyle bırakıp gitmen doğru olmaz diyorlardı. Aslında ben de pek gitme taraflısı değildim.

Yine de kararsızdım. Bir yanda ekonomik sıkıntılar ve omuzlarıma karabasan gibi çöken borçlar, diğer yanda ise kan ve can pahasına verdiğimiz mücadele vardı.

Sonunda gitmeye karar verdim. Bu karar üzerine pasaport işlerini halletmek için kalkıp Diyarbakır'a gittim. Diyarbakır'a yüreğim buruk gitmiştim. Partili arkadaşlarımızdan Silvanlı **Remzi Çağrıcı** da Diyarbakır'a yerleşmiş bulunuyordu. Kendisi Ar Pasajı'nda ipekçilik üzerine iş yapan bir mağaza açmış, orada ticaretle uğraşıyordu.

Remzi Çağrıcı ile oturduğumuz bir sıra, sohbet dönüp do-laşıp yine benim Fransa'ya gitmem konusuna geldi. **Remzi** ba-na:

"Gitmesen iyi olur. Burada boş bir yer var. İstersen sana burayı kiralayalım; dükkanını da buraya taşı" dedi.

Dükkan yerine bakınca kesin bir karara vardım. Söylenilen yeri hemen tutup, Silvan'a dönerek durumu **Niyazi Usta**'ya aktardım. O da uygun görmüştü. On beş gün sonra taşındık.

Diyarbakır'a taşınmamızla birlikte, günlerimiz daha bir hareketlilik kazanmıştı. İlişkilerdeki çeşitlilik artmış, çevre geniş-lemiş, daha çok insan tanımaya başlamıştım. Köylülerle olan ilişkilerim de kesintisiz olarak sürüyordu. Halkım için yapama-

yacağım hiçbir şey yoktu. Kendimi onların mutluluğu ve esenliğine adamıştım. Kalbim onlar için çarpıyordu. Halkıma karşı içimde büyük bir sevgi ve bağlılık vardı. Bu, hiçbir zaman da azalmadı.

Halkımın o çileli yaşantısı, çektiği ızdırap verici sıkıntılar, içinde bulunduğu cehennemi ortam ve doğal zorluklar bana çok şey öğretmişti. Bir tarihi onlar; bir kavga kabağı, bir kükreyişti. Çelişkinin bütün uçlarını görmek mümkündü halkımın o çilekeş yaşamında. Bu anlamda, onları tanımak; çileyi, ezilmişliği, horlanmışlığı, açlığı, acıları, yokluğu, bağlılığı, ihaneti, isyanı, zindanı, burukluğu, işkenceyi, prangayı, sürgünü, dipçığı, süngüyü ve copu tanımaktı.

O dönem, *Herbejik* köyünde muhtarlık yapan Sinan isimli bir köylü, hazineye ait olan topraklara el koymuş; köylüleri, göç ettirmeye topraklarını ona bırakmaları için baskı yapmaya, zor kullanmaya başlamıştı. Bu olay, o köyde yaşayan bir genç tarafından Diyarbakır Dicle Üniversitesi'nde okuyan devrimci öğrencilere intikal ettirilmiş, bunun üzerine de öğrenci arkadaşlar, harekete geçmişlerdi. Kafalarında, bir yürüyüş yaparak olayı protesto etme düşüncesi vardı. Gelip bizlerle de görüşerek projelerini söylediler. Tekliflerini biz de uygun bularak, düzenleyecekleri yürüyüşe katılacağımızı kendilerine bildirdik. Silvan'dan **Muhterem Biçimli** ve arkadaşları da bize katıldı.

Yürüyüş Tıp Fakültesi önünde başlamış, Gazi ve Melik Ahmed güzergahını izleyerek Dağkapı'da son bulmuştu. Oldukça da kalabalık bir katılım sağlanmıştı. Organizasyon, tek kelimeyle harikaydı. Kadınların yürüyüşe katılmaları da yüksek sayıda olmuştu. Birçoğu kucaklarındaki bebeleriyle birlikte mitingde gelmişti. Bu manzara yürüyüşün havasına ayrı bir görünüm katmış; ilgileri daha bir artmış; coşku halkalarına yenilerini eklemiş, "Toprak bizindir" zincirinde tek sese dönüştürmüştü.

Yürüyüşün başta gelen sloganı; "*Erdê me ye, heqê me ye!*" (*) idi.

(*) "Toprak bizindir-hakkımızdır"

Yürüyüş bu ve benzeri sloganlarla sürüdürlüyordu. Otuz-kırk metre kadar yürünüyor, sonra oturuluyor ve yeniden kalkılarak slogan atılıyordu. Her seferinde bu hareket tekrarlanıyordu.

DDKO

TİP, bekleneni veremiyordu. Mücadelenin akışı; kendiliğinden eylemler, grevler, örgütlü boykotlar bizi aşıyordu. Biz, artık olayları geriden takip eder konuma düşmüştük. Bu da beraberinde yeni arayışları doğurmuştu. DDKO böyle bir arayış sonucu doğmuş; içinde, farklı Kürt eğilimlerini barındıran bir kitle örgütlenmesiydi. Çekim merkezinde Kürtlük vardı. Önce Ankara ve İstanbulda kurulmuş, Diyarbakır'da da açılması için girişimler başlatılmıştı. Gençler, bu teşkilatın Diyarbakır'da da kurulmasını istiyorlardı. "Mutlaka kurulmalıdır" diye bizi sıkıştırıyorlardı. Ancak bazı kesimler bu teklifi zamansız buluyor, acele edilmemesi gerektiğini söylüyorlardı. Bense bu ilişkilerin ortasında bir nevi köprü görevi yapıyordum. Aslında kurulmasına ben de taraftardım. Ama zamansız bulan arkadaşların itilmemeleri, onların görüşlerine de saygı duyulması için, "Biraz daha beklemeliyiz" diye düşünüyordum. Bu yüzden İstanbul'dan gelen arkadaşlara, "siz şimdilik gidin. Bir sonuç alırsam, ben gelip size bildiririm" diyerek onları yolcu ettim.

"Kurulsun mu, kurulmasın mı?" tartışmalarının sürdüğü bir sırada kalkıp İstanbul'a gittim. İstanbul'da, DDKO kurucularından Necmettin Büyükkaya, Hikmet Bozçalı, Mehmet Tüysüz, Ahmet Karlı ve diğer bir sürü arkadaşla görüşerek, görüş alış verişinde bulunduk. Diyarbakır'daki genel eğilimi kendilerine aktardıktan sonra geri Diyarbakır'a döndüm. Döner dönmez süprizle karşılaşmışım. Arkadaşlar DDKO'nun kurulduğunu söylediler. Bu işi, üstelik "şimdi zamanı değil" diyenler yapmıştı.

Aynı günün akşamı Av. Tahsin Ekinci'ye giderek:

"Ağabey, nasıl oldu bu iş; siz de zamansız bulmamış mıydınız? Genel eğilim bu yönde olduğu için, ben İstanbul'daki ar-

kadaşlara bu yönde bilgi verdim; neden karar değiştirildi." diye sorduğumda, **Tahsin Ekinci** :

"Sen İstanbul'a gittiğin sırada faşistler Diyarbakır'da gövde gösterisine kalkıştı. Gece Dağkapıda, Dört Yol ve civarlarında Kürtlere ve, **Berzanf**'ye küfürler edip saldırılarda bulundular" dedi ve muhtemel saldırıları bertaraf edebilmek için acele tarafından DDKO'yu kurduklarını söyledi. Ve "İstiyorsanız siz de gelip katılabilirsiniz" dedi. Kurucuların listesini istedim, verdi. Listeye şöyle bir göz attığımda, kurucuların ekseriyetinin milliyetçi arkadaşlardan oluştuğunu gördüm. Birçoğu da KDP'liydi.

"Bu liste biz yokken hazırlanmış, mümkünse yeni bir liste çıkaralım" dedim.

"Olur", dedi.

Sıra isimlerin oluşturulmasına gelmişti. Herkes kendi güvendiği isimler üzerinde duruyordu. Onlar, çıkara çıkara yedi isim çıkarmıştı. Bense on iki isim vermiştim. Bilinçli olarak iki isim fazla vermiştim. Bu iki fazlalığın yönetimi elde etmemizde faydası da dokunmuştu. Bu insanlardan ikisi de o zaman stajyer avukatlık yapıyorlardı. Gidip kendilerine durumu aktardığımda bunlardan biri:

"Yahu Mehdi, öyle demekle-memekle Kürt halkı kurtulmaz. Silaha sarılmak, pratik etkinlik içine girmek ve militan bir mücadeleyi öne çıkarmak gerekiyor. Bu işler, silahsız olmaz. Kürt halkının kurtuluşunu isteyen ve bu konuda samimi olan, silaha sarılmak zorundadır. Bu işin başka bir çözüm yolu yok. Yani diyeceğim, biz silaha inanıyoruz. Öyle demekle falan zaman öldürmek boşa çaba olur. Bizim de zaman öldürmeye niyetimiz yok" dedi.

Söz konusu insanda böyle bir öz bulunmadığına ve bu sözleri sırf keskin görünmek için söylediğine inandığımdan, üzerine gitmeye karar verdim:

"Tamam. Vallahi siz haklısınız. Gerçekten de zaman öldürmeye gerek yok. Ben de sizin gibi düşünüyorum. Bu iş silahla olur; yerden göğe kadar hakkınız var. Bu benim kafamda da

vardı; çoktandır bu işte birlikte mücadele edebileceğimiz arkadaşlar anyordum. Sizinle aynı görüşte olduğumuza göre işe hemen başlayabiliriz. Üç de silahım var; onları da bu işlerde kullanabiliriz" dediğimde, keskinlik taslayan o insanlar, birden körelivermiş, geriye saymaya başlamışlardı:

"Yok canım, şimdi olmaz. Sen de çok acelecisin be Mehdi. Silaha inanıyoruz dediysek, hemen başlayalım demedik ya. O evreye daha çok var. Belli şeylerin oluşması ve olgunlaşması için beklemek gerek. Bu da zaman ister, olanak ister, birikim ister. Her şey, 'he' deyince hemen olmaz ki!"

Bu konuşmalarımızı dinleyen birkaç kişi daha vardı orada; herkes onlardaki bu samimiyetsizliği kendi gözleriyle görmüş, kulaklarıyla dinlemişti.

İsim listeleri tamamlanınca da yönetim kurulu toplantısına gidilmişti. Milliyetçi kesim, DDKO'nun birinci D'sini kaldıralım diyor, 'Devrimci' sözcüğüne itiraz ediyordu. Bunların çoğu da KDP'lilerdi. Bunlardan A.U. söz alarak:

"Arkadaşlar, bu sıra sosyalizmden falan söz edilmesin. Biz, cumhuriyetten bir hayır görmedik ki, sosyalizmden görelim. Biz, sosyalizm istemiyoruz. Aynı şekilde DDKO'nun başına konulan 'Devrimci' sözcüğünü de doğru bulmuyoruz. 'D' kaldırılıp DKO yapılmalıdır" diye konuştu.

Bu arkadaş, bizden önce oluşturulan listenin de yönetim kurulunda yer alanlardandı. Bunun üzerine tek tek söz alarak A.U.'yu eleştirdik. Tartışma ve görüş açıklamalar sonunda da oylamaya geçildi. Yeni yönetim kuruluna ağırlıklı olarak biz seçildik. DDKO artık resmi olarak kurulmuş ve faaliyetlerine başlama durumuna gelmiş bulunuyordu.

Yöneticiler arasında şu isimler vardı:

Yusuf Ekinci
Süleyman Çelik
F.Gürbüz Yıldırım
Ömer Çetin
Mehdi Zana

Giyasettin Ayas
Halit Ayçiçek
Hasan Yılmaz
Hüseyin Alten
T.Ziya Ekinci

Nazım Sönmez
Abdurahman Uçaman
İlhan Aslan
Vedat Hayrullahoğlu

Naci Kutlay
Sadun Kılıç
Mehmet Canpolat

Tüzüğün ilk iki maddesi şöyleydi:

"Madde I.

Diyarbakır Devrimci Doğu Kültür Ocağı, Cemiyetler Kanununa göre kurulmuş bir örgüttür. Örgüt siyasetle uğraşmaz.

Madde II.

Dernek, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Anayasamızın başlangıç ilkeleri ile, 3. maddesinin ışığında 12 ve 20. maddelerinden esinlenerek:

İnsan Hak ve Hürriyetlerini savunmak, halkımızın bütünlüğünü devrimci çizgide geliştirip yaşatmak, demokratik özlem ve ihtiyaçlara cevap verebilecek kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunmak, ırkçı, şöven ve anti-demokratik akımlara karşı, insani değerlere dayalı, toplumsal muhtevalı bir Misak-ı Milli anlayışını hakim kılmak amacını güder."

DDKO ulusal bir arayıştan doğmuştu. Bu anlamda da ulusal bir örgütlenmeydi. İçinde birçok farklı görüş ve eğilimi barındırdığı için, hiçbir zaman amaçladığı hedefe ulaşamadı. Zaten fazla da bir ömrü olmadı...

12 Mart'ın gelmesiyle birlikte, diğer bir çok kuruluş gibi DDKO da cuntacılar tarafından kapatıldı ve yöneticileri çeşitli ağır cezalara çarptırıldı.

SAİT KIRMIZITOPRAK (Dr. ŞIVAN)

Bu sıralarda Dr. Şivan da, yeni bir örgütlenme yaratma çabasıydı. Bu çalışmada benim de kendisiyle birlikte olmamı istiyordu.

Kendisiyle ilk kez 1968'de, Ankara'da TİP kurultayı sırasında tanışmışım. 49'lardandı. Aynı olaydan dolayı da gözetim

için İsparta'ya sürgün edilmiş bulunuyordu.

Görüşmemiz bir hayli olumlu geçmişti. Birçok noktada aramızda görüş birliği sağladık. Ancak, zamanlama ve yöntem konusunda farklı düşünüyorduk. Ters düştüğümüz ikinci bir konu da, oluşturduğu ekipteki insanların bazılarının niteliklerine ilişkindi. Bu kişilerin mücadelede sonuna kadar gideceklerine inanmıyordum; kaygılarım vardı. Bu şartlarda, bir halkın geleceğini etkileyen bir mücadelede kavga vermek uygun düşmezdi.

Dr. Şivan; "Örgütlenip hemen Irak'a gidelim, Orada bir süre eğitildikten sonra geri dönüp kurtuluş mücadelemizi başlatırız" diyordu.

Ona göre bu iş iki veya üç yıl içinde sonuçlanırdı. Ben, bunu aceleci bir yaklaşım olarak buluyor, kavganın birtakım şemalar, reçeteler içine hapsedilemeyeceğini düşünüyordum. Aramızdaki bir başka ayrılık da, Irak'ta oluşturulması planlanan kamp çalışmalarına ilişkindi. O, hepimizin oraya gitmesini öneriyordu. Ben ise, bizler gibi tanınmış kişilerin oraya gitmelerini, orada bağlanmalarını sakıncalı buluyordum.

Aradaki pek çok görüş birliğine rağmen, kendisine acele davrandıklarını, Doğu'ya gelip bir süre doktorluk yaptıktan sonra daha sağlıklı bir karar verebileceğini söyledim. Anlaşamadık. Bu düşüncelerle yanından ayrıldım. Bu görüşmeyi İsparta'da yapmıştım. O dönemde Kürdistan Demokrat Partisi mensupları yakalanmış, davalan Antalya'da görüldüğünden orada cezaevinde bulunuyorlardı. Onları da ziyaret etmek istiyordum. İsparta'dan Antalya'ya geçtim. Bir süre sonra da, **Dr. Şivan**, T-KDP (*) adı altında bir parti kurarak siyaset sahnesine adını attı. Bunun üzerine, Doğu ve Güneydoğu'daki bazı devrimci, demokrat ve yurtseverleri de ziyaret etmiş, kendilerine katılmaları için çağrıda bulunmuştu. O sıra Silvan'a benim yanıma geldiğinde kafası sanlıydı. Meğer gelirken Bitlis yolunda eşiyile beraber arabasıyla kaza yapmıştı. Görüşmemizde, bana gezilerinden söz etti, katılmama kararımı yeniden gözden geçirmemi önerdi.

(*) Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi

Dr. Şivan'ın Diyarbakır'da görüşmelerde bulunduğu insanlardan birisi de KDP genel sekreteri **Sait Elçi**'ydi. **Sait Elçi** ve arkadaşları çok daha önceden bir örgütlenme yaratmışlardı. **Dr. Şivan**, **Sait Elçi** ile görüştüğünde, onların da kendilerine katılmalarını önermişti; O da:

"Biz sizden önce bu işi yaptık. Şimdi partiyiz. Biz size katılacağımıza, gelip siz bize katılın" demişti.

Sonuçta birbirlerini ikna edememiş, dargın bir şekilde ayrılmışlardı. Bu görüşmelerden hemen sonra da, **Dr. Şivan** örgütlenmesini güçlendirmek amacıyla, planladığı gibi, Irak'a geçerek faaliyetlerini oradan sürdürmeye başladı.

Özünde her iki KDP'nin arasında bir görüş farklılığı yoktu. İşleri o kadar zıt uçlara götürmelerinin temelinde bilimsel bir neden bulunmuyordu. **Dr. Şivan**'ların sol görünmeleri, sosyalizmden söz etmeleri de bu gerçeği değiştirecek nitelikte değildi. Üç aşağı beş yukarı aynı görüşleri savunuyorlardı. Ancak, kişisel anlaşmazlık ve sürtüşmeler öne çıkarıldığından, ortak noktalar arka plana atılmış ve bir anlaşma sağlanamamıştı.

12 Mart 1971 cuntasına kadar bu böyle sürdü. 12 Mart'la birlikte sürtüşmelere bir başka boyut kazanmıştı. 12 Mart geldiğinde, bir çok devrimci, demokrat Kürt insanı yurdu terkederek **Berzanî**'ye sığınmıştı. **Sait Elçi** de bunlardan biriydi.

Sait Elçi, **Dr. Şivan**'ın bulunduğu bölgeye gitmişti. Orada buluştuklarında aralarındaki sürtüşme yeniden canlanmış, kırgınlık ve kızgınlıklar çatışma düzeyine sıçrayınca da bu çatışma acı bir ölümle sonuçlanmıştı.

Sait Elçi'nin öldürüldüğü haberini alan Türkiye ve Suriye'deki KDP yetkilileri, iki bin imza toplayarak olayı **Berzanî**'ye intikal ettirmişlerdi. **Berzanî** işe el koymuş; mezarı açtırıp **Sait Elçi**'nin öldürüldüğünü tesbit ettirdikten sonra, **Dr. Şivan**, **Çeko** ve **Brâsk**'ü tutuklatmış yirmi kişiye yakın diğer arkadaşlarını da gözaltına almıştı. Daha sonra **Berzanî**'nin **Dr. Şivan**, **Brâsk** ve **Çeko**'yu öldürttüğünü duyduk.

III. BÖLÜM

12 MART 1971

12 Mart darbesi yapılmadan önce, Hilvan Mitingi'nden dolayı 3 Mart'ta tutuklanmışım. Dışarıda gelişen olayları, olanaklar ölçüsünde içeriden izlemeye çalışıyordum. Arkadaşlardan ziyaretime gelip gidenler oluyor, karşılıklı görüş alış verişinde bulunabilme olanağımı bulabiliyorduk.

Bir gece gardiyanlar, ağabeyimin ziyaretime geldiğini söyledi. Görüş yerine gittiğimde, ağabeyim yerine Sinan Cemgil'le karşılaşmışım. Silahı ile birlikte gelmişti. Yarı şakayla, "Gel seni kaçırayım" dedi. Ama çıkacağımı bildiğimden kabul etmedim. Aynı tür bir öneri, Sinan'dan önce, Muhterem Biçimli'den de gelmişti. Aynı gerekçeyle O'nu da geri çevirmişim. Görüşmemizden altı gün sonra Sinan'ın öldürüldüğü haberini aldım.

12 Mart cuntasının gelmesiyle birlikte, ordu tümü ile yönetime el koymuş, her tarafta sıkıyönetim ilan edilmişti. Olaylar, öldürmeler, aranalar, radyo anonsları, arananların ailelerinin radyodan teslim ol çağrıları, boykotlar, okul işgalleri birbirini izliyordu. Bense içeriden, dışarıdaki olayları izlemeye, eldeki verilerden yola çıkarak mücadelenin boyutuna kendimce anlamaya çalışıyordum. Kaygılarım, korkularım vardı.

Derken, benim duruşmalar da başladı. Buna, bir yerde, sevinmişim diyebilirim. Çünkü duruşmalarda bir şeyler söyle-

mek, mahkemeyi bir kürsü gibi kullanarak varlığımızı ortaya koymak, ne olduğumuzu, kim olduğumuzu, ne istediğimizi, neleri hedeflediğimizi gündeme getirmek istiyordum. Duruşmada, halktan büyük bir kalabalığın gelmiş olduğunu gördüm. Duruşmayı izlemeye, neler söyleyeceğimizi öğrenmeye gelmişlerdi.

Duruşma başlar başlamaz, savcı, davanın sıkıyönetim mahkemesine devredilmesini talep etti. Bense, oradaki dinleyiciler için bir şeyler söylemek düşüncesindeydim. Söz istedim. Verildiğinde de, bağımsız mahkemelerden, haktan hukuktan söz edip, "Bu mahkemeler bağımsız olamazlar" dedim ve ekledim:

"Bağımlı olan bir kuruluş, bağımsız karar veremez. Siz vermek istesenez bile, verdirmezler. Bunları sizden korkmadığım, çekinmediğim için söylemiyorum. Bana ceza verin ya da vermeyin de demiyorum. Ben, sadece bir gerçeğin altını çizmek istiyorum. Evet, bu mahkemeler bağımsız olamazlar."

"Ben bir dava adamıyım, bir davanın mücadelesini veriyorum. Şu an da bundan dolayı burada bulunmaktayım. Ama bu beni ürkütüyor, üzüyor. Bilakis, gururluyum. Cezalarınızdan korkmuyorum. Halkımın kurtuluşu ve esenliği için gerekirse yıllarca hiç of demeden yatarım."

Bu sözlerim üzerine, Avukat Eyüp Öncel kendini tutamayıp:

"Bu namussuzlardan hesap soracağız!" diye bağırmaya başladı.

Savcı, avuktan namussuz sözcüğünü ne amaçla ve kime karşı söylediğini sordu. Avukat Eyüp de:

"Efendim bizim namussuzdan kastımız, gerçekten namussuz olanlardır. Bunu ise tarih, er ya da geç, fakat sonunda mutlaka belirleyecek ve hak ettiği bedelini kendisine ödetecektir" yanıtını verdi.

Duruşma sona erdiğinde, hakim, terleye terleye kararını açıkladı. Artık Diyarbakır'a götürülmem, orada, sıkıyönetim mahkemesinde yargılanmam kesinleşmiş bulunuyordu. Bu işin içinden kendilerinin çıkamayacağını anladıkları için, çareyi, topu başkalarına atmakta bulmuşlardı.

Halk, benim resmi arabalarla Diyarbakır'a götürülmemi istemiyor, nakil işinin kendilerinin ayarlayacağı bir araba ile yapılmasında ısrar ediyordu.

Toplam üç ay kalmıştım Hilvan Cezaevinde. Bu süre içinde, Hilvan halkı bana içtenlikle sahip çıkmıştı. Tam bir özveri, sorumluluk ve dayanışma duygusuyla beni bağrılarına basmış, her sorunumla olanakları ölçüsünde ilgilenmişlerdi. Mehmet Akis'in yardımlarını hiçbir zaman unutmuyacağım.

"ALLAH DEVLETTEN RAZI OLSUN; BİZİ BİR ARAYA GETİRDİ"

Bu duygular, bu kaygılar ve bu heyecanlar içinde çıkmıştık yola. Çok sıkıntılıydım. Yol, uzadıkça uzuyordu. Her mola yerinde, "Hah, tamam şimdi beni öldürecekler" diyerek hem kaygılanıyor, hem de korkuyordum. Sırrı Fırat olayı aklıma geldikçe de, korkumu bastırmak için sigara üstüne sigara içiyordum.

Değerli büyüğümüz, Kürt Milliyetçisi Fehmi Fırat'ın oğlu Sırrı Fırat da böyle bir yolculuk sırasında öldürülmüştü. Anımsadığım kadarıyla, Avukat Sırrı Fırat, adli bir dava nedeniyle keşif için olay yerine giderken, alt tarafı uçurum olan bir dağ yolunda ve arabanın hızla yol aldığı bir anda, iddiaya göre Ecevit'in ünlü işleri bakanlarından Bitlis Emniyet Müdürü Necdet Uğur tarafından jipten dışarı atılarak, öldürülmüştü.

Diyarbakır'a sevk edildiğim sırada, bu olay yeniden kafamda canlanmış, aynı şeyin benim başıma da getirilebileceğini düşünmeye başlamıştım. Sıkıntım had safhadaydı. Sinirden dudaklarımı kemiriyor, kendi kendime, "Yahu şu Diyarbakır nerede kaldı, bu yol neden bu kadar uzadı?" diyordum. Karacadağ'a varıp Diyarbakır görünmeye başladığında içimdeki korku biraz olsun yatışmıştı. Artık öldürülmeyeceğime inanmış, rahat bir nefes almıştım.

Beni doğruca Kolordu Komutanlığı'na götürdüler. Kolordu Komutanı yanıma gelip, beni tepeden tırnağa süzdükten sonra

hiçbir şey söylemeden çekip gitti. Ne O bana bir şey söyledi, ne de ben O'na. Bu sessizlik içinde başlayıp biten görüşmeden sonra da sıkıyönetime götürüldüm. Bir odaya konmuştum. Orada beni bir binbaşı karşıladı, yanıma gelip dosyama bir göz attıktan sonra da:

"Aaa! Hoşgeldin vatan haini. Demek senin yolun da buralara düşermiş!"

Kendisine, "vatan haini" olmadığını; vatan hainlerinin, vatani satanların, halkı sömüren, ezen, eziyet edenler olduğunu; bizim ise gerçek yurtseverler olduğumuzu; söyledim.

Kayıt işlemleri, formaliteler bitince, beni orada bulunan tutukevine yerleştirdiler. Tutukevinde pekçok arkadaşımız vardı. Oradaki arkadaşlarla yeniden karşılaştığıma; seslerini, soluklarını yeniden duyduğuma sevinmişim. Pek çoğuyla uzun süre görüşmemiştim. Bu, benim için bir nevi sürpriz olmuştu. O kadar çok sevinmişim ki, anlatamam. Kendi kendime; 'Bu devletten Allah razı olsun, bizi bir araya getirdi' diyordum.

Vilayetlerden, ilçelerden tutun, örgütlere, örgütlerden tutun da aşiretlere kimi ararsan oradaydı.

Sıkıyönetim, "Diyarbakır-Siirt" adı altında ilan edilmişti ama gerçekte bütün Kürdistan'ı kapsıyordu. Erzurum, Kars, Ağrı, Van, Muş, Bingöl, Tunceli, Elazığ, Malatya, Antep, Urfa, Mardin, Hakkari, Bitlis.

Başta DDKO olmak üzere Erzurum-Kars DEV-GENÇ grubu, İsmail Beşikçi ve Arkadaşları; TİP ve DEV-GENÇ grupları; Ağrı TİP grubu; Van TİP; KDP Bitlis, Siirt, Mardin, Diyarbakır, Bingöl grubu; Diyarbakır DEV-GENÇ, ŞAFAK grubu Siverek ve bunlarla birlikte "*Berzanî*'ye yardım" gerekçeyle Ramanlılar, Kurtalan'dan Çeto ağalar ve bütün sıkıyönetim dönemi boyunca çeşitli il ve kasabalardan getirilen yurtsever, demokrat ve devrimci öğretmenler, öğrenciler, münferit veya birkaç kişilik gruplar halinde getirilmişlerdi. Ordu içinden bazı asker ve subaylar bile vardı. Siyasi olanların dışında, özellikle esrar satıcılığı, lümpen vb. adli suçlardan da tutuklananlar vardı.

DDKO (Ankara-İstanbul-Diyarbakır-Silvan-Batman Ergani-Kozluk) sanıklarından; **Fikret Şahin, Nüsret Kılıçarslan, Mümtaz Kotan, Sabri Çepik, Zeki Kaya** (1983 yılında Bulgaristan'da trafik kazasında vefat etti), **İhsan Yavuztürk, İbrahim Güçlü, Yümnü Budak, Nezir Şemmikanlı, Farik Aras, Ali Beyköylü, İsa Geçit, Ferit Uzun** (1979'da Siverek'te öldürüldü), **Hasan Acar, Canip Yıldırım, Musa Anter, Mehmet Emin Bozarıslan, İhsan Aksoy, Şakir Elçi** (1979'da Bingöl'de faşistler tarafından katledildi), **Ali Yılmaz Balkaş, Mahmut Kılıç, Battal Batê, Niyazi Dönmez, Zerruh Vakıfahmetoğlu, Mehmet Tüysüz** (1988'de Urfa'da öldürüldü), **Sait Pektaş, Cimsit Bilek, Mahmut Fırat, Şeymus Aslan, İ.Halil Önen, Ahmet Zeki Okçuoğlu, Ağâh Uyanık, Tayyar Alaca, Nizamettin Barış, Süleyman Atay, Fesih Şeşeoğulları, Ömer Bakkal, Eyüp Alacabey, Mehmet Demir, Kemal Burkay, Mehdi Zana, Ruşen Arslan, Edip Karahan** (1976'da İstanbul'da öldü), **Yusuf Ekinci, Tahsin Ekinci, Zülküf Bilgin, Naci Kutlay, Tarık Ziya Ekinci, Abdülhamit Karakoç, Nazım Sönmez, Niyazi Tatlıcı** (1977'de Diyarbakır'da öldü), **Abdurrahman Durre, Feridun Yazgan, Vedat Erkaçmaz, Yusuf Kılıçer, Akif Işık, Bahri Evliyaoglu** (1981'de öldü), **M. Zeki Bozarıslan, Fikri Müjdecı, Mehmet Sözer** (1983'de öldü), **Mehmet Gemicı, Mustafa Düşüneklı, Ömer Kan, Abdurrahman Demir, M.Emin Tektaş, Ahmet Özdemir, İbrahim Erbatur, M.Sıddık Yıldız, Ubeydullah Aydın, Sabri Yıldız, Ahmet Melik, M.Nuri Sarmaşık, Asım Kahraman, Mehmet Yıldız, Ferruh Kurtcebe Ozaner, Abdüsselam Basutçu, Mehmet Şirin Baltaş, İrfan Bozyiğit, Ahmet Eren, Hikmet Basutçu, Necmettin Şat, Abdullah Beğik, Ahmet Suat Yıldırım, İbrahim Babaoğlu, Mehmet Emin Değer, Halil Bülbül, Abdülkadir Özışıklar, Nadir Yektaş...**

Toplam 92 sanıktan 45'i bir yıldan onaltı yıla kadar değışen cezalara çarpırıldılar. Bunlar içinde sadece DDKO'nun belli bir kesimi ile İsmail Beşikçi dava sonuna kadar tutuklu kalmıştı. Beşikçi, o zaman da Kürt meselesini taviz vermeden,

kararlı biçimde savunuyordu. Neticede 15 yıl cezaya çarptırıldı.

12 Martçılar, işbaşına gelir gelmez geniş bir temizlik hareketine girişmişlerdi. Kendi içlerinde de bir tasfiye gerçekleştirdiler. Solu her yönden tecrit etmek, budamak, ezmek, yok etmek amacındaydılar. Polise ve askerlere geniş yetkiler verilmişti.

İşin acı olan yanı, Cunta karşısında, sol, alternatif bir güç oluşturamamıştı. Bölünmüşlük, kitleselleşememe, ideolojik çarpıklıklar, devrimci hareketin çocukluğunu yaşıyor olması, sol içi çekişmeler ve diğer nedenler, cuntacıların kısa zamanda başarılı olmalarında önemli etkenler olmuştu.

Dışarıda olduğu gibi, içerideki başta gelen eksikliğimiz, örgütlü bir yapımızın olmayışındaydı. Anlamsız gruplaşmalar vardı. Bunların arasındaki ilişkiler, çekişmeler düzeyinde yürütülüyordu. Hazımsızlıklar çok, hoşgörü yok denecek kadar azdı. Böyle olduğu için de eften püften gerekçelerle birbirlerini yiyip duruyorlardı.

Bulduğumuz cezaevinde, hemen hemen her bölgeden tutuklu vardı. Oldukça zengin bir mozaik oluşturuyorduk ama bunun yeterince değerlendirebildiğimiz söylenemez. Çoğunluğu DDKO'cular oluşturuyordu. Üçüncü ayımızda istihkam taburuna nakledildik. Yeni olan, yalnızca mekan değişikliğiydi. Geriye kalan şeylerde, özde bir değişiklik olmamıştı. Tutukluluk yaşantısı bütün iniş çıkışlarıyla, dalgalanmalarıyla devam ediyordu. İç çekişmelerimizin özünde de bir değişiklik olmamıştı. Karmaşıklıklar, çarpıklıklar, kısır sürtüşmelerimizi oraya da taşımıştık. Aramızda keskin bir gruplaşma vardı. Bu, bir yerde normaldi. Anormal olan, gruplaşmalar değil, aradaki soğukluk ve suni çekişmelerdi. Kimileri ise, bunu düzelterekleri yerde körükliyordu.

Unutamadığım bir başka şey; tutuklular arasında bölgecilik kampaşmasının yaratılmış olmasıydı. Herkes kendi bölgeindeki insanlarla daha sıkı fıkı oluyordu. Bunu gördüğüm ve sezinlediğim için, oraya gittiğimizde, bilinçli olarak Silvanlıların bulunduğu komüne girmemişim. Bu bölgeci anlayışın duvarına bir taş da ben koymak istemiyordum. Her grup

kendi içinde bir komün oluşturmuş, gruplara girmeyenlerse ortada kalmıştı.

Korkunç bir sefalet vardı. Birçok insanın gelip gidene olmuyordu. Parasızlık, perişanlık ve sıkıntı çoktu. Baktım olmuyor, bu işe el atmaya, tutsaklar arasında bir dayanışma ortamı sağlamaya çalıştım. Elimden geldiği kadar, mağdur durumda olan insanların sorunlarıyla ilgilenmeye, sıkıntılarını bir parça olsun azaltmak istiyordum. Tahliye olan insanlardan onar lira alıyor, ihtiyacı olanlara dağıtıyordum.

Edip Karahan, o zaman bizim sorumlumuzdu. Onu da aynı olaylardan dolayı tutuklamışlardı. Hiç unutmam, bir gün, yanımıza gelen bir subay durup dururken:

"Bana niye öyle acayip acayip bakıyorsunuz?" diye sordu.

Edip Ağabey de kendisine, kendisini küçümseme gibi bir sorunumuzun olmadığını söyledi. Subay, çekip gideceği yerde kompleksini sürdürmüştü. Aslında kendisini küçümseyen yoktu. Kendi kendine bir aşağılık kompleksi yaşıyordu. Bizi bir süre uğraştırdıktan sonra da çekip gitti.

Dışında olduğu gibi, içeride de birbirinden ilginç olaylar yaşanıyordu. Yaşadıklarımız bazen gülmelere, neşelenmelere, coşmalara neden olurken; bazen de duygulanmalara, hüznlere, iç çekişlere yol açıyordu. Görmesini, gözlemlerde bulunabilmesini bilenler için her yerin kendine göre bir çekiciliği vardı.

O ara Mardin Kızıltepe'den de beş kişi getirilmişti. Onlara öylesine işkence yapılmıştı ki, adamlarda sağlam bir yer bırakılmamıştı. İçlerinden birinin kaburgalarını kırmışlardı. Birkaç kişinin yardımını olmadan tuvalet ihtiyacını dahi karşılayamayan bu arkadaşın adı *Xalefi* di.

Bir gün *Xalefi* bu halde duruşmaya çağırıldılar. Yürüyecek durumda olmadığından arkadaşlarımız *Xalefi*'nin kollarına girip arabaya bindirmek istediler. Ama subay, arkadaşların önünü keserek:

"Ne var, ne oluyor? Kendi yürüyemiyor mu? Bırakın kendi yürüsün!" dedi.

Bunun üzerine, **Edip Karahan**, arkadaşın yürüyecek du-

rumda olmadığını söyledi. Subay dinlemeyerek;

"Bırakın diyorum size, bırakın! Kendi yürümek zorunda. Burası hapishane. Yürüyecek durumda olmasa bile yürümek zorunda. İtiraz istemiyorum." Bunun üzerine **Edip Karahan**;

"Beyefendi, anlamıyor musunuz? Adamın kaburgaları kırık, yürüyecek durumda değil. İşkence görmüş, lütfen anlayış gösterin, bırakın arkadaşımıza arabaya kadar destek olalım" dedi.

"Hayır efendim; kalkacak, kalkmalı. Kimsenin destek olmasını istemiyorum, kendi yürüyecek. Bu konuda daha fazla ısrar istemiyorum."

Edip Karahan, subaydaki bu anlayışsızlık üzerine iyici sinirlenmiş, bağırmaya başlamıştı;

"Hadi *Xalef*, uç! Bak, bu subay senin uçmanı istiyor *Xalef*. Hadi uç! Aslan *Xalef*, uç gözüm, hadi uç. Uçsana ulan! Kanatlansana. Uç ulan uç!"

Ortalığın bir anda gerginleşmesi üzerine, Subay geri adım atmak zorunda kalmış, arkadaşımızın kollarına girilip arabaya bindirilmesine müdahale edememişti.

Yine bir gün, iki subay içeri gelerek Kürtçe konuşmanın yasak olduğunu, konuşanlara cezai müeyyideler uygulanacağını söyledi. Ama bu sözler de havada kalmıştı. Sonunda kendilerini dinlemediğimiz ve bu gibi saçmasapan kuruntularına uymadığımız için oradan alınarak, istihkam taburunun bulunduğu yere yerleştirildik.

Yeni yerimizde biraz daha derlenip toparlanmıştık, ama idare ile olan ilişkilerdeki gerginlik ve çalkantılar sürüyordu. **Mahir Çayan** ve arkadaşlarının cezaevinden kaçışları da bu sıralarda olmuş. Bu olay tam bir bomba etkisi yapmıştı. **Mahir** ve arkadaşlarının kaçışları üzerine, bizim görevlilerin hepsi değiştirildi. Askerleri kandıracağımız düşünülerek onların yerine polis gardiyanlar verildi.

Polisler çok çekingendiler. Bizlerden korkuyor, her an kendilerine saldıracağımız endişesiyle yaşıyorlardı. İçlerinde, "Bunlara yüz vermeyelim" diyenler, baskıdan yana olanlar

da vardı. Ama zamanla onlarla olan ilişkilerimizde de karşılıklı bir yumuşama olmuştu. Birer öcü olmadığımızı kendileri de yaşayıp gözleriyle görmüş ve bundan büyük ölçüde etkilenmişlerdi. İlişkilerimiz geliştiğinde, polislerden birisi bize şunları söylemişti:

"Buraya getirildiğimizde, sizler bizlere, acayip yaratıklar olarak anlatılmıştınız. 'Onlar, iflah olmaz. 'Caniler' diye söylediler. Ama sizleri yakından tanıyınca hiç de öyle olmadığını, insansever olduğunuzu, bir dava uğruna mücadele ettiğinizi gördük. Doğrusu beyinlerimize yerleştirilen o sabit fikirleri atmamız pek kolay olmadı."

Kürtçeye duyulan allergi, her zaman karşılaştığımız bir sorundu. Dilimizden rahatsızlık duyulması bizleri rahatsız ediyordu.

Bir gün bir Tümgeneral yanımıza gelerek;

"Bundan böyle Kürtçe konuşmak yasak, hepiniz Türkçe konuşacaksınız. Türkçe bilmeyen de öğrenecek," dedi.

O gün de görüş günüydü ve bunları ziyaret yerinde görüşçülerimizin yanında söylemişti. Bizse hiç sesimizi çıkarmayarak, konuşmalarımıza devam etmiştik. İçimizden bir tek Edip Ağabey müdahale edebildi.

"Biz Kürtçe konuşmak istiyoruz ve konuşacağız. Kürtçe bizim dilimiz, dilimizle konuşmak da en doğal hakkımızdır" diye generali tersledi.

Bu sözler Tümgeneral'i iyice hiddetlendirmişti:

"Hayır, Kürtçe yasak! Türkçe konuşacaksınız, Türkçe! Burası Türkiye, bu topraklar üzerinde Türkçe konuşulur. Sizler de bundan sonra Türkçe konuşacaksınız."

"Yanıyorsunuz General, yanıyorsunuz; hem de çok yanıyorsunuz. Çünkü burası Türkiye değil, Kürdistan!... Biz de Kürdüz, Kürt! Dilimiz de Kürtçedir. Biz Kürtçe ile büyüdük. Kürtçe ninnilerle büyüttü annemiz bizi. Kürtçe türkülerle yaktık ağrılarımızı. Kürtçe ağladık, Kürtçe güldük. Onun için ne yaparsanız yapın Kürtçe konuşmamızı engelleyemezsiniz. Yasaklarla baskılarla bir dile kilit vurulamaz, General!"

Edip Ağabey'in bu tavrı hepimizi heyecanlandırmıştı. Bu tavrından dolayı birçoğumuz elini sıkmış, sıcak duygularımızı belirtmiştik. Generalse, o an için orada bizlere bir şey yapamayacağını anladığı için, arkasından büyük büyük tehditler savurarak çekip gitti.

Tutukevinde bir hayli öğrenci vardı. Bunlar sık sık kafileler halinde tutuklanıp sonra salınıyordu. Örneğin Diyarbakır Tıp Fakültesi'ndeki devrimci gençler bu yüzden okullarını terketmek zorunda kaldılar. DDKO'lu ya da DEV-GENÇ üyesi olmak savlarıyla tutuklanan gençler mahkemede tahliye oluyorlar, fakat Sıkıyönetimin uzatılma görüşmeleri gündeme geldiğinde bir operasyonla tekrar toparlanıp tutuklanıyorlardı. Tabii bunları, bir süre tutuklu kaldıktan sonra ortada hiç bir şey olmadığı için yine tahliye ediliyorlardı. Gençler, her sıkıyönetim uzatılışında içeri alınmaktansa, çareyi Diyarbakır'ı terketmekte bulmuşlardı.

"ASKERÊ QUZO!"

12 Mart cuntacıları, sol'u ve Kürt muhalefetini her yönden tecrit etmek, acımasızca ezmek, yok etmek için tam bir haçlı seferi başlatmıştı. Her gün yüzlerce insan tutuklanıyor, kulaklarımız bir ölüm haberi duyuyordu. İşkence, baskı ve terör gırla gidiyordu.

Bir seferinde, yeni yakalanmış 38 kişiyi getirip yanımıza koymuşlardı. Bu arkadaşlar rastgele, sağdan soldan toplanmış insanlardı. Gözetim altına konmaları gerekirken, ama bir yanlışlık sonucu onları da getirip bizim bulunduğumuz yere koymuşlardı. Bu yanlışlığın bilinçli olarak yapılıp yapılmadığı konusunda bir şey söyleyemem.

Bu, aynı zamanda içerideki fraksiyonlaşmanın da keskinleştiği bir evreydi. Herkes kendi grubunu kurma çabasındaydı. Soğukluklar, sürtüşmeler, yermeler alabildiğine fazlaydı. Kimse kendinden olmayanı anlamak, görmek istemiyordu. Bu konuda adeta bir yarış vardı. Adam kazanma adı altında akıl almaz ilkelliklere ve ayak oyunlarına başvuruluyordu. Tabii bunu her-

kesin yaptığı söylenemezdi.

Akşam, Yarbay gelerek;

"Arkadaşlar, sabah gelen 38 kişi buraya yanlışlıkla verilmiş, biliyorsunuz yeni gelenleri gözetim altına alıyoruz, onları da buradan alıp oraya götüreceğiz. Burası tutuklu yeri, onları burada tutamayız. Arkadaşlara söyleyin hazırlansınlar, götüreceğiz" dedi.

Ama dinleyen kim? "Mal" artık paylaşılmış, kimse de geri vermek istemiyordu. Endişeler belirtildi:

"Arkadaşlar götürülürlerse, onlara işkence yaparlar. Onun için onların burada kalmalarını istiyoruz," deniliyordu.

Yarbay ise; "yapmayın", "etmeyin" diyerek arkadaşları ikna etmeye çalışıyordu. İkna olmamayı baştan benimsediğimiz ve Yarbay'ın teklifine karşı çıktığımız için kimse ikna olmamıştı. Herkes "dediğim dediktir"de diretmeye devam ediyordu. Bunun üzerine de Yarbay, söz konusu 38 kişiyi, ne pahasına olursa olsun alacağını, almak zorunda olduğunu söyleyerek çekip gitti. Sözünde de durmuş, gece saat 12 sularında tekrar gelerek, yeneden aynı teklifi yapmıştı. Ancak, sonuçta yine değişen bir şey olmamıştı.

"Arkadaşlar, gelin bu insanları verelim. İşkence falan olmaz, yapmak isteseler başka türlü de yaparlar. Boş yere kendimizi ve arkadaşları zor durumda bırakmayalım. Şu aşamada arkadaşları gözetim altına götürmekten başka bir şey yapamazlar" diyerek, arkadaşları iknaya çalıştım, ama boşuna. Kimsenin ikna olmaya niyeti yoktu.

"Cesetlerimiz çiğnenmeden buradan kimseyi alamazlar" diyerek tüm öneriler kestirip atıldı.

Baktım, kimsenin ikna olacağı yok, gereksiz yere ısrar etmekten vazgeçtik.

Yarbay, ikinci kez eli boş dönmek zorunda kalmıştı. Çok bozulmuş, sinirden yüzü kıpkırmızı bir şekilde yanımızdan ayrılmıştı. Aklımıza askerlerin her an geri dönebilecekleri, baskın yapabilecekleri geliyordu. Onun için ayakkabılarımızı bile çıkarmadan yataklarımıza uzandık. Can sıkıntısı ve stresten olsa

gerek, gözlerim uyku tutmuyordu. Anılara dalmış, düşünüyordum. Bir ara, çevrede bazı seslerin geldiğini duydum. Saat, dört sıralarıydı. Cezaevi etrafında belirgin bir hareketlenme olduğunu farkettim. Tank sesleri, postal gıcırıtları, taşıt homurtuları, tüfek şakırtıları gittikçe artan bir gürültüyle bize doğru yaklaşıyordu.

"Tamam geliyorlar" dedim kendi kendime. Sesler gittikçe yaklaşıyor, her saniye biraz daha yakından duyuluyordu. Bir süre sonra yanılmadığım ortaya çıktı. Herkes heyecan içinde olacakları beklemeye başlamıştı. Kafalarda, "Şimdi ne olacak?" sorusu vardı. Bizler, ortamın bu gergin havasını solurken, birden dipçiklerle pencerelerin camları kırılmış, kırılan camlardan namlular içeriye, üzerlerimize çevrilmişti:

"Dikkat, dikkat!.. Beş dakikaya kadar dışarıya çıkmazsanız ateş edeceğiz!"

Her şey bir anda olup bitmiş, ortalık birbirine karışmıştı. Cemil Fazlı arkadaş, ranzasından atlayarak, her zamanki muzipliğiyle;

"Hop, askerê quzo! Ne oluyor. Çekin o silahlarınızı üzerimizden" dedi.

Ama o an için kimsenin gülecek hali yoktu. Korkular, kaygılar, can derdine düşmeler birbirine karışmıştı. Ben de ranzandan atladığım gibi, gidip doğru kapının önüne geçtim. Üst ranzalarda kimse kalmamış, herkes altlara inmişti. Daha ne olduğunu dahi anlayamadan üst ranzalar taranmaya başlandı.

Hedef gözetmeksizin üst ranzalara gelişi güzel ateş ediyorlardı. Kurşun üzerine kurşun boşaltıyorlardı üzerimize. Her taraf delik deşik olmuştu. Bereket, o sıra üst ranzalarda kimse yoktu. Bilinçlice sıkılan kurşunlardı bunlar. Galiba, karambol-den birkaçımızı, ortadan kaldırmak istiyorlardı. Tarama ile birlikte, içeriye gaz bombaları atılmaya başlandı.

Ne yapacağımızı şaşırmıştık. Sisten, kimse önünü dahi görmüyordu. Düşenler, bağırانlar, şuursuzca çılgık atanlar, dolap içlerine, ranza altlarına, tuvaletlere saklanmaya çalışanlar, sağa sola çarpanlar, "of anam"lar, "ah"lar, "dayê"ler. Gözlerim

yumruk gibi şişmişti, gazın etkisiyle gözyaşlarını sicim gibi akıyordu.

Bağırarak askerlerin üzerine doğru koşmaya başladım. Kapının önü, eli sopalı askerlerce kordon altına alınmıştı. O vurmalar, tekmelemeler, iteklemeler sonucu farkında bile olmadan kendimi bahçenin diğer kapısında buldum. Orada ise Yüzbaşı, sert bir cisimle kafama korkunç bir darbe vurdu. Yine aynı hızla kendimi en dış kapıda buldum. Işık hızından daha hızlı varmıştım sanki oraya. O gücü kendimde nasıl bulduğumu hala anlayabilmiş değilim. Buna rağmen, orada da ellerinden kurtulamamıştım. Her kapıda ayrı bir fasıldan geçiriliyorduk. Her fasılda ise biraz daha dayak yiyorduk. "Vurun bu Allahsızlara!" diyerek bütün kuvvetleriyle vuruyorlardı.

Aramızda en çok dayak yiyen, hiç tartışmasız Nazım Sönmez arkadaş olmuştu. Nazım, gözleri bozuk olduğu için sekiz numara gözlük takıyordu. Askerlerin saldırısı sırasında gözlükleri düşmüş, almaya çalışırken de ayaklar altında kalarak dayaktan adeta felç edilmişti. Elleri, kafası postallarla çignenmiş, kanlar içinde bırakılmıştı.

Askerler, ellerine geçirdikleri cop ve kazma sapına benzer sopalarla neremize gelirse vuruyorlardı.

Kısacası; dövülmedik, yaralanmadık kimse kalmadı içimizde. Gözler dumandan kızarmış, şişmiş, kocaman kocaman olmuştu. Askerler, battaniyelere doldurdukları eşyalarımızı dışarıya taşıyıp duruyorlardı. Herşeyimiz talan edilmişti.

Bu cebelleşme iki saat kadar sürmüştü. Saat altıda askerler duruma tümünden hakim olmuşlardı. Operasyonun birinci evresi tamamlanınca ikinci evresine geçildi. Önce saçlarımızı kestiler, sonra otuz beş kişinin isimleri okunarak diğerlerinden ayrıldı. Bu arkadaşlar hücrelere götürüldü. Havalandırmalar kesilmiş, ocaklarımız alınmış; okuyacak, yazacak, meşgul olacak hiçbir şey bırakılmamıştı. Sıcak su yokluğu ve banyo yapma olanağından yoksunluktan dolayı, kısa sürede bitlenmeler başladı. Fakat bu hep böyle gitmedi. Zamanla eski olanaklarımızın bazılarını yeniden kavuştuk.

İbrahim Kaypakkaya'nın işkencede öldürülmesi bu sıralarda olmuştu. Öldürüldüğü haberini, aramızda çalışan askeri hastahane personellerinden biri söylemişti. Ayrıca, bize çaycılık yapan Gümüşhaneli bir asker yanımıza gelerek;

"Ağabey, dün **İbrahim Kaypakkaya** isminde birini buraya, gözaltı bölümüne getirdiler. Ancak getirildiğinde adam ölmüştü. Ama onlar, burada öldü süsü vermek istiyorlar" dedi.

O gün gelen avukatlarımızı bu durumdan haberdar ettik. Onların yaptığı araştırmaların sonunda olay doğrulandı. Avukatlar olayı basına, kamuoyuna ve Parlamento'ya kadar götürdüler.

Savunmaların başlamasıyla birlikte Kürtçe konuşma sorunu yeniden gündeme gelmişti.

Savcı, iddianamelerinde Kürtçe diye bir dilin bulunmadığını; Kürtçe denilen olayın, çeşitli dillerin karışmasından edini len otuz beş kelimededen ibaret olduğunu, bunun adının da Kürtçe diye lanse edilmek istendiğini söylüyor anadilimizi sürekli aşağılıyordu.

Duruşma Hakimi **Hamdi Sevinç**'ti. Şimdi kendisi Ankara Barosu'nda avukatlık yapıyor. Üstelik de sol davalara giriyor. Terslik solculukta mı yoksa **Hamdi Sevinç**'de mi bunu bilmiyorum.

Hamdi Sevinç, "Kürt diye bir şey yok" diyenlerin başında geliyordu. Bir seferinde iddianameden okuyarak bu sözleri tekrar ettiğinde, **Musa Anter** söz alarak kendisine şu yanıtı vermişti:

"Efendim, Savcı Bey'in iddianamede Kürt diye bir şeyin olmadığını söylemesiyle Kürtler yok olmaz. Biz, bir tarihsel gerçekiz ve işte burada karşınızda bulunuyoruz. Bir halkı birbiriyle birarada tutan ve insanlar arasındaki iletişimi sağlayan şeylerden biri de dil olduğuna göre, demek ki bizim de bir dilimiz var. Savcı Beyse Kürtçe konuşulan dilin sözcüklerinin otuz beş kelimededen ibaret olduğunu ve bunların da çeşitli dillerin karışmasından meydana geldiğini söylüyor. Ben tavuk yetiştiren bir insanım. Haliyle arada bir tavuklarla da ilgilenirim. Konuştukla-

rını ve dillerinin otuz yedi kelimedenden ibaret olduğunu tespit etmişimdir. Bu Kürtler tavuklar kadar da mı olamıyorlar ki dilleri otuz beş kelimedenden ibaret olsun."

Musa Anter sözünü bitirdiğinde, duruşma esnasında kahkahadan yerlere serilmiştik. Mahkeme heyeti renkten renge girmişti.

Musa Anter içimizde en çok koğuşturmalara maruz kalan ağabeylerimizden biriydi. Yaşamının önemli bir kesiti sorgular da, işkencehanelerde ve tutsakevlerinde geçmişti. 1943'te soruşturmaya tabi tutulduğu bir olay, sözcüğün tam anlamıyla trajikomikti. "Sen Kürtçe ıslık çalıyorsun" diyerek İstanbul'da Birinci Şubeye götürülmüş, bir dizi soru ve baskılara maruz kalmıştı.

İddianamenin okunmasından sonra savunmalara geçildi. Bireysel savunmaların dışında, iki grup ayrı ayrı kendi düşünceleri doğrultusunda savunma hazırladı. Birinci grup 300 küsür sayfalık savunma hazırladı. Diğer grup ise 210 sayfalık bir savunma hazırlamış; genelde Kürt halkının varlığı, dili, kültürü üzerinde duruluyor, iddianamenin dayandığı tezler çürütülüyordu. Ben de bu 210 sayfalık savunma hazırlayıcıları arasındaydım. Savunmalara imza atma gününde arkadaşlar, içimizden birinin dışarda olması gerektiğini ve hiç olmasa içerdeki arkadaşların işlerini yürütecek birine ihtiyaç olduğunu, bunu da ancak benim yapabileceğimi söyleyerek benim imza atmamamı istediler. Ben de karara uymak zorunda kaldım. Daha sonra, arkadaşlar yapılan savunmalardan sekiz yıldan on altı yıla kadar değişen çeşitli cezalara çarptırıldılar. Ben de üç yıl ceza aldım. Ayrıca Silvan Doğu Mitingleri dolayısıyla dağıttığım bildiriden de bir yıl ceza vererek, böylece toplam dört yıl cezaya çarptırılmışım. Duruşma salonunu Enternasyonal marşından sonra, "*Birayên Delal Hun Werin Kurdîno*" marşı ve çeşitli sloganlar eşliğinde terkettik. Coşkunumuz tarif edilir gibi değildi.

Yurtseverlerin o korkusuz ve meydan okuyan kararlı sesleriyle, duruşma salonu çınlayıp durmuştu. Söz alan her arkadaşımız, Kürt halkının yaşamından, sefaletinden, isyanlardan, katli-

amlardan söz etmişti. Dişe diş bir hesaplaşmaya girişilmişti mahkeme salonunda. Marşlar ve slogan sesleri üzerine, silahlı askerler koşarak mahkeme binasını kordon altına aldılar. Bu heyecanla bizleri arabalara bindirdiler. Geceydi; yolda da marş söylemeye devam etmiştik. Bu coşkumuz dışarıya taşmış olmalı ki, aynı gece radyo haberlerinde bu haberi vermek zorunda kalmışlardı.

"DUA ETTİM DE NE OLDU?"

Aramızda adli sanıklar da vardı. Kimi silahtan, kimi kaçakçılıktan, kimi yataklıktan, kimi kuryelikten getirilip aramıza atılmıştı. Onlarla uğraşmak ve onlarla yaşamak ayrı bir dertti. Adamlar, her adımda sorun çıkarıyordu. Uyumsuzdular. Bunlardan biri de, Ergani'den getirilen bir köy muhtarıydı. Muhtar, beş vakit namazını kılıyor, her gün düzenli olarak ibadetini yapıyordu. Oruç ayı geldiğinde de her dini bütün gibi o da orucunu tutardı. Doksandokuzluk tesbihi elinden düşmezdi. Doksandokuzluğunu çeker, duasını ederdi.

Bayrama dört gün kala, bizim dini bütün muhtarı duruşmaya çağırmışlardı. Duruşma dönüşündeki hali, doğrusu görülmeğe değerdı. Kapıdan adımını içeriye atar atmaz:

"Ulan bana acele bir sigara verin!" dedi. Oruçlu olduğunu bildiğimiz için dalga geçiyor zannetmiştik.

Ama, muhtar ısrar ediyordu.

"Ne Ramazanı yahu, ne Ramazanı? Artık Allah-mallah da yok. O defteri kapattım; bitti o iş. Allah öldü. Şimdiye kadar Allah-Peygamber dedik de ne oldu; söyleyin ha, ne oldu? Hiç. Yirmi beş gün boyunca dua ettim, Allaha yalvardım, kendisinden yardım istedim de ne oldu? Benim ona hizmet ettiğim kadar, onun da beni düşünmesi gerekmez miydi? Ama, o hiç düşünmedi. Beni düşünmeyeni ben neden düşüneyim? Dua-mua yok artık. Mahkeme bana on altı yıl ceza versin diye dua etmedim ben..."

Sözünde de durmuş, hemen orada sigarasını yakıp tellen-

dirmeye, derin derin solumaya başlamıştı.

Bu olaylardan birini de bayramdan üç dört gün sonra yaşamıştık. Aramızda Abdurrahman isimli biri vardı, onu da birileri ele vermişti. Üstelik kendisini ele veren kişi de oradaydı. Küstüler, fakat o zamana kadar birbirlerine herhangi bir şey de söylememişlerdi. Mahkemeleri açılmış, duruşmalara gidip geliyorlardı.

Bu gidiş gelişlerden birinde, aralarındaki suskunluk nihayet son bulmuş, kinleri açık saldırı ile noktalanmıştı. Abdurrahman, tutup kendini yakalatan şahsın kulağını kesmişti. Araya girmemiş olsaydık belki de öldürecekti. Kavgayı önlemek için onların vuruştıkları yere gittiğimizde, Abdurrahman'ı yakalatan şahsın kulağından kanlar aktığını, kulağının bir parçasının da yerde olduğunu gördük.

Ortalık biraz sakinleşince de, idareciler yaralıyı kulak parçası ile alıp götürdüler. Hemen hastahaneye kaldırıldı. Hastahane de ise kesik parça yerine dikildi.

SIKIYÖNETİMSİZ SIKIYÖNETİM

12 Mart'taki tutsaklığımız, bu ve benzeri döngüler içinde bitmişti. Serbest bırakılmıştım. Niyazi Usta ise, benden önce tahliye olmuştu. Çıkar çıkmaz, doğruca dükkana, onun yanına gittim. Çok hastaydı. Doktorlar, beş yıllık bir ömrünün kaldığını söylüyordu. Gece Mithat ağabeyimde kalıp, ertesi gün de Silvan'a gitmek üzere Şemsi Usta'yla birlikte yola çıktık.

Şemsi Usta da yıllarını bu işe vermiş, adı "Kürtçülük" faaliyetlerine karışmış bir ağabeyimizdi. 1967'de KDP davasından tutuklanmış ve davaları Antalya'ya nakledildiği için, orada bir süre cezaevinde kalmıştı. 1972'de gözaltına alınmış, işkence görmüştü.

Silvan'a giderken Şemsi Usta'nın, Terzi Adil Şerefhanoglu'nun (*) yanında kalfa iken yaşadığı dönemlerden konuştuk.

(*) Adil Şerefhanoglu, Bitlis'in eski ailelerinden geliyordu. Sonradan Bitlis'te uzun yıllar Belediye Başkanlığı da yapmıştı. Yurseverliği ile tanınmış bir kişiydi.

O zamanlar valilerin halk üzerinde, devletin baskısıyla oluşmuş büyük bir otoriteleri varmış. Şatafatlı, tantanalı törenlerle gelir ve halka tepeden bakarlarmış. Halk arasında büyük bir korku yaratmışlar. Vali Silvan'a geleceği zaman, çarşıda ve mahallelerde tellal bağırtılarak;

"Vali hazretleri kasabamıza şeref vereceklerdir. Herkes dükkünlerini kapatsın, *Kaniya Xulo*'ya gelsin, karşılasın. Duyduk duymadık demeyin ha!.." diye halka gözdağı verilirmiş.

Bunun üzerine bütün okullar, devlet daireleri kapatılır, o korku ve telaşla bütün çarşı boşalır ve ahali Silvan'dan bir km. uzaktaki *Kaniya Xulo*'ya, şehir dışında valiyi karşılamaya gidermiş. Bütün esnaf çeşit çeşit meslek flamalarıyla yürüyüşe eşlik edermiş. Neden sonra vali bey arabasıyla beraber ağır ağır teşrif eder, büyük bir çalımla arabasından indikten sonra da, kendisini "saygıyla" karşılamaya gelen insanların yüzüne bile bakmadan büyük bir hiddetle kaymakamlığa yürür gidermiş.

Şemsi Usta, ustası olan **Adil Bey**'in bu korkuları kırdığını ve gururlu, gözüpek tavırlarla kendisine ve herkese örnek olduğunu, güven aşıladığını anlatıyordu.

O zamanın Genel Müfettişi -bugünkü Bölge Valisi- büyük yetkilerle donatılmış yüksek bir devlet memuruydu. **Abidin Özmen**, astığı astık kestiği keстик olmasıyla, insanları hiç yere ölme göndermesiyle ün yaparak, etrafına korku salmış biriydi. Yarattığı terör havası Diyarbakır'da öyle bir korku yaratmış ki, insanlar, **Abidin Özmen**'nin binasının önüne geldiğinde pence-renden kendilerini görmesin diye, ellerinin ve dizlerinin üzerinde sürünerek ya da duvar diplerine sinerek, Bağlar'daki yazlık evlerine geçerlermiş. Zira evinin önünden geçen insanları bile tutuklatıp astırdığı söylenir.

Böylesine terör estirmiş ve herkesin önünde elpençe divan durduğu bir kan dökücüye karşı terzi **Adil Usta**'nın başeğmediğini anlatmıştı **Şemsi Usta**.

Bir gün **Abidin Özmen**, **Adil Usta**'ya bir takım elbise ısmarlar. Çarşamba günü provaya gelmesi gerekirken, şoförü *Tutê Mihemed Adil Usta*'ya gelerek;

"Vali Hazretleri diyor ki, hazırsa müfettişliğe gelsin elbise-min provasını alsın" der.

Adil Usta:

"Ben onun ayağına giderek prova yapmam, istiyorsa kendisi buraya gelir" diye cevap verir.

Tutê Mihemed, Adil Usta'nın bu cevabı üzerine, korkudan bunu Genel Müfettiş'e nasıl söyleyeceğini kara kara düşünür. Sonunda cesaret edemez ve yarıyoldan tekrar Adil Usta'nın yanına döner. Sanki Abidin Özmen'den cevap getirmiş gibi Adil Usta'ya provaya mutlaka gelmesi gerektiğinde ısrar eder.

Adil Usta'dan yine aynı cevabı alır.

"Ben sanatkarım. Onun ayağına giderek prova yapmam."

Şoför *Tutê Mihemed*, çaresiz geri döner ve durumu olduğu gibi Müfettiş Abidin Özmen'e anlatır.

Şemsi Usta olayın bundan sonrasını şöyle anlattı:

"Aynı gün akşam üzeri, Genel Müfettiş Abidin Özmen arabasıyla dükkanın önüne gelip, hiddetle dükkana girdi. Hepimiz çok heyecanlıydık."

Müfettiş, Adil Usta'ya:

"Provamı almanız için oraya gelmenizi söylemiştim. Niçin gelmediniz?" diye sorar.

Adil Usta:

"Ben sanatkarım. Kimsenin provasını almaya gitmek adetim değildir. Elbise diktirmek istiyorsanız, herkes gibi dükkana gelirsiniz, provalarınızı yaparım" diye cevap verir.

Abidin Özmen:

"Siz, benim Müfettiş -i Umumi olduğumu bilmiyor musunuz?" diye caka yapmaya kalkışır.

Adil Usta'nın cevabı yine hazırır:

"Biliyorum; Siz Müfettiş Umumi'siniz. Siz oranın müfettiş -i umumisiyse, ben de kendi dükkanımın müfettişi umumisiyim." Sonra Şemsi Usta'ya dönerek emir verir:

"Oğlum Şemsi, yarın Müfettiş Bey'in kumaşını kendisine verin. Bizim kendisine dikecek elbisemiz yok!"

Bu beklenmeyen tavır karşısında Müfettiş bozulur. Şemsi

Usta, herkesin önünde titrediği adamın dükkandan çıkarken nasıl şaşırıldığını hala aynı keyifle gülererek anlatıyordu.

Müfettiş, bu tavrın öcünü almak için hemen **Adil Usta'nın** evinde ve dükkanında aramalar yaptırıp, tutuklamak için malzeme yaratmaya çalışırsa da, bir şey elde edemez.

Şemsi Usta bunları anlatırken, aklıma benim 1957'de **Silvan Kaymakamı Recai Tosyalı'nın** huzuruna, spor malzemeleri istemek için çıktığımda heyecandan dilimin tutulmasını hatırladım. Bu tür makamların halk üzerinde yarattığı olumsuz atmosferi ve karşı çıkışların anlamını daha iyi anlayabiliyordum.

Böyle sohbet ede ede **Şemsi Usta'yla** **Silvan'a** doğru zevkli bir yolculuk yapmıştık.

Irak'taki olaylar daha devam ediyordu. Tahliye oluşuma hem ailem, hem de arkadaşlar çok sevinmişti. Yanıma gelip gidenler, üzüntülerini bildirenler, geçmiş olsun diyenler çoktu. Gelip gitmeler arasında arkadaşlar, **Silvan'da** sıkıyönetimin halen devam ettiğini söylediklerinde hayret etmiştim. Çünkü her tarafta sıkıyönetim kaldırılmıştı.

"Nasıl olur?" diye sorduğumda ise;

"Vallahi, işte oluyor. Her tarafta kalktığı doğru ama kaymakam burada uygulamaya devam ediyor", cevabını verdiler.

"Bu suçtur!"

"Olabilir."

"Peki, niye üzerine gitmediniz?"

"Biz mi?"

"Elbette ki siz, başka kim olacak?"

"Vallahi, bilmiyoruz ki?"

Gerçekten de, o güne kadar Kaymakamın bu keyfi tutumu karşısında bir Allahın kulu çıkıp da, "Sen ne yapıyorsun Kaymakam Bey, bu hakkı sana kim verdi?" diye sormamıştı. Bu iş canımı bir hayli sıktığı için üzerine gitmeye karar verdim.

Akşam olunca çıkıp Spor Kulübü bahçesinde oturdum. Gençler etrafımda geniş bir çember oluşturmuş, sohbet ediyorduk. Böyle konuşmalara daldığımız bir sıra, bekçiler gelip bizi şöyle bir süzdükten sonra çekip gittiler. Bir süre sonra polislerle

geri döndüler.

"Biz size gece onbirden sonra kahvehanelerin açık olması yasaktır demedik mi?" diye çıkışmaya başladılar.

Kendilerine:

"Ne var, ne istiyorsunuz Beyler? Ne hakla gelip bizi rahatsız ediyorsunuz?" diye sordum.

Bunun üzerine sivil giyimli bir polis:

"Biz memuruz" yanıtını verdi.

Aşırı alkollü olduğundan bu sözleri sendeleyerek söylemişti. Çoğu sarhoştur, ayakta duracak halleri yoktu.

"Memur olabilirsiniz ama yine de bu, sarhoş halinizle gelip bizi rahatsız etme hakkını size vermez. Öyle değil mi, Beyler?"

Biz ne dersek diyelim, adamlar bildiklerini okuyordu.

"Efendim, anlamıyormusunuz; toplantı yapmak yasak! Sizler toplantı yapmakla yasalara karşı geliyorsunuz. Bunu bilmiyor musunuz?"

"Sizce bu memlekette yasa var mı?"

"Var tabii. Yasa olmasa biz de olmazdık."

"O zaman, lütfen yasalara saygılı olun. Hem memur olduğunuzu söylüyor, hem de korumakla görevli olduğunuz yasalara karşı suç işliyorsunuz. Lütfen bizi daha fazla rahatsız etmeden terkedin burayı" dediğimde birşey söylemeden çekip gittiler ama bir süre sonra daha kalabalık bir ekiple geri geldiler.

Hepsi bir ağızdan "Toplantı yapamazsınız" diyorlardı. Bizse, "Yaparız" yanıtını veriyorduk. Bu şekilde bir sonuca varmayacağımızı anlayınca:

"İsterseniz gidip Kaymakam beyle konuşun. Eminim ki o da sizlere, burada bulunmamızın normal bir şey olduğunu söyleyecektir" dedim.

Bu karşı koyuş ve meydan okuyuş, çevredeki insanlarda da kendine güven havası yaratmıştı. İçlerinden bazıları "gidelim-midelim" dediyse de dinleyen olmadı. Genel eğilim birlikte kalıp olacakları göğüslemekten yanaydı. Öyle de yapmış, sonuna kadar beklemiştik. Polisler yeniden gitti, ama bu defa nedense bir daha geri dönmediler. Sanırım daha fazla üstelemeyi uy-

gun görmemişlerdi. Bu olayın çevreye yayılmasıyla birlikte, es-naftada hareketlenme oldu. Dükkanlar açık tutulmaya, insanlar daha bir serbest işlerine gidip gelmeye başladı. Bir yasaklar ağı da böylece bertaraf edilmişti.

YAŞAMAK DİRENMEKTİ

Yaşamak, direnmektir; Her şeyin bir bedeli vardı. Direnmekse en ağır bedeli gerektiriyordu. Sevgide, hoşgörüde, saygıda olduğu gibi, mücadele yolunda da irili ufaklı bedeller ödenecek ilerleniyordu. Bu, insan olmanın bir gereği idi. Susmaların, kabuklara çekilmelerin, "Bana ne" demelerin nelere mal olduğu, sonuçlarıyla ortadaydı.

Silvan'dan Diyarbakır'a geri dönünce, birkaç gün dinlenip yeniden işbaşı yaptım. 12 Mart öncesinden kalan bir yığın borç vardı. Hem bu borçları ödemek, hem de geçimimizi sağlayabilmek için çalışmamız gerekiyordu. Başka seçeneğimiz yoktu. Ekonomik sıkıntılarımız korkunç derecede artmıştı. Bir yandan ekonomik zorlukları aşmaya çalışırken, bir yandan Niyazi Usta'nın hastalığı ile uğraşılıyor ve bir yandan da siyasi çalışmalarımı yürütüyordum.

Ecevit Hükümetinin çıkardığı "Af" üzerine, bir sürü insan özgürlüğüne kavuşmuştu. Ortada gözle görülür bir boşluk vardı. Keşmekeşlikler, kaygılar, rahatsızlıklar, yakınmalar, soluğu emeklilikte, yurtdışlarında almalar, kısır döngüler içinde hap-solmalar; ideolojik çarpıklıklar, çalkantılar birbirini izliyordu. Büyük sıkıntılardan biri de, ideolojik netleşmelerin sağlanmamış olmasıydı.

Kemal Burkey'la Özgürlük Yolu Dergisi'ni çıkarma çabası içine girmiştik. Kafamızda birbirinden güzel ve çekici projeler vardı. Azimle, umutla, içtenlikle doluyduk. TİP'ten de, "Bize katıl" önerisi gelmişti. Onlara, durumumun kötü olduğunu, 12 Mart öncesinden kalma borçlarımın bulunduğunu, Niyazi Usta'nın kansere yakalandığını, ömrünün az olduğunu söyleyerek şimdilik böyle bir çalışmaya hazır olmadığımı söyledim. Ger-

çekten de, maddi bakımdan tam bir çöküntü içindeydik. Ama bunu karşımdakilere anlatabilmem güçtü. Ne dersem diyeyim, onlar ısrar ediyordu.

"Senin mutlaka Parti'de yer alman gerekir. Sen eski mücadele arkadaşımısın, senin gibi değerli ve tecrübeli arkadaşlara ihtiyacımız var. Bizi yalnız bırakamazsın." Hatta daha ileri giderek, "Bize bir imza bile versen yeterlidir. Gerisini biz hallederiz" diyorlardı.

Bu çağrıyla **Nihat Sargın, Şaban Erik, Tarık Ziya Ekinci ve Zeki Kılıç** da tekrarlamışlardı.

Bunun üzerine Ankara'da, **Kemal Burkay** ve diğer arkadaşlarla bir araya geldik. Bir durum değerlendirmesi yaptıktan sonra, **Kemal Burkay** ile Parti'ye katılma kararını verdik. Daha sonra İstanbul'a giderek **Behice Boran** ve **Nihat Sargın**'la görüşüp, sonuçta Partinin kuruluşuna katılmayı kararlaştırdık.

Partinin kuruluşu, 1975 1 Mayıs'ına denk getirilmişti. O gün bütün Kurucular Kurulu İstanbul'da, kurulacak olan partinin Genel Merkez binasında toplandık. Tüzük ve başvuru dilekçesi Kurucular Kurulu'nun imzasına açılmıştı. İmza sırasında **Kemal Burkay**'ın ortalıkta görünmediğini gördüm. Nedense Kemal imzadan vazgeçmiş, bunu bana bildirmeden oradan uzaklaşmayı tercih etmişti. Kurucular Kurulu'na katılarak imzayı attım ve Diyarbakır'a döndüm. Daha sonra İçişleri Bakanlığına dilekçeler verilerek Partinin kuruluşu tescil edildi.

Bundan bir süre önce de, *Berzanî* ve *Talabanî* örgütleri ve Suriye'deki gelişmeler hakkında bilgi toplamak üzere Suriye'ye gittim. Amacım, oradan edindiğim bilgileri Özgürlük Yolu Dergisi'ne aktarmaktı. Her ne kadar gidişim, Kızıltepe'li bazı ağaların taziyet gidişleriyle ilgili idiyse de, esas amacım buydu. Fakat tasarımı gerçekleştirmem mümkün olmamıştı. Suriye hükümetinin halk arasında yarattığı ihbarcılık mekanizması buna engel olmuştu. İhbarcılık mekanizması, Suriye'de korkunç derecede geliştirilmişti. Kimsenin kimseye güveni kalmamıştı. Herkes birbirinin arkasından konuşuyor, herkes herkesi kolayca, ajanlıkla, işbirlikçilikle, komploculukla suçluyordu.

Suriye rejimi, içerideki toplumsal muhalefeti susturmak ve kendi inisiyatifi dışındaki gelişmelerden haberdar olabilmek için geniş bir ispiyonculuk ağı geliştirmişti.

Vatandaşlar birinci sınıf ve ikinci sınıf diye iki kategoriye ayrılmıştı. Birinci sınıf vatandaş kategorisine girenler, şekerin kilosunu 35 kuruşa alırlarken, ikinci sınıf kategorisindekiler, 85 kuruşa; yine birinci kategoridekiler, gazın litresini 45 kuruşa alırken, ikinci kategoridekiler, bunu 90 kuruşa alabiliyordu.

Bu yüzden Suriye'de yaşayan insanlar, ikinci sınıf insan kategorisinden kurtulabilmek düşüncesiyle birbirleriyle adeta yarışıyor, daha fazla göze girebilmek ve toplumda daha geniş bir yer edinebilmek için birbirlerini ihbar ederek, onların acı çekmelerine, işkence görmelerine, mağdur durumlara düşmelerine neden oluyorlardı. Böylece Suriye hükümeti devlete bağlılığın temeline ihbarcılık felsefesini yerleştirmiş bulunuyordu. Sadakatın biricik ölçütü de daha fazla ispiyonculuk olarak değerlendiriliyordu. Bu yüzden, kim daha çok ihbar ederse, o daha çok el üstünde tutuluyordu.

Benim oraya gidiş amacım, yine aynı kaynaklardan öğrenilmişti. Derhal Suriye'yi terk etmem bildirildi. Kimsenin kimseye güveni olmadığı gibi, "O etmeden ben ihbar edeyim" mantığıyla hareket ediliyor, ihbarcılıkta insanlar birbiriyle yarışıyor adeta.

Suriye'de yalnızca iki gece kalabildim. Ama buna rağmen çok şey görmüş ve bir hayli bilgi edinmiştim. Üçüncü gün sınırışı edildim. Oradaki hareketler hakkında daha fazla bilgi edinmem istenmemişti herhalde.

"PARTİZANIN KIZI"

Cezaevindeyken evlilik konusunu da düşünmeye başlamıştım. Bu konuda uzun bir tereddütten sonra evlenmekte karar kıldım. Ailem de bu konuda durmadan beni sıkıştırıyor, "Artık evlenmelisin" diyordu. Ama kiminle ve nasıl bir evlilik...Onlar açısından işin bu yanı yeterince önemli değildi.

Evlenmeye karar verdiğimde, akraba çevresinden biriyle olmasını birinci tercihim olarak almıştım. Bu karara bir dizi faktörü dikkate alarak varmıştım. 12 Mart'ta bir çok arkadaşın evliliği yerle bir olmuştu. Sırf eşlerden birisi cezaevine düşmüş olduğu için nice yüzükler atılmış, her şey bir anda bitti sanılmıştı. Akraba çevresini tercih etmenin en önemli nedenlerinden biri, hiç kuşkusuz ki buydu.

Annemler, zaman zaman, Leyla'dan bahsediyordu. "Leyla'yı sana alalım, iyi kızdır" diyorlardı. Ama aradaki yaş farkından dolayı ne "evet" ne de "hayır" diyebiliyordum.

Leyla'yı, kardeşim Birsen de çok sevmişti. Leyla ile evlenmem için, o da bana durmadan telkinde bulunuyordu. Sonunda annemle kızkardreşim bu konuda beni ikna etmeyi başarmıştı. Kararımı verdiğimde, annem hemen gidip Leyla'yı ailesinden istedi. Onlar da münasip görmüşlerdi. Her şey yirmi gün içinde olmuş bitmiş, düğün gerçekleşmişti.

Leyla ile birbirimize kısa sürede alıştık. Garip ama aramızdaki sevgi bağı da evlilikten sonra oluşmuştu. Birbirimizi tanıdıkça, sevmeye de başlamıştık. Çok akıllı, fedakar, çalışkan, sevecen, uyumlu ve sıcakkanlı bir insandı. Daha 16 yaşında olmasına rağmen, yaşının üstünde bir olgunluğa, ağırbaşlılığa sahipti.

Beni anlıyor, her konuda yanımda olduğunu hissettiriyordu. Kısa sürede şehir yaşamına adapte oldu. Çok rahattı; o yüzden de hiçbir zaman bu yaşamdan sıkıntı duymadı. Ben de, elimden geldiği kadar her şeyimi onunla paylaşmaya çalışıyordum. Her konuda onun düşüncesini alıyor, aktif bir duruma gelebilmesi için elimden gelen tüm çabayı sarfediyordum. İşe, kitaplarla başlamıştık. Ona okuttuğum ilk kitap, *Partizan'ın Kızı* oldu. Bu kitabı okuduğunda çok etkilenmişti. Öğrenme, tanıma ve yaşama isteği ile doluydu.

Sonra oğlumuz Rona oldu. İki çocuğumuz da, çeşitli nedenlerden dolayı ölü doğmuştu. Kızımız Rûken doğduğundaya, ben Diyarbakır zindanında tutsaktım. İçeri düştüğümde Eşim bana sürekli destek oldu, çok sıkıntı çekti. Ama hiçbir za-

man, o kahredici sıkıntılardan yakınmadı, yılmadı, boyun eğmedi. Hep mücadele etti ve her şeye rağmen ayakta kalmayı başardı.

TÜRKEŞ GELİYOR

Sol Kürt ulusal hareketi içindeki sürtüşmelerin gittikçe keskinleştiği bir evreye gelinmişti. Yeni arayış ve yalpalamalar, ayrışma ve birleşmeler daha belirgin bir hal almıştı. MHP ise iyice palazlanmıştı. 12 Mart'ın boşluk ve desteğinden istifade eden faşistler, belli bir örgütlülük oluşturarak; çeşitli bölgelerde de devrimci, demokrat ve yurteverlere karşı saldırılarını arttırmışlardı. Gün geçtikçe, faşist cinayet şebekelerinin saldırıları hızlanıyordu.

Dükkanında olduğum bir gün, baktım, birileri bildiri dağıtıyor. Alıp okuduğumda MHP'lilerin bildirisi olduğunu gördüm. Bildiride, Türkeş'in Diyarbakır'a geleceğinden söz edilerek, halk Türkeş'i karşılamaya çağırılıyordu. Bu MHP'nin, Diyarbakır tarihindeki ilk gövde gösterisi olacaktı. "Bir şeyler yapmalı" diye düşünüyordum. Ama ne yapılması gerektiği konusunda belirgin bir fikrim de yoktu.

İçimde korkunç bir sıkıntı başlamıştı. Sessiz kalınmamalıydı. Kafamda birden fazla plan canlanmaya başlamıştı. Dükkanı Veysi Özbay'a bırakarak dışarı çıktım. Sıkıntıdan adeta serserim gibiydim. Dükkandan çıkarken Veysi'ye: "Eğer biri gelip beni sorarsa, balayına gitti dersin" diye tembihledim.

Dükkandan ayrılınca, doğru eve gittim. Leyla ile henüz yeni evlenmiştik. Herhangi bir işe girişmeden önce onun da düşüncesini almak istiyordum. Kendisinden düşüncesini sordüğümde: "Sen neredeysen, ben de oradayım. Yapmak istediğin her şeyde varım. Beni her zaman ve her yerde yanında bil" dedi.

Bana duyduğu güvenin açık ifadesiydi bu. Sevinmiş ve gurur duymuştum:

Kararımı vermiştim, neye malolursa olsun Türkeş'i Diyarbakır'a sokmayacaktık.

"O zaman hazır ol Leyla, başka bir yere taşınma durumu-

muz olabilir. Sen her olasılığa karşı taşınmaya hazırlıklı ol" diyerek evden ayrıldım.

Yaptığım ilk iş, kahveleri dolaşmak oldu. Amacım, bu işi değişik fraksiyonlardan insanlarla konuşmaktı. O dönem kahvelere yoğun bir rağbet vardı; devrimci tartışmaların birçoğu kahvelerde yapılıyordu. Sol içi çelişkiler keskinleştiği için de kahveler parsellenmiş durumdaydı. Her fraksiyonun düzenli gittiği, etkisi altında bulundurduğu bir kahve vardı. O yüzden, onlarla temas kurmam pek zor değildi. Kısa süre içinde pek çok kişiyle görüşmüştüm.

Görüşmelerde kısa ve kesin konuşuyordum;

"Gidip görüşeceğiniz yerlerle görüşün. Olumlu ya da olumsuz, her halükarda kesin kararınızı bana bildirin. Kararınızı ne kadar erken bildirirseniz, o kadar iyi olur. Çünkü zaman çok dar. Kolları hemen sıvamak, işe koyulmak gerekiyor, yoksa yetiştiremeyiz" diyordum.

Kendi çevremdeki insanlarla konuşup; taksiler tutup, Siverek, Derik, Ergani, Batman, Lice ve Silvan gibi yerlere acele tarafından haber verdim. Bu işler bitince de eve dönüp sloganları hazırlamaya koyulduk.

Sloganların hazırlanışı sırasında birçok örgütten insan hazırıldı. Özellikle de Tıp Fakültesi ve Eğitim Enstitüsü'nden öğrenci arkadaşlar bu işte çok aktif bir rol oynamışlardı. Bu arkadaşların hepsi bir çevredendi.

Sabaha doğru bizim eve akınlar başladı. Haber saldıığımız yerlerden peş peşe yanıtlar geliyordu. Gelen haberler çoğunlukla olumluydu. Örgüt olarak bu işe katılmayanlar bile, katılmaları için taraftarlarını serbest bırakmışlardı. Kimin ne söylediği, ne önerdiği artık netleşmiş bulunuyordu. Gelenlere yeni bir yeri vererek evden ayrıldım.

Belirlenen saatte, ilgili arkadaşların hepsi buluşma yerinde hazır bulunmuşlardı. Toplandığımızda, eylemin programı üzerinde durduk. Ben, gösteri sırasında bazı dini sloganların da atılmasında ısrar ediyordum. Bazı arkadaşlarsa buna karşı çıkıyordu. Tartışma sonunda benim önerim kabul edildi.

Sıra, kitlenin yerleştirileceği yere geldiğinde; benim önerim, kitlenin olası bir durumda kaçmaması için duvar dibine yerleştirilmesi biçiminde oldu. O durumda kitle istese bile kaçamazdı. Açık olan yerdeyse zaten MHP binası bulunuyordu. O yöne doğru gidemeyeceklerine göre, çareyi direnmekte bulacaklardı.

Kitle psikolojisini zaman içinde az da olsa öğrenmiştim. Halkın neden hoşlandığını, nelere tepki duyabileceğini, az çok tahmin ediyor, küçük bir paniğin bile zaman zaman nelere malolabileceğini kestirebiliyordum.

Bir kanışıklığa ve olumsuzluğa meydan vermemek için, her şeyin inceden inceye hesabını yapma çabasıydık. Arkadaşlarla bir araya geldiğimizde; "Şu kadar slogan atılacak; şu kadar mermi sesi gelirse bir şey yapılmayacak, şu kadar gelirse hareket edilecek..." şeklindeki ayrıntıları bile hesaba katmıştık. Beş tane de vurucu tim hazırlamıştık. Bir şey olursa, talimat alır almaz hemen harekete geçeceklerdi bunlar. Her tim, dört, beş ya da altı kişiden oluşuyordu.

Birinci tim, hastahaneye giden yolda; ikincisi Yalova Kırathanesi önünde; üçüncüsü MHP binasının bulunduğu alanda, dördüncüsü, Emirgan Parkı civarında; beşincisi de, Seyrantepe yolu güzargahında görevlendirilmişti. Kısacası; kimin ne iş yapacağı, hangi ekibin hangi köşeyi tutacağı bütün ayrıntılarıyla hesaplanmış, herkes kendi işiyle görevlendirilmişti. Halkın dini inançlarını da dikkate alarak, tekbirlere yönelik dini sloganların atılmasını da önermiştim. Kafamda, hem faşistleri şaşırtmak, hem de bu yöntemle halk kitlesini yanımıza çekmek düşüncesi vardı.

Bu teklifime, Hazırlık Komitesinde bulunan arkadaşların hemen hemen hepsi itiraz etmişti:

"Efendim bunlar gerici sloganlar, sen kalkmış, bizden bu gerici sloganları atmamızı istiyorsun. Bu olmaz! Senin yaptığın düpedüz popülistlik" demeye başladılar.

Bunun üzerine söz alarak:

"Bizim amacımız Türkeş'in burada konuşmasını engellemek değil mi? Ben de bunu yapmam istiyorum; neden itiraz edi-

liyor? Herkes şunu iyice bilsin ki, Türkeş sorunu bizi artık aşmış bulunuyor. Amacımız bunu önlemekse -ki öyle- bırakın, bu sloganlar atılsın. Göreceksiniz oldukça yararı dokunacak bize" dedim.

Arkadaşları kötü kıstırmıştım. Bundan dolayı, dayatmam karşısında fazla direnemeyerek sonunda, "peki" demek zorunda kaldılar.

İlk kez, bu işte o kadar fraksiyon bir araya gelmişti. Özellikle de Diyarbakır'da! Bu, orada bulunan arkadaşların da dikkatini çekmişti; **Mehmet Tanrıkulu** arkadaş da bunu bana açıkça söylemiş, o kadar grubu bir araya getirmeyi başardığım için bana teşekkür etmişti.

Ertesi gün, belirlenen yer ve saatte, gerekli olan parola verildikten sonra harekete geçildi. Herkesin parolaya göre hareket etmesi zorunluydu. Öğrenilir, önlem alınır diye de önceden diğer arkadaşlara söylemedik. Ama yine de polis belli bilgileri edinmeyi başarmış, bizim yerleşmeyi kararlaştırdığımız alan kordon altına almıştı.

Diyarbakır kaynıyordu adeta. Her taraftan akın akın gelenler vardı. Sınav için gelen öğrenciler de çoktu. Kitle, TÖB-DER'in oraya toplanıp dalgalanmaya başlayınca, bir arkadaş yanıma gelerek benim çıkıp kitleye hitap etmemi istedi. Ama ben, "Olmaz" dedim. Bir süre sonra **Muhterem Biçimli** de aynı öneriyle geldi. Israrlar çoğalınca, istemeye istemeye de olsa, konuşma teklifini kabul ettim:

"Arkadaşlar, burada toplanmamızın nedenini biliyorsunuz. Faşist Türkeş, Türkiye çapında, komandolarıyla birtakım hareketlere girişmiş durumda. Üç gün önce Adapazarı'nda gerçekleşen olay da tesadüf değildi. Türkeş'in Adapazarı'ndan hemen sonra Diyarbakır'a gelmek istemesi, bizleri düşündürmeli! Kasıt olduğu açık arkadaşlar. Sorun, Kürt sorunu...Faşist katiller açıkça bize de darbe vurma peşindeler. Ama, bu kez biz onların önüne dikileceğiz, bu canilerin alçakça emellerine ulaşmalarına fırsat vermeyeceğiz. Türkeş, Diyarbakır'a adımını atar atmaz, Kürt halkından öyle bir tokat yemeli ki, bu sesi tüm Dünya duymalı"

Bir yandan konuşuyor, bir yandan da halktaki tepkiyi izli yordum. Halk coşmuştu. Halk çılginlar gibi haykırıyordu. "Zafer Bizimdir" dedikten sonra *Cegerxwîn*'den bir dörtlük okuyarak konuşmamı noktalamdım. Kalabalık, bir bayrağın dalgalanması gibi sağa sola dalgalanmaya, haykırımlarla bütünleşmeye başlamıştı. Bağırmlar, haykırımlar, çığlıklar, "dayê"ler, "hawar"lar birbirini izliyordu. O coşku, o kükreyiş karşısında ben de kendimi tutamamış, gözyaşlarım yanaklarımdan sicim gibi akmıştı.

Tertip Komitesi ile yolu keşife çıktığımız bir sırada bir arkadaşımız koşarak yanımıza gelerek;

"Ağabey, halk harekete geçti; yumruklar havada sloganlar eşliğinde yürümeye başladı. Artık bu insan selini durdurmak mümkün değil.

Koşarak eylem yerine gittiğimizde, ne görelim; binlerce insan tek yumruk ve tek vücut olmuş, yumruklar havaya kalkık bir şekilde hem yürüyor, hem de:

"Kahrolsun faşizm!"

Hemen kortejin önüne geçip, yürüyenlere önderlik etmeye başladık. Artık halkı durdurmanın olanağı kalmamıştı. Kitle harekete geçmiş, adım adım ilerliyor, öfkesini yumruklarında sıkarak göğe doğru savuruyordu. Bir yandan yürüyor, bir yandan da korteji denetim altında tutmaya çalışıyorduk.

MHP ambleminin bulunduğu yere geldiğimizde, polisler etrafımızı sarmaya, bizi çembere almaya başladı. Biz de:

"Devrimci polisler buraya!", *"Polis kardeş buraya!"* sloganlarını atmaya başladık.

Bu sloganlarımız sonunda polis içinde de bir dalgalanma meydana geldi; birbirlerine girmişlerdi. Bir kısmı bize saldırmak istiyor, bir kısmı da onları engellemeye çalışıyordu.

Tam o sırada, bir arkadaş MHP bayrağının asılı bulunduğu surla tırmanıp belinden çıkardığı hançeriyle bayrağın ipini keserek aşağıya attı. Bayrağın aşağıya düşmesiyle, halkın bayrak üzerine yürümesi bir oldu.

Kocaman bayrak, kısa sürede lime lime edildi. Ayakla çiğ-

nemeler, koparılan parçaları yakmak için kibrit çakmalar, tükürmeler birbirine karışmıştı. Denizler gibi dalgalanmaya, kıyıları döğmeye başlamıştı kitlenin o haykırışları. Haykırışlarla inler olmuştu Diyarbakır semaları. Sesler sokaklarda, caddelerde dalga dalga yankılanıyordu.

Askerler gelince, polise karşı uyguladığımız taktiği onlara karşı da uyguladık:

"Asker kardeş buraya!"

"Devrimci askerler buraya!"

"Xelkê me were cem me!"

Biz böyle askerlere yönelik sloganlar atarken, bir albay gelerek:

"Kesin sesinizi ulan! Ne devrimcisi, ne askeri? Devrimci asker de kimmiş!" diye bağırılmaya başladı; Rızgari'den Cemil İnci:

"Hadi oradan *kewşe!*" diyerek albayı yuhaladı.

Cemil'in bu hareketi çok hoşuma gitmişti. Özellikle de zılgıt çekmesi, tek kelimeyle bir harikaydı.

Ancak sonunda, polisler korteji yarmayı başardı. İkiye bölünmüştük. Polis tam orta yere yığnak yapmış, kopan uçların birbiriyle yeniden buluşmasını engellemeye çalışıyordu. Güçleri zayıflatmak için genişçe bir set çekmişlerdi. Biz kopan parçaları birleştirmeye çalışıyorduk. Ortalık anababa gününe dönmüştü.

Arkadan dolanıp Dört Yol'a geldiğimizde silah sesleri duyduk. Bunun üzerine arabaya atlayarak Dilan Sinemasının bulunduğu kavşağa geldik. Çatışma içinde bulunan arkadaşlar gruplara bölünmüş, her grup kendi alanında direnişini sürdürüyordu.

Esnaf da yanımızdaydı. Olanakları ölçüsünde direnişçilere destek olmaya, işlerini kolaylaştırmaya çalışıyorlardı. Herkes bir şeyler kuşanmıştı; kiminin elinde şişe, kimininkinde taş, kimininkinde şiş, kimininkinde sopa, kimininkinde ise demir parçası vardı. Herkes karınca kararınca çatışma çemberinin içinde, onun bir dişlisi gibiydi.

Orduevi kavşağına vardığımızda arkadaşlardan birisi yanımıza gelip çok yaralı ve ölü olduğunu, onun için de acilen hastahaneye gitmem gerektiğini söyledi. "Tamam" diyerek, oradaki

işlerin başına Aydın Hasar'ı bırakıp yola çıktım. Yolda, Kadir... ve Liceli iki gençle, karşılaştık. Üçünün de kafaları kanlar içindeydi. Özellikle de Kadir'inki! Kadir'in durumunu hiç unutamıyorum. Onları öyle görmek beni hem çok üzmüş hem de göğsümü kabartmıştı.

Kadir bana:

"Ağabey, Türkeş geldi mi?" diye sorduğunda:

"Gelmek üzere" dedim ve onları arkadaşların yanına gönderdim.

Onlar gidince de biz hastahaneye doğru yolumuza devam ettik. Hastahaneye gittiğimde herşeyin saat gibi çalıştığını gördüm. Hastahane görevlendirdiğimiz arkadaşlarımız, orada bana ihtiyaç olmadığını söylediler. Ben de orada fazla oyalanmayarak hemen geri döndüm.

Yeniden miting alanına geldiğimizde Elazığ plakalı iki arabanın geldiğini, içinde faşistlerin olduğunu, ama bir şey yapmalarına fırsat vermeden geri püskürttükleri haberi verildi. Elazığ plakalı arabalar bir yerde hedef tahtası olmuştu. Halk, denk getirdiğini yakıyor, tahrip ediyordu.

Türkeş ise alana gelmiş, konuşmadan, polisler tarafından oradan kaçırılmıştı. Önemli noktalara adamlarımızı önceden yerleştirdiğimiz için gelişmelerden hemen haberdar olabiliyorduk. Türkeş'i Vilayete götürdüklerini öğrendim. Bu haber üzerine halk Vilayete doğru harekete geçti. İnsanlar caddelerden sel gibi akıyordu. Engelleri bir bir aşarak adım adım ilerliyorlardı.

Tek yürek, tek yumruk gibi olmuştu Halk yürüyordu kardeşçesine; kol kola, sırt sırta, el ele, yürek yüreğe.. Yürüyordu, ırkçılığı lanetlemek için. Yürüyordu, öfkelerini yumruklarında sıkarak. Yürüyordu, güneş yeleli güzel insanlar. Yürüyordu, adımlarını sıklaştırıp yaz rüzgarlarını yara yara. Yürüyordu sloganları bayraklaştırarak; yalansız, telaşsız, korkusuz, Yorgun yüz ve donuk gözlerdeki o ışıklar birden yanmış; bakışlardaki umutlar mermerleşmiş; bekleyişler sellere, kükreyişlere dönüşmüştü. Yürüyordu, çiçeğin kalbinde filize durabilenler. Yürü-

yordu, bakır renkli gökyüzünün altında coşarak, silkelenerek.

Türkeş, Vilayetten Y.S.E. misafirhanesine kaçırılmıştı. Devlet, uşaklarını saklayacak yer arıyordu. Ama nafile; kısa süre içinde halk bunun da istihbaratını almış bu kez de oraya doğru harekete geçmişti. Durmuyor, durdurulamıyordu o büyük güç. Önüne ne gelirse yakıp yıkıyor, çiğniyor, aşarak ilerliyordu. Birden fazla otomobil ve polis aracı parça parça edilmişti. Türkiye, sonunda Urfa'ya kaçırıldı.

Arkadaşların istekleri üzerine, karargah olarak kullandığımız eve gidip sonucu orada beklemeye başladım. Leyla da evdeydi. Bir yandan gelen bölük-börçük haberleri birleştirmeye çalışıyor, diğer yandan da heyecan ve merakla sonucun nasıl olacağını, bizlere nelere mal olacağını bekliyordum.

Her gelen arkadaşımız bir şey söylüyordu. Ölenler ve yaralılar konusunda gelen bilgiler birbirini tutmuyordu. Ne rakamlar birbirini tutuyor, ne de anlatılan olaylar. Arkadaşın biri 25-30 arasında ölü olduğunu söylüyordu. Aynı arkadaşı, "Gidip kesin haberi getir" diye yeniden hastahaneye gönderdim. "26 ölü varmış" cevabıyla geldi.

Sonunda bu iş için, hastahanede çalışan bir arkadaşı görevlendirdim. O arkadaşın getirdiği bilgiler az da olsa içimi ferahlatmıştı. İki ölü olduğunu, bunlardan birinin asker, diğerinin ise bir çocuk olduğunu, birkaçta yaralının bulunduğunu söyledi. Yaralıların listesini de getirmişti. Liste'de bizim Mesut Baştürk'ün de adı vardı.

Kesin sonucu ise, ancak sabaha karşı alabildik. Bir gün sonra da ölüler defnedildi.

Gösteri bitince, Ankara'ya gittim. Tutuklananlar için de insanlar görevlendirmiş, hatta bu iş için özel bir komite bile kurmuştuk.

Eylem hedefine ulaşmıştı.

TİP ise, Diyarbakır'daki olaylardan hem memnun kalmış, hem de kaygı duymuş görünüyordu. Her zamanki gibi işin ucunun kendilerine kadar dayanacağı düşüncesi onları korkutuyordu.

"SENİN TÜRKÇEN DÜZGÜN DEĞİL!"

TİP'le aramızda esmeye başlayan soğuk rüzgafklar, giderek kasırgaya dönüşmüştü. Birbirimizden gittikçe uzaklaşıyorduk. Parti içinde dönen ayak oyunları, basit manevralar, beni hem tedirgin etmeye hem de güvenimi sarsmaya başlamıştı. Parti İl Başkanı olmama rağmen, bana haber verilmeden yerime adam aramaya dahi kalkışmışlardı.

Bazı arkadaşlar:

"Senin Türkçen düzgün değil, ifade zayıflığı içinde-sin" diyorlardı.

Türkçe'yi iyi bilmediğim sık sık söz konusu ediliyordu. Partiye girmem için yalvaran insanlar, yalvarışlarını ve o dönemdeki söyledikleri sözleri hepten unutmuş görünüyorduk. Türkçe'yi iyi bilmememin bir kusur olarak gösterilmesi, hem TİP adına, hem de devrimci hareket adına düşündürücüydü.

Geçmişte bizim için, "Aybar'a 'İybar' diyenler mi bu memleketeye sosyalizmi getirecekler?" diyenler, gün geldi, kapitalizmin uşaklığını yapmaya soyundular. Birçoğu da mücadele saflarını terkederek soluğu yurtdışında ya da bir dönem küfür ettiklerini sandıkları o kanlı şemsiyeler altında aldılar.

Bu oyunlar üzerine, daha fazla bu pisliklere bulaşmamak için, bir davetiye çıkararak İl Yönetim Kurulu'nu topladım. Düşüncelerimi açıkladıktan sonra da, bir telgrafla Genel Merkez'e istifamı bildirdim. Artık, TİP'le ilişkilerim böylece noktalandı.

NİYAZİ USTA KANSER

Bir yandan siyasi çalışmamı yürütürken, diğēer yandan da Niyazi Usta'nın bakımı ve tedavisi peşinden koşturuyordum. Gittiğimiz her yerden de aşağı yukarı aynı cevap alıyorduk:

"Kanser olmuş, artık daha fazla yaşamaz" deniliyordu.

Sonunda Niyazi Usta'yı yurtdışına götürmeye, bakımını ve tedavisini orada yaptırmaya karar verdik. Çekoslovakya'ya

götürüp, orada tedavi ettirmeyi düşünüyordum.

Daha önce Niyazi Usta yurtduşına gitmiş, kısa süre sonra da geri dönmüştü. Üç ay gün verilmişti. Bu kez ben de onunla birlikte gitmek istiyordum. Ama pasaport sorunum vardı. Pasaportta zorluk çıkartıyorlardı. İşin içine bakanları sokmam da sonucu değiştirmemişti. "Olmaz" deniliyor, başka bir söz söylenmiyordu.

Bunun üzerine, bu işi kendi olanaklarımla halletmeye karar verdim. İstanbul'a gidip orada bazı insanların olanaklarıyla elde ettiğim bir pasaportla uçağa atlayarak Fransa'ya gittim. Oraya iner inmez, Paris'te Kendal Nezan'ın yanına gittim. Kendal evde yoktu. Yanımda hayli eşya vardı. Özel valizimin dışında, hazırlığı yapılan Kürt Kültür Merkezi için götürmüş olduğum keçe, semaver, su ve çay takımı ile folklor kıyafetlerini Kendal'ın kapısına bırakmış, O'nu bekliyordum. O gün hayli sıkıntı çektim. Nihayet gece saat 11'de Kendal geldi ve onunla Bartolino'lara gittik.

Türkiye'yi telefonla arayarak, aceleyle Niyazi Usta'yı Fransa'ya göndermelerini istedim. Hemen gönderdiler.

Fransa'da Bartolino'nun evinde kalıyordum. Niyazi Usta gönderildiğinde oradaydım. Evde olduğum bir sıra arkadaşlardan biri beni telefonla arayarak, Niyazi Usta'nın Fransa'ya geldiğini söylemişti. Havaalanına iner inmez hemen bir hastahane-ye kaldırılmıştı. Dil bilmediğinden hastabakıcıları ve doktorları bir hayli uğraştırmış, bu yüzden bir hayli sıkıntı çekmişti. Yanına gittiğimde saat ikibuçuk falandı. Onu, küfürler eder, bağırır çağırır bir halde buldum.

Beni karşısında görünce:

"Nerede kaldın ulan? Hangi cehennemdeydin şimdiye kadar?" diye bağirmaya başladı.

Onu Fransa'ya yolcu eden arkadaş, bana, hareket saatini bildirmediğinden kendisini havaalanına karşılamaya gidememişim. O yüzden bir hayli zor durumda kalmıştı. Zor bela teskin edebildim.

Hastahane de iki gün kaldı. Bu iki gün içinde bakım ve tedavisiyle ilgilenildi.. Durumumuzu anlattığımız için, para da al-

madılar. Dördüncü günün akşamı, Fransa'dan Prag'a geçtik.

Çekoslovakya'ya giriş çıkışlarımızda pasaportlarımıza damga vurmak istemişlerdi ama biz:

"Biz, T.C. Devletinden geliyoruz. Buraya geldiğimiz bilinmiyor Ülkemizde gerici bir yönetim var. Buraya geldiğimizi öğrenirlerse dönüşte hakkımızda dava açarlar" diyerek pasaportumuza Çekoslovakya demgasını vurmamalarını rica ettik.

Anlayış göstererek pasaportlarımıza damga vurmadılar..

Bir taksiye atlayarak söylenilen otele gittik. Ücretini daha havaalanında ödememize rağmen Niyazi Usta'nın halini görünce otelci bizi kabul etmedi. Otel otel dolaşmaya başladık. Hangi otelin kapısına gitsek, "Boş odamız yok" diyerek bizi başından savıyordu. Araba, Paris Oteli'nin önüne gelip yanaştığında bu kez Niyazi Usta'yı arabada bırakıp, şoförü yanıma alarak içeriye girdim ve iki kişilik oda sordum. İtiraz etmeden bize bir oda verdiler. Otel görevlisi, odayı şoförle benim tuttuğumu sanarak hiç bir zorluk çıkarmadan da oda vermişti.

"ZEMZEME İŞ"

Görevlilerden anahtar aldığımızda, dışarı çıkıp, bu kez Niyazi Usta'yı içeri aldık. Niyazi Usta'yı görünce otel görevlisinin kızarıp bozandığını gördüm, ama iş işten geçtiği için ses çıkarmadım. Yukarıya, odamıza çıkıp dinlenmeye çekildik.

Kamımız zil çalıyordu. Biraz dinlenince bir şeyler yemek, kamımızı doyurmak için kalkıp aşağıya indik. Sabahtan beri ağızımıza lokma koymamıştık. Dil bilmediğimizden, derdimizi anlatmakta zorluk çekiyorduk. Kimse derdimizi anlamıyordu. Daha doğrusu biz anlatamıyorduk. El ve mimik hareketlerim de yeterli olmuyordu. Çareyi mutfığa dalmakta buldum.

Ancak, peşimden yetişen iki kişi beni tutup mutfaktan çıkardı. O halde iken bile el ve mimik hareketlerimle onlara açlığımızı anlatmaya çalışıyordum. Sonunda kadının biri el hareketi ile tavuk işareti yapınca, "Tamam" işaretini verdim. Tavuğu yiyerek, biraz da olsa açlığımızı bastırdık.

İkinci sıkıntıyı, telefon etmek istediğimde yaşadım. Telefon etmem gerekiyordu. Ama derdimi kimseye anlatamadığım için, bana yardımcı olamıyorlardı. Tartışma ve karşılıklı bağrışmalar üzerine sarışın bir bayan yanımıza gelerek, konuşmak amacıyla bildiği dilleri saymaya başlamıştı:

"English?"

"No."

"Fransızca?"

"No."

"Almanca?"

"No."

"Çekçe?"

"No."

"İtalyanca?"

"No."

Kadın peş peşe altı dil saymış, her soruşuna da benim yanıtım "no" olmuştu. Bunun üzerine, "Bu kadar cehalet de olmaz ki!" dercesine yüzüme acayip acayip baktı. Bu bakışlar ve küçümser ifade ağırına gittiğinden karşı atağa geçerek, ben onu soru bombardımanına tuttum.

"Türkçe?"

"No."

"Kürtçe?"

"No"

"Arapça?"

"No."

"Zazaca?"

"No"

"No" deme sırası ondaydı. Ben sordukça, O "No...No" diyordu. Üzerinde anlaştığımız tek ortak sözcük "No" idi. Baktım, benim "no"larım onunkinden az oldu, işin içine annemle babamın isimlerini de katarak;

"Zemzeme iş?"

"No."

"Hilmiye?"

"No."

Altıya altı kalmıştık.

Bu ve benzeri problemlerden sonra nihayet telefon bağlantısını kurmayı başarabildim. Böylece, biraz olsun ferahlamıştık. Meğer, aradığım arkadaş Prag'da evlenmiş, bu nedenle eski adresine pek uğramıyormuş. Bu, bizim Yekta idi. Sonunda O'nunla da bağ kurmayı başardık.

Paris'le telefon görüşmesi yaptığım bir sıra, Yekta kapıdan içeri girdi. Bizi oradan alıp evine götürdü. Meğer, o gün aynı zamanda Prag Gecesi'nin olduğu günmüş. Praglılar bu günü bahar bayramı ve müzik, eğlence gecesi olarak kutluyormuş. Bu geceye biz de gittik. Seyirciler, genellikle "entellektüellerden" oluşuyordu. Hatta değişik ülkelerden diplomatlar ve ileri gelenler de bu geceye katılmışlardı. Söylendiğine göre, o gece için dünyanın her tarafından müzisyenler gelmişti.

Konser salonuna girdiğimizde içeride gördüğüm göz alıcı manzara beni adeta büyülemişti. Dekor, tek kelimeyle enfesti. Konser başlayana kadar salonun içini Yekta'larla birlikte gezdik. Tablolar, çeşitli sanat eserleri salonu süslüyordu. Programın başlama saatine doğru yerlerimize geçip oturduk. Binanın havalandırma sistemi de muazzamdı. Ama buna rağmen, içerisi gereğinden fazla sıcak sayılırdı. O yüzden herkes yelpazelerini çıkarp serinlemeye çalışıyordu.

Binanın heybetli bir görünüşü vardı. Tam bir sanat harikasıydı. Bu ihtişam; estetik güzelliklerle, gözalıcı süsleme ve işlemlerle, insanın dikkatlerini üzerinde toplayan birbirinden cezbedici tablolarla bütünleşmiş ortaya koca bir sanat eseri çıkarılmıştı.

Üst kattaki balkona oturduk. Oradan her taraf daha iyi görünüyordu. Kendimi binanın görünümüne böylesine kaptırdığım bir sırada müzik başladı. Her parçanın bitiminde binbir şevkle eğerimi birbirine vuruyor, çılginlar gibi tempo tutuyordum.

Aslında bu, çalınan müziği anladığımdan değildi. Ben böyle hararetili hararetili alkış tuttuğumda, çevremdeki insanların bana dönüp dönüp saygıyla ve birazda hayranlıkla baktıkla-

rını farkettim. Herhalde onlar da, beni müzik bilgisi derin biri sanmış olmalılar!. Yekta'nın eşi Yanda öyle sanmıştı çünkü.

Konser sonrası eve geldiğimizde gerçeği Yekta ve eşine açıkladığımda gülmekten kırıldılar.

Sabah, Niyazi Usta'yı hastahaneye götürdük. Doktor, Niyazi Usta'nın üç aylık bir ömrünün kaldığını söyledi. Bu haber beni çok etkilemiş, derinden sarsmıştı. Niyazi Usta'yı orada bırakmaya karar verdik. Ama Niyazi Usta'sız geri dönmek bana çok zor geliyordu. O kafayla trene binerek İsveç'e doğru yola çıktım. Karmakarışık duygular içindeydim. Hüzün, tüm ağırlığıyla abanmıştı omuzlarıma. Danimarka'ya geldiğimde, trenden inip feribota bindim. Ancak vizem olmadığından Malmö'den geri çevirdiler. Gerisin geriye Prag'a dönmek zorunda kalmıştım. Bu kez Niyazi Usta'yı da alıp önce Fransa'ya, oradan da Türkiye'ye geldim.

Niyazi Usta'nın durumu canımı çok sıkıyordu. Adamcağının gittikçe eridiğini, dirhem dirhem yok olduğunu görmek benim için dayanılmaz bir şeydi. Sancıları da artmış, artık yürü-yemez bir duruma düşmüştü. İğnelere, haplarla ağrılarındindirmeye çalışıyorduk.

5 Kasım günü acılarına yenik düşerek, yaşama gözlerini kapamıştı benim Niyazi Ustam...

"BEN BÖYLE MANYAKÇA KARARLARIN ALINDIĞI YERDE DURAMAM"

Çekoslovakya'dan döneli bir ay ya olmuş ya olmamıştı. Avukat Ayhan Soysal bize uğradı. Kendisiyle epeyce gerilere giden bir hukukumuz vardı. 12 Mart'ta da birlikteydik. İstanbul'dan Diyarbakır üzerinden Muş'a gidiyormuş. Süleyman Demirkapı ile birlikte geldiler. Süleyman, o dönem henüz stajyer avukatı:

Oturmuş sohbet ediyorduk. Sıra, dört ay sonra, yani sonbaharda yapılacak mahalli seçimlere geldiğinde ben:

"Devrimci bir aday çıkarabilirsek, destekler ve kazandırınız.

Bu potansiyelin Diyarbakır'da olduğuna inanıyorum. Ama aday bulmak zor; teklif ettiklerimiz de kabul etmedi. Nedense, kimse böyle bir işe girmek istemiyor. Kanımca, birçok arkadaşta halka karşı bir güvensizlik var. Bir çoğu da CHP'nin kuyruğuna takılmış durumda. Yazık olacak! Eğer afiş, bildiri ve oy pusulalarını bastırarak param olsaydı bu işe kendim girerdim. Kazanırdım da!... Fakat, maddi olanaklarım elvermiyor" dedim.

Ayhan Soysal, hiç düşünmeden:

"Bu iş için sence ne kadar paraya ihtiyaç var?" diye sordu. "Kırk ile altmış bin civarı" cevabını verdim.

"O kadarsa, bu iş oldu demektir Mehdi. Sana o parayı ben vereceğim. Bu konuda bana güvenebilirsin."

"O zaman, ben de adayım." dedim.

Bu konuşmaya tanık olan stajiyer avukat **Süleyman Demirkapı**, gitmek üzere ayağa kalkmıştı. **Ayhan Soysal:**

"Nereye Süleyman? Bekle beraber çıkalım" dedi. **Süleyman :**

"Çıkacağım. Kusura bakmayın, ben böyle manyakça kararların alındığı bir yerde daha fazla duramam. Hoşça kalın!" yanıtını vererek çekip gitti.

Heyecanlıydım. **Ayhan Soysal**'ı yolcularken ben de dışarı çıktım. Hemen kolları sıvayarak işe koyulmak istiyordum. Bu kararımı gidip, **Emin Yumlu, Emin Ağır, Ali Sımay ve Fereç Çetin** ile konuştum. Bu dört arkadaş, 26 yıllık belediye işçisiydiler, sular idaresinde çalışıyorlardı. Her tarafı kapı kapı bilen insanlardı bunlar. Seçim çalışmalarında bana yardımcı olup olamayacaklarını sorduğumda, "ne demek" diye cevap verdiler. **Emin'e** söylediğimde ayağa kalkarak:

"Bu iş tamam , bu seçimi kazanacağımızdan emin olabilirsiniz. Şimdi siz burada biraz bekleyin, ben bir yere uğrayıp hemen döneceğim."

Emin, aradan biraz zaman geçtiğinde; **Abdullah Özbay, Behçet Ağır, Hüseyin Fereç ve Mahmut Kar'**la birlikte geri döndü.

Oturup kendi aramızda bir seçim programı yaptık. Bu işi

bitirince de kalkıp *Xalê* Ömer'in evine gittik. *Xalê* Ömer, O zaman Cumhuriyet Garajı'nda bekçilik yapıyordu. Bizi içeri alıp, kahve ikram etti. "Hayırdır?" diye sorduğunda, Ali Sımay arkadaşımız konuya girerek, kendisinin bize katılıp katılamayacağını sordu. Kısa bir duraklama geçiren *Xalê* Ömer:

"Ulan Ali, geçen sefer de gelip benden CHP adayı için oy istemiştin, Şimdi ise Mehdi kardeşimizi destekle, diyorsun. Ben hep senin peşinde mi gezeceğim ?" diye sitem etmeye başladı.

Bunun üzerine ben devreye girdim:

"Xalo, iki şeyi birbirinden ayırmak gerekir. Geçmişteki adayların hepsi ağa kökenli ve işbirlikçiydi. Ama ben sizlerden biriyim. Sizin olanla dışınızda bulunanı birbirinden ayırmanız gerekir diye düşünüyorum. Bizler serçeyiz, onlarsa kartal. Serçelerin serçelerle, kartalların da kartallarla arkadaşlık etmesi lazımdır. Bir kuş saflarını terkedip kartallarla arkadaşlık etmeye kalkınca, kaçınılmaz olarak kartalların pençesine düşer. Öyle değil mi *Xalê* Ömer?"

"Belê!"

"Peki, şimdiye kadar, ağa ve beylerin bizleri hiç düşündüğü, sorunlarımızla ilgilendiği, sıkıntılarımıza çözüm getirdiği oldu mu?"

"Na."

"Ama biz onlara oy vermeye, güvenmeye, kaderlerimizi onların ellerine terk etmeye devam ettik."

"Erê."

"Demek ki şimdiye kadar kendimize yanlış temsilci seçmişiz. Bizi koruyacak şemsiye altında yürümemişiz, *Xalo*. Onun için de hiçbir zaman ıslanmaktan kurtulamamışız. Artık, kaderlerimizi bizleri ezen ve sömürenlerle işbirliği yapanlara terk etmekten vazgeçmeliyiz *Xalo*. Yaşamak ve yaşatmak istiyorsak, her şeyden önce kendi saflarımızda uçmayı öğrenmeliyiz. Başka saflarda uçma hayallerinden kendimizi kurtarmalıyız.. Serçeler, serçelerin saflarında uçmalı; bizler de halk olarak, mazlum insanlar olarak halkla beraber yürümeli, kendi yöneticimizi kendimiz seçmeliyiz.

"Söyler misin *Xalo*, şimdiye kadarki belediye başkanlarından memnun musun? Ya da içlerinde beğendiğin, halk için çalışan birisi oldu mu? Söyle *Xalo*, bu insanlar kendi göbek ve keselerini kabartmaktan, gerdan büyütmeekten başka ne iş yaptılar? Hiç! Ben de size hizmet edeceğim demiyorum; demem de. Çünkü ben zaten sizlerdenim..."

Anlattıklarımı büyük bir ilgiyle dinleyen *Xalê Ömer*:

"Allahıma sen doğruyu söylüyorsun Mehdi. Bu işte ben de varım ve sonuna kadar yanındayım" dedi.

Büro tutmamız gerekiyordu. Aklımıza, Bozkurt Oteli'nin bahçe kısmı gelmişti. Sahibi, arkadaşım Abidin Atan'ın ağabeyiydi. Gidip, Mehmet Atan'la konuştuk. O da uygun göerek bu yeri belli bir meblağ karşılığında bize kiraladı.

Ertesi gün Ankara'ya giderek, konuyu "Özgürlük Yolu"ndan arkadaşlara açtım. Ancak, Özgürlük'çü arkadaşlar, adaylığımı uygun görmemişlerdi. Bense kararında ısrar ederek;

"Bu seçimlere girmeliyiz arkadaşlar. Sorun benim aday olup olmamam değil; bu bir mevzi, hareketimizin çıkan, halkımızın yararı nedeniyle mevziden yararlanmalıyız. Bu olanağı kullanmamız gerektiğine inanıyorum. Benim dışımda bir arkadaş da olabilir; benim olmam şart değil." diyerek arkadaşları iknaya çalıştım, ama arkadaşlar, kaybetme korkusuyla böyle bir riske girmek istemiyorlardı.

Onlara:

"Bu konuda ısrarlı olduğum bilinmelidir. Girdiğimizde kazanacağımıza da inanıyorum. Siz halktaki potansiyeli göremiyorsunuz. Ankara'da kalıp, Zafer Çarşısı'nın penceresinden bakarak değerlendirmeler yapmaya, stratejiler çizmeye kalkışırsanız halktaki potansiyeli görmeniz mümkün olamaz. Toplumdaki dalgalanmalardan haberiniz yok; gelişmelerin hem gerisindesiniz hem de bunlardan habersizsiniz. Zafer Çarşısı'nın penceresinden bakarak kurtuluş stratejisi çizilemez arkadaşlar. Artık gerçeklerimizi görmenin zamanı gelmedi mi? Bu daha ne-reye kadar böyle sürecek?!" dediğimde, **Kemal Burkay**:

"Arkadaşlar görüyorsunuz Mehdi adaylıkta ısrarlı. Onun

adaylığını kabul ederiz fakat bir şartla; Mehdi arkadaş bize en az 1500 ile 1700 arasında oy alacağına dair taahhüt vermelidir" dedi.

Bu "taahhüt" sözü, çok tuhafıma gitmişti. Bu, onların nasıl acz içinde ve halktan ne ölçüde kopuk olduklarını gösteriyordu. Senato seçimlerinde de buna benzer bir durum sergilenmişti. Ben o zaman da bağımsız bir aday çıkarma önerisi götürmüştüm, fakat onlar önerimi kabul etmemişlerdi.

Kemal Burkay'ların bu tuhaf önerileri ve komik şartları karşısında bir şey yapamayacağımı iyice anladım. Onlara söz anlatmak, zordu. Onların tuhaf önerilerine, ben de tuhaf bir "evet" yanıtını vererek, kendilerine "taahhüt"te bulundum. İstemeye istemeye adaylığımı kabul etmek zorunda kalmışlardı. Bu görüşmeleri tamamlayıp Diyarbakır'a dönünce, seçim çalışmalarını başlattım.

Seçime, bir partinin listesinden katılmak daha uygundu. TSİP bunu benimseyince, TSİP listesinden aday olduğumu belirten dilekçeyi verdim.

Diyarbakır'daki arkadaşlarımız (Latif Kaya, Aydın Harsar, Mesut Baştürk, Mehmet Yokuş, Orhan Miroğlu, Abidin Atan, Kazım Budak, Yusuf Genç, Hıdır Tek, M. Emin Taş, Mehmet Zezni), adaylık kararımı sevinçle karşılamışlardı. İçlerinde sadece birkaçı tereddütlüydü. Mücadele stratejimizi, dıştan içe doğru bir seyre göre belirlemiştik. İşe kasaba ve köylerden başlayarak, Diyarbakır içine gelmek istiyorduk. Bunun için aşiret mensubu etkili yurtsever kişilere gitmek gerekiyordu.

İlk çıkartmayı da Siirt'in Eruh ilçesine yaparak dostum, Halil Çiftçi'nin yanına gittim. Halil Çiftçi'nin *Botan* aşireti üzerinde ağırlığı büyüktü. Onun aracılığı ile aşiret mensuplarının oyunu almayı hedefliyorduk. Kendisiyle 12 Mart'ta cezaevinde birlikte yatmışlığımız vardı. Oraya vardığımızda, amacımızı açıklayıp, kendisinden bizi desteklemesi ricasında bulundum.

Halil Çiftçi:

"Mehdi, evime kadar gelip benden destek isteyen birini desteklemekten başka bir şey yapamam zaten. Seni destekleyeceğim" dedi.

Aynı yöntemi; Cizre, Nusaybin ve Kızıltepe'de de izledik. Destek sözü aldığımız insanlar içinde, şeyh ve meleler de vardı. Artık adaylığım kamuoyuna yansımış ve tartışılmaya başlamıştı. En çok "devrimci" örgütlerin eleştiri ve tepkilerine hedef olmuşum. Kendilerine danışmadan bu işe girdiğim için bana kızıyorlardı.

Ben de kendilerine:

"Arkadaşlar, ben yurtsever bir aday olarak ortaya çıktım. Destekleyip desteklememek sizin bileceğiniz bir şey. Hiçbir fraksiyonun adamı değilim. Eğer başka bir arkadaşımız çıkıp, 'aday olmak istiyorum' diyorsa, ben çekilmeye, onu desteklemeye hazırım. Ama bu kürsüyü mutlaka kullanmalıyız. Bu olanağı kullanmak bizim hakkımız. Ben yurtseverlerin çıkarı için burayı kullanıp, belediyeyi yurtseverliğin kalesi haline getirmek istiyorum" cevabını veriyordum.

Planımız gereği, sabahtan akşama kadar dolaşıp seçim propagandası yapıyorduk. Gündüzleri ev ev dolaşırken, akşamları da en az bir iki kahvede sohbet düzeyinde toplantılar yapıyorduk. Bu, her gün böyle sürüyor. Bazı aydın kesimler, benim gibi "tahsil görmemiş bir terzi parçası"nı desteklemeyi galiba gururlarına yediremiyor, sessiz kalmayı tercih ediyorlardı. Aslında bu kompleks, birçok devrimci arkadaşımızın kafasında da vardı. Ama onlar, buna kılıflar geçirip hazımsızlıklarını değişik şekillerde dışa vuruyorlardı.

Bütün olup bitenlere rağmen, hergün biraz daha güç kazanıyorduk. Saflarımıza katılmaların sayısı hergün biraz daha çoğalarak artıyordu. Aşiretlerden de toplu katılımlar başlamıştı. Kısa sürede halkımızın ilgi ve desteğini üzerimizde toplamayı başardık.

Tabii sıkıntılarımız çoktu; en başta da mali sıkıntılarla içiçeydik. Dükkanı da bırakmıştım. Çevreden aldığım üç-beş kuruşsa kısa sürede tükendi. İşin kötüsü, artık evde satacak bir şeyimiz de kalmamıştı. Her gün biraz daha içeri giriyorduk. Öyle ki, kira ödeyecek olanağımız bile kalmamıştı.

Bunun üzerine, Aydın Hasar arkadaşı Ankara'ya, Kemal

Burkay'in yanına gönderdim. Kemal'de o zaman bir hayli para vardı. Hiç olmazsa bir beşbin lira alıp getirmesini söyledim. Aydın, Ankara'ya gidip durumu Kemal'e açtığıında, Kemal, parasının olmadığını söyleyerek talebimi geri çevirmişti. O kadarla da kalsa iyi:

"Mehdi boş işlerle uğraşüyor Aydın. Boş bir iş için masraf etmek doğru olmaz. Ona karısı dahi oy vermez" diyerek bir de güvensizlik yaymaya çalışmıştı.

Kemal bu sözleriyle gerçek niyetini böylece ortaya koymuştu.

Baktım, işler gittikçe kötüye, gidiyor, durumu halkıma açmaya, onlardan yardım istemeye, karar verdim. Bir gece kahvede konuşma yaparken bu konuyu gündeme getirerek;

"Hemşehrilerim, sizden yalnızca oy değil, parasal destek de istiyorum. Parasal desteğinize ihtiyacım var" dediğimde, çevremdeki dinleyicilerin etkilendiklerini farkettim.

O günden sonra da halktan destek gelmeye başladı. Gittiğim yerlerde, gizliden gizliye cebime para sokuşturanlar bile oluyordu. Bu çağrım çevreye yayıldığında, geniş bir yankı yapmıştı. İşçi çevrelerinden memur kesimine kadar herkes maddi destek vermeye, kendi aralarında fonlar oluşturmaya başlamış, kendiliğinden yardım komiteleri kurmuşlardı.

İnsanlarımız bunlarla da kalmıyor geceleri sabahlara kadar evimin önünde nöbetleşe bekleyerek beni korumaya da almışlardı. Seçimden bir hafta öncesine kadar bundan haberim yoktu. Bir gece beni eve bırakan iki arkadaşı sabah yine kapının önünde gördüğümde, işin farkına vardım.

"Burada ne yapıyorsunuz?" diye sorduğumda, önce işi saklamaya çalıştılar. Zorlayınca;

"Bazı arkadaşlarla birlikte, kendi aramızda, karşı adaylardan ya da devletten herhangi bir yanlış davranış olabilir düşüncesiyle nöbetleşe her gece sabaha kadar burayı bekliyoruz" cevabını verdiler.

Bu tavırları beni çok duygulandırmıştı.

"Vazgeçin, yapmayın" dememe rağmen, nöbeti seçim so-

nuna kadar sürdürdüler.

Üniversite öğrencisi genç arkadaşların afişlemelerdeki yaratıcılıkları, propaganda çalışmalarına ayrı bir renk ve güç katmıştı. Benim bir fotoğrafımı projeksiyonla 11x6 metre ebadında bir bezin üzerine büyütülerek, altına da "Gelin canlar bir olalım/ Münkire kılıç çalalım/ Kula kulluk yetsin artık" gibi dizeleri yazarak o güne kadar Diyarbakır'da görülmeyen büyüklükte bir poster yapmışlardı. Gece 12'de, böyle hazırlanmış ve üzerinde başka başka dizeler yazılı posterleri büyük binaların duvarlarına astığımızda, o kadar güzel olmuştu ki! Bir bayan avukat arkadaş sloganlardan çok etkilenmiş, sabah büroya gelerek:

"Ben de sizinle birlikteyim" diyerek bize katıldı.

Halkın arasında gördüğümüz desteğin diğer bir nedeni, aşiretler arasındaki yapay çelişmeleri gidermek için doğru bir yöntem izlemiş olmamızdı. Örneğin, Doğu ve Güneydoğu'da zıtlıklarıyla ünlü, Mardin'e bağlı *Omerîyan* aşireti vardır. Bu aşiret *Mahmutkî* ve *Atmankî* diye ikiye ayrılmıştı. Biri yoğurda "beyaz" derse, diğeri mutlaka "kara" diyecek kadar birbirine zıt gidip inatlaşmışlardı. Her iki kol da seçimde bizi destekleme kararı almıştı. Bu, aynı zamanda, *Mahmutkî* ve *Atmankî*'lerin tarihinde ilk defa aynı doğrultuda hareket etmeleriydi. Üstelik, nüfusları da Diyarbakır'da hayli kalabalıktı. Bir süre sonra, rakiplerimiz onları bizden koparmak için bir tarafa giderek:

"Mehdi Zana sizden önce rakiplerimize gidip kendisinin desteklenmesi teklifini götürdü. Sonra da size geldi. Bu demektir ki onları sizden daha üstün tutuyor" diyerek, *Mahmutkî*'leri benden koparmışlardı.

Biz bunu öğrenir öğrenmez, iki tarafın biraraya gelebilecekleri bir evde toplandık. Darılan tarafa, benim iki tarafa da aynı anda bir teklif götürmemin mümkün olmadığını; mutlaka birine daha önce, diğerine de sonra gideceğimi söyledim. İki taraf da ikna oldu.

Bu gibi hassas konularda çalışan çok becerikli arkadaşlarımız vardı. Bu barışmayı sağladıktan sonra Bağlar semtindeki Dört Yol'da, Amed Kırathanesi'nde kalabalık bir kitleyle soh-

bet toplantısı yapıyordum. Konuşmamın kızıştığı bir anda, kıra-
athane kapısından bir ses yükseldi:

"Açılın!. Açılın.. Allahaşkına açılın!.. Bu Mehdi Zana kimdir? Ben de göreyim! Sonra gideceğim.." diyordu.

Ben konuşmamı kesip sesin geldiği yöne baktığımda, arkadaşlar beni göstererek:

"İşte orada!" dediler.

Adam, birden bire:

"Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne hak muhammeden resulallah!" diye kelimeyi şahadet getirdikten sonra, "Tamam babam, ben de seni destekleyeceğim! Bugün iki gündür evde niza var. Oğlum eve gelmiyor; yemek yemiyor. Senin yüzünden hepimiz birbirimize girdik."

"Niye kardeşim, hayrola?" diye sorduğumda;

" İki gün önce oğlum, benden kimi destekleyeceğimi sordu. Ben de Vehbi Dabakoğlu'nu destekleyeceğimi söyledim. Oğlum, 'Baba ne olur, Mehdi Zana'yı destekle, biz onu destekliyoruz' dedi. Ben, 'Olmaz' deyince de, evi terketti. İki gündü eve gelmiyor. Gittim, onu yakaladım. 'Eve gidelim' dedim. O da bana, 'Sen Mehdi Zana'yı destekleyeceğine yemin etmeyinceye kadar eve gelmeyeceğim' diye tutturdu. Ben çaresiz 'destekleyeceğim' diye söz verdikten sonra oğlum eve geldi. Bu akşam da karıma, 'Bu çocukların Mehdi Zana, Mehdi Zana dedikleri adamı destekleyeceğiz dedik, bari gidip nasıl bir adammış göreyim' dedim. İşte bu yüzden geldim. Haydi eyvallah" deyip gitti.

Diyarbakır'da, hemen hemen bütün çocukların beni desteklediği doğrudur. Ve bu durum her yerde konuşuluyordu. Hatta dini çevrelerde, "Çocuklar melaikeler gibidirler; inancı olduğundan, Mehdi Zana'nın hayırlı bir adam olduğunu Alah bu çocukların kalbine yerleştirmiş" söylentileri ortalıkta dolaşıyordu.

Hatta, bu tür konuşmalar öyle bir hal almıştı ki, *Ben ü Sen Camii* imamı, cuma namazında hoparlörden:

"- Ey ümmeti Muhammed, Mehdi Zana bu halk için daha hayırlıdır" diyecek kadar işi ileri götürmüştü.

Bu sıralarda, Demokrat Gazetesi'nde Aşık İhsani, İslam

dininde, ahir zaman yaklaştığında, Hz. Mehdi isminde bir peygamberin geleceğinden bahsedildiğini söyleyerek, "İslamiyet dinine göre, Hz. Mehdi zulme karşıdır. Yani zalimlere karşı mücadele eder, ıslahatı getirir. Diyarbakır'da da Mehdi Zana isminde bir bağımsız belediye başkan adayı çıkmış. O da ağalara ve zulme karşı bayrak açtığına göre, bu, belki de beklenen Mehdi'dir" biçiminde bir yazıyı yayınlamıştı. Aşık İhsani, Diyarbakır'da seçim konuşmaları sırasında da aynı konuyu işlemiş; bunun etkisi de olmuştu.

Halk arasında, İslamiyetin kuruluş döneminden zulme karşı olan yönlerini öne çıkararak yaptığım vurgulamalar sıcak karşılanıyordu. Seçim çalışmalarımızın son zamanlarında yorgunluktan bel ağrılarım artmış bu yüzden baston kullanmak zorunda kalmıştım. Beni bastonla gören seçmenler:

"Geçmiş olsun, ne oldu?" diye sorduklarında,

"Sağolun, hiçbir şey yok" diyordum ve "Biliyorsunuz, Hz. Musa Firavunlara karşı mücadele ederken asasıyla dolaşırdı. Ben de zalimlere ve onların yerli uşaklarına karşı mücadele ettiğime göre, bu da benim asamdır" diye espri yapıyordum.

Halkın bizi sahiplenmesinden ne kadar bahsetsem azdır. Bunu yaşamak ve duymak; çok anlamlı, coşku verici bir şeydi. Maddi gücümüzün olmadığını belirttiğimizde, diğer adayların tersine, kendiliğinden yardıma koşan halkın her kesisimi kendine göre, elinden ne geliyorsa esirgemiyordu. Lokanta sahipleri, çaycılar, dolmuşçular bile, "Bizim de katkımız olsun" diyerek para almıyor ve bunu büyük bir içtenlikle yapıyorlardı.

Bir gün Büyük Postahane'den İstanbul, Nusaybin ve Cizre'ye telefon açmıştım. Görüşme ücretimi sorduğum bayan memure:

"Hesabınız bu kez de bizden olsun" dedi. Ben, "Olmaz" falan diye kabul etmek istemediysem de ısrar ederek;

"Ne olur; bu seçiminize bizim de katkımız olsun" diyerek telefon ücretini almadılar ve oradaki arkadaşlara dönerek:

"Arkadaşlar, PTT de bize katıldığına göre, size müjdem, bu iş tamamdır" diye espri yaptım.

Memure hanımın o davranışı beni çok duygulandırmıştı.

Halkımızın gösterdiği bu dayanışma ve paylaşım örneği, şevkimizi daha çok artırıyor, kamçılıyor, bizi daha çok ısrarlı davranmaya itiyor, yükümüzün hafiflemesine neden oluyordu.

İşçi kesiminden arkadaşlar, nerede nasıl konuşacağım, hangi semtte nasıl davranmamız gerektiği konusunda yol gösteriyorlardı. Çünkü kapı kapı, ev ev bütün halkı tanıyorlar; her bölgenin ihtiyacını, özlemlerini, yapısını biliyorlardı. Onların yol göstericiliği, halkla diyalog kurmamıza, onları yakından tanıyıp ilişki kurmamıza büyük kolaylık sağlıyordu.

Öğrenciler; bildiri, afiş, flama hazırlama, bunların dağıtılması, kahvehane toplantılarının organize edilmesi işlerini omuzlayıp götürüyorlardı. Aydın kesimi; ilişkiler, propaganda çalışmalarının örgütlendirilmesi ve yapılması işleriyle uğraşıyordu. Esnaf ise; bize istihbarat sağlamakla katkıda bulunuyordu.

Yaşadığımız her yeni gün, giriştiğimiz her yeni iş, bizler için bir birikim, deney ve bilgi edinme kaynağı oluyordu. Zaman içinde belki çok şey kaybetmiştik. Ama kazandığımız şeyler hiç de az değildi. Her şeyden önce kendi gerçeğimizi tanımış, eksikliklerimizin neler olduğunu zamanla görebilmıştık. En büyük zorlukların bile özel bir yanı olduğunu, en büyük kayıplarda bile, yine de kazanılan bir şevler olabileceğini yaşamıştık.

"ARKADAŞLAR SİZ BURADA HİÇ SOVYET ASKERİ GÖRDÜNÜZ MÜ?"

Bir gün işçi arkadaşlar gelip, Bağlar'da oturan bir müteahhidin bizi desteklediğini, ancak kendisiyle görüşmediğimiz için bir gurur meselesi yapıp bunu açıkça söylemediğini, yazıhanesine giderek bunun için kendisini onure etmem gerektiğini söylediler. Ben de işçilerin bu isteklerini yerine getirmek için hemen bir randevu isteyerek aynı günün akşamı oraya gittim. Oraya vardığımızda, yazıhanede müteahhidin dışında beş tane genç de vardı. Müteahhidle tokalaşmamız bitince, dönüp gençlerin ellerini de sıkmak istedim, ancak gençlerden birisi elini uzatmayarak;

"Mehdi Zana, ben sana el vermem. Benim sana sıkıracak

elim yok. Çünkü sen Kürt halkını inkar eden, kendi milletine sırt çeviren bir insansın! Ben, kendi halkını inkar eden bir insanın elini sıkmam!" dedi.

Çok bozulmuştum, fakat durumu kurtarmak için işi pişkinliğe vermeyi tercih ederek sordum;

"Gerçekten beni iyi tanıyor musun?"

"Evet."

Bu kişi, yanına gittiğimiz müteahhidin kardeşi idi. Müteahhid de kardeşine çıktı. Terbiyesizlik ettiğini söyledi. Ama ben araya girerek daha fazla sürtüşme çıkmasını önledim. Kendisini ikna etme çabam fayda etmeyince, oradan ayrıldım. Diğer dört genç ise bize katılmış, bizimle çalışmak istediklerini söylemişlerdi. Tekliflerini sevinerek kabul ederek, hep birlikte seçim bürosuna gittik. Yakama yapışan o gençse orada kalmıştı. Meğer, kendisi aynı zamanda DIYOD'un da başkanıymış.

Buna benzer bir olayla, Dicle Mahallesi'nde karşılaşmıştık. Akşam konuşmalarından birini yapmak için Dicle Mahallesi'ne gittiğimizde HY'dan dört kişi oradaydı. İki bayan ve iki erkekteler. Oraya kasıtlı geldiklerini az çok tahmin ettiğim için, hır çıkartacaklar diye dizlerimin bağı çözülmüştü. Arkadaşlarımdan, o mahallede oturan Hüseyin:

"Ağabey, bu arkadaşlar da devrimcidir." dedi.

Ben de:

"Evet, tanıyorum; bu arkadaşlarımız da devrimcidirler" Ama düşünce farklılığımızdan dolayı kendileri bana karşıdılar; pek anlaşıyoruz. Aynı düşündüğümüz ve farklı yapılanmalara sahip olduğumuz için de ayrı ayrı yürüyoruz. Lakin, yine de dost sayılırız. Sizce de öyle değil mi Nazım - Nazım bu dört kişiden biriydi- arkadaş?" dediğimde, Nazım:

"Evet, evet" cevabını vermişti.

Nazım ve arkadaşlarının o mahallede oldukça etkileri vardı. Bu nedenle, o gece orada seçim propagandasını yapmaktan vazgeçip, dikkati aramızdaki çizgi farkı üzerinde yoğunlaştırıp tartışma başlattım. Hakemliğimizi oradaki halktan insanlar yapıyordu.

Muhataplarım benden önce konuştular. Dogmaları ezberle-
menin ötesinde bir formasyonları yoktu. Kendilerince tartışma-
yı oldukça düzeyli başlatmış, konuları "bilgiççe" bir üslupla an-
latmaya koyulmuşlardı. Kavramlardan, kategorilerden
sözediyorlardı. "Sosyal emperyalizm", "Sovyet işgali" vb. konu-
lardan da uzun uzun söz ettiler. Ama halk onların anlattıkların-
dan hiçbir şey anlamıyordu.

Sıra bana geldiğinde:

"Arkadaşlar, siz burada hiç Sovyet askeri gördünüz mü?"
diye söze başladım. Halk, bu soruma:

"Yook!" cevabını verdi.

Bunun üzerine yeni sorulara geçtim:

"Suyunuz var mı?"

"Yok!"

"Kanalizasyonunuz?"

"Yok!"

"Yolunuz; parke taşı, asfaltınız?"

"Hayır!"

"Yıllardır bizi kim yönetiyor; Sovyetler mi, yoksa TC. ve
onun uzantıları mı?

"Devlet ve onun adamları."

"Peki, şimdiye kadar hiçbir hizmetinizde bulundular mı?"

"Yook!"

"Demek ki, düşmanımız içimizde?"

"Evet!"

Ben ne diyorsam, oradaki topluluk koro halinde olumlu ya
da olumsuz bir şekilde yanıt veriyordu.

"Bu Rus askeri de nereden çıktı arkadaşlar; bizim sorunla-
rımızın Sovyet askerleriyle ilişkisi ne? Yok 'Sovyet askerleri şu-
rayı işgal etmiş, burayı işgal etmiş.' Bu bizim durumumuzu ne
hafifletiyor ne de daha ağırlaştırıyor. Biz buradakine bakalım.
Bu arkadaşlarımız; kendi sorunlarımız dağ gibi karşımızda du-
rurken, niye bu kadar Sovyet sorunuyla ilgileniyor, bu soruna
daha ağırlık veriyorlar?" dediğimde toplulukta büyük bir dalga-
lanma olmuştu.

Neredeyse, tartıştığımız arkadaşlara saldıracaklardı. Bunun için araya girip yatıştırmak zorunda kaldık.

Söz konusu arkadaşlar, bu yenilgilerinin kızgınlığıyla gidip o gece, *Ben ü Sen* mahallesinin karşısındaki Sur duvarına, büyük harflerle: "*Mehdi Zana Chaş!*" yazmışlardı.

Sabah bunun haberini alır almaz, kalkıp oraya gittik. Mahalle girişinde onlardan iki kişiyle karşılaştık. Bir kız bir erkektiler. Yazdıkları yazı da, kendileriyle karşılaştığımız yerin tam karşısında duruyordu.

İçlerinden erkek olana:

"Bak, burada 'chaş' yazılı. Yanlış yazmışsınız. Doğrusu 'chaş' değil 'caş'dır. Bana haber verseydiniz size doğrusunu yazabilecek adam verirdim. Boş şeylerle uğraşıyorsunuz arkadaşım... Kendinize daha güzel uğraşlar bulun. Bu tür küfürler hiç kimseye bir şey kazandırmaz. Gereksiz yere zaman ve emek sarf ediyorsunuz. İnsanlarımız iyi şeylere layıktır. Gelin hep beraber, dostça, iyi şeyleri gerçekleştirmenin mücadelesini verelim" dedim.

Sessiz kalmayı tercih etmişlerdi. Bu, yapılan yanıtın utanç verici sessizliği idi. Peki, ya o yanlışlardan arınmak?.. Ancak o konuda yeterli çabanın gösterildiği düşüncesinde değildim.

Beni hainlikle suçlayanların, 12 Eylül'de iş daha da ciddileştiğinde ne yaptıkları ve şu anda nerede oldukları ise bu gibi marazi anlayışların akıbeti bakımından bir hayli öğretici bir deney oluşturmaktadır. Konuşmalar, geziler, propagandalar kesintisiz ve artan bir verimlilikle sürmeye devam ediyordu. Her gün bir başka semtte, bir başka mahalledeydik. Kimsenin zorluklarından yıldıdığı, baskılar karşısında gerilediği yoktu. Çok iyi ve dinamik bir ekip oluşturmuştuk. Bu, gücümüzü artırıyordu. Ekibimin birçoğu işçi ve halk kökenli insanlardan oluşuyordu. Hemen hemen her kesimden destek görüyorduk. Dicle Üniversitesi'ndeki öğrenci arkadaşların gösterdikleri özveri ise, örnek gösterilecek nitelikteydi. Herkes, karınca kararınca, mücadeleye omuz vermeye çabalıyordu.

Halkımızın sevgi ve sempatisini kazanmayı başarmıştık.

Bizi kalplerine yerleştirmişlerdi. Bu da, karşımızdaki güçlerde büyük rahatsızlık ve hazımsızlık yaratıyordu. Bizi altetmek, tabir yerindeyse, bir kaşık suda boğmak için ellerinden geleni ardlarına koymuyorlardı.

Kazanmamamız, için ne planlar yapılıyordu, ne planlar. Akıl almaz ayak oyunlarına, sahtekarlıklara, yalan ve ikiyüzlülüklerle sıkça tanık oluyorduk. Bunların başını çekenlerden biri de dönemin CHP'si ve onun başında bulunanlardı. Kazanma şansım arttıkça, olasılıkları da dikkate alarak, halkımı çeşitli konularda uyanık tutmaya çalışıyordum. Konuşmalarımdan birini başlı başına bu konulara ayırarak şöyle demiştim:

"Hemşehrilerim; benim niteliğimi, kim olduğumu, neden seçilmek istediğimi, seçilince neler yapmayı hedeflediğimi, kimleri yanıma alıp, kimlere karşı mücadele edeceğimi biliyorsunuz. Çünkü, her fırsatta bunları, sizlere dilimin döndüğü kadar anlatmaya özen gösteriyorum. Bugün de aynı şeyleri bir kez daha tekrarlıyorum.

Sizleri iliklerinize kadar sömüren bu haramzadeler, sizlere para ve çeşitli eşyalar dağıtarak, yeminler ettirerek oylarınızı isteyebilirler. Böyle bir durum olursa -ki olacağından eminim- paralarını alın, yemin de edin ama oylarınızı o sürüngenlere asla vermeyin. Bunun günahı varsa benim boynuma olsun. Yok! Olamaz da, çünkü o mallar ve paralar zaten sizindir. Alınteriniz, el emeğiniz, göz nurunuz. İnsanın kendi malını alması neden günah olsun?!"

Bu ve benzeri konuşmalarım, işbirlikçileri müthiş derecede rahatsız ediyordu. Kulaklarımıza neler gelmiyordu neler. İşbirlikçiler tam bir çıkmaz içerisindeydiler. Bizden rahatsızlardı, ancak bir şey de yapamıyorlardı. Halkı bizlerden uzaklaştırmayı istiyorlardı ama bunu başaramıyorlardı.

Seçim Bürosunda olduğumuz birgün, R.A. isimli bir ağa büroya gelerek, büyük bir yanlış yapmışım gibi yakama yapışip:

"Mehdi, sen halka, 'Yemin edin, lakin oyunuzu vermeyin' diyorsun. Bu yaptığın, halkı günaha sokmak değil mi? Böyle bir şey dürüstlüğe, haysiyete sığar mı? Sen, 'şeyh' ailesinden bir in-

sansın, böyle bir şeyi kendine nasıl yakıştıyorsun Mehdi?" demişti.

Ben de kendisine:

"Babanın nasıl toprak ağası olduğunu hiç düşündün mü? Üç köyünüz var, köylüleri köle gibi çalıştırıyorsunuz. Bunları bilmediğimi ve sizleri tanımadığımı mı sanıyorsun? Bu toprakları nasıl sahiplendiğinizi de az çok iyi biliyorum. Bunu bildiğim için de halka, 'paralarını alın, ancak oylarınızı vermeyin' diyorum. Halk kendi parasını aldığına göre, bunun bir günahı olmaz, öyle değil mi? Söyleyin lütfen, yıllardır sömürdüğünüz, sırtlarından servet üstüne servetler edindiğiniz bu halkın yararına şimdiye kadar ne yaptınız? O zaman bırakın biraz da bizler sizleri sömürelim. Bir söz üzerine niye hemen bu kadar paniğe kapıldınız?" dediğimde, ağa kıpkırmızı kesilmiş, etrafımızı saran arkadaşlarsa gülmeye başlamışlardı.

R. Ağa fena halde bozulmuştu. Belli etmemek için acı bir tebessümle işi geçiştirme çabasındaydı.. Söyleyecek ve yapacak bir şeyi kalmadığından çekip gitmek zorunda kaldı.

Günler, benzeri çalkantılar içinde akıp gidiyordu. Elimizden geldiği kadar çalışmalarımızın ivmesini yükseltmeye, her yere ulaşmaya, halkla kalıcı ve köklü bağlar kurmaya, zorlukları aşmaya, çevremizi mümkün olduğunca genişletmeye, derinleştirmeye ve daha duyarlı kılmaya çalışıyorduk.

"BABAMIN SANA ÇOK SELAMI VAR"

Seçim bürosunda arkadaşlarla oturmuş, konuşuyorduk. O ara, Şeyh Güzel'in oğlu Bahattin ve birkaç kişi kapıdan içeriye girdi. Hoşbeş edip oturması için kendisine yer gösterdik. Bahattin oturmuştu, ama hiç rahat görünmüyordu. Durup durup, "Babanın sana çok selamları var" diyordu. O böyle söyledikçe, ben de her seferinde kendisine, "Aleykümselam" karşılığını veriyordum. Bu bir müddet böyle sürdü; üzerine gittiğimde de sonunda dilinin altındaki baklayı çıkarmak zorunda kaldı.

"Babam, senin çok mübarek bir adam olduğunu söylüyor...

Peygamber efendimizi rüyasında görmüş, Peygamber efendimiz senin için babama, 'Mehdi Zana çok mübarek bir adamdır, ben onu çok seviyorum. Ancak, bu halk henüz onu anlayacak, değerini verebilecek düzeyde değil. Bu yüzden Mehdi'nin seçime girmesi iyi olmadı, kazanamaz çünkü. Kazanmasa çok üzülürüm. O da üzülür. Benim üzülmem önemli değil, ama onun üzülmemesi beni kahreder!' demiş. Babam, bunun için beni senin yanına gönderdi. 'Gidip Mehdi'ye bunları anlat' dedi."

Oyun ortadaydı. Bahattin ve babasının neyin peşinde olduklarını hemen anlamıştım. Beni diğer yollardan alt edemedikleri için, bu kez dini kullanarak caydırmak istiyorlardı. Bahattin bunları söylediğinde, o an, büroda bu tür şeylere değer veren insanlar da vardı. Onun, tam da böyle bir saati seçmesi ise herhalde tesadüfi değildi. Bir an için de olsa bocalamıştım. Ne söyleyeceğimi düşünürken, birden aklıma karşı bir taktik geldi. Önce babasının rüyayı ne zaman gördüğünü sordum, O da, "Dün değil, evvelsi gece" cevabını verdi. Bu beni rahatlatmıştı:

"Evvelki gece dediniz, değil mi?"

"Evet."

"Peygamber efendimizi dün gece de ben gördüm. Çok neşeliydi. Peygamber efendimiz; 'Oğlum Mehdi yolun açık olsun. Sakın kararından vazgeçme, devam et; kazanacaksın. Seni destekleyeceğim ve senin için Allaha dua edeceğim dedi. Demek kararını değiştirmiş.. Döne döne, 'Yoluna devam et oğlum, sen bu halk için gereklisin, seçilmen lazım' diyordu. O'nu nasıl kırarım ben?. Babana selam ve saygılarımı söyle ve bu durumu kendisine ilet. Lütfen, beni mazur görsün. Bu durumda Peygamber efendimizi kırmam mümkün olamaz. O da benim yoluma devam etmemde ısrarlı çünkü" dediğimde, şaşkınlık sırası Bahattin ve beraberindekilere gelmişti.

Ne yapacaklarını, ne diyeceklerini şaşırıp, elleri ayakları birbirine karışmıştı. Sonunda, hiçbir şey söyleyemeden çekip gitmek zorunda kaldılar.

Şeyh Güzel'in, beni sevdiği ve düşündüğü söylenemezdi. Kendisiyle en ufak bir hukukumuz da hiç yoktu. İşbirliğinin te-

kiydi. Bu yüzden ne o beni severdi, ne de ben onu. Beni zor durumda bırakmak için bu defa, onu devreye sokmuşlardı; Şeyh Güzel'in halkın gözünde manevi bir değeri olduğu için, onun bu avantajını bana karşı kullanmak istemişlerdi.

Şeyh Güzel'in avantajı, halkça tanınmasının yanı sıra, kendisinin Tanrının sevdiği kullarından biri olarak bilinmesiydi. Şifa amacıyla bir sürü insan ona başvuruyor; yığınla çaresiz, bilinçsiz insan ondan medet umuyordu. Batıl inanışların yoğun bir şekilde yaşanmasından dolayı, bir sürü insan onun küfürleriyle, el sürmeleriyle, efsunlarıyla, tükürükleriyle iyileşeceğini sanıyordu. Hatta öyle ki, bazen insanlar:

"Şeyhim, başım çok ağıyor; ağzıma bir tükürüver de geçsin şu ağrı" diyordu.

O da: "Aç bakalım ağzını" der ve karşısındakinin ağzına o pis ve mikrop dolu tükürüğünü bırakırdı. Ağzılarına tükürülenler, bir ilaç içmiş gibi zevkle yutkunur, o mikrop dolu tükürüğün kendilerini iyileştireceğine inanırlardı.

Şeyh Güzel olayı arasından bir hafta ya geçmiş ya da geçmemişti ki, bu kez Alipaşa Mahallesi'nde bir Hacı, çıkıp geldi.

"Dün gece Allaha secde ettim. Evime beş aday gelmişti. Dedim ki, 'Yarabbi, ben bu beş adaydan hiçbirine şimdiye kadar destekleme sözü vermedim. Birine söz versem diğerinin darıcağını düşündüm, ama içlerinden birini de desteklemem gerekiyor. Bana bir yol göster, ben şimdi hangisini destekliyeyim?' diyerek yattım uyudum.

"Rabbimiz düşüme girerek; Mehdi Zana halk için daha yararlıdır, Onu mutlaka destekleyin buyurdu. Bundan böyle, ben de artık Mehdi Zana'yı destekleyeceğim. Allahını seven herkesin de böyle yapması gerekir" dedi

Halkın en ufak sorunlarına koşuyorduk. Halk arasında iyi bir bağ oluşturduğumuz için, nerede ne zaman ne oluyor hemen haberdar ediliyor, ona göre ne gerekiyorsa hemen anında yapıyorduk.

Diyelim, halktan birimi öldü; biz herkesten önce oradaydık. Ya da birimi hastalandı; yine "Hızır Servis" gibi oraya damlıyorduk.

Bir seferinde, birinin "Öldü" haberini almış, onun üzerine de mezarlığa koşarak, herkesten önce mezarı biz kazmak istemiştik. Daha mezarlığa yeni gitmiştik ki, arkamızdan bir arkadaşın bize doğru koşarak geldiğini gördük. Yanımıza geldiğinde

"Ağabey biz yanlış istihbarat almışız; adam ölmemiş! dedi

Bunun üzerine birbirimize bakıp, kasıla kasıla gülmüştük. Seçim heyecanı ve 'bir adım önde olayım' zihniyeti bazen bu tür komik durumlara düşmemizi de beraberinde getirebiliyordu.

Konuşmalarımı Kürtçe ve Türkçe yapıyordum. Kürtçe konuşmam çok etkili oluyordu. Ofis ve Bağlar semti ayırımındaki demiryolunun köşesinde bulunan kahvede yaptığım Kürtçe konuşmamdan sonra, aynı gece Bağlar'da İskan Evleri'ndeki kırathanede yine Kürtçe konuştum. Kahve tıklım tıklım dolmuştu. Kahvede yer kalmadığından, kalabalık dışarı taşmıştı. Çoğunluğu kadınlar oluşturuyordu. Konuşmamın en hararetli bölümünde Mehmet Kar isminde bir işçi, aniden:

"Ümmeti Muhammed" diye bağırdı. Hepimiz yerimizde donmuştuk. Beni göstererek:

"Bu adam var ya! Benim ölüm döşeğindeki karıma kanını vererek kurtardı!" dedi. Bu da oradakilerin bir anda benden yana tutum almalarına yetmişti.

Tilili ve çığlıklar, bize sarılmalar... Ordan ayrıldığımızda, arabalarımızı öpmeye varacak kadar hararetli ve sıcak bir biçimde uğurlandık.

Söylenen doğrudu, Mehmet'in hanımı doğum yapmak için hastahanedeyken ben bir şişe kan vermiştim. Hepsi bundan ibaretti. Ama Mehmet için bununla ben karısını ölümden kurtarmıştım.

Ofis'te Kürtçe konuştuğum kahveye ertesi akşam rakiplerimden, bağımsız aday Vehbi Dabakoğlu da gidip konuşma yapmak istemişti. Kahvede oturanlar kalkmış, dinlememek için dışarı çıkmışlar. **Vehbi Dabakoğlu:**

"*Hevalno, neçin!.. Ez ji we re çend pirsan bêjim. Min go-darê bikin. Dîsa, hun raya xwe nedin min*" (*) demişti.

(*) Gitmeyin arkadaşlar. Ben size bir kaç laf edeyim. Beni dinleyin ,yine de oyunuzu vermiyorsanız vermeyin)

Oysa ne gariptir ki, aynı kişi; eskiden belediye başkanlığı döneminde, belediye zabıta memurlarını görevlendirerek çarşı ve pazarlarda Kürtçe konuşan Kürt vatandaşlarımdan kelime başı beş kuruş ceza aldirtmişti. Bizim halkımızla Kürtçe konuşmamızın yarattığı heyecan, onu da ihanet ettiği anadilini konuşmaya mecbur bırakmıştı.

"CHP ADAYI İNEK DE OLSA DESTEKLEYECEĞİZ"

Seçim çalışmaları sırasındaki ilginçliklerden bir tanesini de İGD Genel Sekreteri sergilemişti. Yaptığı şey, ilginçlikten de öte, düşündürücüydü. TKP olarak CHP'yi destekleme kararı almışlardı. Tabanlarındaki bir kısım arkadaş ise beni destekleme eğilimindeydi. Kendisi, yaptıkları toplantıda bu konu ortaya atıldığında, "CHP adayı inek de olsa destekleyeceğiz" demişti.

TİP'le DDKD ise seçimin sonuna doğru aday çıkarıp sürpriz yaptılar. DDKD'nin adayı Yahya Mehmetoğlu'ydü. Bu da beni son derece üzmüştü. Ama yapacağımız bir şey yoktu. İkimiz de aynı kitleye hitap ediyorduk. Bu, güçlerimizin bölünmesi demektir. Yahya Mehmetoğlu adaylığını açıklayınca, TİP-DDKD, yanımızdaki Licelileri bizden koparmak için toplantılar yapıp Liceliliği öne çıkarmaya çalışıyorlardı. "Liceliler" adı altında düzenlenen toplantıda, bir arkadaş çıkıp şunları konuşmuştu:

"Arkadaşlar, biliyorsunuz, Yahya hemşehrimizdir. Bizler Liceliler olarak, aramızda düşünce ayrımı gözetmeksizin, hemşehrimizi desteklemeli, oylarımızı O'nda bütünleştirmeliyiz. Zaten başka türlü de bizim örf ve adetlerimizle bağdaşmaz. Kendi hemşehrimiz dururken başkasına neden oy verelim!?"

Söz konusu toplantıya katılan Y.A. isimli avukat arkadaş, bu yaklaşıma karşı çıkmıştı. Bizi direkt destekleyen KDP ile KUK'tu. Her iki örgüt de bizi kayıtsız şartsız desteklemiş, bu desteklerini seçim sonrasında da sürdürmüşlerdi. Hatta KUK desteğini daha da ileriye götürerek, silahlı militanlarıyla korunmamı da üstlenmek istemişti.

Seçime 15-20 gün kala Özgürlük Yolu'ndan bir arkadaş yanıma gelerek Diyarbakır'da bir miting yapmak istediklerini söyledi. Mitingin niçin yapıldığını sorduğumda da, "İşsizlik ve pahalılığı protesto" etmek için cevabını verdi.

"Ortada fol yok, yumurta yok, şimdi durup dururken, bu nereden çıktı? Üstelik seçim arifesindeyiz; herkes yorgun. Ayrıca, bu ortam ve koşullarda öyle bir mitinge gerek de yok" demem arkadaşı ikna etmeye yeterli olmadı.

Durmadan bazı arkadaşların isimlerini veriyor, onların bu mitingin mutlaka yapılmasını istediklerini, bu iş için bütün Özgürlük Yol'cuların Diyarbakır'a geleceklerini söylüyordu. Hatta, miting için otuz bin lira para ayrılmıştı!. Seçim çalışmalarım için para istediğimde yok diyerek beşbin lira vermeyen arkadaşların bir mitinge otuzbin lira bulabiliyorlardı. Üstelik anlamsız bir miting için.

Arkadaşa:

"Kim isterse istesin, ben bu mitinge kesin olarak karşıyım. Böyle bir şey yapmaya kalkmak, seçimin kaderini tehlikeye sokmak olur. Etrafımızdaki bu kalabalık, polis baskısı ve tutuklamalara karşı dayanacak durumda değil. Böyle olmadığı için de, tasarlanan miting, seçimi tehlikeye düşürebilir. Bu, miting ile seçimi kazanmak arasında tercih yapmak demektir. Başka bir ihtimal yok. Bile bile seçimi tehlikeye atamam. Atmak isteyenlere de seyirci kalmam." dedim.

Diretmem üzerine, bu tasarılarından vazgeçmek zorunda kaldılar.

Seçime bir hafta kala, Belediye önünde bir seçim konuşması yaptım. Bu miting de çok kalabalık ve görkemli olmuştu. Her şey çok güzel hazırlanmıştı. Rakiplerimizin ve belediye yönetiminin cereyanları kesmesi de, mitingdeki heyecandan ve coşkudan bir şey eksilmedi. Mitingin hazırlanmasına bütün devrimci arkadaşların emeği geçmişti. İhsan Aksoy arkadaşın takdim konuşmaları, şiir süslemeleri mitinge ayrı bir güzellik katmıştı.

Elbette ki, yaşadıklarımızı yalnızca üzücü manzaralar, çar-

pıklıklar, sığ çatışma ve toyluklar değildi. Zaman zaman bizi duygulandıran, sevindiren, coşturan, düşündüren, sorgulamaya iten ve dersler çıkarmamızı sağlayan seyler de oluyordu. Bağlar semti çocuklarının "çek - çek" arabasıyla yaptıkları gösteri, benim açımdan bunlardan biriydi. Gördüğüm o sahneyi hiç unutamıyorum. O anı anımsadıkça, hala içimde bir şeylerin kıpırdadığını, boğazımda bir şeylerin düğümlendiğini hissediyorum.

Bu olay, seçime bir hafta kala olmuştu. O gün Yahya Mehmetoğlu ve taraftarları, yaklaşık yüzelli otomobille Diyarbakır'da büyük bir gövde gösterisi yapmıştı. Bu gösterinin yapıldığı sırada, Ofis'te bir evde oturmuş sohbet ediyorduk. Arkadaşlarımızdan biri heyecanlı bir şekilde yanıma gelerek;

"Hele gel Mehdi, helé gel. Sana bir manzara göstereceğim; belki de ömründe hiç görmediğin bir şey bu" dedi.

Ne olduğunu bile anlayamadan kendimi takside buldum. Bağlar'a geldiğimizde, aman Tanrım bir de ne göreyim; 25-30 kadar çocuk "çek-çek" arabasına binmiş, sokak sokak dolaşarak, "Mehdi Zana çok yaşa. Mehdi Zana çok yaşa!" diye lehimde gösteri yapıyordu. Bu manzarayı gördüğümde gözlerim dolu dolu oldu. Sevinçten gözyaşlarımı tutamadım.

"TÜRKEŞ'İ LANETLEYEN SLOGANLAR ATMIŞSINIZ"

Seçim gelip çatmıştı. Heyecan ve merak doruktaydı.

Seçime bir gün kala, gerilim daha da yükseldi. Arkadaşlar, seçim çalışmalarının son rötüşü sayılabilecek bir gösteri hazırlamışlardı. Bu gösteride ben de konuştum. Aslında konuşma düşüncem yoktu, ama arkadaşlar ısrar edince, onları kıramadım. Oldukça coşkulu bir konuşmaydı. Halk, coşmuş ve sokaklara dökülmüştü. Müthiş bir tezahürat ve bağlılık şenliği içinde başlamıştı yürüyüş. Geçtiğimiz her yerde halkımızın sevgi gösterileriyle selamlanıyorduk.

Bir öfke büyümüştü halkımın sesinde; yüreğinde, beyninde, bilincinde yankılanan, bir öfke; tatlı, güzel, devingen ve ka-

rarlı... Ateş parçası sokaklar, bütün açlığı ile özlemdi; bütün derdi ve mihneti ile hareketli sokaklar, ayakta.. Suskular darmadağın edilmişti o gün sokaklarda. Canlıydı, şendi, kıpır kıpırdı, korkusuzdu, tarihin tutanaklarına bir şeyler bırakıyordu sokaklar.

Kalabalık bir taşıt konvuyu ve insan kitlesiyle TÖB-DER'in önüne geldiğimizde emniyet güçleri yolumuzu kesti. Bunun üzerine, polislerle aramızda tartışmaya başladık. Ama ben mümkün olduğunca tartışma dışında kalmaya çalışarak, oradan uzaklaşıp seçim bürosuna gittim. Yarım saat sonra da büromuz basıldı. Beni alıp karakola götürdüler. Nihayet korktuğum başıma gelmişti.

Çarşı Karakolu'na götürüldüm. Arkadaşlar peşimden oraya kadar gelip etrafı doldurmuşlardı. Orada bir süre tutulduktan sonra Vilayet'e götürüldüm. Birinci Şube de o zamanlar Vilayeteydi. Doğrudan Birinci Şube'ye havale edilmiştim.

Şubede bir süre bekletildikten sonra, Emniyet Müdürü'nün huzuruna çıkarıldım. Vali de oradaydı. Kendileriyle karşı karşıya geldiğimizde, Emniyet Müdürü:

"Mehdi, sen neden böyle kanunsuz şeyler yapıyorsun? Bu yürüyüşler, konuşmalar, gövde gösterileri de neyin nesi oluyor? Söylendiğine göre, Türkeş'i lanetleyen sloganlar da atmışsınız. Bu söylenti doğru mu Mehdi?" diye sordu.

"Birincisi; kanunsuz bir şey yaptığımız iddiası doğru değil. İkincisi; Türkeş aleyhinde slogan atıldığı doğrudur. Ama bu sloganları biz hiçbir zaman Türkeş ve Türkeşçilerle sınırlı tutmuş değiliz, tutmuyoruz da! Biz sadece Türkeş'e değil tüm faşistlere ve faşist uygulamalara karşıyız. Bugün olanlar bundan farklı değil. Faşizmi lanetlemenin suç olduğunu sanmıyorum. Tam tersi, bu insani bir görevdir ve yüreğinde yurt ve insan sevgisi taşıyan herkesin de bunu yapması gerekir" yanıtını verdim.

Vali iyice bozulmuş, sinirlenmiş görünüyordu.

Emniyet Müdürü'nün tam karşısına dikilerek:

"Bakın beyefendi; sizlerin bu tür yollara başvurabileceğinizi, işin ta başında biliyordum. Onun için sözü şuraya ya da buraya çekmenize hiç gerek yok. Bana gerçek niyetinizi söyle-

yin. Beni tutuklayacağınızı biliyordum. Bildiğimden dolayı da, bu konuyu her fırsatta halkıma anlattım. Ne yaparsanız yapın, seçilmemin önüne geçemeyeceksiniz. Bunu aklınızdan çıkarmayın. Bir gün sonra Diyarbakır Belediye Başkanımı. Bunu kimse değiştiremez. Halkım, bütün oyunları boşa çıkararak beni seçecektir. Bundan kuşkunuz olmasın" dedim.

Bu kendinden emin ve kararlı tutumum onları, kararsızlığa düşürmüştü.

Emniyet Müdürü:

"Bize haksızlık ettiğini söylemek isterim, Mehdi. Çünkü bizim seni tutuklamak gibi bir amacımız bulunmuyor. Senden öğrenmek istediğimiz şey, böyle bir olaya neden başvurduğundur. Bir kefaletle hemen işlerinin başına dönebilirsin" dedi.

Gecenin 01'inde kefaletle serbest bırakıldım. Büroya döndüğümde, karşılaştığım manzara beni çok etkilemişti. Bırakıldığıma sevinenler, sevinç çığlıkları atanlar, boynuma sarılanlar, ağlayanlar, öpenler, ellerimi sımsıkı tutanlar, bağrırlarına basmak, yüreklerini yüreğimin üzerine koymak isteyenler zaferin kavşağında güzel bir birlikteliği simgeliyorlardı.

SEÇİM GÜNÜ

Halk o kadar içten sarılmıştı ki bize, seçim günü bazı sandık başlarında müşahitlerimiz görülmeyince, oyunu bize kullanan seçmenler:

"Bu sandıkta Mehdi Zana'nın müşahidi kimdir?" diye sormuş, müşahit bulunmadığını görünce de kendileri müşahitlik yapmışlardı. Örneğin: *Mehle Bahçesi*'nde, Mardinkapı İlkokulu'nda oyunu bize kullanan seçmenler, müşahidimiz olmadığı için:

"Ümmeti Muhammed, Mehdi Zana sahipsizdir! Müşahidi yoktur. Ona oy verenler sandıklar açılıncaya kadar burada beklesinler, oylarına bir zarar getirmesinler" diyerek, sandıklar açılıncaya kadar beklemişlerdi.

Seçim sonuçları nihayet akşam 9.30 da belli olmaya başla-

di. Rakiplerimizle aramızda iki bin, iki bin beş yüz kadar oy farkı vardı. Geride kalan sandıklar, sonucu etkileyecek durumda değildi. Kazanmamıza garanti gözüyle bakıyorduk. Bundan dolayı büroda bulunan halk:

"Haydi Seçim Kurulu'na gidelim. Bizim orada sahibimiz yok. Bir oyun oynanabilir, oylarımızı imha edebilirler. Şimdi-den oraya gidip toplanmamızda fayda var" diyerek Adliye'ye doğru yola çıktı.

Gece 12'de, ben de Seçim Kurulu'na gittim. Kapının önu hayli kalabalıktı. Çaycıya:

"Herkes'e çay getir", dedim.

Yarım saat sonra da çaycı bin yedi yüz bardak çay dağıttığını söyledi. Aslında sayı o kadar değildi. Seçim döneminde bu tür fazla ödemeler olduğundan bana da fazladan ödeme yaptırmak istiyordu. Bende ise 175 kuruş para vardı. Çaycının kulağına eğilerek, hafifçe:

" Bak oğlum, bende para yok. Gel bunu ikibin beşyüz yapalım. Belediye başkanlık maaşımı aldığım gün, sana ödemeyi yaparım" dedim.

Çocuk sevinerek kabul etti.

Sabaha karşı sonuçlar belli oldu: Ben 7000'e yakın oy almıştım. CHP, 4.000; TİP'ten **Yahya Mehmetoğlu**, 4050; AP, 2000; MSP, 1500. Bağımsız Vehbi Dabakoğlu, 900; birkaç bağımsız aday da biner oy almışlardı. Toplam 14 adaydık. Katılma oranı ise oldukça düşük olmuş, %30 civarında kalmıştı. TSİP listesinden, ayrıca iki meclis üyesi de çıkarmıştık.

O sabah rahmetli Niyazi Usta hatırına geldi. Aday olduğum zaman, kararımı kendisine bildirmeye gittiğimde çok tereddütlüydü. Kazanacağıma inanmıyordu. Ama seçime kırk-kırkbeş gün kala -ölümünden birkaç gün önce- çevresindeki duyularından yavaş yavaş kazanacağıma inanmaya başlamıştı. Kendisini son ziyaret ettiğimde, bana:

"Şimdi kazanacağına inanıyor musun?" diye sordu.

"Evet" dedim "Sana söz veriyorum kazanacağım ve ben 12 Aralık günü Diyarbakır Belediye Başkanlığım" dedim.

Bu sözüm üzerine gözlerinden yaş akarak;
"Yahu" demişti, "kazanacağını duyduğum an, bu hasta halimle, sürüne sürüne Belediye'nin kapısına kadar geleceğim" dedi.
Ne çare ki, seçime otuz beş gün kala, O'nu kaybetmiştik. Yaşasaydı ve birlikte geldiğimiz bu günleri görseydi, diye düşünüyordum.

Coşku ve gösteri şenlikleri doruğa ulaşmıştı. Halk sokaklara dökülmüş, zaferini kutluyordu. Ve sokaklarda dolaşanlar bizdik, bizimkilerdi!...

Dinmek üzere olan bir fırtınadaki gökyüzünü andırıyordu sokaklar. Öylesine şenlikli, öylesine yüklü ve öylesine cıvılcıvıldı sokaklar. Öfkenin bayraklaşan sularında, özlemleri emiyor, umutla kanaviçeleniyordu sokaklar. Sözcükler dillerde şiirleşmiş ve ezgilere dönüşmüştü sokakları titreten o buğulu, o can, o kardeş sesler. Şehadet parmakları güneşe taşınmış, tarihe yeminler verilmiş ve güneş taşınmıştı sokaklara.

Coşmuştum
Ve içimde
Beynimde
Gülbaharlar açmıştı.

Adımlarımız birer kızıl dalga ve çılgın kasırgalar olmuştu sokaklarda. Fonlarda ise kimliksiz ölülerimiz vardı; öksüz yüreklerimizde inancımız, hıncımız. Bilenmiş öfkelerimiz ve adımlarımızla yazılıyordu tarihe bugün.

Korkusuzduk,
Tereddüsüzdük.
Çünkü, biz tarihtik
Ve
Bizlerin ellerinde filize durmuştu yarının can erikleri.
Bir sonsuzluk canlanmıştı yüreğimin güneş ülkesinde,
Bir sonsuzluk...
Deniz ortasında susuzduk

Ve güneş altında ıssız.
Utançtan, yüzünü tutmuştu yaslı tarih.

Seçim sonuçları belli olduğunda, avukatımı yanıma alarak gidip teslim oldum. Kefaletin süresi bir gündü. Seçildiğim artık her tarafa yayılmıştı. Bunu emniyet de duymuştu tabii. İkinci gittiğimde beni gayet saygılı karşıladılar. Üstelik, "Başkan" diye hitap ediyorlardı. Hiçbir şey olmamış gibi, önceden hazırladıkları zabıtları yırtıp ortadan kaldırdılar. Tarihin garip cilveleliydi bunlar. Bir gün önce beni bir suçlu gibi karşılarına alanlar şimdi "Başkan" demek, karşımda yaltaklanmak zorunda kalmışlardı. Halkın gücüydü, onlara bunu yaptıran. Bu bile tarihin nasıl sürprizlerle dolu olduğunu göstermeye yetiyordu. Bizi küçümseyenler, kazanamayacağımızı sananlar; halka güvenleri olmayanlar; devrimci enerji, irade ve azmin ne olduğundan habersiz bulunanlar; halkın gücü ve kararlılığından çekindikleri için beni hemen serbest bırakmak zorunda kalmışlardı.

"YAHU BAŞKAN DOĞRU MU?"

Belediye başkanlığına devralmaya gittiğimde, yaptığım ilk iş, başkanlık odasının üzerindeki "meşgul" lambasını oradan söküp indirmek oldu. Seçim konuşmalarında halka bu konuda söz vermiştim. Çünkü o "meşgul" lambası halkımızın bilincinde kaytarma, vurdum duymazlık simgesi olarak yerleşmişti. O yüzden, onu orada tutamazdım.

Bir dizi sıkıntılar içinde işe başlamıştık. Başkanlığı teslim almamın üzerinden daha yarım saat geçmişti ki Reis vekili Akan, istifasını getirip elime tutuşturdu. Bizden önceki ekipte çalışanlardan bazıları, anlaşılan bizimle çalışmak istemiyordu. Kendisini caydırmaya çalışmam sonuç vermeyince, istemeye istemeye de olsa istifasını işleme koymak zorunda kaldım. Aslında tahmin ediyordum. Çünkü diğer reis muavini ve başka müdürler benim gelişimden dolayı iki aylık izin almış, bir kısmı da hemen ayrılmayı tercih etmişti. Bunlar okumuş, devrimci, aydın

arkadaşlarımızı! Ne var ki, benimle çalışmayı kendileri için küçültücü buluyor olmalıydılar!

Diyarbakır gibi büyük ve stratejik önemi bulunan bir ilin belediye başkanı seçilmem, bir sürü çevrenin ağırnı gitmişti. Bunu hazmedemeyenlerin başında, yörenin feodal ağa ve beyleri geliyordu. Aldıkları yenilgiyi, yedikleri şamarı, bir türlü hazmedemiyorlardı.

"Mehdi Zana gibi biri Diyarbakır Belediye Başkanlığı'nı yapamaz. O daha imzasını bile doğru dürüst atamıyor, nerede kaldı belediye başkanlığı yapmak! Fazla sürmez, kaçar.." diyerek halk arasına güvensizlik yaymaya çalışıyorlardı.

Ne ağa, ne de beydim. Üniversite de okumamıştım, ama yine de içim rahattı. En azından halkımı ezen, sömüren, kanını emenlerden değildim. Okumamıştım, fakat halkıma nasıl hizmet edeceğimi çok iyi biliyordum. Benim rozetim, terziliğin simgesi olan makas ve gönyeden ibaretti. Kanımca, karşımızdakileri en çok rahatsız eden, çılgına çeviren de buydu.

Hiç unutmam, zenginin birini taşıyan bir taksi şoförü, Av. İhsan Biçici'ye şunları söylemişti:

"Demin sizden önce, Hızlısel şirketinin sahibini götürürken bana, 'Artık Diyarbakır'da yaşamak, bana ve aileme haram oldu. Baksanıza bir terzi parçası gelip başımıza Belediye Başkanı seçildi. Ne günlere kaldık ya Rabbim, ne günlere! Ben bu durumda burda nasıl durabilirim? Bundan böyle ben ne yüzle, kendime ve çevreme 'ben Diyarbakır'lıyım diyebilirim' dedi."

İhsan Biçici bunları bana söylerken gülmüştüm. Çünkü bu adamı tanıyor, kim olduğunu hangi aileden geldiğini, nasıl para sahibi olduğunu biliyordum.

Bu, sadece ufak bir örnekti. Bunun gibi daha ne söylentiler vardı. İçeriye düşene kadar da yalanlar, dedikodular iftiralar, haraç almalar, ayak oyunları aralıksız olarak sürdü. Her adımda önümüze çıkarak işimizi bozmak, aksatmak, işlemez hale getirmek için ellerinden geleni ardlarına koymadılar.

Belediyede muavinlikler ve birçok müdürlükler boştu. İşin aksamaması için hemen Yusuf Genç ve daha sonra da Meh-

met Yokuş'u muavinliğe atadım. M.Yokuş'u atamam sırasında çevrenin büyük baskılarıyla karşılaştım. Buna rağmen göğüsledim. Ardından, Yılmaz Tali Uğur'u da atayarak muavinlik kadrosunu tamamladım.

Seçildiğimiz birinci haftası, arkadaşları toplayarak hem genel bir durum değerlendirmesi yaptık, hem de bizleri bekleyen şeyler üzerinde konuştuk, karşılıklı görüş alışverişinde bulunduk. Her ihtimale karşı hazırlıklı olmamız gerekiyordu. Hepimiz bunun bilincindeydik ve o bilinçle de işlerimize sarılmıştık. Toplantıda arkadaşlara söylediğim şeylerden biri de şu olmuştuk:

"Arkadaşlar; bir sürü inişli çıkışlı evrelerden, debdebelerden geçerek, büyük özverilerde bulunarak, dişimizi tımağımıza takıp önümüze dikilen engelleri bir bir aşarak buralara kadar gelmeyi başardık. Ama bu, her şeyin bittiği anlamına gelmez. Asıl zorluklar şimdiden sonra başlıyor. Çok uyanık olmak ve mantıklı düşünmek zorundayız. Karşıtlarımız boş durmayacaklardır; hep pusuda olacak, darbe vurmak için kendilerince en uygun anı beklemeye devam edeceklerdir. Bizi yıpratmak, düşürmek için ellerinden geleni yapacaklardır. Hatta bizi birbirimize düşürmek, içten çökertmek yollarını bile deneyeceklerdir. O yüzden, uyanık olmak zorundayız arkadaşlar!"

En önemli sıkıntılarımızdan birisi de ekonomik sıkıntılardır. Bu konu daha ilk haftadan itibaren kendini hissettirmeye başlamıştı. Çaresizlik içindeydik. Kafamızda bir sürü plan vardı, ama parasızlık, büyük ölçüde elimizi kolumuzu bağlamıştı. Kapı kapı gezerek para desteği aramaya, destek önerileri götürmeye başlamıştım.

Nedense kimse, bizi anlamak, hak vermek, sorunlarımıza sahip çıkmak istemiyordu. Halkın sıkıntılar içinde olması da kimsenin umurunda görünmüyordu. Herkes, kendi çıkar dünyası ile başbaşaydı. Herkes kendinden olmayana soğuk bakmayı bir erdem sayıyor ve öyle davranıyordu.

Bazı bürokratların kapılarını da çalmıştım. Gittiğim her yerde aynı soruyla karşılaşıyordum. Karşılaştığım her etkili ve

yetkili kişi:

"Yahu Başkan doğru mu; duyduğumuza göre sen oranın kolordu komutanına, 'Kürdistan Belediyesi'ne hoş geldin!' demişsin? Bu, yapılacak iş mi? Senin nene gerek askerlerle karşı karşıya gelmek? Sen sen ol da onlarla karşı karşıya gelme Başkan! İyi geçinmeye, hoş geçinmeye, iyi ve sıcak ilişkiler sürdürmeye bak" diyorlardı.

Gerçekte ise böyle bir Şey yoktu. Belediye başkanı seildiğimde, gelenek olarak, Kolordu Komutanı'nın beni kutlamaya gelmesi gerekirdi. Bu, bir protokol icabıydı. Ama gelmedi. Kendisiyle görüşmek için randevu istediğimde de, oyalayarak benimle görüşmedi. Sonradan öğrendim ki İsmail Hakkı Aksel, "Komnrist bir Krtnn elini sıkmayı kendim için bir zl telakki ederim" demiş.

Devrin Genel Kurmay Başkanı, Semih Sancar ise, Diyarbakır'a geldiğinde:

"O Kürdün elini sıkmamak için merasim gibi Şeyler istemiyorum. Gizlice gelip döneceğim" demiş.

Ancak buna rağmen, faturalar yine de bize çıkarılıyordu.

Buna rağmen, kimse ordu mensuplarının içinde buldukları tutumdan, hatalardan hiç söz etmiyor; herkes onların haksızlıklarına, olumsuzluklarına korkudan, kr krne göz yu-muyorlardı.

İşbaşına gelişimizin nc haftasında, fırıncılar grevi patlak verdi. Bu, özünde haksız bir grevdi; grevden de öte, devletin gizli glerinin bir tertibiydi. Beni zor durumda bırakmak istiyorlardı. Üçlü bir ateş çemberine alınmıştum. Bir yandan devlet, bir yandan işbirlikçi ağalar, beyler ve gericiler diğer yandan da kendisine devrimciyim, ilericiyim diyenler. Herkes kendi açısından bize vurmaya, kendince bir sonuca varmaya çalışıyordu. Engellemeler, keyfilikler, vurdumduymazlıklar, savsaklamalar hiç eksik olmuyordu.

"YEDİĞİMİZ BİR LOKMA EKMEĞİMİZ VARDI..."

Fırıncılar Demeği, "Zam istiyoruz" dediğinde, "Tamam" yanıtını vererek ekledim:

"Siz şimdi zam istiyorsunuz, değil mi? İyi güzel de, işçilerin bundaki payları ne olacak peki? Önce bunu bilelim. Onun için öncelikle cetvelinizi incelememiz gerek. Bunu yaptığımızda, zamma gerek olup olmadığı zaten kendiliğinden ortaya çıkacaktır."

Fakat onlar, bu teklifime yanaşmadılar. Yanaşmazlardı da! Çünkü amaçları "zam" değildi. Bütün çabaları beni sıkıştırmak, zor durumda bırakmak ve bir an önce oturduğumuz makamdan kaçmaktı. Bunun farkındaydım. Onlara ve arkalarındakilere pabuç bırakmaya hiçmi hiç niyetim yoktu. Onun için de direnmeye baskılar, oyunlar, entrikalar karşısında ayakta kalmaya kararlıydım.

O dönem, Diyarbakır'ın günlük ekme tüketimi, ortalama 125 bin civarındaydı. Grev boyunca bu ihtiyacı, arkadaşlarımızın yardımlarıyla çevre il ve ilçelerden karşılamaya çalıştık. Bu konuda, başta rahmetli Yusuf Genç arkadaş olmak üzere, yöredeki tüm yurtsever insanlar, belediyenin yanında yer almış, ihtiyaçların temini için canla başla çalışmışlardı. Bu sıcak ve engin dayanışma örnekleri sonucunda belli ölçülerde de olsa ihtiyaca cevap verebilmeyi başarmıştık.

Ayrıca, halkın ortalıkta dönen bu dolaplardan haberdar olabilmesi için, zaman-zaman bildiriler yayımlayarak, halkı uyanık tutmaya, olup bitenleri öğrenmesini sağlamaya büyük özen gösteriyorduk. Bu da halkta olumlu bir etki bırakmış, bize sahip çıkılmasına yol açmıştı.

Grev, 28 gün sürdü. Sonunda fırıncılar, bizimle başa çıkamayacaklarını anlamış olmalı ki, beyaz bayrağı çekmek zorunda kaldılar. Ortalıkta dönen bütün dolaplardan haberimiz vardı; kimin ne söylediğini, ne yapmak istediğini, nelerin peşinde olduğunu biliyorduk.

Fırıncılar Derneği yöneticileri ile toplantı yaptığımız bir-

gün, bir kadının omuzuyla kapıyı çarpıp içeriye girdiğini gördüm. Selamsız sabahsız dalıvermişti toplantı yerine. Yakınımıza geldiğinde de ellerini, beline koyarak, fırıncılara hitaben:

"Ulan ibneler, ulan gavatlar, hergele oğlu hergeleler! Geride kala kala bir ekmeğimiz kalmıştı, onu da mı elimizden almak istiyorsunuz? Ekmeğimizi de alırsanız ne bok yiyeceğiz? Bizlerden ne istiyorsunuz ulan puştlar!?" dedikten sonra da çekip gitmişti.

Bunları söylerken benim yüzüme bile bakmamış, bütün bu sözleri ağır bir tokat gibi fırıncıların suratlarına yapıştırmıştı.

Mosmor olmuşlardı. Konuşacak, bir şey söyleyecek halleri kalmamıştı. Dilleri tutulmuş, ağızlarını açamaz bir duruma düşmüşlerdi. Yerin dibine geçmiş gibiydiler. Kemküm ederek, sağlarına sollarına bakınmaya, oradan kaçmanın yollarını aramaya başlamışlardı. Ertesi gün, hiçbir anlaşma olmadan fırınları açtılar. Kendi kazdıkları kuyuya yine kendileri düşmüşlerdi.

Bir gün sonraki mesai saatinde Belediye'ye geldiğimde, söz konusu kadını kapının önünde bekler buldum. Orada büzülmüş bekliyordu. Onu öyle kabuğuna çekilmiş, buruk görmek beni oldukça duygulandırmıştı. Hemen, buyur ederek içeriye aldım. Oturması için kendisine yer gösterdiğimde, ezikliği şaşkınlığa dönüşmüştü. Galiba bir gün önceki olaydan dolayı kendisine sertçe çıkışacağımı sanmış, yaptığının yanlış ve kaba kaçtığını düşündüğü için de oraya özür dilemeye gelmişti. Hoş geldin deyip sıcak ilgi gösterince birazcık olsun ferahladı. Bunun üzerine de, ezile büzüle geliş nedenini açıkladı. Özür dilemeye kalkışınca, hemen sözünü kestim:

"Hayır Bacım, ortada özür dilenecek bır durum yok; sen görevini yaptın. Kabahat olmayan bir yerde özür de dilenmez. Keşke bütün kadınlarımız senin gibi duyarlı, haklarını aramada ısrarlı, atak ve sorumlu davranabilseydi. İnan Bacım, o zaman üstesinden gelemeyeceğimiz bir sorun kalmazdı. En büyük zorlukları bile yüz akıyla aşardık" dedikten sonra, kendisine bir de çay ikram ederek, geniş geniş açıklamalarda bulunup, O'nu yolcu ettim.

Kadın, ne demek istediğimi anlamış ve memnun bir şekilde yanımdan ayrılmıştı.

"EFENDİM, BU BİR BURJUVA ALIŞKANLIĞIDIR"

Avrupa'dan bir çağrı almıştım. Tanışmak istiyorlardı. Leyla ile birlikte gitmek istiyordum. Ona da hazırlanmasını söylemiştim. O da, en az benim kadar böyle bir geziyi hak etmişti. Onca sıkıntıyı ve girdaplı günleri birlikte göğüslemiş, birlikte dikilmiştik zorlukların önüne. Ama Leyla'nın gitmesi gündeme gelince, arkadaşlardan bir yaygara koptu:

"Efendim, bu bir burjuva alışkanlığıdır. Kendisinin gitmesi yetmiyor mu, Leyla nereden çıktı? Kendi gidiyorsa gitsin, Leyla'nın ne işi var oralarda? Gittiği her yere karısını da götürmek zorunda değil... Olmaz öyle şey! Falan demeye, eleştiriler yöneltmeye başladılar.

Bu tutum canımı fena halde sıkıyordu; kızmıştım. Zor günlerimde benimle birlikte olan, her sıkıntıma katlanan, her konuda benimle omuz omuza yürüyen ve büyük özverilerde bulunan eşimin benimle birlikte gelmesinin sorun yapılması, kabul edilebilir bir tutum değildi. Katlanılacak, hazmedilebilecek gibi değildi. Onun için de:

"Hayır, birlikte gideceğiz!" diyerek restimi çekerek, Leyla ve Yılmaz Tali Uğur'la birlikte yola çıktım.

Uzun bir yolculuk sonunda Stockholm'e vardık. Stockholm'de bizi oldukça kalabalık bir genç Kürt grubu sevgi gösterileri ve coşkulu bir hava içinde karşıladı. Hemen işçi derneğine gittim. Her fraksiyondan insan vardı orada. Sadece bir kesim beni biraz soğuk karşılamıştı. Oturup çalışmalarım, hedeflerim konusunda oradakilere bilgi verdim. Konuşmalar bittiğinde sorulara geçildi.

Elimden geldiği kadar, soruları yanıtsız bırakmamaya çalışıyor, herkesi hoş tutmaya özel bir özen gösteriyordum. Sorulardan birinde, herhangi bir örgütle organik bağımın olup olmadığı biçimindeydi. Bir diğerinde ise "Herhangi bir örgüte

dayanarak mı seçildiniz?" şeklinde bir soru vardı. "Hayır" cevabını verdim Bu sözlerim bazı çevrelerde gözle görülür bir ferahlama yaratırken, bazılarında da tersine, tepki oluşturmuştu.

Stockholm'de, toplam bir hafta kaldık. Niyetimiz on gün kalmaktı. Ama hesapta olmayan bazı şeyler çıkınca, ister istemez kısa kesmek zorunda kaldık.

Almanya'dan KOM-KAR İşçi Federasyonu telefonla bizi aramış, davette bulunmuştu. Bunun üzerine onları da kırmamak için, Stockholm'deki zamanımızdan kısıntı yapıp, Almanya'ya gitmeye karar verdik. Almanya'ya indiğimizde de hararetle bir karşılama oldu. Karşılama gelenlerin çoğu, orada çalışan işçilerdi.

Büyük bir şenlik içinde KOM-KAR'a gittik. Konuşmalar, şiirler, sorular, yanıtlar, kaygılar, dilekler, temenniler, sevgi belirtileri, dostluk, dayanışma ifadeleri Almanya'da da yinelenmişti. Akşam da KOM-KAR Başkanı Aydın Uçar'ın evinde ağırlandık. Ziyaretimize içten bir ilgi gösterilmişti. Ama Özgürlükçüler, bu ziyaretimizden pek memnun kalmış görünmüyorlardı.

Diyarbakır'da iken, Almanya'daki Özgürlükçüler'in Diyarbakır Belediyesi için üç minibüs ve bir otomobil hibe edecekleri haberi verilmişti. Ama Stockholm'deki konuşmam onları hoşnut etmemiş olmalı ki, "Ne oldu" diye sorduğumda, "Henüz öyle bir şey yok" diyerek soğuk bir cevap verildi. Ben de, "Siz bilirsiniz" demekle yetindim.

İşin içine Almanya'ya gidişimiz girince, harçlığımız oldukça azalmıştı. Çeşitli nedenlerden dolayı kimseden para istemeyi uygun bulmadığımızdan Fransa'ya trenle dönmek zorunda kaldık.

Fransa'ya indiğimizde ilk işim, arkadaşım Kendal'dan para istemek oldu. Sağolsun, gereğini yaparak, bu sıkıntımızı giderdi. Kendal, nazımın geçtiği bir insan olması yanı sıra, aynı zamanda sevip saydığım ve değer verdiğim bir insandı. Kendisiyle bir sürü acı tatlı anılarımız olmuştu. O da Silvanlıydı. Ailece tanışırđık. Kendisi Atom Mühendisiydi, zeki ve çok da çalışkan bir kişiliğe sahipti.

Fransa'da bir dizi ziyaretlerde bulundum. Komünist ve Sosyalist partiler ile Sosyalist Belediyeler Birliği başta olmak

üzere, bir sürü kurum ve kuruluşla temaslarımız oldu. Tanışmalar, protokollar, birbirini izliyordu. İşlerimi bitirdiğimde, oldukça iyi intibalarla Türkiye'ye döndüm.

Bu yurtdışı seyahati hem benim için, hem de Leyla için az da olsa bir değişiklik olmuştu.

Ancak, Leyla'yı götürmeme ilişkin yapılan eleştiri ve dedikodular son bulmuş değildi.

Bu, değişik şekillerde sürdürülmeye çalışılıyordu. İşin kötüsü, bizim bu gezimize karşı çıkanların kendi tutumlarının hiç mi hiç farkında olmamalarıydı. Bizim birlikte gitmemize karşı çıkan bu insanlardan ikisi, işçiler otobüslerle İstanbul'a 1 Mayıs mitingine giderlerken, kendilerini uçakla göndermem konusunda bana ısrar etmiş ve sonunda da gitmişlerdi.

Engellerin dur-durak bildiği, sonunun geldiği, dedikoduların sınır tanıdığı yoktu. Ekarte olmam için, karşı güçler, ellerinden gelen her rezilliğe, iftiraya, kara çalmaya başvuruyordu. Olmadık, akıl almaz oyunlara giriliyor, iş yapmamız halka hizmet vermemiz engelleniyor; olanaklarımız kısıtlandıkça kısıtlanmak isteniyordu.

Sürekli Ankara'ya gidip geliyordum. Belediyemizi faal bir duruma getirebilmek için para ve çeşitli araç gereçlere ihtiyacımız vardı. Elimizdeki mevcut araçlar, son derece yetersiz, eski püskü ve kullanılmaz bir haldeydi. Ancak, Ankara'dakiler, işlerimizi çözümüleme yerine, savsaklar bir yol izliyorlardı. Bir nevi:

"Seni istemiyoruz, çekil, git! Sana yardım etmeyeceğiz..." demek istiyorlardı.

Pervasızlıklar, keyfi tutumlar had safhaya ulaştırılmıştı. Durup dururken, makam arabam polislerce durduruluyor, çöp arabalarımızın sefer yapmaları engelleniyor, oyalanıyorlardı. Hem de ortada hiçbir gerekçe bulunmazken.

Canımın sıkın ve bazı şeylerin iyiden iyiye tahammül sınırını aştığı günlerden biriydi. Yolda yine böyle bir engellemeyle karşılaştığımda, şoförüne:

"Emlak Bankası'nın önüne yanaşıp, dur" talimatını verdim.

Araba durunca, beni engelleyen polislerden birini çağırarak:

"Nedir yaptığınız bu maskaralıklar ulan eşşeoğlu eşşekler? Bu itlikleri neden yapıyorsunuz? Kimdir sizi bu pis işlere bulaştıranlar, onlar niye gelmiyor, ortaya çıkmıyorlar?! Bir daha karşıma çıkarsanız, sizi doğduğunuza pişman ederim, bilmiş olun! Emir kulusunuz diye şimdiye kadar yaptığınız bir sürü çirkinliğe ses çıkarmadım, ama bu kadar kulluk da fazla. Unutmayın ki, sabrın da bir sınırı var. Ve birgün gelir, biz de patlarız!..." dedim.

Bunun üzerine, polisler kaçarcasına yanımdan uzaklaştılar. O günden sonra da bu tür bir engellemeyle karşılaşmayacaktım.

Devlet yetkilileriyle ilişkilerimiz, sınırlı ve soğuktu. Devrimci yurtsever bir adayın seçilmesinin verdiği hazımsızlığı her halleriyle belirtiyorlardı. Ne onlardan beni ziyarete gelen oluyor, ne de bizden onlara giden. Belediye Başkanı seçildiğimde, yetkililerden herhangi bir mesaj almadım.

"BENİ TANIMAYANI BEN HİÇ TANIMAM"

23 Nisan Bayramı ile birlikte, "Ne olacak şimdi?" sorusu da gündemimize girmişti. Belediye Başkanı olarak, protokolde yer alacağıma göre, ister istemez çeşitli mülki amirlerle karşılaşacaktım. Ama ya ondan sonrası? Nelerle karşılaşacaktım? Sonucu ben de merak ediyordum. Bu duygu ve kaygılar içinde giyinip stadyuma gittim. Vali ile generaller protokoldeki yerlerini almışlardı. Ama ben onların yanına gitmek yerine, bir başka odaya gitmeyi tercih ettim. Arkadaşlar, "Ayıp" dediyse de, ben:

"Beni tanımayanı, ben hiç tanımam" diyerek kestirip attım.

Aslında bayrama gitme niyetim yoktu; ama süpekülasyonlar yaratılmasın diye, istemeye istemeye de olsa, kalkıp gitmiştim.

Tören başladığında, diğerleriyle zorunlu olarak bir araya gelmiştik. Birbirimizin yüzüne bakmadan sırt sırta vererek merasim arabasına bindik. Göz göze gelmemeye özen gösteriyorduk. Ne Vali ve General bana bir şey söylüyordu, ne de ben onlara. Halkı selamlamaya başladığımızda, aramızda bir soğukluğun olduğunu halk da farketmişti. Bu komedi, Vali'yi zor durumda bırakmış, renkten renge sokmuştu; durmadan eliy-

le ter akan yüzünü siliyordu.

Halkı selamlama işi bitince, şeref tribününe çıktık. Orada da değişen bir şey olmamış, aynı soğukluk ve uzak durmalar devam etmişti. Şeref tribünündeki işlerim bitip dışarı çıktığımda, makam arabamın yerinde olmadığını gördüm. Nerede olduğunu sorduğumda, şoförüm:

"Ağabey, polisler, sizi tanımadıklarını, arabayı buradan çekmemi söyledikleri için arabayı buradan çekmek zorunda kaldık. Araba ileride bir yerde duruyor. Siz lütfen biraz bekleyin, ben hemen gidip getiririm" cevabını verdi.

Canım çok sıkılmıştı; o sinirle şoförüme çıkıştım, sinirlendim, kızdım, bağırdım. İnsanların haksızlıklara boyun eğmeleri canımı sıkıyordu.

Arkasından, "5 Mayıs" geldi. Bu, Atatürk'ün Diyarbakır'a geldiği gündü. O yüzden de her yıl 5 Mayıs, Atatürk'ün Diyarbakır'a geliş günü olarak kutlanırdı. Arkadaşlardan birisi, bugünle ilgili bir yazıyı getirerek bana verdi. Bu, Diyarbakır Belediyesi'nin 1936 yılında aldığı bir karar yazısıydı. O dönem, bir metin çıkarılmış ve her 5 Mayıs'ta bu metnin okutulması kararı alınmıştı.

Metne gözattığımda, küflenmiş, güncelliğini yitirmiş anlamsız bir dizi sözcük, birkaç beylik cümle, tedavülden kalkan iltifatlar, niteleme ve gereksiz laf kalabalığı, küfürler, fanatikçe saldırılar, şaibeler, belirsizlikler vb... Yazıyı önümden kaldırmalarını söyledim. Arkadaşların, "Mecburi" demelerine de aldırmadım. Doğru bulmadığım ve inanmadığım bir şeyi çıkıp papağan gibi tekrarlamayı kabul etmem mümkün olamazdı. Böyle bir şeyi kabul etmek, en başta kendi kimliğime karşı saygısızlık olacaktı.

"İlle de konuşmam gerekiyorsa, o zaman kendim bir şeyler hazırlar, konuşurum. Bu tür kendimizi inkara varan bir konuşmayı yapmak bize yakışmaz" dedim.

Muavinim Mehmet Yokuş'u çağırıp, 5 Mayıs'ta konuşma yapması için kendisine talimat verdim. Mehmet:

"Yahu Başkan, sen dururken ben nasıl konuşurum. Bu ya-

kışık almaz, senin konuşman gerek" diye itiraz etmek istediysede, kabul etmedim.

Sonunda O konuşmuştu. Konuşmamam, Vali ve diğer bazı insanların dikkatlerini çekmiş, çok bozulmuşlardı. Ben ise oturduğum yerden, sindire sindire onları izlemekle meşguldüm.

Tören sonrası, arabamın bırakıldığı yere geldiğimizde, yine yerinde olmadığını gördüm. Arkadaşlara ne olduğunu sordüğümde:

"Polisler kovdu!" cevabını verdiler.

Yalnızca benim arabam oradan uzaklaştırılmış, diğerlerini-ninkine dokunulmamıştı. Bu durum beni çok kızdırmıştı, ama herhangi bir provakasyona mahal vermemek için, bir defa daha sessiz kalmayı, sineye çekmeyi tercih ettim.

Engeller, engeller, engeller.... Nereye gitsek, ne yapsak, hangi daireye yönelsek, kimin kapısını çalsak, karşımıza hep birtakım engeller çıkarılıyordu. Gericiler, polis, MİT, Vali, Kuvvet Komutanları, istisnasız hepsi karşımızdaydı.

Karayolları da aynı tutum içindeydi. Bir iş için randevu alıp Karayolları Bölge Müdürlüğü'ne gittiğimde, ilgili amir kasıtlı olarak beni bir süre sekreterin odasında bekletmiş, sonra da yakışsız bir biçimde kabul etmişti. İçeriye girdiğimde Müdür, oldukça kaba ve bir o kadar da seviyesiz bir tutum takınarak, hoş geldin nezaketini dahi göstermeden, yüzü başka tarafa dönük karşılamıştı beni. Hem de yerinden hiç kıpırdamadan ve yüzüme bir kez olsun bakmadan.

Her çevre, elbirliğiyle kendince önümüze bir engel çıkarmak ve bizleri oyalamak istiyordu. Düşürülmemi, kazandığımız mevziyi terkedip kendilerine bırakıp gitmemizi istiyorlardı.

Bizse direnmek, ayakta kalmak, halkımıza, hizmet etmek, engelleri aşmak çabasındaydık. Bunun için herhangi bir fedakarlıktan kaçındığımız, kimseden çekindiğimiz yoktu. Günlerce evime uğramadığım zamanlar oluyordu. İşleri rayına koymak, eksiklikleri gidermek, hizmetleri ilerletmek için, bir dönem, gece gündüz demeden, üç vardiya çalıştığımız oluyordu.

En çok asfalt çalışmaları sırasında engellemeyle karşılaş-

tık. O dönem Şerafettin Elçi bakandı, bu konuda ondan yardım istedim. O da Karayolları'na talimat verdiğini, bana destek olacaklarını söyledi. Bunun üzerine Karayolları'yla temasa geçtik. Fakat adamlar binbir nazla iş yapıyorlardı. Kendileriyle adeta köşe kapmaca oynuyorduk. Mühendislerle akşam olur program yapar, sabah işyerine geldiğimdeyse hiçbirini orada bulamazdım.

İşlerin böyle yürümeyeceğine inandığım ve bürokratik çar-kın nasıl işlediğini, insanların nelerden hoşlandıklarını, nelere tepki duyduklarını ve bu insanların dünyalarının neleré göre şekillendiğini, neyi öne çıkarıp, neleri arka plana ittiklerini az çok bildiğim için, Karayolları elemanlarına belediye mevzuatında olmayan açıktan mesai vererek, ek ücretler ödeyerek iş yaptırma yolunu gittim. Para, belli kalıpları kırmayı, bazı insanları kervanlarından koparmayı başarmıştı.

Ama yine de üst düzeydeki yöneticiler; korku,kaygı ve kaptislerinden tümü ile vazgeçmiş değillerdi. Özellikle de Karayolları'ndaki mühendisler, tam bir sorun olmuştu. Lojmanlarına kadar gidip kendilerini çağırdığımda, havalara giriyor, beni kapıların önlerinde dakikalarca bekletiyorlardı. Hele bir subay ortalıkta varsa, merhabalarına dahi cevap vermiyor, "Bakın bizler de, sizin gibi Reis'e karşıyız" biçiminde mesaj vermeye çalışıyorlardı.

Arkadaşların, "Kendini bu zavallı adamlara bu kadar ezdirme Mehdi. Sen değer verdikçe, bunlar kendilerini bulunmaz Hint kumaşı sanıyorlar. Değmez! Halkımız için özveride bulunduğunu biliyor, sana saygı duyuyoruz. Fakat bu kadar fazla." diyerek beni ikaz ettikleri bile oluyordu.

O zaman, Diyarbakır su ve kanalizasyon şebekesini ENKA Şirketi üstlenmişti. İhale işlemleri 1973 yılında yapılmış, şirket işe 1978'de başlamıştı. '78'deki bütçenin durumu şirketin masraflarını karşılayamaz durumda olduğundan, işi bırakmak, çekilmek istiyorlardı. Bunu yapmaları durumunda iş yüzüstü kalacağı için, kendilerine her türlü desteği vereceğimizi ve giderlerini karşılamaya hazır olduğumuzu vaadettikten sonra işi sürdürme kararı aldılar.

Ancak polis, bu işte de kendini göstermeden, çabamızı kösteklemeye kalkışmadan duramamıştı. Kanalizasyon çalışmalarında mahalle halkını tahrik ederek çalışmalarımızı engellemeye, sekteye uğratmaya çalışıyorlardı. Kanalizasyonu olmayan birçok semt, pislik ve mikrop yuvaları halindeydi. Bunlardan biri de, Körhat semtiydi. Körhat semtinde çalışmalar sürerken bazı esnaf ve mahalle sakinleri çalışanların üzerine yürüyerek:

"Buraları kazamazsınız! Bu ne biçim hizmet, her tarafı eşeleyip duruyorsunuz? Arabalarınızın gürültüsünden nerede ise kulaklarımız sağır olacak. Biz böyle hizmeti istemiyoruz. Bırakın bizim caddelerimiz, öyle kalsın. Biz, kendi pisliklerimizi solumaya, onlar içinde yaşamaya razıyız. Şimdiye kadar kanalizasyonumuz yoktu da ne oldu; yaşamadık mı?" diyerek, kanal açan kepçenin operatörüne saldırmış, adamcağızın kafasını kırıp kanlar içinde bırakmışlardı.

İşi bırakmaktan başka çaresi kalmayan müteahhit, bana gelerek:

"Başkan, kusura bakma, bu durumda biz çalışamayız. Can güvenliğimiz yok, her gün saldırıya uğruyoruz. Zamanında önlem alınmazsa çok daha kötü sonuçlar doğabilir. Hatta bu gidişle, adamlarımızdan bazılarını kaybetme tehlikesi bile var. Ölümle tehdit ediliyoruz. 'Çalışmayın, çekin gidin' deniliyor. Mal güvenliğimizse, zaten yok. Bütün bu olumsuzluklara karşı önlem alınmadığı sürece çalışmamız mümkün değil" dedi.

Kendilerine can güvenliğini sağlayacağımıza dair söz vererek, kalkıp onlarla birlikte olay yerine gittim.

Oraya gittiğimizde biriken kalabalığın çok gergin olduğunu gördüm. Onları yatıştırmak, yapılan işin gerekliliğini anlatmak için konuşmak istedim. "Ne istiyorsunuz?" diye sorduğumda, aynı sözleri tekrarlamaya başladılar. Saçma sapan şeylerdi bunlar. Çünkü kazı olmadan iş yapılamazdı, en azından öyle bir teknik henüz bulunamamıştı. Bu işi, birtakım doğa üstü güçler yapmayacağına göre, kazmak zorundaydık. Ne acı bir şey, halkımız kendilerine götürmeye çalıştığımız hizmete karşı çıkıyor, onun önemini kavrayamıyordu.

Buna benzer bir olayla, Bağlar'daki Grsel caddesinde karşılaşmıştık. Caddenin asfaltlanması amacıyla harmanlama çalışması yapılırken, oradaki esnaftan bazıları, "Bizi rahatsız ediyor-sunuz. Bu ne gürültü, bu ne trafik böyle?" diyerek çalışanları engelleme yoluna gitmişlerdi.

Yine, Őehitlik mahallesi muhtarı, halkı kışkırtarak, operatrlerimizin çalışmalarına engel olmuştu. Olay kısa sürede büyümüş, boyutlanmış, diğer yerlerdeki havadan gerekçeler orada da öne çıkarılarak, taşlarla, sopalarla çalışanlara saldırmışlardı. Olay bununla da sınırlı kalmamış, öfke ile doldurulan o insanlar, çalışanları oradan uzaklaştırdıktan sonra valiliğe kadar yürüyerek, Vali'ye:

"Belediye yollarımızı berbat etti. Biz kanalizasyon falan istemiyoruz. Yol istemiyoruz! Semtimizden çekip gitsinler, bize onların hiçbir Şeyi lazım değil" diyerek bizi Şikayet etmişlerdi.

Bunun zerine Vali beni telefonla arayarak, olay yerine gitmemi, kendisinin de oraya geleceğini söyledi. Olay yerine gittiğimde, iş makinelerimizin tümü ile durdurulduğunu, mühendislerimizin korkudan katuklarını gördüm. Mahalle halkı ise, bağırıp çağırmalarını sürdürüyordu. Ortada, tek kelimeyle acı bir manzara vardı. Olayın içyüzünü Vali'ye anlattığımda, renkten renge girmiş; yapılan yanlışlığın farkına vararak, halka:

"Bana sorunu başka türlü getirmiştiniz, oysa gerçek hiç de öyle gibi değil. Yaptığınızı kesinlikle doğru bulmadığımı bilmenizi isterim. Bu işe sevinmeniz, kurban kesmeniz, belediyeye teşekkür etmeniz gerekirken kalkıp engelliyorsunuz. Bu tavrınız son derece yanlış. Bundan böyle bir daha bu tür davranışlar içine girilmesini istemiyorum; haberiniz olsun" diyerek halkın dağılmasını sağladı.

Muhtar, çok bozulmuştu. Aynı günün gecesi, iş makinelerinin bazı aksamlarını söktürüp aldırtarak, araçları çalışamaz duruma sokmuştu Araçlara parça getirmek için zamana ihtiyaç vardı; Fransa'dan getirileceği söyleniyordu. Bu hem zaman kaybına, hem de bizim işlerin uzun bir süre durmasına yol açacaktı. Bu açığı kapatmak için bazı hrsız Őebekeleriyle bağlantı

kurup, o zamanın parası ile 15 bin lira karşılığında iki gün içinde çalınan parçaları buldurtup temin ettirdik.

Diyarbakır Hayvan Pazarı ile Sebze Hali biraradaydı. Bizden önceki yöneticiler de bu manzaradaki olumsuzluğu görmüş, yeni bir yer yaptırmış, ancak bir takım nedenlerden dolayı taşıma işini bir türlü gerçekleştirememişlerdi.

Sebze Hali ile Hayvan Pazarı'nın bir arada olması, en başta sağlık açısından oldukça sakıncalıydı. Sebzelerle hayvan pislikleri adeta birbirlerine karışıyordu. Halk o pislikler içinde alışverişini yapıyor, o pislik yığını içinden aldığı sebzeleri yemek, zorunda kalıyordu. Bu sıkıntıyı gidermek için, hayvan pazarını yeni yere taşımaya karar verdik.

Zabıtalarımız taşıma için oraya gittiklerinde, zorluklarla karşılaşmış, taşıma işini gerçekleştiremeden geri gelmişlerdi. Bunun üzerine, herhangi bir olay çıkmaması ve taşıma işinde zorluk çıkarılmaması için bir yazı ile emniyete başvurarak, polis istedik. "Tamam" denilince de, bildirilen gün ve saatte zabıtalarımız taşıma işi için Hayvan Pazarı'na gitmişti. Ancak polisler belediyecileri, koruyacaklarına canbazları(*) tahrik ederek üzerlerine saldırtmıştı.

"Sizi zorla taşıyamazlar buna kimsenin hakkı yok" diye tahriklerde bulunduktan sonra zabıtalarımızı aramadan geçirmiş, onları silah bahanesiyle karakola götürmüşlerdi.

Bu haberi aldığımında, evdeydim. Öğrenir öğrenmez arabama atlayarak belediyeye geldiğimde, kapının önünde kalabalık bir toplulukla karşılaştım. Polis halktan bir sürü insanı tahrik edilerek oralara kadar sürüklemişti.

Olay çıkınasını önlemek, işlerin yürümesini sağlamak için canbazları içeri alarak kendilerine vaadlerde bulundum. Yeni açılan yerde kendilerini düşüneneğimi söylediğimde birden bire gevşeyivermişlerdi. Sonunda halk dağılmış, biz de taşıma işini gerçekleştirmiştik.

(*)Hayvan alım-satımındaki komisyoncu.

Karşıkarşıya kaldığımız iftiralardan biri de "genelev olay"ydı. Oradan rüşvet aldığımız söylentileri yayılmıştı. Hak etmediğimiz bir suçlamaydı bu. Egemenler, bununla beni ve yurtsever güçleri küçük düşürmek istiyordu.

"SEN KİMİN KONUŞMASINI BASKI ALTINA ALIYORSUN?"

Sorunlar, sorunlar!.. Birikmiş, çözülmesi gereken yığınla sorunla karşı karşıya bulunuyorduk. Bizden önceki yöneticilerin birçoğu, halkın sorunlarına doğrudan el atmamış, atıklarındaysa çok sınırlı şeyler yapmışlardı. Biz de onlar gibi olmak istemiyor, halka hizmet etmeyi, onları birazcık olsun rahat ettirmeyi arzuluyorduk. Ama önümüz engellerle, olanaksızlıklarla doluydu. Kendi aramızdaki çekişmelerse işin tuzu biberi oluyordu.

Halktan talep çoğalınca, kolları sıvayarak su sorununu çözmeye yönelmiştik. Şehrin merkezinde bulunan Anzele Suyu'ndan yararlanmak istiyorduk. Saniyede hemen hemen yüz litre su, boşa akıyordu. Boşa akan bu suyu, hiç olmazsa halkımızın yararına değerlendirelim diye düşünüyorduk. Bazı arkadaşlar:

"Başkan, engellerle karşılaşabiliriz!" dediklerinde, kendilerine:

"Bu işi yapmak zorundayız" diyerek, zaman kaybetmeden kazı işlerini başlattım.

Bu kararımız hemen çevreye yayıldı. Çıkar çevreleri hemen harekete geçti.

Mühendis arkadaşlarla oturmuş bir yandan işleri konuşup bir yandan da çaylarımızı yudumladığımız bir sıra da, dışarıdaki gürültüden olağanüstü bir şeylerin olduğunu sezinledim.

Zile basıp sekreteri çağırarak dışarıda neler olup bittiğini sorduğumda:

"Dışarıda elli altmış kadar insan birikmiş. Sizinle görüşmek istediklerini söylüyorlar" cevabını verdi.

Daha fazlasını ne o açıklayabilmiş, ne de ben sorma olana-

ğını bulabilmiştim. Gelenler kapıyı çalma nezaketinde bulunmadan, korsanlar gibi içeriye dalmışlardı. "Ne oluyor?" demeye fırsat kalmadan gelenler arasından birisi öne fırlayarak;

"Sen kimsin de bizlerin konuşmasını baskı altına alıyorsun? Nasıl konuşacağımızı sana mı danışacağız?! Bizim keyfimizin kahyası mısın? Bizi Kürtçe konuşmaya zorlayamazsın, tamam mı? Ne yaparsan yap, biz Türkçe konuşacağız, Türkçe!" diye bağırmaya başlamıştı.

Ortada bir provokasyon olduğu açıktı. Bu alçakları tesirsiz hale getirmek için hemen atağa geçerek; "Defolun" diye bağırdım. Korkmuş ve neye uğradıklarına şaşırılmışlardı. Üzerlerine yürüdükçe geriliyorlardı. Sonunda hepsini çıkarıp dışarı attım. Sinirlerim tepeme çıkmıştı. Gelenleri kapıdışarı etiketten sonra, dönüp ortadaki oyunu misafirlerime açıklamaya başladım:

"Kusura bakmayın arkadaşlar. Böyle şeyler de oluyor işte. Ama söylenenlerin gerçeğe uzaktan yakından bir ilgisi yok. Bizim kimsenin diline, örf ve adetine karışmamız düşünülemez. Biz, halkların hiçbir kısıtlama getirilmeden dillerini özgürce konuşmalarından yanayız. Dilde zorlama olamaz. Böyle bir şey bizim felsefemize ters düşer, mücadelemizi inkar etmek anlamına gelir. Biz, halkların kardeşliğine inanıyoruz. Böyle bir durumda, nasıl olur da 'Türkçe yasak' deriz. Bu mümkün değil. Fakat, amaç olay çıkarmak olunca, yalan bulmak, çamur atmak pek zor olmuyor."

"BU SU KAN AKACAK, KAN"

Bu alçakça provokasyonu böylece bertaraf etmiştik. Ama bu, başkalarının olmayacağı anlamına gelmiyordu. Bu insanlarla bir gün sonra yeniden karşı karşıya geldik. Su işi için çalışma alanına gittiğimde, bir gün önce belediyeye gelenler bu kez orada yeniden karşıma çıkarılmışlardı. Ellerinde büyük büyük sopalardı. Bana doğru otuz-kırk metre kadar yaklaştıklarında, kitleye önderlik edenlerden birisi:

"Burasını kıpkırmızı edeceğiz! Su yerine kan akacak bura-

dan, kan!.." diyerek bağıra bağıra söylenmeye, tehditler savurmaya başladılar. Bunu söylerken bir yandan da oradan akmakta olan suya bakıp, şöyle söylüyordu:

"Bu memleket bizim de memleketimiz. Burada kimse bacağımızı, bahçemizi susuz bırakamaz. Buna yeltenenleri de biz kurutacağız..."

Bir gün önceki yalan ve sahtekarlıklarının yerine bir başkasını geçirmiş, yeni bir yalanla ortaya çıkmış bulunuyorlardı.

O güne kadar boşa akan ve kimseye doğru dürüst bir yararı dokunmayan suyun birdenbire değeri artmış, bağ-bahçe suyu olmuştu.

Bu durum karşısında sessiz kalamazdık. Ben de onların üzerine yürüyerek:

"Ne söylüyorsunuz ulan namussuz, vicdansız, iki yüzlü sahtekarlar! Burasını dağbaşı mı sandınız ulan, düzenbazlar..." dediğimi hatırlıyorum.

Kendimi iyiden iyiye kaybetmiş olmalıyım ki, elime geçirdiğim bir tabureyle göstericilerin üzerine yürümeye başladım. Ok yaydan çıkmıştı. O sıra etraftaki tamirci ve sakatatchılar koşup aramıza girerek benden yana tavır almaya başladılar. Bunun karşısında provakatörler bir kez daha gerilemek zorunda kalmışlardı. "Bu su kan akacak" diyen öndeki adam birdenbire korkmuş, elleri-ayakları tutmaz olmuştu.

Bu işi tertipleyenlerin başında yine, Vali, polis, CHP ve onların işbirlikçisi bazı ağalar-beyler vardı.

Halkı kışkırtmalar, yalan haberler yaymalar, bazı insanları öldürüp üzerimize salmalar hiç eksik olmuyordu.

Göstericilerin üzerine yürüyüp, onlara vurmakla yerinde bir çıkış yapmıştım. Çünkü, ben yapmasaydım onlar bana saldıracaktı. Böyle bir şeyse benim sonum demek olurdu. Aynı şey karşı taraf için de geçerliydi. Ama sonuçta kaybeden onlar, kazanan ben olmuşum. Gelenler, yenilgiyle geri dönmek zorunda kaldılar. Daha sonra gidip çeşitli mercilere şikayetlerde bulunmuşlar. Aradan kırk sekiz saat geçmeden de Ankara'dan müfettişler geldi.

"HER ZAMAN BÖYLE CESUR OLMANIZI İSTERİM"

Bir seferinde, Diyarbakır'dan manzaralar yansıtmak, Diyarbakır'ı tanıtmak, tarihi yerleri görüntülemek için bir TV ekibi gelmişti. Ekibin başındakilerden biri tanıdığım. Çekim çalışmalarına yardımcı oldum. Çekim sırasında birde benimle röportaj yapmışlardı. TV ekibine yaptığım açıklamada Diyarbakır'da yaygın kolera olayından söz ettim. Bunlar televizyonda gösterildiğinde, dönemin Başbakan yardımcısı **Faruk Sükan** kalkıp beni yalanlamaya kalkışmıştı. Gerçeklerin su yüzüne çıkması Bakan'ı zorda bırakmış, o hazımsızlıkla da karşıma çıkmıştı.

Bunun üzerine kalkıp bir demeç verdim. Bu, hem Diyarbakır sosyetesini, hem de diğer bazı çevreleri kızdırdı. Bazıları:

"Yahu, başka yer mi yoktu da gidip kenar mahalleleri, yoklukları, yoksullukları, pislikleri, hastalıkları, sefaleti televizyona yansıttınız?" diyorlardı.

Kimileri de;

"Bakan'la karşı karşıya gelmek senin neyine Mehdi? Bırak ne halleri varsa görsünler. Niye onlarla uğraşarak şimşekleri üzerine çekiyorsun?" diyordu.

Bu olaylar üzerine Vali **Yılmaz Tümtürk** beni odasına çağırdı. Bakan'la olan bu demeç düellosunu daha fazla uzatmamamı, bu işi en kestirme yoldan noktalamamı söyledi. Gereğesi de; Diyarbakır'da kolera salgını olduğu yaygınlaşırsa, turistler gelmez, döviz kaybedermişiz. Çıldırılmamak elde değildi. Halka bu kadar da karşı olunur muydu? Göz göre göre, birkaç turistin getireceği döviz için halkı ölüme nasıl terk edebildik.

Faruk Sükan, ikinci kez beni yalanlamaya kalkınca, tepem iyiden iyiye attı, tümü ile şirazedan çıktım. Hastahaneye ani bir baskın yaparak, oradaki manzarayı resimletip, koleraya yakalananların isimlerini alarak, belge ve bilgilerle birlikte ka-

muoyuna açıkladım. Olay belgelendiğinden, Bakan, üçüncü kez yalanlama yoluna gidememiş, öyle bir riski göze alamamıştı. Fakat, bu kez onun yerine, başka engeller çıkarılmıştı karşıma.

Akıl almaz oyunlar oynanıyordu. Durup dururken asılsız telefon ihbarları yapılıyor, yanlış alarmlar veriliyor, evim, ailem durmaksızın rahatsız ediliyor, yalan yanlış haberler yayılıyor, çeşitli kadınlarla dost hayatı yaşadığım söyleniliyor, rüşvetler yediğim iddia ediliyordu. Bütün bunlardan Vali de haberdardı. Her şey onun bilgisi dahilinde planlanıyor, perde perde sahneye konuyordu.

Polis, asker ve bazı mülki amirlerin tahrik ve engelleri iyice rayından çıktığında, tutup Başbakan Ecevit'e ve ilgili bakanlara birer telgraf çekerek durumun bir özetini yaparak, üstüne basa basa, gelişebilecek olaylardan bizlerin sorumlu olmayacağını bildirdim.

Telgraf, kısmen de olsa yankı yarattı. Ancak, Ecevit, yine her zamanki sessizliğini koruyarak, telgrafa hiçbir yanıt vermediği gibi, üzerimizde estirilen baskıların ve keyfi engellemelerin önüne geçmek için herhangi bir girişimde de bulunmadı. Belediye başkanı seçilmemi içine sindiremeyenlerden biri de, hiç kuşkusuz **Bülent Ecevit**'ti.

Bunun birçok nedeni vardı tabii. Her şeyden önce, dünya görüşlerimiz, amaçlarımız, saflarımız, düşlerimiz farklıydı. Birimiz sırtımızı çıkar çevrelere, diğersimizse halka dayamıştık.

Birimiz, halkın özgür geleceği, mutlu yarınları için; diğersimizse sermayenin çıkarlarına, sömürüye, halkın bağımlılık altına girmesine hizmet ediyorduk.

Bunlar, temel ayrılıklarımızdı. Ama Ecevit'le aramızdaki soğukluklar bununla da sınırlı değildi. Ecevit'in bana o kadar katı cephe almasının bir nedeni de; araya **Uğur Mumcu**, **Naci Kutlay** gibi kişileri sokmasına rağmen kendi partisine katılmayı reddetmemdi.

Bir gün belediyedeki odamda oturmuş çalışıyordum. Dışarıdan birtakım gürültülerin geldiğini duydum. Odacıyı çağırarak neler olup bittiğini sorduğumda, odacım çıkıp kısa bir süre son-

ra geri dönerek;

"Başkanım, dışarıda kalabalık bir halk toplanmış, slogan ata ata buraya doğru geliyor. Ellerinde tencere, bakraç, şişe gibi şeyler de var" dedi.

Benim arkadaşlara söylediğim, şuydu:

"Bu, bizimkilerin örgütlediği bir şeydir, başkasının işine benzemiyor. Bırakın gelsinler. Öylece arkadaşların isteklerini de öğrenmiş oluruz. Kimse ters bir tepki göstereyim demesin."

Sonra, gelenleri karşılamak için dışarıya çıkmış, kapının önünde kendilerine "hoş geldiniz" diyerek içeriye girmelerini, sorunlarını dinlemekten mutluluk duyacağımı, olanaklar dahilinde bunları çözmeye hazır olduğumu söyleyerek, sonunda şunu da ekledim.

"Hah, böyle işte! Her zaman böyle cesur, böyle ısrarlı ve hak arayan olun... Aksaklıklarımızı gördüğünüz sürece bizleri eleştirin, uyarın, bağırın çağırın, sorgulayıcı olun. Hatta camlarımızı bile taşılayın. Ama haksızlık etmeden, başkalarının oyunlarına gelmeden..."

Bu sözlerim üzerine göstericiler arasında yer alan bazı kadınlar utanıp sıkılmaya, ezilip büzülmeye başladı. Geldiklerine geleceklere pişman olmuş, oyuna getirildiklerini anlamışlardı. Sadece bu işe önderlik edenler, yüksek perdeden atıp tutmaya, sert eleştiriler yöneltmeye ve direnmeye devam ediyorlardı. Diğerleriyse büyük ölçüde yumuşamış, kısmi de olsa yaptıkları işin yerinde bir şey olmadığını farkına varmışlardı. Beni epeyce uğraştırdıktan sonra ikna olup gönül rahatlığı içinde çekip gittiler.

Bu dönem, aynı zamanda Özgürlük Yolcular'la aramın açıldığı ve bağlarımızın tümünden koptuğu bir dönemdi. Kendileriyle, bazı nedenlerden dolayı anlaşamamış, daha fazla yol arkadaşlığı edememiştik. Benden, belediyeyi ve belediyenin bütün olanaklarını kendi örgütlerinin hizmetine sunmamı, her şeyi onların inisiyatiflerine bırakmamı istiyorlardı. Böyle bir şeyi kabul etmediğim için bağlarımız bütünüyle kopmuş, birbirimizle hiçbir ilişkimiz kalmamıştı.

İşbirlikçilerle, ağa ve beylerle uğraştığım, onların pervasız saldırılarına göğüs gerip ayakta kalma mücadelesi verdiğim yetmiyormuş gibi, sonunda Özgürlük Yolcularca da rahatsız edilmeye başlanmıştım. Belediyeyi Onlara peşkeş çekmediğim için Onların da boy hedefi olmuşum. Onlarda halkı bize karşı kıskırtma çabasına girmişlerdi.

Aramızdaki bu çatışmaları zamanla MİT ve polis de öğrenmiş, devrilmemiz için bir başka koldan saldırıya geçmişlerdi. İtfaiyeye bağlı araçlarımız hemen her gün ve günde en az birkaç kez olmak üzere "Şurada burada yangın var!" diye aldatılıyor, gerçekte bağlantısı bulunmayan telefonlar ediliyordu. İhbarları değerlendirme sorumluluğumuz olduğundan, her defasında olay yerine gidiliyor, orada öyle bir şey olmadığı için de boş yere zaman ve enerji kaybederek geri dönmek zorunda kalıyorduk.

Bir başka engelleme ise, benden önceki Belediye Başkanı döneminde işe yerleştirilen yemiñli elemanlar cephesinden gelmeye başlamıştı. Sağdan soldan direktif alan bu insanlar, belediyenin su ve elektrik işlerini aksatmak, halkı ayaklandırmak için türlü oyunlarla trafolarla arzular yaratıyor, rasgele semtlerin su ve elektriğini kesiyorlardı. Benzeri bir engellemeyle Alipınar köyüne götürmek istediğimiz hizmet sırasında karşılaştık.

Belediye başkanı olur olmaz, Alipınar köyünü belediye sınırları içine almış; buraya yol, su, elektrik götürmek, orada yaşayanların da bazı hizmetlerden faydalanmalarını sağlamak için çalışmalar başlatmıştım. Burası, oldukça geri bırakılmış, her türlü sosyal haktan yoksun bir yerdi. Fakat bazı güçlerin köylüleri tahrik etmeleri üzerine, köylüler karşımıza dikilerek;

"Biz ne elektrik istiyoruz, ne de su!" demeye, taşlarla, sopalarla bize saldırmaya kalkışmışlardı.

Köye elektrik vereceğimiz günün gecesi de, köy muhtarının tahrik ve teşvikleriyle elektrik trafosu tahrip edilmişti.

Bu saldırılar, engellemeler, kara çalmalar akıl almaz boyutlara varmıştı. Nerdeyse gökten taş yağsa benden bilinecekti. Nerede ne olmuşsa, benim üzerime atılmak isteniliyordu. Arkadaşlarımızdan biri havanın sıcak olduğu bir gün, birinin

sırf bana çatmak ve hır çıkarmak için şöyle dediğini duymuş; bunu da üzümlere, buruk sözcüklerle bana anlatmıştı:

"Anasını ... tiğimin belediyesi, havayı bile azdınır cehen-neme çevirdi. Of be, yanacağız, bu ne sıcak?"

NE İSTENİLİYOR, NELERE ZORLANIYORDUM?

Bana karşı yürütölen kampanyanın başında Vali yer alı-yordu. Sıkıntılardan, çıkarılan asılsız şikayetlerden, engelleme-lerden, iş yapamaz duruma gelmişdik. Başarılarımızı gölgele-mek; halkla gittikçe güçlenen, pekişen bağlarımız arasına duvarlar örmek istiyorlardı.

Vali, hiçbir konuda bize bilgi vermiyordu. Bu yetmiyor-muş gibi, bir de kendi olanaklarımızla yaptığımız, yapmaya ça-lıştığımız işleri çeşitli şekillerde engelleme yoluna gidiyordu.

Bir gün bir dostumuz telefon ederek;

"Bakan için ne gibi bir hazırlık yaptınız Mehdi?" diye sor-muştu. Afalayararak;

"Ne bakanı yahu?" diye cevap verdim.

Dostumuz, bir şeyden haberimizin olmadığını anlayarak, İmar ve İskan Bakanının geleceğini söyleledi. "Ne zaman?" di-ye sorduğumda; "Bugün!" dedi.

Bu haberi alır almaz hemen talimat vererek hazırlıkları başlattım. Zaman oldukça dardı, ama hazırlanmamızın gerekli olduğuna da inanıyordum. Karşılama ekibimiz kısa sürede ha-zırlıklarını tamamlamıştı.

Havaalanına gittiğimizde, Vali'nin arabası oradaydı. Va-li'nin haberi olduğundan, bizden önce gelmişti.

Vali'nin arabasının yanında, Ankara plakalı sivil bir araba daha vardı. Tarfik polislerini çağırarak, o arabayı, bulunduğu yerden kaldırmalarını söyledim, ama trafik polisleri oralı bile olmadılar. Sanki o sözleri kendilerine değil de taş söylemişim. Baktım polislerin bir şey yapacağı yok, bu kez kendi ekibimiz-den arkadaşlara söyledim. Arkadaşlar arabayı ön ve arkadan tu-

tarak havaya kaldırıp başka bir yere bıraktılar, onun yerine de benim arabamı çektiler. Protokol kurullarına göre böyle olması gerekiyordu.

Bunun üzerine polisler homurdanmaya, ileri geri konuşmaya başlamıştı. Araya iki sivil polisin girmesi ise bardağı taşırmaya yetti. Arkadaşlara, oradakileri bir güzel haşlamaları ve iyi bir ders vermeleri için göz kırptım. Onlar da benden böyle bir işaret bekliyormuşçasına hemen sille tokat polislere giriştiler.

Telsiz anonsları, düşmeler, bağırma çağrılar, kafa göz yarılmalar, tekmeler, tokatlar, yumruklar birbirini izlemeye başladı. Bu arada ben de bekleme salonuna geçmiştim. Olay kısa sürede çevreye yayılmış, olayı çıkaranların arkadaşlarımız olduğu hemen anlaşılıyordu. Bakanın bu olayı duymaması için onu uçağın çevresinde oyalamaya, yavaş yavaş getirmeye başlamışlardı.

Bakan, bekleme salonuna geldiğinde, hemen yanına giderek kendisine:

"Hoşgeldiniz" diyerek, ekledim; "Kusura bakmayın Sayın Bakanım, bizim havaalanına girmemiz yasak olduğu için sizi burada karşılamak zorunda kaldık"

Bakan ortalıkta bir şeylerin döndüğünü anlamıştı; Vali Tümtürk ise renkten reнге girmişti. Oynadığı oyunu çaktırmamak için de işi alttan almaya çalışıyordu. Ama kestirip attığım için komedisini tek başına oynamak zorunda kaldı.

Bakan'la, beraber Vilayet'e geldiğimizde, Zabıta Müdürü Nuri Sınır kulağıma eğilerek, polislerin zabıta ekibimizi minibüslerle Yenişehir Karakolu'na götürüp alıkoyduklarını söyledi. Ben de kendisine:

"Kimseye bir şey söylemeden hazırlığınızı yapın, onları akşam bizzat kendimiz karakoldan alacağız" dedim.

Nuri durumu anlamıştı..

Bir müddet sonra, İmar İskan Bölge Müdürlüğü'nün hazırlanmış olduğu yemeğe, Demir Oteli'ne gittik. Aynı çirkin tutum, yemek sırasında da tekrarlandı. Yemekte ev sahipliği yapan İmar İskan Bölge Müdürü, Diyarbakır Milletvekili Halil Akgül

ile birlikte yemekte oturmamam için özellikle özen gösteriyordu. Bunu farketmiştim. Vali, Emniyet Müdürü ve beni sevmeyen kesime, "Bakın, biz Belediye Başkanı'na yüz vermiyoruz, ona karşıyız" şeklinde mesaj vermek istiyorlardı.

Belediyelerin işleri, İmar İskan Bakanlığı'ndan geçiyordu. Bakan'la mutlak konuşmam ve sorunlarımı anlatmam gerekiyordu. Bu yüzden, bu tür pislikleri görmemezlikten geliyordum. Yemeğe oturulduğu zaman herkes yerini aldı, bana yer gösterilmedi. Bunu farkedenden Bakan, buyur ederek beni karşılarındaki yere oturttu. Durumu farketmiş, hemen konuşmaya geçerek:

"Başkan üzülme. Sıkıntıları biliyorum; sana yardım edeceğim" dedi.

Bakan Ankara'ya döner dönmez, sözünde durarak elinden geldiğince bana yardımcı olmak için çaba göstermişti. Ankara'ya gidip içinde bulunduğum durumu kendisine anlatmak istediğim bir gün, ben daha söze başlamadan, sözümü keserek;

"Her şeyden haberim var, durumu orada çaktım" demek gereğini duymuştu.

"HAKKINIZI SONUNA KADAR ARAYIN"

Özgürlük Yolu bana karşı kampanya başlatmıştı. Doğrusu benim istifa etmem, belediyeyi bırakıp kaçmam için ellerinden gelen bütün çabayı gösteriyorlardı. Örgüt, kendi açısından birtakım gerekçeler bularak benim disipline olmadığımı, suistimaller yaptığımı, apartmanlar, köşkler aldığımı; yeni evlilik girişimlerimin olduğunu; Van Gölü yanında arsa aldığımı; Mersin ve Ataköy'de ikişer daire yaptırdığımı; örgüte hiç yardım etmediğimi; bütün devrimcileri iterek, her şeyi kendi başıma yapmaya çalıştığımı; generallere ziyafet çektiğimi, onlara kadın temin ettiğimi... açık açık yayarak bana karşı cepheden taarruza geçmişti.

İşçi yevmiyeleri bahane edilerek, sendikandan aldığı bir kararla greve gidildi. Henüz gözle görülür bir iş yapmamıştık. Bütün işimiz gücümüz, Belediye'yi teknik yönden güçlendirmek ve birimler oluşturmaktı. Bir yandan da geçici olarak yolları ça-

mur ve pisliklerden kurtarıp, elektrik ve suya ağırlık vererek halkın sıkıntılarını azaltmak istiyorduk. Köklü tedbirlere ise daha sonra girmeyi düşünüyorduk.

Belediyenin sıkıntıları çoktu. Yalnız Diyarbakır Belediyesi değil, Türkiye genelindeki bütün belediyeler sıkıntı içindeydi. 1932 yılında çıkan yasalarla belediyeler yönetiliyordu. Devlettten o yasalar ölçüsünde yardım alınıyordu. Öyle bir hal almıştı ki, belediyeler personel ücretlerini dahi ödeyemez duruma düşmüştü. Türkiye genelinde en az altı-onüç ay arasında ödeme yapılmadığı oluyordu. Diyarbakır Belediyesi'nde ise en çok birbuçuk ay gecikme oluyordu. Bu konudaki kesin prensibimiz, bütün belediye gelirleri içinde önce personel maaşlarının ödenmesiydi.

Diyarbakır Belediyesi'nin aylık gelir ortalaması o zaman 14 milyon, gideri ise 26 milyon liraydı. Bu dengesiz gelir gidere rağmen, Türkiye standartlarına göre maaş ödeme bakımından Diyarbakır Belediyesi en başarılı belediyeydi. İşçi, memur maaşlarının ödenmesi hiçbir zaman bir -birbuçuk ayı geçmemişti.

Genel-İş Sendikası, bu durumu bildiği halde, Türkiye genelinde olduğu gibi ayırım gözetmeyerek bizim belediyede de grev kararı aldı. Aslında bu, işçi hakları için yapılmış bir grev değildi. Özgürlük Yolu kendi açısından bana karşı savaş açmıştı. Genel - iş'le işbirliği yaparak işçileri harekete geçirip bu yolla beni çökertmeye çalışıyorlardı. CHP iktidarı, kendi yönünden, Genel-İş Sendikası Genel Merkezi'ni harekete geçirmişti. MİT ise zaten başından beri karargahını kurmuştu; beni düşürme çabasıındaydı. Grev, amacına yönelik değildi. Ama sendika merkezi karar aldığı için işçilerin grev yapmasından yanaydım. İstesem, grevi daha başındayken kırabilirdim. O gücüm vardı. Ama benim devrimci anlayışımınla bağdaşmadığı ve beni de bağladığı için, işçileri birim birim toplayarak, kendilerine, sendikalarının almış olduğu karara uymalarını; eylemlerini grev adabı içerisinde yürütmelerini; mücadele ile haklarını almalarını; buna alışmaları gerektiğini, ancak sendikanın asıl amacının benim gitmem olduğunu bilmelerini söyleyerek:

"Belediyeyi, Diyarbakır halkının hizmetlerini ve araçları namusunuza teslim ediyorum" dedim.

Ertesi gün grev başladı. Daha ilk gününde, amaç kendisini göstermişti. Grevin başladığı ve içinde bulunduğumuz ekonomik, siyasal sıkıntıları kamuoyuna yansıtmak için bildiri dağıttım. Bildiride, halkın bize destek olması çağrısında bulunuyordum. Bunun üzerine halk kendi evinin önünü temizlemeye başladı. Sendikanın çıkardığı bir emirle, daha doğrusu onların emrinde çalışan işçiler dışındaki "devrimci" gençler, kapılarının önünü temizleyen kadınlara saldırıyor, onlardan kapıların önlerini temizlememelerini istiyorlardı.

Grevin dördüncü günüydü. Sabah Belediye'ye gitmek için şoförü beklerken, yaptığım telefon görüşmesiyle, şoförün olmadığını söylediler. Bir dolmuşa binip Belediye'ye gittim. İlk iş olarak araba şoförümü sordum. Şoförüm memur statüsündeydi. Buna rağmen, Sendikacılar, N.K. başkanlığında 18-20 kişi birden makam şoförünün üzerine yürümüş ve tartaklayıp anahtar elinden almışlardı. Şoförümün korkudan dili tutulmuş, kendinde olmadığı için de evinde istirahat çekilmişti. Bu olayı duyduğumda çok zoruma gitti. Akşama doğru eve gitmek için arabayı istediğimde, muavinim **Yılmaz Tali Uğur**, işi idare etmek için beni oyalama yoluna gitti. Önce bana olayı söylemedi; zaman uzayınca da anlatmak zorunda kaldı. Anahtarın mutlaka getirilmesini söyledim. **Yılmaz Bey** tekrar gidip anahtarsız döndü. Kötü sonuçlar çıkabileceğini, anahtarın mutlaka gelmesi gerektiğini söyleyerek **Yılmaz Bey'e** bu sorunu çözmesini bir daha söyledim. Üzülerek söyleyeyim ki, istemediğim halde, son seferinde anahtar geldi. Ben, aslında anahtarın gönderilmesini beklemiyordum. Haksız duruma düşmelerini istiyordum. Anahtar alıp eve gitmek üzere kapıya çıktığımda, dışarıda davul zurna eşliğinde Özgürlük Yolcu işçiler halay çekiyorlardı. Grevde ve grev gözcüleri arasında işçiler yoktu. Bunlar gençlerden oluşuyordu. Üstelik de çalışmaların dışında, o gurubun adamlarıydılar. Arabaya bineceğim sırada, gözlerimin içine baktıklarını gördüğümde, arabaya binmekten vazgeçip halay çekilen yere

gittim. Kendilerine doğru gidince şaşırmışlardı.

Halay çekenlerin yanına gittiğimde ani bir hareketle halayın başına geçtim; mendil sallayarak oynamaya başladım. Heyecana gelen işçiler, zılgıt çekerek beni alkışlamaya başladılar. Bu sırada sendika temsilcileri ve Özgürlükçüler yavaş yavaş halayı terketmeğe başladılar. İşçiler ise benim başıma para atıyordu. Bir süre sonra oyunu bırakıp, oradaki işçilere hitaben, mücadelelerinde yanlarında olduğumu, yalnız, grev ahlakına ters bir anlayışta olmamalarını söyleyerek, kendilerine başarılar diledikten sonra, oradan ayrıldım.

"Mehdi Zana'yı vuracağız" tehditlerine inat, olsun diye de, arabaya binmeyerek, Dağkapı'daki Elektrik Arıza'nın bulunduğu yere kadar yürüdüm.

Ertesi gün Belediye'ye geldiğimde, kırmızı mercedes makam arabamın çöp ve pisliklerle kapatıldığını, etrafın insan ve kemik pisliği ile dolu olduğunu gördüm. Meğer şehrin dışından, dökülen pislikleri traktörlere yükleyerek, getirip sağa sola saçmışlardı. Çok kötü bir manzara oluşmuştu. Kanımca, dünyada ilk kez, işçiler, dışardan topladıkları pislikleri getirip halkın ayakları altına sermişlerdi. Üstelik bu, devrimci bir sendika adına yapılıyordu! O zaman da bu yanlış tavrından yine en çok ben utanç duymuş ve sıkılmışım. Çünkü devrimciydim ve bu yapılar beni de bağıyordu.

Beşinci gün, devletten para talebi için Ankara'ya gittim. Diyarbakır milletvekilleri bana sahip çıkmıyorlardı. CHP iktidarı olduğu için, muhalif partilerin ise sözleri geçersizdi. Sonunda, Bitlis MSP Milletvekili **Muhyettin Mutlu**, olayı duyduğunda bana yardımcı olmaya çalışmıştı. Başbakan Ecevit'ten defalarca randevu istememe rağmen, kendisiyle bir türlü görüşemiyordum. Grevin yirminci günü doldu. Aldığım bir haberde işçilerin otobüslerin lastiklerini bıçakladıklarını söylediler. Daha büyük tahribatlara gidilmemesi için benim Diyarbakır'a gitmem isteniyordu. İster istemez diğer işleri bıraktım ve Diyarbakır'a hareket ettim.

Diyarbakır'a geldiğimde, yine traktörlerle pislik taşınarak

caddelere serpiyordu. Belediye birimlerinde tahribatlar yaparak sağı sola saldırı yapmaya başlamışlardı. Akşama doğru saat 4 haberlerinde, Diyarbakır Radyosu'nun vatandaşlarla yaptığı röportajlarda, konuşan bir vatandaş:

"Bu işten ben de bir şey anlayamadım. Belediye başkanı devrimci. Sendika devrimci... Olan, biz fakir fukaraya ve halka oluyor. Zenginlerin keyfi yerinde. Onlar şimdi deniz kenarlarında keyif çatıyorlar. Arabalarıyla gidip gelirken yere bile basmıyorlar" demişti.

Sabahleyin Nusaybin Gümrüğü'nden bir yükleyiciyi getirmek üzere Nusaybin'e gittim. Akşam döndüğümde, büyük bir yaygara kopanlarak, benim görevi terkederek kaçtığım söylentisi yayılmıştı. Eylemler devam ediyordu. Yapılan araç tahribatlarına karşı bir şey yapamayacağımı anlayınca, DİSK Genel Merkezi'ne, İstanbul'a gittim. Genel Merkez Yönetim Kurulu üyelerinin birçoğu TIP'ten eski arkadaşlarımdı. Dönen oyunları sezmiştim. Genel merkeze gidişimde kendilerine izah ettim. Ertesi gün gazetelerde çıkan haberlerde; benim 46 milyonluk demir çaldığımı, bunun için Belediye Meclis üyelerinin toplantıya çağrıldığımı okudum. Aynı gün uçağa atlayarak Diyarbakır'a geldim. Arkadaşlarla yaptığım temaslarla CHP Belediye Meclis Grubu'nun içerisinde sürekli bana karşı olan 4-5 üyenin, özellikle Emniyet'le dirsek temasında olan bir şahsın, MİT'le beraber başka meclis üyelerin desteklerini temin ederek, 26 üyenin desteğini aldıklarını öğrendim. Bu, güvensizlik vermeye yetiyordu. Bu oyunu bozmak için, arkadaşlarla görev taksimi yaparak karşı atağa geçtik. Programımızda meclis üyelerini ikna yoluna gitmek, olmazsa bazılarını kaçırmak, bazılarını da toplantı günü oyalamak gibi çeşitli taktikler ve tedbirleri düşünmüştük. İki gün sonra, sabah saat 11'de toplantıya girmek için Belediye'ye geldiğimde, kapının önünde büyük bir kalabalıkla karşılaştım. Bütün Özgürlükçü'ler, sendikacılar ve çeşitli fraksiyonlardan insanlar basın ve başlarında Hasan Değer olmak üzere CHP'liler, orada kümelenmişlerdi. Herkes, büyük bir heyecan ve şevkle bana karşı verilecek güvensizlik kararının sonucunu

bekliyordu. Meclis toplantı salonuna girdiğimde, sadece 8 üye mevcuttu. Toplantıyı 5 dakika uzatarak yaptığım yoklamada, çoğunluk sağlanmadığı için oturumu kapattım. Emir vererek, havaalanına gideceğimi, arabanın hazırlanmasını söyledim. Arkadaşlarım, meclis üyelerinin toplantıya katılmamalarını sağlamışlardı. Bunda etkili 'olanlar' **Yusuf Genç, Yılmaz Tali Uğur, Nurettin Ergün, Latif Kaya** adlı arkadaşlardı. Rahatlamıştım. Belediye'den dışarı çıktığımda, toplanan halk kitlesi hala oradaydı. Büyük bir yük omuzlarımdan kalkmıştı. Orada birikenlere şöyle bir bakıp süzdükten sonra, ellerimi arkama alarak zabıtaya seslendim:

"Evladım bunların bir işi yok mu? Buraya ne diye böyle toplanmışlar? Dağın bunları bakayım" dedim.

Kimseden çit çıkmıyordu. Hayal kırıklığına uğramış ve bozulmuşlardı. Büyük bir zevkle ve tadını çıkara çıkara arabaya binip, havaalanına, oradan da Ankara'ya gittim.

Ankara'ya gelişimde, ilk işim Bitlis Milletvekili **Muhyettin Mutlu**'nun evine gitmek oldu. **Muhyettin Mutlu, Ecevit**'le yaptığı temasta, Ecevit'in yardım edeceği vaadinde bulunduğunu söyledi. Ancak, bir türlü para çıkmıyordu. Kafam, hep Diyarbakır'da yine birtakım aksilikler olup olmayacağındaydı. Grev 45 günü aşmış, çıkmaza girmişti. Genel-İş Sendikası'na gidip, sendikacıları aradığımda, İzmir/Mordoğan'a yazlıklarına gittiklerini söylediler. İzmir'e gitmekten çekiniyordum. Daha önce İzmir gazetelerinde, "Bu adam Türk düşmanı. Türkçeyi yasaklamış, Kürtçe konuşmayanların işini yapmıyor" gibi haberlerin çıktığını, bana karşı bir nefretin olduğunu öğrenmiştim. İzmir'de bulunan bir arkadaşla telefon açarak durumu izah ettikten sonra, bana zaman ayırmasını, oraya gizlice gideceğimi söyledim. Bundaki amacım, otellere gidip ismimi açıklamak istemememdi. Bu yüzden bir evde kalmak istiyordum. Hemen o gece uçağa atlayarak İzmir'e gittim. Havaalanında beni karşılayan **Kemal Sevim ve Fevzi Dağlı** arkadaşlarla birlikte Kemal'in eve gittik. Akşam orada kaldıktan sonra ertesi gün sendikacıların Mordoğan'daki yazlıklarına gittim. İşçi sınıfının "önderleri"

verdikleri zorlu "sınıf savaşı"nın yorgunluğunu atmamakla meşguldüler. Onlara, Diyarbakır'da pislikten kolera salgınının başladığını, grevin işçi haklarının dışına taşıdığını, bir fraksiyon kavgasına dönüştüğünü ve bana karşı düşmanca tavırlara girildiğini anlattım. Toplu Sözleşme Daire Başkanı **İsmail Hakkı Önal**'la beraber Ankara'ya döndük. Gazeteler, Diyarbakır'da 7 kişinin koleradan öldüğünü ve tehlikenin artmakta olduğunu yazıyordu. O gün kendisiyle daha önce tanıştığım Günaydın Gazetesi'nden Murat'ı gördüm. Onunla Günaydın Gazetesi Ankara bürosuna giderek, büro şefi **Can Pulak**'la tanışıp olayları kendisine aktardığımda, **Can Pulak**; bana karşı daha önce olumsuz düşünceleri olduğunu, beni dinledikten sonra ise düşüncelerinin değiştiğini söyleyerek üzüntülerini belirtti.

Diyarbakır'da koleranın olduğunu yazan gazeteleri, Başbakan'a hitaben, işin vehameti ve aciliyetini belirtir bir dilekçeye iliştiyerek, işçi paralarını ödeyebilmem ve Diyarbakır halkının kendisini tehdit eden bu salgın hastalıktan kurtulması talebiyle Ecevit'e gittim. Bir gün önce CHP Küçük Kurultayı olduğu için, Ecevit'in Genel Merkez'de olduğunu, partililerin dilek ve isteklerini dinlediğini söylemişlerdi. Genel Merkez'e geldiğimde, Ecevit'in bulunduğu odanın kapısında hayli kalabalık vardı. O esnada, kapı açılır açılmaz çok sevip saydığım bir arkadaşım içerden çıktı. Korkudan bana merhaba bile vermeyerek görmezlikten geldi. Üstelik bu arkadaşla, TİP'de beraber mücadele vermiştik.

Kapıyı vurdum. Genel Sekreter **Üstündağ** çıktı. Elimdeki gazeteleri ve dilekçeyi kendisine uzatarak, grevin Diyarbakır'da doğurmuş olduğu tehlikeleri izah edip, Başbakan'la acilen görüşmek istediğimi söyledim. **Üstündağ**, beni eli ile itip içeri girmemi engelledi:

"İşimiz var. Başbakan seninle görüşemez" deyip kapıyı yüzüme kapattı.

Çok bozulmuştum. O ruh haliyle dönerek bağırdım:

"Ulan! Faşistler bile sizden daha namuslu; yaşasın faşistler!"

O esnada Urfa Belediye Başkanı **Feridun Yazar**'ı gördüm. Daha, "ne yapıyorsun" demeden, onu da azarladım. **Mardin Senatörü M.Ali Arıkan** gelip koluma girdi, teskin etmek için bir odaya aldı. O sırada beni arayan bir arkadaş gelip, dışarıya çağırdı. Dışarıya çıktığımda, iki müfettişin Başbakan tarafından Diyarbakır'a gönderildiğini, hakkımdaki şikayetleri hükümete getirmelerini istediklerini söyledi. Şikayet konusu şey, benim belediyeye gönderilen 65 milyonu İran'daki KDP'nin mücadelesine katkıda bulunmak için gönderdiğimmiş. Acilen havaalanına gidip akşam uçağıyla Diyarbakır'a döndüm.

Müfettişlerin Belediye'de takibat yapmaya ve şikayetileri dinlemeye dinlemeye başladıklarını öğrendim. Evden telefon açara,; müfettişlere, bana ihtiyaçlarının olup olmadığını sordüğümde, beş dakika yanlarına uğramamın yararlı olacağını söylediler. Belediye'ye geldiğimde, **Hasan Değer** ve sendikacılarla bir kısım halk, ellerinde zarflarla içeri girip çıkıyorlardı. Meydanda davullu zurnalı grev heyecanı devam ediyordu. Müfettişlerin yanlarına gittim. Bunun bir tertip olduğunu, bir komplo ile karşı karşıya olduğumu anladıklarını bana söylediler. Ayrıca; bana karşı önyargılı olmayacaklarını, olayları objektif olarak değerlendireceklerini, kimsenin hakkını çiğnemeyeceklerini söylediler. Bana sordukları bazı soruları yanıtladım. İşim bitince de çıktım oradan. Hemen arabaya atlayarak, aynı gece tekrar Ankara'ya döndüm.

Sabah 9'da Yerel Yönetim Bakanlığı'na giderek müfettişleri bekledim. Müfettişler dönmüşlerdi. Raporlarını lehimde verdikleri için paranın ödenmesini bekliyordum. Öğle yemeğine çıktığımda, Meşrutiyet Caddesi'nde, müfettişlerden birine rastladım. Kendisini yemeğe buyur ettiğimde çok korktu:

"Aman Başkan! Beni bırak, seninle görülmeyeyim. Bizden istenen rapor aleyhinde olmadığı için bakanlıktan epey azar yedik. Lütfen benden uzak kal" dediğinde durumu anlamıştım.

Ama bir türlü parayı çekemiyordum. Her gün "evet", "tamam" denmesine rağmen, sonuç alamıyordum. Arkadaşların çağrısı üzerine Vali'nin araya girdiğini, bir uzlaşma yolu aradı-

ğını, beni ve sendikacıları bir araya getirmeyi istediğini öğrendiğimde Diyarbakır'a geri döndüm.

Valiliğe gittiğimde sendikacılar oradaydı. Vali; Diyarbakır'daki kolera hastalığının çok yayıldığını, hastahanedeki yer kalmadığını, ölü sayısının sekize çıktığını söyleyerek bu parayı hükümetin vereceğini, kendisinin de kefil olduğunu, greve bundan dolayı son verilmesi gerektiğini, ödemenin en geç on gün içinde yapılacağını söyledi. Sendikacılardan Z.A., Av. Ziya Acar, ödeme yapılmadan grevi kaldırmayacakları konusunda ısrarlıydılar. Ben 250 bin nüfuslu Diyarbakır halkını düşünmeleri gerektiğini söylediyim, bu arkadaşlar;

"Bizi 1200 kişilik işçi hakları ilgilendirir, diğerleri ilgilendirmez" diye cevap verdiler.

Vali de bunu fırsat bilerek:

"Nasıl sizi ilgilendirmez? İşinize karışmak gibi olmasın ama, siz iki taraf da devrimcisiniz; burada ise Diyarbakır halkı söz konusu. Kanımca, en çok sizin düşünmeniz gerekli" dedi.

Aslında Vali, fırsatı değerlendirmiş, iki tarafa da taş atmıştı. Ben, ayağa kalktum:

"Madem siz bu düşünceye sahipsiniz, o zaman benim sizinle konuşacak bir şeyim yok" diyerek orayı terkettim.

Belediye'ye geldim. Arkadaşlara durumu izah ettikten sonra, tekrar Ankara'ya dönmek üzere yola çıktım, Belediye'nin çevresinde grevciler ve bazı Özgürlükçü militanların silahları ile etrafı kolladıklarını sezmiştim. Her zaman olan bir şeydi bu. Arabaya bindiğimde, Özgürlükçüler tarafından kışkırtılmış 12-13 yaşlarında üç çocuğun bana doğru koştuklarını gördüm. Şöföre, aceleyle oradan uzaklaşmasını söyledim. Yapılanları görmezden gelerek oradan uzaklaştık.

Ertesi gün Ankara'ya gittim. Bitkin bir vaziyetteydim. Bütün yolları denemiştim. Artık bıkmış, onların istedikleri istifa noktasına kadar gelmiştim. Beni ayakta tutan ve devam etmemi sağlayan, devrimci kişiliğim ve duyduğum sorumluluktum.

Yerel Yönetim Bakanlığı'na gittiğimde, paranın henüz gelmediğini söylediler. Ben Bitlis Milletvekili **Muhyettin Mut-**

lu'yu ararken, o gün Günaydın Gazetesi'nde, **Can Pulak**'ın Diyarbakır grevinden bahsettiğini gördüm. Yazısında:

"İzmir Belediyesi'nde grev kararı alınır alınmaz hükümet onlara para ödüyor, Diyarbakır Belediyesi iki aya yakındır grevde; Kolera salgını, halkı yaşamsal bir sorunla karşı karşıya bıraktı. Hükümetse hala para ödemiyor, neden?" şeklinde bir eleştiri, de bulunuyordu.

Bayındırlık Bakanlığı'na gidip, **Mutlu**'yu orada buldum. **Muhyettin Mutlu**:

"Sen hala parayı almadın mı?" diye sordu.

"Hayır. Beni kasıtlı olarak oyalıyorlar" dedim.

Muhyettin Mutlu hemen telefonla Yerel Yönetim Bakanlığı'nı aradı. Ancak Bakan yerinde yoktu. Müsteşara okkalı birkaç laf savurduktan sonra telefonu kapadı.

"Ben Başbakana gidiyorum" diyerek, sinirli sinirli yanımdan ayrıldı.

Bir saat sonra geri döndüğünde, Bakan'ın beni aradığını, paranın da hazır olduğunu söyledi. Yerel yönetim Bakanlığı'na gittim. Oraya vardığımda, Bakan:

"Seni anyoruz, neredesin?" dedi Ben de:

"Sabahleyin size gelmişim. Ne çabuk unuttunuz?" diye cevap verdim.

Bakan **Mahmut Özdemir**, beni Maliye Bakanlığı'na gönderdi. Maliye Bakanlığı da parayı İller Bankası'na havale etti. Parayı çektikten sonra, Merkez Bankası aracılığıyla Diyarbakır'daki belediye hesabına aktardık.

Diyarbakır'a döndüm. Sendikalara, paranın hazır olduğunu söyleyip anlaşmaya oturma önerisini götürdük. Sendikacılar bana geldiklerinde Vali ile konuştuklarını, gidip vilayette anlaşmayı yapmamızı söylediler. Ben de onlara:

"Valiyle oturup anlaşma yapmam. Ben devrimciyim, anlaşmamı devrimci örgüt ve kuruluşlardaki arkadaşlarla yaparım. Tesbit edeceğimiz bir yerde oturmaya hazırım." dedim.

Kabul ettiler. Ofis semtinde, kararlaştırdıkları **Cemil Kaya**'nın evinde toplanmıştık. Toplantıya çeşitli devrimci sendika

ve kuruluş temsilcileri gelmişti. Hemen hemen Diyarbakır'ın çoğu fraksiyon adamları bulunuyordu. Genel-İş Sendikası'nı temsilen Z.A. ve N.K. sürekli olarak, belediyede yolsuzluk olduğunu, bu işin böyle yürüyemeyeceğini söyleyip, belediyedeki olayları ağızlarına sakız ederek ahkam kesiyorlardı. Ben işi ne kadar geçiştirmeye çalıştıysam da, onlar yine tavırlarında ısrar ediyordu. Sonunda dayanamayarak:

"Doğrudur arkadaşlar, benim hiçbir gelirim yok. Sadece maaşım var. Maaşım da bana yetmiyor. Maaş dışındaki yaptığım bütün harcamalar belediyenin parasıdır. Bu da halkın parası demektir. Bu, bir yerde hırsızlıktır. Bu arkadaşların kışlarının üstündeki silahları ben aldım. Onların ev işleri için bazı özel harcamalar da yaptım.. Bunlar da belediyeden çıkmıştır. Dolayısıyla hırsızlıktır. Ben bunu kabul ediyorum. Yalnız onlara değil, onların arkadaşlarına da, daha doğrusu birçok Özgürlükçü'ye yaptığım harcamalar da Belediye'nin parasıdır" dediğimde renkten renge girdiler. Bu defa da, kendilerinin yanlış anlaşıldığını söyleyerek işi gürültüye boğmaya çalıştılar.

Ben daha başka harcamaların da anlatılmasını istiyordum. Ancak arkadaşların araya girmesi üzerine vazgeçtim. Anlaşmayı yaptıktan sonra oradan ayrıldım.

"MEHDİ ZANA'NIN GİTMESİ İÇİN HER ŞEY MÜBAHTIR"

Hatasını göremeyen insanlar başkalarına karşı insafsız oluyor. Çıkışsız kaldıkları anlarda da işleri saçmalama noktasına kadar götürebiliyordu. Tahammülün de bir sınırı vardı; "idare etme"lerin de! Ben de Özgürlük Yolcuları'nın pervasız saldırı-lar karşısında uzun süre susmuştum. Ama çok ileri gitmiş, sınırı aşmışlardı. O yüzden ben de, ister istemez karşı taaruzla geçmiş-tim. Parayı İller Bankası'ndan alır almaz işçilere dağıttığım için grev son buldu. Grev bittiğinde işçiler işlerinin başına dönmüş-lerdi. Ama birtakım insanların sorun olmaları son bulmamıştı.

Özellikle de Özgürlük Yolcu bazı militanlar, sendikanın

tahriri ile birimlerde işçilerin çalışmalarına engel olmaya, işleri aksatmaya, moralleri bozmaya, tahriklere girişmeye devam ediyorlardı. Grevin yaratmış olduğu tahribatlar, hizmet aksamaları, zaman kayıpları bizi hayli sarsmıştı. Aradaki boşluğu doldurmak için çok çalışmamız gerekiyordu. Bundan dolayı, teknik olanaklarla emeği birleştirerek üç vardiyalı bir çalışma programı başlattık.

Her şey hazırlanmış, birçok eksiklik tamamlanmış, teknik yetersizlikler büyük ölçüde giderilmişti. Ama bu sefer de sendikanın engelleri çıkmıştı. Adamlar, açık söylemeseler de halka hizmet etmemize, işlerimizin ilerlemesine, sıkıntılarını yavaş yavaş da olsa azalmasına karşıydılar. Halkın en temel sorunları arasında bulunan yol, su, elektrik, kanalizasyon işlerinin yapılmasını bile sabotaj ediyorlardı. Sabah erkenden kalkarak birimleri tek tek dolaşılıyor, toplantılar düzenliyor, işleri aksatmak, sekteye uğratmak için her türlü girişimlerde bulunurlardı.

İşçiler ise sendika ve belediye arasında kalmıştı. Kim ağır basıyorsa, çıkarlarının nerede olduğunu düşünüyorlarsa o yöne doğru eğilim gösteriyorlardı. İşçilerden yirmi yedi kişi sendikanın militanlığını üstlenmiş, Özgürlük Yolu taraftarı olmuşlardı. Z. A. bu kişilere:

"Gezin, tozun, eğlenin, boşverin işi; size kimse bir şey yapamaz" diyerek adamların çalışmalarını önüyordu.

Söz konusu yirmi yedi kişi çalışmadıkları gibi, çalışanları da engellemeye kalkışıyor, iş makinalarına sabotajlar düzenleyerek iş yapmamızı aksatıyorlardı. Yaptığımız yolları geceleri gidip bozuyor, döşenen kaldırım taşlarını deviriyorlardı. Asfalt makinasının dişlileri arasına üstü�ü atarak araçları bozuyorlardı.

İşin garibi, bunlardan biri, henüz iki aylık belediye başkanırken, yaklaşan sendika seçimleri nedeniyle dönemin sendika yönetimini desteklememi istemişti. Desteklemediğim takdirde yine bu kişi tarafından tehdit ediliyordum. Daha önceki belediye yönetimi ile yapılan toplu sözleşmede, birçok haklar döşek altı edilmiş; iki yıldan beri işçiye verilmiş olan bu haklar, belediye bütçesi elvermiyor diye, işçilerin haberi olmadan yürürlüğe

konmuştu. Aslında sendika yönetimi sürekli iktidarda kalmak için, önceki döneme ait birikmiş hakları kullanmakla tehdit ediyor:

"İki yıllık birikmiş haklarımız var. Eğer bizi destekler veya seçimlere katılmazsan biz bu haklara göz yummaya devam edeceğiz. Aksi takdirde, iki yıldan beri biriken işçi haklarını he-men isteriz. Belediye bu yükün altından çıkamaz; siz de hiçbir iş yapamaz hale gelir, zor durumda kalırsınız" diyorlardı.

Buna karşılık ben de:

"Benim bu tür toplu sözleşmelerdeki haklardan haberim yoktu. Toplu sözleşmeye bakacağım, eğer böyle bir hak alınmışsa işçiyi toplar, sizlerin bu hakları nasıl örtbas ederek, onlara nasıl ihanet ettiğinizi açıklar, biriken bu hakları taksitle ödeyerek sizin de yönetimden gitmeniz için elimden geleni yaparım. Bununla da kalmaz; Belediye'nin zor durumda olduğunu, sıkıntı içerisine girdiğini, bir bildiriyle kamuoyuna açıklarım" dedim.

Başka bir çözüm yolu kalmayınca, bir yazı çıkararak bu yirmi yedi kişinin işbaşı yapmalarını, bu işin böyle gitmeyeceğini, söylemek de bir sonuç vermemişti. Gerek yazılı ve gerekse sözlü olarak hepsini defalarca uyarılmıştım. Ama onlar bildiklerini okumaya devam ediyorlardı. Otuz gün böyle devam etmişti. Otuzuncu gün, disiplin kurulunu devreye sokarak, bu yirmiyedi kişinin istemeyerek de olsa işine son vermek zorunda kaldım. Hepsi de eski işçiydiler. 10 ya da 20 yıl arası hizmetleri vardı. Sendika bunun üzerine iş mahkemesine başvurduysa da sonuç alamadı. Çok üzülmüştüm. Ama başka seçeneğim kalmamıştı.

Bu işe son verme işlemi işçiler arasındaki kararsızlarda bir panik yaratmış, en azından sendikanın her dediğinin olmayacağını anlamalarını sağlamıştı. Sendika ise, bu paniği önlemek için yeni bir grev hazırlığına girmişti. Kendilerine karşı gelişen güvensizliği bu yolla aşmak istiyorlardı. Bizim işlerimizde ise gözle görülür bir canlanma meydana geldi.

1980 yılı belediye bütçe toplantıları da başlamış, görüşmeler açılmış bulunuyordu. Bir yandan da bütçe hazırlıklarıyla meşgulüydük. Bu toplantıların birinde, meclis üyelerinden Kemal

Aras, Özgürlükçü'lerin tahrikiyle gündem dışı söz isteyerek tahrik edici bir üslupla şunları söylemişti:

"Arkadaşlar! Mehdi Zana '77 seçimlerinde halka yaptığı konuşmaları sırasında; 'Ey Diyarbakır halkı, hırsızlık değil, sizlere hizmet etmek istiyorum. Eğer beni seçer de bir gün evimin önünde bir bisiklet görürseniz o zaman bilin ki ben de hırsızlık yapmışım. Çünkü benim herhangi bir mal varlığım ve gelirim yok. Başkanlık maaşı ile de para biriktirilemeyeceğine göre, demek ki çalmışım' demişti. Şimdi ise bu zatın çeşitli yerlerde apartmanları, Van Gölü'nün civarında dönümlerce arsası, bankalarda milyonlarca liralık hesabı bulunuyor..."

Kemal'in arsa sözü ile ne kastedtiğini hemen anlamıştım. Bir gün, Van'daki devrimci, demokrat ve ilerici bazı arkadaşların davetleri üzerine Van'a gitmiş, bir dizi temaslarda bulunmuşum. Arkadaşlar beni oldukça içten ve sıcak karşılamış, gösterdikleri dostça yaklaşımlarıyla beni oldukça duygulandırmışlardı.

Temasların sırasında Van Gölü kenarına gittiğimiz bir sıra arkadaşlar, göl civarındaki arsaların çok ucuz olduğunu söylemişlerdi. "Metrekaresi 10 lira" dediklerinde onlara orada bir arsa almaya, kuruluşlarına karınca karınca destek olmaya karar vermiştim. Bu düşüncem arkadaşları çok sevindirmişti. Bunun üzerine 120 bin lira karşılığında 12 dönümlük bir arsa satın aldık.

Arkadaşlar, tapunun kimin üzerine yapılacağını sorduklarında:

"Sizin sorunuz! Kimi uygun görüyorsanız onun üzerine yapın. Ben sadece parasını ödeyeceğim, gerisi sizi ilgilendirir, beni değil" demiştim.

Diyarbakır'a döner dönmez, söz konusu parayı bir arkadaşla arsa sahibine göndemiştim. Kemal Aras'ın söz ettiği arsa, işte bu arsaydı.

Bir hayli şaşırılmıştım. Çünkü bu arkadaşların arasındaki bir olaydı. Devrimcilerle benim aramda bir dayanışma örneği olan bu olayın sıradan bir meclis üyesine anlatılması, doğrusu düşündürücüydü.

Sinirlerim korkunç derecede gerilmiş, kafamın taşı atmıştı. Olayı olduğu gibi anlatmaya hazırlanırken, reis vekillerinden **Yılmaz Tali Uğur** araya girerek; **Kemal Aras**'ın yaptığının çirkin bir şey olduğunu, bizim de aynı hataya düşmememiz gerektiğini söyledi. Haklıydı. Düşününce haklı olduğunu daha iyi görmüştüm:

"Arkadaşlar, Kemal arkadaş iftira ediyor. Ben dün ne isem bugün de oyum. Sözüünü ettiği gibi benim bir mal varlığım yok, isteyen araştırabilir. Hatta şunu da söyleyebilirim; bırakalım apartmanı, katı, arsayı, evime, ailemin herhangi bir ferdine bile altın, gümüş, mal, para herhangi bir şey vermişsem namussuzum, yok eğer tersi ise, bu söylentileri çıkaranların kendileri namussuzdur" dedim.

Ortalığı derin bir sesizlik kaplamıştı. Ne **Kemal**, ne de diğerleri bir itirazda bulunabildi. Bu suskunluk içinde, toplantı son bulmuştu.

Daha önce de, vilayetteki toplantıda kendisine grevi bitirmeleri ricasında bulunan reis vekili **Mehmet Kaba'ya Z. A.** şöyle demişti:

"Bu grev biter, yarı bir yenisi başlar. Hangi birinin parasını ödeyeceksiniz? Bu bir sefere özgü bir grev değil ki, bitirelim. Başımızda bu Belediye Başkanı olduğu ve gizli örgütlere yardım ettiği sürece, belediye sürekli parasız kalacak, bizler de grevler yapmaya devam edeceğiz. Yani Mehdi Zana başkanlıktan düşmediği sürece bu grevler devam edecektir.. Bu işlerin olmamasını isteyen, Mehdi Zana'nın düşürülmesi için çalışmak zorundadır."

Bu konuşma bize aktarıldığında, Özgürlük Yolu'nun yanlışlarını sürdürmede ısrarlı olacağı konusunda artık en ufak bir kuşku kalmamıştı. **Kemal Aras**'ın toplantıdaki konuşması, **Z. A.** ve arkadaşlarının tahrikleri, tahminlerimizde yanılmadığımızı teyid etmişti.

"Mehdi Zana" saplantısına girmişlerdi. "Mehdi Zana'nın düşürülmesi için her yol mübahtır" diye düşünüyordular.

"BEN, 25 YILLIK BİR KAVGADAN GELİYORUM"

Çok yönlü bir ateş çemberi içine alınmışım.. Hem dost bildiklerimin hem de dümanların boy hedefi durumuna gelmiş-tim. İşin içinde polis de vardı. İşlerimi engelledikleri gibi, zaman zaman bana doğrudan sataştıkları da oluyordu. Bu olumsuz tutumlarını bir keresinde de havaalanında, herkesin gözlerinin önünde çok çirkin bir şekilde sergilemişlerdi.

İstanbul'a uçmak için havaalanına gitmiş, protokol kuralları dışında hareket ederek, yolcuların bindiği kapıdan gidip uçağa binmişim. Yerime oturduğumda da, 25-30 kadar polisin uçağa doğru geldiklerini gördüm. Motor homurdanmaya başlamıştı, uçak kalkma hazırlığındaydı. Kalkış anonsları yapılmıştı.

Tam bu sıra polisler içeriye girip, doğruca yanıma gelerek, "İn aşağıya ulan !" diyerek bana hakaret etmeye başladılar. Kendilerine aynen hitap ettiğim için de olay birden büyümüş, beni dövmeye bile kalkmışlardı. Havaalanı görevlilerin araya girmeleri üzerine olay daha fazla büyümeden önlenebilmişti.

Olayın Vali'den kaynaklandığını biliyordum. Vali de polislikten gelmeydi. Bu yüzden, sorunları polisiye tedbirlerle çözebileceğini, giriştiği birtakım oyunlarla beni yıldırabileceğini, gözümü korkutarak kaçırabileceğini sanıyordu.

Bir gün kendisiyle karşılaştığımızda:

"Bakın Vali bey, ben 25 yıllık bir kavgada adamıyım, etimle, kemiğimle, beynim ve bilincimle kavgada içinde piştim. Sizler gibi yığınla vali ve değişik görevlilerle karşılaştım, hepsine karşı da mücadele verdim ve ayakta kalmayı başardım. Hiçbiri beni yıldıramadı. Siz de yaldıramazsınız. Kavgada adamları kolay kolay pes etmezler. Hz. Ali bile benim kadar savaşmamıştır. Bulduğum yere gökten düşerek gelmedim. Ben kolay yutulmuş lokmalardan değilim, bunun böyle olduğunu sağ kalırsak siz de göreceksiniz. Bu mevzi, halkımın bir kazanımıdır, bunu bırakmaya da hiçmi hiç niyetim yok" diyerek kendisini uyarma ihtiyacı duymuştum.

Vali ile aramızda geçen bu konuşmadan takriben on gün önce, seçimde bizim için bir militan gibi çalışan **Osman Demir**, Bağlar'da ölü olarak bulunmuştu. Osman sessiz, kendi halinde, kimse ile bir düşmanlığı olmayan bir kişiydi. Hastahane-de müstahdem olarak çalışıyordu.

Polis zabıtlarına, **Osman**'ın bir kaza sonucu öldüğü geçirilmişti. Güya gece evine giderken, bir römork geri kayarak **Osman**'a çarpıp ölümüne sebep olmuştu. Duran bir römork nasıl olur da hareket ederdi; akıl alır gibi değildi. Bu sorunun cevabı bir türlü de bulunamadı.

Görgü tanıkları ise **Osman**'ın polislerce kahveden çıkarıldığını, alıp götürüldüğünü, sonra da ölüm haberini duyduklarını söylüyorlardı.

Anlaşılan bir takım gizli mihraklar bu yolla bana gözdağı vermek istiyordu.

"BİZ BÖYLE İLGİNÇ BİR BELEDİYE GÖRMEDİK"

Belediye işine soyunduğumda kafamda bir dizi proje vardı. Her şeyden önce, devrimci bir belediye başkanını halka göstermek istiyordum. Hedeflediğim diğer bir şeyse, devrimci yaratıcılığı ve enerjisi öne çıkararak, "bugün git yarın gel" çürümüş mantığını yerle bir etmek, belediyenin kapılarını halka açık tutmak, her konuda bize ulaşabilmelerini sağlamaktı. Ne var ki engellemelerden dolayı istediklerimizi tam olarak yapamıyor, hedeflediğimiz sonuca ulaşmada zorluk çekiyorduk.

İşbaşına geldiğimizde, belediyenin durumu içler acısıydı. Her şeyini tüketmiş, sıfırlanmış bir durumdaydı. Ne doğru dürüst araç gereç vardı, ne de sağlıklı bir ekipleşme. Tam bir karmaşalar, belirsizlikler ortamındaydım. Hantallık, bütün çürümüşlüğü ile yerleşmiş bulunuyordu.

Ancak, bizim işbaşına geçmemizle birlikte belediyenin kapıları tümüyle halka açılmış, bürokratik kastaşma ve asalaklık yerle bir edilmiş; yeniden bir canlanma doğmuştu. Artık insanlarımız sorunlarını hiçbir engelle karşılaşmadan bize getire-

bilme olanağına kavuşmuşlardı.

Her gün yüzlerce, binlerce insan belediyeye akın ediyor, herkes kendince sorununa bir çözüm arıyordu. Kimileriye sırf belediyeyi görmek, "Ben de gidip Belediye Başkanı'nın odasında oturdum" diyebilmek için oralara kadar geliyor, hiçbir şey söylemeden odamda saatlerce oturuyor, çayını sigarasını içiyor, canı istediğinde de çekip gidiyordu. Biz, bunları görüp sezinlememize rağmen, hiç sesimizi çıkarmıyor, elimizden geldiği kadar esnek davranıp, herkesin gönlünü hoş tutmaya çalışıyorduk.

Tabii bu iyi niyetimizi kötüye kullananlar ya da kullanmak isteyenler de zaman zaman çıkıyordu. Özgürlük Yolu mensubu olduğumu (*) bilen bazı insanlarsa, Özgürlük Yolu'nun yayın organı olan "Roja Welat" dergisini benim görebileceğim bir şekilde ceplerine koyarak oraya geliyor, "Bak ben de sizdenim, aramızda ayrı gayrı yok. İşimi yap" havalarna giriyorlardı.

Çalışmalarımızda bilinçli olarak ihlal ettiğimiz bir şey de prosedür sorunuydu. İşlere hız verebilmek, verimi artırabilmek için çoğu kere prosedürleri ve bürokrasiyi atlamak, geçmek gerekiyordu.

Bürokratik engellerden hiç hoşlanmıyordum. Mümkün olduğu kadar bu işlemleri en aza indirmeye, halkla belediyenin bütünleşmesini sağlamaya çalışıyordum. Bunda belli ölçüde başarılı olmuştuk. Halk ilaç, yol, otel parasından, iş istemeye ve özel şikayetlerde bulunmaya kadar hemen her konuda bize kadar gelebiliyordu.

Bir keresinde, benimle görüşmek için Fransa'dan Diyarbakıra iki gazeteci gelmişti. Bizlerdeki bu işlerliği, belediyede biriken halk kalabalığını, izdiham nedeniyle nasıl sıkıntı çektiğimizi buna rağmen bizim nasıl pratik çözümlerle bunları aştığımızı hayretle görmüşlerdi. İncelemelerini tamamlayıp ülkelerine döndüklerinde "*Biz böyle ilginç bir belediye görmedik*" diye yazarak bunu dile getirdiler.

(*)1978 sonunda Özgürlük Yolu ile bütün ilişkilerim kesilmişti.

Ancak biz bu kadarıyla da yetinmek istemiyor; işçilerimizin sosyal ve siyasal yönden gelişmelerini, bilinçlenmelerini, haklarına sahip çıkabilecek duruma gelmelerini istiyorduk.

Bu konuda sendika yöneticilerine de öneriler götürmüştük;

"İşçilerin sorunlarını işleyen bilinçlenmelerini sağlayabilecek dergiler, broşürler çıkarın, seminerler verin, çeşitli kültürel etkinliklerde bulunun. Bu konuda yapacağımız bütün masrafları biz karşılamaya hazırız" demiştim

Ancak önerimiz sendikacılarca iltifat görmediğinden herhangi bir çalışmaya gidilmedi. Sendikadan tümü ile ümidimizi kestiğimizde bu işi kendimiz yapmaya karar verdik.

Zaman zaman işçileri topluyor, onlara devrimci belediyenin önemini, halka ve kendilerine daha iyi ve daha yararlı hizmetlerde bulunabilmemiz için dayanışma içinde olmamız gerektiğini anlatıyorduk.

Kapılarımız halka ve hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün devrimcilere, yurtseverlere açıktı. Elimizden geldiği ve olanaklarımızın elverdiği ölçüde, bütün devrimcilere yardımcı olmak, onlara olanaklar açmak, mücadelelerine omuz vermek istiyorduk. Ama ne yazık ki, bazı devrimci arkadaşlarımız oldukça küçük hesaplar peşinde koşuyordu.

En çok sıkıntısını çektiğim şeylerden biri de, çevremde militan bir yapılanmanın olmamasıydı. İçim bu istekle doluydu hep. Tuttuğunu koparacak, yaşanılanı ve yaşanılacak olanı bilimin süzgecinden geçirip devrimci kararlılığı ve başeğmezliği yaşam ilkesi haline getirebilecek bir örgütlenme içinde olmayı ne çok istiyordum.

Özgürlük Yolu, bundan çok uzaktı. Özellikle militan eylemlere hiç mi hiç yanaşmak istemiyor, yapmak isteyenleri de, çeşitli yollardan engellemeye çalışıyorlardı. Doretince de karşımıza "Marksizm-Leninizm"i, onun "ilkelerini" çıkarıyor; kendi pasifist yapılarını, hantallıklarını, tutarsızlıklarını bununla örtmeye çalışıyorlardı.

Polisin açık saldırılarına karşı bazı yollar denedimse de, bu hiçbir zaman istediğim oranda bir verim sağlamadı. Kimseyi

kınılatamamıştım. Faşistlerin ve çeşitli gizli güçlerin devrimci-demokratlara karşı giriştikleri baskı ve katliamlar yetmiyormuş gibi, devrimciler kendi aralarında da çatışıyor, düşman oyunlarına alet olarak, birbirlerine zarar vermeye devam ediyorlardı.

Devletin, feodal ağa ve beylerin baskıları, entrikaları, engellemeleri her yeni günle birlikte biraz daha artmış, boyutlanmış ve hissedilir olmuştu. Resmi işlemlerin hemen hepsi durmuş, yasal bir kuruluş olmamıza rağmen, diğer resmi makamlarla neredeyse hiçbir ilişkimiz kalmamıştı. Ne onlar bizim kapımızı çalıyor, ne de biz onların...

Bu genel saldırılara, Özgürlük Yolu'nun saldırılarının eklenmesiyle işimiz daha da zorlaşmıştı. Bize en çok zarar veren ve çalışmalarımızı aksatan kuruluşlardan biri de hiç kuşkusuz ki Genel-İş Sendikası ve onun Diyarbakır Şubesi'ydi. Bundan dolayı istediğimiz oranda verim sağlamamız mümkün olamıyordu.

Her şeyden önce zamana gereksinmemiz vardı. Kazanmış olduğumuz mevziyi korumak, yeni kazanımların kapılarını halka açmak, devrimci harekete halk nezdinde köklü prestijler kazandırmak için bu gerekiyordu. Genel-İş Sendikası da bunu fark etmiş; fırsatı kaçırmamız, halk karşısında olumsuz bir konuma düşmemiz için Özgürlük Yolcular'la el ve gönül birliği etmişçesine zamanımızı çalma çabasına girmişti.

Sonunda, işin içine silah da girdi, iki sefer evimi taradılar. Birkaç sefer de taşlı sopalı saldırılarda bulunup, küfür ve hakaretler ettiler. Özgürlük Yolu'nun, o güne kadar faşistlere bir tek kurşun sıkmamışken, bize karşı silah kullanması düşündürücüydü.

"Mehdi Zana Faşistlerden daha tehlikelidir" diye slogan bile atıyorlardı. Bundaki amaç, öldürülmemin zeminini hazırlamaktı. Bazı örgütler de, vurulmam için kendi içlerinde tartışma açmış, ama halktan tepki toplarız diye kimse bunu göze alamamıştı. "Başkaları vursun" diye öldürülmem hep bir başka örgüte bırakıldığı için, öldürülmekten kurtulmuşum.

Herkesin kendine göre bir gerekçesi, bir amacı vardı, Öz-

gürlük Yolcular'ın beni temizlemek istemelerinin nedeni, önlerinde bir engel görmelerindendi. Diğer örgütler ise kendilerine ihanet ettiğimi sanıyorlardı. Ama ya gerçek? İhanet eden ben miydim, yoksa onlar mı? Sanırım bu sorunun yanıtını zaman fazlasıyla verdi.

Baskılar, hem beni hem de ailemi bıktırıcı boyutlara ulaşmıştı. İki çocuğumuzu kaybedişimizde bu haksız baskıların bizde yarattığı sıkıntıların payı büyüktür. Sıkıntılardan kendi yakınlarımızla bile doğru dürüst ilgilenemez olmuştuk. Leyla, durmadan:

"Bu dört yıl ne zaman bitecek Mehdi?" diyerek gözlerimin içine acıyla bakıyordu.

Bu ayakoyunlarından o da bıkmıştı.

Özgürlük Yolcular'ın bana karşı yürüttükleri dedikodular, asılsız söylentiler, sözcüğün en yalın anlamıyla tam bir düşmanlığa dönüşmüştü. İşin daha da üzücü olan yanı, aynı düşmanlığın, bana olduğu kadar eşime ve çocuğuma karşı da gösterilmesiydi.

Bir keresinde, oğlum Rona'nın boğazına kılıç batmıştı; ağzından durmaksızın kan akıyordu. Leyla da kılıçığı çıkarttırmak için çocuğu alıp hastahaneye, Dr. Salih Erduran'a götürmüş. Erduran, karımı görür görmez:

"Bu Mehdi Zana'nın oğlu, ben onun oğluna bakmam. Başkasınınki olsaydı seve seve bakardım, ama Mehdi Zana'nınki olmaz. Ölürse ölsün.."diyerek iki yaşındaki çocuğu dahi düşman ilan edebilecek kadar, insanlık onurunu gözlerini bürüyen kinine kurban edebilmişti.

Bu şahıs, 12 Eylül'den sonra Özgürlük Yolu davasından gözaltına alındığında ve mahkemeye çıkarıldığında ise;

"Ben hiçbir zaman sosyalist olmadım. Olmam da. Şimdiye kadar nerede bir sosyalist bildiri, gazete, afiş türü şey görmüşsem yırtmışımdır. Bu insanlardan hep nefret ettiğim için sürekli kendilerinden uzak durmaya çalıştım..." diyecek kadar alçaldı.

"KÜRDİSTAN OTOBÜSLERİ"

Avrupa'dan döndükten yaklaşık bir ay sonra, Fransız Sosyalist Belediyeler Birliği'nden bir mektup aldım. Mektupta, "Belediyenize tahsis edilmiş olan 15 aracı almak üzere Fransa'ya gelmeniz rica olunur" deniliyordu. Bu haber bizleri hem çok sevindirmiş, hem de onure etmişti. Bunun üzerine **Yusuf Genç** ve **Nurettin Elgin** başkanlığında bir ekibi Fransa'ya yolcu ettik. Otobüsleri gemi ile getirme olanağımız vardı. Ancak işçiler bu vesileyle Avrupa'yı görsünler diye karayolu ile getirmeyi tercih etmiştik.

Giden arkadaşlar, hiçbir zorlukla karşılaşmadan işlerini kısa sürede tamamlayıp yola çıktılar. Kendileriyle sürekli temas halindeydik. Durumlarını sık sık telefonla bize rapor ediyorlardı. Gidişlerinden üç veya dört gün sonra bir gece **Yusuf Genç** beni telefonla arayarak:

"Başkan; Türkiye'ye girişte, Türk polisleri ve askerleri etrafımızı sarıp araçlara el koydular. Bu işe bir çare bul. Silah taşıdığımız sanılıyormuş. Bir şey çıkmadı, ama yine de bizi bırakmıyorlar" dedi.

Sesinden oldukça tedirgin olduğunu anlamıştım.

Yusufla görüştükten hemen sonra, telefonla Gümrük ve Tekel Bakanı **Tuncay Mataracı**'yı aradım. İstanbulda'ymış. Orada bulabildim kendisini. **Mataracı**:

"Merak etme, bir şey olmaz. Ben hemen gerekli talimatı veririm" diyerek, ekibimizin derhal araçlarla birlikte serbest bırakılacağı sözünü verdi.

Nitekim aradan fazla bir zaman geçmeden, arkadaşlar araçlarla birlikte serbest bırakılmışlardı.

Aslında arabalarda silah olmadığını bizim kadar güvenlik kuvvetleri de biliyordu. Ama sırf işlerimizi aksatmak, zorluk çıkarmak, zan altına sokmak için birilerinin teşvik ve tertibi üzerine ekibimiz böyle bir muameleye maruz bırakılmıştı.

Gelen arabalardan birini Lice'ye, birini Ergani'ye, birini

Silvan'a göndermiş, kalanları ise kendi belediyemizin hizmetine sokmuştuk. Ancak, 12 Eylül darbesinden hemen sonra, askerler gidip hibe ettiğimiz taşıtları verdiğimiz yerlerden geri alacaklardı.

Başta Fransa olmak üzere, birçok ülkeden destek görmeye başlamıştık. Bize destek vermek isteyen ülkeler arasında Belçika da vardı. Oralardaki dostların ve bazı aydın çevrelerin girişimleri üzerine, kısmen de olsa dış ilişkilerimizi geliştirme olanağını bulmuştuk.

Seçim günlerinde Diyarbakır halkına verdiğim bir söz de genelevin yerini değiştireceğim vaadiydi. Seçildikten sonra bu sözümü de yerine getirmek için çalışmalara başladım. Yer ve projemiz hazırды. Seyrantepe'de, Kara Yolları'nın hemen alt kısmında yapmaya karar verdik. Fen İşleri müdürlüğümüzün mühendislerine emir vererek on beş gün içinde inşaat alanını temel atma durumuna getirmelerini söyledim. O ara, benim Romanya'ya gitme programım vardı. Romanya dönüşünde de, temel atma töreni olacak, ben de o törende hazır bulunacaktım.

Romanya ziyaretim on-on beş gün kadar sürmüştü. Henüz işlerimi bitirmemiştim. Gidişimin sekizinci günüydü. Bükreş'te olduğum bir sırada, Kendal, Paris'ten telefon ederek benim Paris'e uğramam gerektiğini söyledi. Renes Belediyesi ile Diyarbakır Belediyesi'ni kardeş belediyeler ilan ettiğimizden meğer o hafta Renes'te Diyarbakır haftası ilan edilmiş, bunun yanında 'Diyarbakır'ı tanıtıcı bir resim sergisi açılmıştı. Kendal, belirtilen gündeki açılışta benim orada bulunmamda yarar olacağını söyledi. Bu yüzden işlerim bitmeden, ertesi gün Paris'e gittim. Bir gün sonra da Renes'e gittik. Orada, belediyeyi ziyaret ettikten sonra belediye başkanıyla resim sergisinin açıldığı binaya gittik. Sergi salonu hayli kalabalıktı. İlk konuşmayı Renes Belediye başkanı yaptı. Başkan aynı zamanda oranın senatörü idi. Başkanın konuşmasından sonra ben konuştum. Konuşmamı Kürtçe olarak yaptım. Kendal da Fransızca'ya tercüme ediyordu. O günkü konuşmamda kısaca şunları söylemiştim:

"Bir zamanlar atalarımız kıtaları aşarak birbirleriyle savaşmış, birbirlerinin mallarını talan ediyorlardı. Bizler o savaşçı ve

birbirlerini öldürenlerin torunları olarak şu veya bu ırk demeden, bugün burada, elele vermiş kardeşliği tesis etmeye çalışıyoruz. Eminim, bugünün önemi ve espirisi de burdadır. Bu güzel günde keyfim yerinde değil, üzgünüm. Bağışlamanızı dilerim. Nedeni de Kürt halkının mücadelesini veren üç bine yakın devrimcinin, Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı'nda tutsak olmasıdır. Şu an hepsi açlık grevinde. Türk millitarizmi, her an bir provokasyon yapıp, onları yok edebilir."

Bunları dediğimden birden oranın havası değişti. İşin ilginç, belediyenin tanıtım dairesinden bir bayanın bana yanaşarak; kendilerinin de bizim durumumuzda olduklarını, *Brut* olduklarını ve Fransızların boyunduruğu altında bulduklarını ama bizim kadar ezilmediklerini söyleyerek, çok iltifat edip yakınlık göstermesi oldu. Daha sonra Romanya'ya döndüm. İki gün sonra, arabama atlayarak yola çıktım.

Bükreş'ten akşam 7'de hareket etmiştim. Ertesi gün sabah saat 8'de İstanbul'a vardım. Beklemeden Ankara'ya gittim. Ankara'daki bazı işlerimi bitirdikten sonra, Diyarbakır'a gitmek üzere yola çıktım. Yalnızdım. Hiç dinlenmemiştim. Akşam saat 20 sıralarında Kırşehir yol ayrımına yakın, arabam şarampole kaydı. Uykudan gözlerimi açamıyordum.

Gidemeyeceğimi anlayınca Kırşehir yol ayrımında durdum. Orada inşaatlar yapılıyordu. Kahvenin önünde oturdum. Çay istediğimde, çay olmadığını söylediler. Orada bulunanlara uykumun geldiğini, Kayseri'ye kadar ücret karşılığı şoförlük yapacak birinin olup olmadığını sordum. Olmadığını söylediler. Ortalıkta kalmıştım. O sıra arabanın plakasına sürekli olarak bakıp dolanan biri vardı. Sonunda dayanamayıp sordu:

"Bu araba Diyarbakır Belediyesi'nin mi?"

"Evet dedim"

"Siz kimsiniz?" diye sordu. Çekinerek ismimi söylediğimde, adam hemen doğruldu ve çaycıya bağırdı:

"Abiye bir çay yapalım."

Bir yandan da, orada bulunan diğer arkadaşlarına bir şeyler anlatarak beni gösteriyordu. Ordakilerin hepsi tek tek elimi

sıkarak hoşgeldin dediler. Aralarında biri, Kürtçe "Abê tu reisê me yî jî. (*) Başta niye demedin? Size Kayseri'ye kadar şoförlüğü de ben yapacağım" dedi. Çaylarımızı içtik. Ben arabanın arkasında uzandım. O arkadaş da direksiyona geçerek Kayseri'ye kadar beni götürdü.

Biraz uykumu almış, rahatlamışım. Adam orada indi, ben yoluma devam ettim. Diyarbakır'a geldiğimde sabah saat dokuzdu.

Dönüşümün ertesi günü yaptığım ilk iş, genelevin yapıldığı inşaat sahasını görmek olmuştu. Oraya gittiğimde bir de ne göreyim; mühendisler, projesini yaptığımız o düz araziye bırakmış, bunun yerine oradaki dozerlerle tepeyi düzeltmeye başlamışlardı. "Temel hazırlığı ne oldu?" diye sorduğumda; verdikleri cevap, "Tepeyi düzeltiyoruz Başkan. Düzeltme işi bittikten sonra o işe başlayacağız" olmuştu. Oysa düzeltilen tepe ile bizim temel atacağımız yer arasında hiçbir ilişki bulunmuyordu. Üstelik bizim projemizin sınırları dışındaydı. Bizim yerimiz düz bir araziydi. Onlar ise beni zor durumda bırakmak, emek sarfetmek için gidip tepeyi düzeltmeye başlamışlardı. Kasıt bu kadar açıktı. Fakat yapılacak bir şey yoktu.

Henüz halka yeterince hizmet götüremediğimiz bir dönemi yaşıyorduk. Grevler, sabotajlar, belediyenin olanaksızlıkları, zamanın büyük bir bölümünün hazırlıkları tamamlamakla geçmesi bir yana; kanalizasyon, su çalışmaları, elektrik şebekesinin değiştirilmesi, kaldırım yapım ve onarımları, asfalt çalışmaları gibi birçok çalışma bizim dönemimizde daha yeni ele alınmıştı. Ama verimimiz gittikçe artıyordu. Biz de bunun farkındaydık, tabii hasımlarımız da. Sipariş ettiğimiz araç-gereçler de gelmeye başlamıştı.

Çalışmalarımızı engellemek için polis, Valilik ve kendilerine devrimciyim diyen bazı sol güçler yanlışcasına önümüze engeller dikmeye çalışıyorlardı. Halktan ve kendi ekip arkadaşlarımdan dışında kimseden destek göremez olmuşum. Yol çalış -

---

(*) "Abi sen bizim de başkanımızsın."

malarında, ilgili mercilerden trafik polisi istediğimiz halde o da verilmiyordu. O yüzden, çalışan ekibin başında bizzat kendim durmuş ve belediyeyi oradan yönetmeye başlamıştım.

Bu ve benzeri engellerle bizimle başa çıkamayacaklarını anlayan birtakım güçler, halka yöneldiler. Halkı üzerimize gönderme tahrıklarına giriştiler. Bu tahrıklarilerden biri de, zamanın Alipaşa muhtarı Hamdoş idi.. Plentin bacasından duman çıkıyor diye, muhtar Hamdoş, halkı taşlarla, sopalarla şantiye üzerine yürütmüştü. Ve konkasör plentte büyük hasar meydana getirmiş, plent operatörünün kafasını da kırmışlardı. Olay yerine geldiğimde de kadınların küfür ve hakaretleriyle karşılaştım.

"Burada duman çıkıyor", "Dumandan uyuyamıyoruz", "Bu makinayı buradan alın" diyorlardı.

Kendilerine, haklı olduklarını, bana on gün zaman tanımalarını, sonra o dumandan tümünden kurtulacaklarını söylediğimde halk ikna oldu. Ama yaptıkları tahribat da bizim için hayli zaman kaybına sebep olmuştu. Zaman zaman bizim şoförlerimiz de bu sabotaj olaylarına katılıyor, onlar da kullandıkları araçlara hasar veriyorlardı.

Örneğin, kum taşımaya giden arabalar kasıtlı olarak birbirlerine çarptırılıyor, hasarlar veriliyordu. Bu da arabaların günlerce işten alıkonmalarına neden oluyordu. Hemen hemen her sabotajın arkasında ise ya sendika, ya da devlet bulunuyordu.

Yaz başlıyordu. Sabahleyin belediyede olduğum bir sırada cezaevi mümessili savcı **Kutlu Bilge** bana telefon ederek, cezaevinin durumunun kötü olduğunu, Adalet Bakanlığı'nın tahsisatı yeterli olmadığından belediyemizce kendilerine yardım etmemizi istedi. "Olur" dedim ve yanıma Fen müdürünü, elektrik mühendisini, Temizlik müdürünü, İmar müdürünü alarak savcıyla beraber cezaevine gittim. Gezi esnasında, cezaevinin eksikleri ile mahkumların isteklerini saptayıp döndüm. Hemen ilgili müdürlüklere, tespit ettiğimiz eksikliklerin ve mahkumların isteklerinin yerine getirilmesi için emir verdim. O zamanın parasıyla malzemenin çoğu belediyeden temin edildikten sonra, ayrıca 170.000 TL. da dışardan masraf ederek cezaevinin onarımını ta-

mamladım. İki gün sonra, yapılan bir şikayet üzerine, bir müfettiş gelip ifadelerimizi aldı. Yapılan şikayette, güya cezaevinde mahkumlara hitaben, "Yakında Kürdistan devletinin kurulacağını, bu zincirleri, bu demir parmaklıkları kırarak mahkumları hürriyetlerine kavuşturacağımı ve merak etmemelerini" söylediğim, zaman zaman Cumhuriyet Savcısı **Kutlu Bilge**'yle beraber cezaevine gidip bu tür propagandaları yaptığımız ileri sürülüyordu.

Ben, müfettişe işin gerçeğini anlattığımda, hayretini gizlemedi:

"Başkan, sen bu kadar iyilik yap; onlar da gelsin böyle namussuzluk yapsınlar" dedi.

Bu sözleri kullanan adliye müfettişinin gidişinden kısa bir müddet sonra, bölücülük propagandasından, benim ve Savcı **Kutlu Bilge**'nin aleyhinde Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nde dava açıldı ve savcı **Kutlu Bilge** Karadeniz'in bir kasabasına sürgün edildi. Bir müddet sonra, açılan davanın ilk duruşmasında, işin tertip olduğu ortaya çıkmıştı. Tertip şöyle olmuştu:

Hasan Değer, birkaç MİT'çi ve Adliye içerisinde **Kutlu Bilge**'yi istemeyenler, mahkumlardan suçu yüz kızartıcı ve ağır olan iki mahkum ile kendilerini terfi ettirecekleri vaadinde buldukları iki gardiyana; yukarda sözü geçen müfettişin benden sorduğu "konuşmalarım"a "şahit" oldukları şeklinde şikayet edilmemiz sağlanmıştı. Duruşma esnasında çelişkili ifadeleri yüzünden mahkemenin sıkıştırması üzerine, böyle bir olayın olmadığını, kendilerine başkaları tarafından verilen vaatler üzerine bilmeden imza attıklarını söyleyerek; işin içyüzü ortaya koydular.

Bu tür tertiplere alışkındım. Çünkü iki ay önce, yine **Hasan Değer**'in tertibiyle bazı Belediye Meclis üyelerinin imzalarıyla belediyede yolsuzlukların olduğu ihbarı yapılmıştı. Bunun üzerine yapılan soruşturma sonunda tahkikatta şikayetin asılsız olduğu; üstelik isimlerin altında imzası bulunan meclis üyelerinin müfettişlere, imzaların onlara ait olmadığını söylemeleri üzerine, atılan imzaların da -**Hasan Değer**'inki hariç- sahte olduğu ortaya çıkmıştı.

Belediye başkanı oluşumun üstünden birbuçuk sene geçmeden, tam dokuz sefer müfettiş gönderdiler. Yani ortalama her kırkbeş günde bir, sahte ihbar bahaneleriyle baskı altında tutuluyordum. Hiç unutmam, bir gün, Yerel Yönetim Bakanlığı'ndayken, bir genel müdür yardımcısı:

"Başkan, kusura bakma, sık sık müfettiş göndererek seni rahatsız ediyoruz. Ama emir yukardandır" diyerek yapılan hak-sızlığa ilişkin üzüntüsünü belirtmişti.

Oysa, alışık olmamla beraber, bu tür olayların bana faydası da oluyordu. En azından, yapılan şikayet üzerine bir şey çıkmayınca yönetim olarak temize çıkıyorduk. Her nedense, belediye başkanı olduğumdan beri, görevimiz olmadığı halde başkalarının işine koşuyor, yardımda bulunuyordum. Buna rağmen, hep tersliklerle karşılaşıyordum. Bu da, "komünist-kürtçü" oluşumdan kaynaklanıyordu.

Henüz belediye başkanı olduğumun ikinci ayıydı. Bir gece evdeyken, gece saat ikide silah sesleri duydum. Belediye'de nöbetçi bulunan zabıtaya telefon ederek:

"Bu atılan silahların nereden atıldığını öğren ve bana haber ver" dedim.

On dakika sonra gelen telefonda, cezaevinde isyan olduğu, jandarma ve polislerin mahkumlara ve havaya silah sıktıkları söylendi. Hemen giyindim ve Elektrik Arıza'nın dolmuşuna binerek cezaevine gittim. Jandarma erleri ve subaylar, Emniyet Müdürü ve bir sürü sivil ve resmi polisler, Başsavcı ve yardımcı savcılar da oradaydı. Silahlar atılıyor; mahkumlar içerden taşlar ve sopalar fırlatarak, küfürler savuruyorlardı. Ortalık savaş alanına dönmüştü. Başsavcıya, bütün bu olanlardan niçin bana haber verilmediğini, bu şehirde bir belediyenin olduğunu halkın huzurunun bizden sorulduğunu, söyledim. Başta emniyet teşkilatı olmak üzere, İl Jandarma Komutanı ile Jandarma Bölge Komutanı'nın oraya gidişimden memnun olmadıkları her hallerinden belli oluyordu.

Başsavcı kendilerine yardımcı olmam için benden yardım istedi. Bunun üzerine:

"Yardım ederim ama, onlarla yapacağım anlaşmaya da harfiyen uyulmasını isterim", dedim.

Başsavcı söz verdi. Ben de hemen taşların atıldığı ve küfürlerin savrulduğu yere doğru yürüyerek, mahkumlara Kürtçe seslendim:

"*Hevalno, bisekinin ez im, ez Mêhdî Zana me. Ez tenê me. Gere hun zanibin ku ez hevalê we me*" (*) diye seslene seslene onlara doğru yürüdüm.

İçerden bir ses, "*Hevalno bisekenin Mêdî Zana hat. Beledî Reîsê me hat*"(**) dedi.

Böylece atılan taşlar durdu, sessizlik hakim oldu. İçeri girdiğimde bütün camlar ve kapılar paramparça olmuştu. Üstü başı yırtık ve bitkin bir vaziyette olan mahkumlar, bahçedeki pence-
renin önüne yığıldılar. Aramızda demir parmaklıklar vardı. He-
nüz yeni konuşmaya başlamıştım. İçerden birden biri bağırarak, küfürlü bir şekilde:

"Başka kimse gelmesin" dedi.

Arkama döndüğümde, Başsavcı, heyecanlı bir şekilde:

"Başkan ben de Kürdüm" diyerek seslendi.

Mahkumlara döndüm ve:

"O da Kürt'tür, bir şey olmaz, gelsin" dedim ve savcıya gelmesini işaret ettim.

O sırada Jandarma Bölge Komutanı Albay da yanımıza gelmek istedi. Mahkumlar bağırarak, "*Bira ew neyê em naxwazin*" (***)demeleri üzerine, Albay:

"Başkan ben Kürtçe bilmiyorum ama ben de Kürdüm, ben de geleyim" dedi. Mahkumlara döndüm:

"Madem Kürt olduğunuzu kabul ediyor, bırakın o da gelsin" dedim.

Oysa Albay, halis-muhlis Lazdı. Bunca yıl Türkçe konuşmasına rağmen Laz ağzından kurtulamamıştı.

(*) "Arkadaşlar durun benim, ben Mehdi Zana'yım. Ben yalnızım, arkadaşınız olduğumu bilmeniz lazım."

(**) Arkadaşlar durun Mehdi Zana geldi. Bizim Belediye Başkanımız geldi."

(***) "O gelmesin istemiyoruz"

Mahkumlarla yaptığımız görüşmeler neticesinde, kimseye ceza verilmeden, hiçbir şey olmamış gibi olayın kapanacağı sözünü Başsavcı'dan aldıktan sonra, yapılan tahribatın belediyece onarılacağı taahhüdünde bulundum. Ertesi gün tekrar görüşmek üzere oradan ayrıldım.

Belediye başkanı olduğum günden beri şahsımın "sakınca-
lı" olması, daha doğrusu ismimin "komünist-kürtçü"ye çıkması sonucu genelde bütün devlet kuruluşları bana karşıydı. İlişkilerimiz resmi bir biçim de ve soğuk bir hava içinde geçiyordu. Bu yüzden belediyenin işleri her zaman aksıyordu. Tabiidir ki, bu da halkın zararına yolaçıyordu. Caddelerin açılması ve alanların genişletilmesi için yaptığımız istimlak işlerinde büyük engellerle karşılaşılıyorduk. Örneğin; belediyemizin ve Ulu Cami'nin önünü açmak için beş dükkanın istimlak işlerini tamamlayıp, bedellerini bankaya yatırdığımız halde, bir türlü yıkım işlemini gerçekleştiremiyorduk. Her seferinde mahkemelerden değişik engelleme kararları çıkartılıyor, işimiz engelleniyordu.

"DÜNYAYI TAS EDER BAŞINIZA GEÇİRİRİZ!"

1979'un yaz aylarıydı. Genelkurmay Başkanı **Kenan Evren**, Kuvvet Komutanları **Nurettin Ersin**, **Tahsin Şahinkaya**, **Bülent Ulusu**, Jandarma Genel Komutanı **Sedat Celasun**, 2. ve 3. Ordu komutanları eşleriyle birlikte Diyarbakır'a gelmişlerdi. Komutanlar Irak'a yaptıkları bir haftalık ziyaret dönüşü üç gün Diyarbakır'da kaldılar. Üç gün süresince gece verilen yemeklere protokol gereği ben de davetliydim.

Komutanlar, geldikleri ilk gün Batman'a gitmişlerdi. O gün akşam, ilk ziyafet 7. Kolordu Komutanlığı'na ait orduevinin roofunda verildi. Eşim **Leyla** ile orduesine gittik. Daha onlarla karşılaşmadan kafalarında benimle ilgili nasıl bir imajın olduğunu tahmin edebiliyordum. Bu yüzden de hazırlıklıydım. Saat 8.30'a doğru komutanlar, eşleri ile birlikte geldiler. Tanışma faslından sonra, komutanlarla ayak üstü sohbet ediyor bir yandan da içki içiyorduk. Vali **Yılmaz Tümtürk** ve Başsavcı da

oradaydı. Komutanlara:

"Yolculuğunuz nasıl geçti? Batman'ı nasıl buldunuz?" diye sordum.

Evren:

"Yahu Reis, Batman halkı bize ters ters bakıyordu! Bu ne biçim iş?" diye sordu.

"Zannetmem Paşam. Size öyle gelmiş olmalı.."

Bu kez Ersin, devreye girdi:

"Yahu biz yalan mı atıyoruz?"

"Estağfurullah paşam, öyle demek istemedim. Arabaları-
nızdaki bayrak, flama, forslarınıza bakıp, merak etmişlerdir.

"Hayır, hayır!" diye cevap verdi Evren, "Biz, ters bakış-
larla tuhaf bakışları anlamaz mıyız? Ne oluyor böyle Reis?" He-
men ardından da devam etti: "TPAO İşletme Müdürlüğü ye-
mek ziyafeti verdi. Yemeğe Belediye Başkanı yerine vekili
gelmişti. Niçin gelmediğini sorduğumda, rahatsız olduğu, rapor
aldığı söylendi. Aslında bizden kaçtığını tahmin ediyorduk. 'Gi-
din, O'nu evinden getirin, dedik. Bir süre sonra ise yatağından
kaldırıp getirttik. Kendisine, 'Bak arkadaş aklınızı başınıza top-
layın, gürlütü-mürültü yok. Bu olaylara-molaylara son verilsin.
Bak; dünyayı tas eder başınıza geçiririz, ona göre!' dedik."

Evren, Kürt örgütlerinden sözetmek istiyordu. Aynı za-
manda, "dünyayı tas eder başınıza geçiririz" vurgusuyla bana da
gözdağı vermek istediğini anlamıştım. Konuşmasından rahatsız
olmuştum. O sıra Ersin, Evren'in sözlerini desteklemek üzere:

"Hepimiz Türküz!..." diye bir slogan attı ortaya. Ok yay-
dan çıkmıştı bir kere... Ben de cevap verdim:

"Hayır paşam! Biz Kürdüz, siz Türksünüz!"

Ersin tekrarladı;

"Hepimiz Türküz!..."

Ben de ısrar ettim;

"Biz Kürdüz, siz Türksünüz..."

"Hepimiz Türküz!..."

Bu esnada Başsavcı'nın usulca yanımızdan uzaklaştığını
gördüm. Konuşma beklenmedik biçimde sertleşmişti. Kafamda,

eşimle beraber onları protesto ederek orayı terketme düşüncesi belirdi bir anda. Yine de konuşmayı sürdürmekte yarar gördüm:

"Hayır! Biz Kürdüz, siz Türksünüz.. Siz kaçıyorsunuz. Kol koparsa günah sizindir, bizim değil" dedim. Hepsi şaşırmıştı. Devam ettim, " Bu memleketi çok seviyorsanız, yıllardan beri Türk halkını iliğine kadar sömüren Amerikan emperyalizmine niye karşı çıkmıyorsunuz?"

1948-1952 arasında Türkiye ile Amerika arasındaki ikili anlaşmalarla Türkiye'nin nasıl askeri ve ekonomik bakımdan bağımlılaştırıldığını, çeşitli örnekler vererek anlatmaya çalıştım. Kayseri Uçak Fabrikası'nın ABD tarafından nasıl engellendiğini, tekstil ürünlerinin geri tutulması için yapılan girişimleri vb. örnekledim. Asker olmalarına rağmen, bu konulardan oldukça habersiz görünüyorlardı. Cevap verip konuyu eşlemeden, lafı değiştirmek için, Evren:

"Galiba yemek hazır. Masaya oturalım..." dedi.

Ertesi gece ise Vali aynı yerde vilayet adına komutanlara bir yemek verdi. Yemekte protokol sırasına göre ailece oturmuştuk. Paşaları, "Bir çayımızı içmeleri için" Belediye'ye davet ettim. Onlar:

"Hayır olmaz" deyip teklifimi reddettiler.

Bense ısrar ettim:

"Yarın gelip sizi zorla Belediye'ye götüreceğim" dedim. "Diyarbakır'a gelmişsiniz. Halk, 'Komutanlarımız Diyarbakır'a şeref vermişlerdir, gelip Belediye'ye çayımızı içmediler' diyecektir. Bu hoş olmaz"

Paşalar cevap verdi:

"Sen bizi karşılamadın. Onun için biz de senin çayını içmeyeceğiz."

O sırada Genelkurmay Lojistik Daire Başkanı Hava Korgeneral:

"Yahu Başkan, bu 'Zana' nedir?" diye sordu.

"Zana, 'bilici' demektir..."

"Hayır, hayır.. Yani necedir?"

İlkin anlamamıştım. Sonra farkına vardım. Paşanın sura-

tında benim gibi bir şark çıbanı izi vardı. "Bizden" olduğunu tahmin etmişim. Kendisine:

"Paşam biliyorsunuz, 'Zana' Kürtçedir, Siz de Kürtsünüz; niye bana soruyorsunuz, bilmeniz lazım".

Paşa:

"Hayır, hayır, ben Malatyalıyım ama Kürt değilim" diye cevapladı.

Ortalığı yine bir sessizlik almıştı. Eşim Leyla masanın altından ayağıma basarak beni uyarmak istediye de artık ok yайдan çıkmıştı. Bu konuşmalara karşı, başka ne yapılabilirdi ki?

Son gece, Hava Kuvvetleri komutanlığının verdiği resepsiyonda yine biraraya geldik. O gece, **Tahsin Şahinkaya**'nın eşi rahatsızdı. Sohbetlerimiz arasında rahatsızlığımı belirtirken, ben:

"İnancınız varsa, bizim Leyla şeytirdir. Sizin için bir muska yapсын iyi gelir" dediğimde, **Tahsin Paşa** hemen atılarak:

"Ne demek Başkan?! Elhamdüllillah, yedi yaşımdan beri hiç namazı kaçırmadım" dedi ve aniden elini koltuğunun altına atarak, gümüş bir kap içinde zincirle bağlı hamayili çıkararak bana gösterdi. "Elhamdüllillah, on yaşımdan beri bunu yanımdan hiç eksik etmedim" diye övünerek ekledi.

Bunun üzerine ellerimi havaya yakarırcasına kaldırarak:

"Allahım sana şükürler olsun! Ülkemizde böyle en üst düzeylere gelmiş komutanlarımızın dinlerine muti olduklarını gördüm. Ne mutlu!" dedim.

Vali, beni tanıdığı için paşayla dalga geçtiğimi anlamış, yüzü kıpkırmızı olmuştu.

Başsavcı da, ertesi gün, önceki geceki konuşmalarımızdan ötürü kimi arkadaşlara:

"Bizim Belediye Başkanımız delidir" diye söylenmişti.

Paşaların gidişinden bir hafta kadar sonra, Vali'nin hanımı bazı yerlerde, darbe olacağını ima ediyor ve:

"Askerler gelse kocam yine validir. Bizim için farketmez" diyordu.

Paşaların Irak'a gidişleri, Diyarbakır'a gelişleri, konuşma ve davranışlarından birtakım hazırlıklar içinde olduklarını tah-

min etmiştim. Zaten Ocak 1980'de Cumhurbaşkanına bir mektup vermişlerdi. Vali'yi AP hükümeti, merkeze aldı. 12 Eylül'den sonra, Vali Tümtürk, Antalya valiliğine atandı. Bu da, Vali'nin hanımının hiç de haksız olmadığını, kimi şeylerden haberdar olduğunu ve paşaların zaman zaman, "ihtilal yapacağı-mızdan karılarımızın bile haberleri yoktu" diye yaptıkları beyanatların ne derece "inandırıcı" olduğunu gösteriyordu.

Komutanların Diyarbakır'dan gidişinden bir-iki ay sonra Batman Belediye Başkanı Şerafettin Bağdu, belediye başkanlığından istifa edip Batman'dan ayrıldı. Boşalan yerine, PKK'nın desteklediği bağımsız aday Edip Solmaz seçildi. Edip seçimi kazandığında, üç ay önceden başlatılmış olan grev devam ediyordu. Seçilişinin ilk haftasında, Edip Diyarbakır'a yanıma geldi, sıkıntılarını anlatarak bazı isteklerde bulundu. Birinci sıkıntısı paraydı. İkincisi grevci işçilerle Belediye arasında arabulucu olmamı istiyordu. Üçüncüsü de araç ve gereç...

O gittikten sonra Batman'a gittim. Grev devam ediyordu. Önce Genel-İş Sendikası'na uğrayıp grevci arkadaşlara; grevin hakları olduğunu, yıllardan beri Batman'da şeyhlerin, ağaların belediye başkanlığı yaptıklarını, ilk defa bir halk çocuğunun belediye başkanı seçilmiş olduğunu; kendilerinin de devrimci bir sendika olduğuna göre onlara da görev düştüğünü; hakları baki kalmak üzere belediyeye belli bir fırsat tanımalarını; bir basın toplantısı düzenleyerek, "Belediye Başkanı devrimci ve bir halk çocuğudur. Çalışmalarına yardımcı olmamız bakımından şimdilik grevi kaldırıyor ve Başkan'a bir fırsat tanıyoruz" diye grevi ertelemeleri önerisini götürdüm. Sendika yönetimi bazı tereddütler geçirdikten sonra İller Bankası'ndan da belli bir miktar para temin edilmesinden sonra grev kaldırıldı. Fakat Edip'in ömrü, ne yazık ki vefa etmeyecek, malum gizli güçler tarafından öldürülecekti.

Edip'in kazanmasından, en çok 7. Kolordu Komutanlığı ve II. Hv. Taktik Komutanlığı rahatsızdı. Zaman zaman sohbetlerinde, Edip'i kasererek, ordudan atılmış bir üstteğmenin, kendilerinin kovduğu bir insanın belediye başkanı seçilmesinden

duydukları rahatsızlığı dile getiriyorlardı.

Bu arada, Urfa Belediye Başkanı **Feridun Yazar** da, bir sabah eşiyile birlikte belediyeye giderken aynı planın sonucu olarak, silahla taranmış ve karnından yaralanarak hastahaneye kaldırılmıştı. Ben Ankara'da işlerimin peşindeydim. Duyunca, hemen Diyarbakır'a döndüm ve oradan Urfa'ya, hastahane **Feridun'u** ziyarete gittim. **Feridun**'la 12 Mart döneminde birlikte yatmışlığımız vardı. Ona bakarken, artık sıranın bana geldiğini düşünmeye başladım. Zaten çeşitli suikast ihbarları alıyordum. Herhalde, herkes bir diğeri yapsın diye beklediği için aradan sınırlmışım(!)..

"HÜR KÜRDİSTAN OTOBÜSLERİ"

Fransa'dan ikinci taşıt desteği haberi geldiğinde, arkadaşlara: "Bu sefer ben de gideceğim" dedim.

Uygun gördükleri için de kalkıp gittim.

Niyetim hem bir takım temaslarda bulunmak, hem de bazı dostları görmektir. Ama sonuç hiç de planladığım gibi olmamıştı. Hibe edilen araçları alıp arkadaşlara teslim ettikten sonra, oradan İsveç'e, İsveç'ten de Frankfurt'a geçtim. Hakkımda çıkarılan dedikodularla Frankfurt'ta da karşılaşmış, aslı olanı bulamayan bir dizi soruyu cevaplamak zorunda kalmışım.

Bu sorulardan biri de, **Zeki Adsız** ve **Fehmi Işıklar**'la ilgiliydi. Güya, bu kişiler yakalandıklarında, ben de gidip sorgulamalarında bulunmuş, sorguda kendilerine işkence etmiş, kerpetenle bu kişilerin bıyıklarını çekmişim; bunu da **Zeki**, gözlerindeki bandajın altından görmüş... Gerçekteyse, söz konusu kişiler soruşturmaya dahi götürülmemişlerdi.

Frankfurt'tan Londra'ya döndüğümüzde, havaalanında bir anons almıştım. Anonsta, reis vekili **Mehmet Kaba**'nın vurularak öldürüldüğü söyleniyor, onun için acilen Diyarbakır'a dönmem isteniliyordu. Bunun üzerine hemen geri döndüm.

Mehmet Kaba arkadaşımız, dengesiz biri tarafından belediyenin önünde kurşunlanarak öldürülmüştü. Döner dönmez,

onun yerine yeni bir reis vekili atadım. Dört gün sonra da geri dönmek için Yeşilköy Havaalanı'na gittim. Ancak, Yeşilköy Havaalanı'nda, üzerindeki dövizlere el konularak, uçağa binmem engellendi. Kaçakçılık savı ile bir de savcılığa çıkarıldım. Savcılığa tutuklama talebiyle beni mahkemeye havale etmişti.

Mahkemeye çıkarıldığımda, sorgu hakiminin sorduğu ilk soru pasaportum olmuştu. Ben pasaportumu çıkarıp kendisine uzattığımda:

"Ben o pasaportu istemiyorum Mehdi Zana; onun olduğunu biliyoruz. Ben senden, Türkiye'ye giriş pasaportunu soruyorum" demişti.

Ne demek istediğini anlamamış, acı bir tebessümle yüzüne bakmıştım.

Hakim:

"Sen Diyarbakır'da Türklerden pasaport soruyormuşsun Mehdi; biz de sana Türkiye'ye giriş pasaportunu soruyoruz, normal değil mi?" diye devam etti.

Böyle bir şeyin olmadığını söylemeye çalıştım, ama hakim anlaşılan bu konuda ikna edilmişti.

"Yoo Mehdi Zana, bana yalandan söz etme, çünkü gerçek! Sen bu işi iki müfettişimize de yapmışsın. Bir iş vesilesiyle oraya gönderilen Adalet Bakanlığı müfettişi arkadaşlar döndüklerinde, bunu bizzat kendileri bize anlattılar. Namusum üzerine yemin ederim ki, sana iftira etmiyorum.

"Doğru söylediğinize inanıyorum Sayın Yargıç. Ancak, ben de namusum üzerine yemin ederim ki, bunların hepsi yalandan ibarettir. Bu söylediklerinizin gerçeğe uzaktan yakından bir ilişkisi yok, olamaz da! Öyle bir şey yapmam kendi gerçekliğimi inkara kalkışmam olur. Takdir edersiniz ki bunu da kimse yapmaz."

"Neden?"

"Çünkü ben sosyalist bir insanım ve halkların kardeşliğine, birliğine, dostluğuna inanıyorum. Sosyalist birinin halklara karşı art niyet taşıması düşünülemez..."

Bu ve benzeri konuşmalar sonunda, hakim dövizlerime el

koyarak beni serbest bıraktı. Basınsa, polisten aldığı bilgilere dayanarak benim tutuklandığımı yazmıştı. Paris'e varınca da, bu konuya ilişkin çeşitli yerlerden yığınla telefon aldım.

Paris'te az bir süre kalabilmişim. Doğrudürüst dinlenme olanağı bile bulamadan, ekibimizin bulunduğu yere, yani Dijon'a, oradan da hep birlikte Nice'e gittik. Taşıtların hepsi otobüstü.

Arkadaşlarımızdan biri otobüslerden birinin arkasına Fransızca, "Kürdistan Libre" yazmıştı. Onları Nice'den Türkiye'ye doğru yolcu ettikten sonra, Paris'e döndüm. Nedense arabanın arkasındaki o yazı gazetecilerin ilgisini çekmişti; sürekli ondan söz ediyorlardı.

Hürriyet Gazetesi Frankfurt muhabirlerinden Halil Gül, "Hür Kürdistan Otobüsleri"nin ülkeye doğru hareket ettiğini yazmış, otobüsün arkasındaki o yazının da bir resmini çekerek gazeteye koymuştu.

"SENİN EMRİNDEYİZ"

Paris'te yaklaşık bir hafta kaldıktan sonra, oradan İran'a geçtim. İran'da İran Kürdistan Demokrat Partisi Genel Sekreteri Dr. Qasemlâ'ya konuk olduk. Kendal'la birlikte gitmiş, oldukça sıcak bir ilgi görmüştük.

Humeyni gericileri Kürt halkına yönelik topyekün bir imha saldırısı başlatmıştı. Mehabad'da rasgele yakaladıkları bir sürü insanı iki saat içinde idam etmişlerdi. Bu insanlar arasında, 10-11 yaşlarında çocuklar bile vardı. Katledilen bu insanlar, halka gözdağı vermek amacıyla teşhir edilmişlerdi.

İran'a gidişimizden bir gün önce, ABD Büyükelçiliği basılmıştı. Humeyni'nin öfkeli fanatikleri, sokaklardaki bağırış çağırışlarını, gövde gösterilerini sürdürmeye devam ediyorlardı. Onları, o ruhsal şekillenme içinde gördüğümde, "Gün gelecek, bunlar İran halkının başına bela olacaklar" diye düşünerek, kendi kendime söylenmişim.

Mehabad'a vardığımızda, bizi, oldukça içten, sıcak ve

dostça karşıladılar. Ama herkesin yüzünde, çektikleri acıların izlerini, gözlerindeki öfkeyi farketmek mümkündü.

Mehabad'ın duvarları, öldürülen yüzlerce Kürt insanının afişleriyle, isimleriyle, çığlıklarıyla doluydu. Kimi kurşuna dizilmiş, kimi darağaçlarında asılmış, kiminin üzerine benzin dökülerek yakılmış, kimi de linç edilerek katledilmişti.

Mehabad'dan, *Piransah*'a geçtik. Bu bölgelerin kontrolü tümü ile Kürtlerin elindeydi. Bütün vahşetine, kan emiciliğine, kıyımcılığına ve katliamlarına rağmen İran ordusu *Mehabad*'a girmeyi başaramamıştı. Direnen Kürt halkı, İran ordusunun ve kanlı vahşetinin karşısına çelikten kaleler gibi dikilmiş, kan kusan tankları, panzerleri, kariyerleri direniş hattı içine sokulmamıştı.

O sıra, İran hükümetinin Kürtlerle bir anlaşma yapma girişimi vardı. Birine biz de tanık olduk. *Mehabad*'da bulunduğu bir gün, İran hükümetinden bazı bakanlar gelerek, oradaki Kürt yetkililerine kendileriyle anlaşmak istediklerini söylediler. Buluşma yeri olarak *Mehabad* belediye binası ayarlanmıştı.

Bu ziyaretimiz sırasında, dikkatimi çeken bir şey, *Dr. Qasemlû*'nun tutumuydu. Bazı Kürt ağaları *Mehabad*'a kadar gelip *Qasemlû*'ya:

"Bundan sonra artık senin emrindeyiz" diyerek, bir miktar da sembolik para yardımından bulunmak istiyorlardı. *Qasemlû* ise:

"Hayır, siz benim değil, KDP'nin emrindesiniz" diyerek onlara, şahıslarla örgüt arasındaki farkı vurgulamaya çalışmıştı.

Fakat onlar *Qasemlû*'yu yeterince anlayamadıklarından, aynı şeyi tekrar ediyorlardı.

Qasemlû, ağaları böyle ikna edemeyeceğini anladığında da, oturup onlara parti ve bireyin ne demek olduğunu uzun uzun anlatarak, sonunda kendilerini ikna etmeyi başarmıştı. O'nun bu tutumu, beni hem çok sevindirmiş, hem de müthiş derecede duygulandırmıştı.

Mehabad'dan tekbir sesleri eşliğinde yola çıkmıştım. Şoför arabanın kontağını bile selavet eşliğinde çevirmiş, virajlarda

sürekli Allah yardımı çağrılmış, duruşlar, inişler, binişler, molalar hep Allah eşliğinde olmuştur.

Tahran'a yaklaştığımızda, sırf muziplik olsun diye ben de bastım tekbiri. Ben tekbir çeker çekmez, diğerleri de koro halinde bana eşlik ediyorlardı.

Türkiye'ye döndüğümde, hakkımda soruşturma açıldığını öğrendim. Savcılık, "Kürdistan Otobüsleri" yazısından dolayı tutuklanmamı talep ediyordu. Ancak, Sıkıyönetim Mahkemesi bu talebi reddettiğinden, tutuklanmam gerçekleşmedi.

"BİZ KİMSEYE BENZEMEYİZ"

Derken; Ecevit hükümeti düşmüş, yerine Demirel hükümeti geçmişti. "24 Ocak Kararları"nın üçüncü günü olsa gerek, Ankara'ya giderek, görüşmek için Demirel'den randevu aldım. Evine gittiğimizde, saat dokuz sıralarıydı. Diyarbakır milletvekili Abdullatif Ensari ile birlikte gitmiştik. Bu, aynı zamanda benim Demirel'le ilk tanışmam olacaktı. Bizim dışımızda gelenler de olmuştur. Demirel bazı insanlarla görüşüyordu. Biz gittiğimizde sohbetlerini kesmediler.

Sohbet, dönüp dolaşıp petrol sorununa geldi. Demirel, Irak petrolünden söz etti. Bunun üzerine orada bulunanlardan biri derinden bir iç çekerek; bir zamanlar oraların da Osmanlıların olduğundan söz etti. Demirel:

"Ne o Hüseyin, padişahlık damarın mı tuttu? O günler artık geride kaldı Hüseyin. Şimdi o işlere Mehdiler bakıyor.."dedi.

Bu ince bir taşlama mıydı, yoksa bir yoklama mı; orasını pek kestiremedim. Bu konuşmalar bitince bizim işimizi görüşmeye başladık. Demirel:

"Mehdi, biz kimseye benzemeyiz. Görüşlerin ne olursa olsun, sen benim nezdimde Diyarbakır ilimizin belediye başkanı-sın. İlimizin ihtiyacı varsa elimizden geleni yapınız. Bundan kimsenin kuşkusunu olmasın... Bizim için iş birinci planda, ideo-

loji ise ikinci planda gelir " dedi.

Bu görüşme ve konuşmalar bitince, kendisine teşekkür ederek yanından ayrıldım. İhtiyacımız olan parayı bulmanın sevinciyle Diyarbakır'a dönüp işlere daha bir hız verdim.

Bir süre sonra, **Demirel**'in evinde karşılaştığım ve elektrik mühendisi olduğunu **Abdüllatif** beyden öğrendiğim **Hüseyin**den bir mektup aldım. Mektupta özet olarak:

"Beyfendinin (kastedilen **Demirel**'di) evinde görüştüğümüzde, siz gittikten sonra Beyefendi, sizin Kürdistan emellerinizin olduğunu bana söylemişti. Çok düşündüm, kafamda evirdim çevirdim; bu işe benim de kafam yattı. Onun için de bu sorunu sizinle özel olarak görüşmeyi düşündüm. Eğer sizce de uygunsa, bu konuyu sizinle, sizin belirleyeceğiniz yer ve zamanda görüşmek isterim. Sanırım tek sorun petrol... Petrol işinde bize garanti verebilirseniz, size destek olabiliriz... Ancak bunu şimdilik sizin ve benim dışımda kimse bilmesin..." diyordu.

Ben kendisine herhangi bir yanıt vermedim. Daha doğrusu vermeyi uygun bulmadım. Kanımca, bu mektuptan **Demirel**'in de haberi vardı.

ARCAYÜREK'LE GÖRÜŞME

Nisan veya Mayıs 1980'de, **Nuri Sınır** arkadaşın ailece evimizde misafir olduğu bir gece, saat 10 sularında bir telefon aldım. Telefonda, o sıralarda Diyarbakır'da bulunan **Cüneyt Arcayürek** vardı. Benimle görüşmek için randevu istiyordu. Ben, evde misafir olduğu için gece vakti görüşme yapmaya müsait olmadığımı söyleyip gündüz görüşebileceğimizi söyledim. O ise, ertesi gün erkenden gitmesi gerektiğini, mutlaka görüşmek istediğini, kendisine biraz vakit ayırmamı rica etti. Sonunda kabul ettim.

Yanında **Hürriyet**'in bölge muhabirlerinden **Ramazan Pamuk** ve başka bir muhabirle birlikte geldi. İçeri girer girmez, şöyle etrafına bir bakındıktan sonra:

"Sen burada mı kalıyorsun?" diye hayretle sordu.

Benim **Arcayürek** gibilerin kafasında nasıl bir imajımın bulunduğunu, bize nasıl bir kafa yapısıyla yaklaştıklarını tahmin ettiğim için, taşı gediğine yerleştirdim:

"Evet" dedim, "Kürdistan Cumhurbaşkanı burada oturuyor!"

Tam o sırada, yine telefon çaldı. Ahizeyi alır almaz, baktım karşı tarafta bizim İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdürü... Ben Sait" deyince, hemen aklıma **Arcayürek**'e bir oyun oynamak geldi. Sait, daha bir şey demeye vakit bulamadan:

"Saitçğim" dedim, "seni ben aramıştım. O gelen silahları dağıtın, yarın Türkleri vuracağız! Gelen son kamyonu da bana bildirin!" diyerek telefonu kapadım. Telin diğer ucundaki Sait'in ne durumda olduğunu bilmiyordum ama, **Arcayürek**'in hali yürekler acısıydı.

Arcayürek 'in korku ve şaşkınlıkla dona kaldığını farkettim. **Nuri Sınır**'a dönerek:

"Nuri, Cüneyt Bey bizde gözetim altında kalacak. Şu andan itibaren bizim esirimizdir!" diye talimat verdim.

Ardından **Arcayürek**'i, oturması için buyur ettim, onun korkudan dizlerinin titrediğini görüyordum. Bir türlü oturamıyordu.

Sonra biz gülüşmeye başlayınca, herkeste bir ferahlama oldu. Oturuldu. Ardından hep birlikte sohbeteye başladık.

Arcayürek, konuşmasının ana temasında hep, "Kürt meselesi"ni kurcalıyor, sözü hep oraya getiriyordu. Aslında ikimiz de birbirimizin ne söylediğini biliyorduk. O günlerde güncel olan İran Kürdistanı, devleti çok rahatsız ediyor olmalıydı. **Arcayürek**; Türkiye'deki Kürt hareketlerinin ve çalışmalarının İran ve Irak KDP'leriyle işbirliği içinde, Bağımsız Kürdistan kurma emeliyle çalıştıklarını ileri sürüyordu. Ben ise, onlarla bir birliğimizin olmadığını, fakat doğal olarak gönüllerimizin onlardan yana olduğunu söylüyordum.

"Bizler kendi mücadelemizde bağımsızız" diyordum.

"Peki, bizden kopmak mı istiyorsunuz; yoksa federasyon mu istiyorsunuz?" sorusuna karşılık;

"Bu, Kürt ve Türk halkları arasındaki bir sorundur. Buna onların karar vermesi gerekir. Eğer iki halk birbirine uyum sağlarsa, müşterek yaşar; uyum sağlayamazsa, ayrı yaşar."

Arcayürek, bu meselenin bazı Avrupa devletlerinden kaynaklandığını ima ederek öyle devam etti;

"T.C. Başbakanı Ecevit, Avrupa'nın çeşitli ülkelerine, İskandinavya'ya falan gidip borç para bulamazken, bu ülkelerin Diyarbakır Belediyesi'ne hibelerde bulunmasına ne demeli?"

Gerekçesi de, Fransız Sosyalist Belediyeler Birliği'nin bize otobüsler hibe etmesiydi. Oysa, Belediyeler Birliği bir devlet kuruluşu değildi..

Ben de, uzun uzun, kendisine, meselenin kurguladıkları gibi olmadığını anlatmaya çalışıyordum. çalıştım. Görüşmemiz iki saat kadar sürmüştü.

Ertesi gün Hürriyet gazetesinin manşetinde, "Kürdistan Cumhurbaşkanı'nın Evinden Geliyorum!" diye sansasyonel bir başlık yer aldı. Haber olarak da dişe dokunur bir şey yoktu. Sordukları hemen hiçbir şey yazılmamıştı.

Bir müddet sonra, yine Hürriyet'te, "Aralarında Diyarbakır Belediye Başkanı Mehdi Zana'nın da bulunduğu Doğu Kürdistan Partisi'nin" kurulduğunu iddia eden bir haber yayınlandı ve benimle bir telefon görüşmesi yaptıklarını iddia ediyorlardı. Oysa, benimle telefon görüşmesi falan yapılmış değildi.

12 Eylül geldikten sonra, sorgulamalarda, işkencehanelerde, mahkemelerde karşı karşıya kaldığımız suçlamalar, o zamanlar Hürriyet'te çıkan bu sansasyonel başlıkların ve Arcayürek'in buralarda dolaşarak nabız yoklamalarının ve diğer birtakım çabaların tesadüfi olmadığını daha iyi anlıyordum.

"MEHDİ ZANA'YI TANIYALIM!"

Hürriyet'te çıkan bu haberin hemen ardından, TİP'in yayın organında, Can Açıkgöz imzasıyla, "Mehdi Zana'yı Tanıyalım" başlıklı bir yazı yayınlandı. Yazıda, özet olarak; bana çatılıyor ve "Dönek Kautsky" diye Aybar kastedilerek, "Dönek Ka-

utsyk'nin arkadaşlarıyla beraber hareket ettiğim" ileri sürülüyordu.

Bu yakışurmanın nedeni, 1968 Kurultay'ında **M.Ali Aybar**'la birlikte hareket etmemdi. O zaman **Aybar**'la hareket ettiğim doğrudu. Daha sonra **Aybar** istifa edince, ekonomik koşullarım müsait olmamasına rağmen **B.Boran**'ın, **Sadun Aren**'in ve **Nihat Sargin**'in (daha doğrusu "Emek Grubu"nun) ısrarları üzerine Merkez Yürütme'den istifamı geri almış, partinin selametini düşünerek onlarla da beraber çalışmışım. Aslında, o dönemde **Aybar**'la birlikte çalışan ve en çok itham edilen kişiler, şimdi onların saflarındaydı. Bense daima partiyi savunmuşum, kişileri değil.. Muhatap olduğum olaylara ve aldığım tavırlara, Emek Grubu mensupları da tanıklılar.

TİP yayın organındaki bu yazı, aslında bir telaşın ve paniğin ürünüydü. Hürriyet gazetesinde, "Doğu Kürdistan Partisi"nin kurulacağı ve içinde benim de yer aldığım haberi çıkınca, bu uydurma haberi gerçek sanmış, kendilerine rakip bir parti olacağı düşüncesiyle de beni vurmaya, Türkiye kamuoyuna örnek biri olarak tanıtmaya çalışmışlardı. Benim üzüldüğüm nokta, o zamanki TİP yöneticilerinin beni iyi tanıdıkları halde, neden bu yazıya müdahale etmeyerek MİT'in açtığı karalama kampanyasına katıldıklarıydı.

1975 yılında, TİP ikinci kez kurulduğunda, kendilerine katılmam için adeta yalvaranlar, şimdi birdenbire beni karalıyorlardı. Oysa, ben o zaman da aynı kişiydim. Görüşlerimde, tavırlarımda bir değişiklik olmamıştı. Bu da, Türkiye'de politikanın hangi kaygılarla, nasıl yürütüldüğünün acı örneklerinden biri olsa gerek...

"YÜREKLERİMİZ DAYANMAZ..."

Yer kapma telaşları, kısır çekişmeler, sürtüşme ve vuruşmalar, her gün biraz daha artıyor; tehlikeli bir temelde boyutlanıyordu. Sol içi çatışmalardan dolayı ölmeler ve yaralanmalar da yavaş yavaş görülmeye başlamıştı. Herkes önüne geleni suçluyor; kimse kimseye hak tanımak, saygı göstermek istemiyordu.

Evde bulunduğum bir akşam, Mardin'den iki kadının geldiğini ve benimle görüşmek istediklerini söylemişlerdi. Kadınları hemen içeri aldırarak, geliş nedenlerini sordum.

"Can ve mal güvenliğimiz kalmadı, perişanız, dertliyiz. Tereddütle yatıp kalkar olduk. Bu işin sonu nereye varacak, Başkan? Çektiklerimiz yetmezmiş gibi biz bize yapıyoruz. Devrimcinin devrimciyi öldürmesini istemiyoruz; bu kadanna tanammül edilemez. Biz anayız, çocuklarımızın kardeşleri tarafından öldürülmesi yüreklerimizi parça parça ediyor; dayanamıyoruz. Çocuklarımızı, birbirlerini öldürsünler diye doğurmadık. Düşman dururken kendi kendimize kurşun sıkmamız, sıkırtmamız niye?"

"Bu sabah da bizimle birlikte tarlada çalışan bir çocuğu götürüp öldürmek istediler. Ancak bizim araya girmemizle, karşı çıkmamızla şimdilik öldürülmekten kurtulmuş oldu. Ya biz olmasaydık? Yavrularımızın serseri kurşunlara hedef olmalarının önüne geçin Başkan..." diye yalvarıyorlardı.

Serseme dönmüştüm. Halkın bile farkına vardığı bir olumsuzluğun kendilerine yurtseverim, devrimciyim diyenlerin farkına varmamasına yüreğim isyan ediyordu. Yüreğimin bir kez daha sızladığını, burkulduğunu, boğazımda bir şeylerin düğümlendiğini hissetmiştim.

Bunun üzerine, kendilerine:

"Böyle duyarlı davrandığınızı görmek, beni son derece mutlu etti. Size teşekkür ederim. Bu konuda elimden geleni yapacağımdan emin olabilirsiniz. En az sizin kadar, ben de yurtseverlerin, devrimcilerin birbirlerini katletmelerine karşıyım. Bu yapılanların yurtseverlikle, devrimcilikle bir ilgisinin olduğuna da inanmıyorum. Ama ne ölçüde etkim olur, orasını şimdiden kestirmek zor" dedim ve daha sonra, yaptığım bir toplantıda bu konuyu gündeme getirip üzerinde uzun uzun durdum.

Ancak, çatışmaların önüne geçmek yine de mümkün olmadı.

Sol içi çatışmalar her gün biraz daha artış gösteriyor, halktaki tedirginlik, devrimcilerden kopma gün geçtikçe artıyor; devrimci serinkanlılığın, üretkenliğin yerini kısır çekişmeler,

günübirlik politikalar, pragmatik yaklaşımlar alıyordu.

Bir süre sonra ise, polis işin içine girmiş, bu çatışmalardan yararlanmaya, işledikleri cinayetleri, çirkeflikleri devrimcilerin üzerine yıkmaya, pisliklerini bu şekilde örtmeye başladı.

Bağlar'da meydana gelen üç kişinin öldürülmesi olayı bunlardan biridir.

Bu konuyu zamanın Başbakanı Demirel'e de götürdüm. Demirel, önce bana inanmamış, örnekler verdiğimdeyse hayrete düşmüştü.

"Çok teşekkür ederim Mehdi. Beni bilgilendirdiğin için sağol. Verdiğin bu bilgiler benim için çok önemli. Önlemimi almak için elimden geleni yapacağımdan emin olabilirsiniz" demişti.

Ankara'dan döndükten bir hafta kadar sonra bir tesadüf sonucu üç kişinin öldürülmesi olayının içyüzünü öğrenecektim... Bir iş için Ünisan firmasına gitmiştim. Oradaki çalışanlar, bize olayın gelişimini şöyle anlatmışlardı:

"Üç kişi öldürüldüğünde bizler buradaydık. Diyarbakır yönünden buraya doğru 14-15 arabanın geldiğini gördüğümüzde, konvoy ilgimizi çekmiş, 'Bakan falan geliyor' diye düşünmüştük. Bu arada arabalar önümüzden geçip karşıdaki tarlada durdular. Konvoyun sonunda ise bir pikap vardı. Arabalar durduğunda, polisler pikaptan bir kişi indirdi. indirdikleri şahsı öne doğru itip, "Kaç, kaç!" dediklerini duyduk. Söz konusu kişinin ise, korkudan kımıldayacak hali kalmamıştı. Bunun üzerine, içlerinden biri, çocuğun kafasına vurmaya başladı. Çocuk ileriye doğru birkaç adım sendeleyince bir kurşunla yere yuvarlandı.

"Arkasından ikinciyi çıkardılar. İkinci şahıs indirildiğinde, arkadaşının kanlar içinde yattığını görmüş, dehşete düşmüştü. Aynı uygulamayı ona da yaptılar. Çocuk yere düşünce de, sürünerek öldürülen arkadaşının yanına gidip, başını onun göğsünün yanına koyarak öyle can vermişti.

"Üçüncüsünü ise arabadan indirip iki el ateş ettiler. Bizim orada olduğumuzu farkettilerinde, yerdeki insanları gerisin geri arabaya atarak, kaçarcasına oradan geri Diyarbakır'a doğru hareket ettiler. Ancak, üçüncünün nerede öldürüldüğünü bilemi-

yoruz."

Aynı gece, raydo televizyon haberlerinde (31 Mayıs veya 1 Haziran 1980), Bağlar'da yapılan bir operasyonda arazide üç cesedin ölü olarak bulunduğu şeklinde açıklama yapılmıştı.

Polisin işlediği cinayetler bununla da sınırlı değildi. Soygunlara, gasplara ve fidye işlerine de karıştıkları ortaya çıkmıştı. Bir keresinde, Elazığ'dan gelen üç müteahhidin önu silahlı kişilerce kesilmiş; üzerlerinde para çıkmayınca, ikisi rehin tutularak birisi para getirmesi için serbest bırakılmıştı. Bırakılan şahıs, Diyarbakır'a gelerek parayı temin etmiş, buna ek olarak da gidip durumu Ergani kaymakamlığına bildirmişti. Kaymakamlık, bunun üzerine tedbirler alarak, söylenen yere bir baskın düzenleterek soyguncuların yakalanmasını sağladı. Soruşturma sonucunda, bu kişilerin Van Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı polislerden oldukları ortaya çıktı.

HALKI İSYANA TEŞVİK

1980 yılı başlarında, Makina parkımız oluşmuş; bütün birimler teknik imkan ve elemanlarla donatılmış, Belediye'miz artık hiçbir dış yardıma muhtaç olmadan kendi işlerini düzeltebilecek düzeye gelmişti. Bunca baskı ve engellemelere rağmen, iki yıllık didinmelerimiz boşa gitmemiş parasal açıdan, akaryakıt ve işçi-memur aylıklarından başka pek sıkıntımız kalmamıştı. Artık düğmeye basacak, iki yıldan beri tahayyül ettiklerimizi gerçekleştirebilecektik. İşe başlamadan önce, bu araç parkını ve teknik imkanları halka teşhir etmeyi ve bunun için bir geçit töreni düzenlemeyi düşünüyordum. Vilayet'e ve Sıkıyönetim Komutanlığı'na yazdığım bir yazı ile belirtilen gün ve saatte, Belediye araçlarının (8 mercedes otobüs, 4 kanal kazıcı makine, 2 dozer, 4 grayder, 5 yükleyici loder, 28 damperli BMC kamyon, 4 adet 20 tonluk damperli Romen kamyon, 2 asfalt finişeri, 1 asfalt plenti, 1 elektirik kaldırıcı, 4 dolmuş, 3 mikser araba, 3 araröz, 1 vidanjör, 2 otomobil, 8 adet başak traktör, 4 adet Ford ve Ştayr traktör, 1 çekici, Fransa'dan getirtilen 24 otobüs vd.)

belirtilen güzergah üzerinde yürütölüp, Emirgan Çay Bahçesi'nin yanında halka teşhir edileceğini bildirdim.

Araçlar hazırlandı. Konvoy düzenlendikten sonra, en arka da aracın ön kısmına, "İki yıl çalışmalarımızın ürünü olan bu araçlarımız, bundan böyle Diyarbakır halkının emrindedir" diye bir bez pankart astırılmışık.

Konvoy, halka gösterilmek üzere, şehir içine doğru yola çıktı. Henüz Seyrantepe'nin yarıyoluna varmadan, konvoy, asker ve polislerin kordonu altına alınarak, "halkı isyana teşvik etmeye teşebbüs" iddiasıyla ekip amirleri ve şoförler karakola götürüldü. Gösterinin yapılmasına böylece engel olundu.

Daha sonra, dava açıldı ve ben içerdeyken "halkı isyana teşvik etmek"ten ekip başlarına birer yıl ceza verdiler.

Oysa başka belediyelerin traktör almalarını bile TV'de ve gazetelerde boy boy gösterirken; bu kadar zahmetten sonra, çalışmalarımızı halka tanıtmak isteşimiz "halkı isyana teşvik etmek" olarak cezalandırılmasının altında yatan anlayışı, varın siz düşünün.

"ANAYASAYA AYKIRI BELEDİYE BAŞKANI!"

Bülent Ecevit, başbakanlığı döneminde, Türkiye'nin on-dört büyükşehir vali ve belediye başkanlarıyla bir toplantı yapmıştı. Biz dokuzuncu büyük il olmamıza rağmen, toplantıya ben çağılmadım. O gün, işlerim gereğı, Ankara'da İmar-İskan Bakanlığı'ndayken, CHP Adıyaman Milletvekillerinden biri:

"Ne o Başkan; toplantıya gitmedin mi?" diye sordu.

"Hayır, gitmedim. Beni çağırmadılar" dediğimde:

"Allah Allah! Nasıl olur da çağırmazlar!" diye hayretini dile getirdi. Bunun üzerine ben de:

"Ben Anayasaya aykırı belediye başkanı olduğum için beni toplantıya çağırmaşlar!" dedim.

"SENİN YURTDIŞINA ÇIKMAN YASAK"

İŞlerimiz ivme kazanınca, yeniden grev tehdidiyle karşı karşıya gelmiştik. Bir süre sonra da grev kararı alındı. Onca çabayı ve eziyeti, onca enerjiyi hiçbir vicdan azabı duymadan heba etmek istiyorlardı. Bizimse; onların, bu bilinen mihrakların emellerine hiç mi hiç boyun eğmeye niyetimiz yoktu. Artık verimimiz artmaya, halk nezdinde kaybettiğimiz prestijimizi yeniden kazanmaya başlamıŐtik.

Sendikanın bu seferki bahanesi, daha önce işlerine son verilen 27 işçiydi. Oysa bu işçi arkadaşların işten atılmalarına sendikanın kendisi, işçi haklarını gözetmeyerek sebep olmuştu. O zaman işçi arkadaşlarla konuşmuş, onları uyarmış; buna rağmen, "Çalışmasanız bile paranızı ödemek zorundalar" diye aldatıldıkları için onları bir türlü ikna edememiŐtim. Zaten onları yeniden işe alma girişimlerimiz varken, onların bunu bahame ederek greve gitmeleri, adeta bunu engellemek anlamına geliyordu. Amaç işçi hakları değil, "Mehdi Zana'nın gitmesi" olunca tabii bu gibi hileler mubah oluyordu. Bu yüzden, sorun, mahkemede aleyhlerinde sonuçlanmıştı. Buna rağmen yeniden grev kararı alındı. Bunun üzerine, ben de Ankara'ya gidip, Bakanlar Kurulu vasıtasıyla grev erteleme kararı çıkartmak zorunda kaldım.

Bazı makineleri getirmek için, ikinci kez Romanya'ya gitmek gerekiyordu. Pasaport alıp 4 Eylül'de havaalanına gittiğim de, polis engeliyle karşılaştım.

"Senin yurtdışına çıkman yasak!" dediler.

Diyarbakır'daki huzursuzluk ve devletten istediğim para kafamı kurcaladığından; üstelemeden, nasıl olsa giderim diye hemen Ankara'ya döndüm.

Bu sırada, Romanya'dan gelen bir kepçemizin Edirne Gümrüğü'ne bırakıldığını öğrendim. Kepçeyi oradan benim almam isteniyordu. Bunun için, 10 Eylül'de Edirne'ye gittim. Aracı çekebilmem için gereken formaliteleri tamamlamak için tekrar Ankara'ya döndüm. Bu hazırlıklar içindeyken 12 Eylül çıkageldi!..

IV. BÖLÜM

"NAZLI BİR BAHAR SABAHI"

12 Eylül darbesi olduğunda, ben Ankara'da, Ümit Fırat'ın evindeydim. Darbe, birçok şeyi yeni baştan düşünmeme neden oldu. Ne yapabileceğimi, nasıl edeceğimi, gelişmelerin ne olacağını, Cuntanın nelere girişebileceğini, nelere mal olacağını düşünmeye başladım. Ertesi günkü gazetelerde, arandığım yazılıyordu.

Kalkıp, telefonla Avrupa'daki bazı arkadaşları aradım. Arkadaşlarım hemen yurtdışına çıkmamı istiyor, "hemen gel" diyorlardı. Bu öneri, bana da uygun geldi. Pasaport işlerini halletmek üzere Ankara'dan İstanbul'a geçtim. Hem çok tedirgindim, hem de, "şimdi neler olacak" diye düşünüyordum.

Her şey belirsizlik içindeydi. Bir sürü insan can telaşına düşmüş; köşe bucak kaçmalar, korkulara tutsak düşmeler, sinmeler, ortalıktan kaybolmaya çalışmalar birbirini izliyordu.

Bilgi edinmek, gelişmelerden haberdar olabilmek için telefonla görüşmeler yapıyordum. Telefonların dinlendiğini az çok tahmin ettiğim için, bir ettiğim yerden bir daha telefon etmiyordum.

Lüks bir yerde kalıyordum. Burası İstanbul zenginlerin yoğun olarak yaşadığı bir semt olan Bebek'teki, **Rahmi Saltuk**'un eviydi. Orasının diğer semtler gibi pek arandığı yoktu. **Nizamettin Barış** da orada kalıyordu. Saklanmak için, o da uygun yer olarak **Rahmi Saltuk**'un evini seçmişti.

Bir gün, Ankara ile yaptığım telefon görüşmesinde, Aydın Hasar ve Nuri Sınır'ın benimle acilen görüşmek istedikleri bildirdi. Böyle bir görüşmeye benim de ihtiyacım vardı ve tekliflerini kabul ettim. İstanbul'da bir randevu vererek, gelmelerini söyledim. Onlar da kalkıp geldiler. Tarih, 24 Eylül'dü.

Konuşmalar ve görüş alış verişleri bitince, arkadaşlar geri dönmek için evden ayrıldılar. Onlar gittikten bir süre sonra da ev basıldı. Eve giren polisler, silahlarını bana çevirerek;

"Dur Mehdi Zana!" diyorlardı.

Bense gayet soğukkanlı bir şekilde:

"Ne Mehdi Zana' sı?" diye cevap verdim.

Onlarsa

"Sen Mehdi Zana'sın" diyorlardı.

Mehdi Zana olmadığımı ısrar edince kimliğime baktılar. Tereddüte düşmüşlerdi.

Bunun üzerine:

"Belki O'sunuz, belki değilsiniz, ama hakkınızda ihbar var. Durumun anlaşılabilmesi için sizi Şube'ye götüreceğiz.." dediler.

"Olur" diyerek, birlikte evden çıktık

Dışarı çıktığımda bir de ne göreyim; yolcu ettiğimizi sandığımız Aydın Hasar, Nuri Sınır, Refik Yurtsever de oradalar.. Kanımca arkadaşları izlemişler, onlar aracılığıyla da bana ulaşmışlardı.

Bizi oradan bir arabaya koyup Gayrettepe'ye götürdüler. Gayrettepe'de Şube Müdürü'ne çıkarıldığımızda Mehdi Zana olmadığım da ısrar ettim. O da teşhis için iki kişinin geleceğini, o yüzden, bir süre Gayrettepe'de tutulacağımı söyledi. Baktım bu işten kurtuluş yok, sonunda kimliğimi kendim açıklamak zorunda kaldım.

İşlemler bitince Davutpaşa'ya götürülmüştük. Ancak, Davutpaşa bizi kabul etmediğinden, Harbiye'ye gönderildik.

Merdivenlerden indirilerek, alttaki hücrelere teker teker yerleştirildik. Harbiye, belleğimde olan bir isimdi. Oraya daha önce de 49'lar olarak anılan arkadaşlar kalmışlardı. Hücreye k

nulunca, o arkadaşları bir kez daha hatırladım. Hepsi birer birer-gelivermişlerdi gözlerimin önüne.

Ve anılardan anılara geçmiştim...

1925'lerde öldürülen binlerce insanımız... *Lice, Ergani, Genç, Çapakçur, Varto, Nanê, Malazgirt* olayları... Sesler, yankılar, acılar; kurşunlarla, kılıçlarla, kasaturalarla biçilen bedenler, dipçik darbeleriyle ezilen kafalar bir bir canlanmıştı bilinç altımda.

1930'larda, *Ağrı, ve Zilan* 'da dökülen kanları; topraklarından ve yuvalarından koparılan onbinlerce insanı düşündüm.

38'de *Dersim*'de yükselen çığlıkları duyar gibiydim. Kızlarımızın, iffetlerini kurtarmak için kendilerini Munzur'a nasıl attıklarını, Munzur'un saçlarını kızıla nasıl boyadığını ve kızlarımızın meme uçlarından nasıl tespihler yapıldığını görür gibiydim.

Ve yaşadıklarımız, yaşamak zorunda bırakıldığımız, binlerce anı, binlerce çığlık, binlerce kurşun yarası, cop izi, kelepçeli bilek, testereyle kesilen boyun, at kuyruğuna takılıp sokaklarda sürüklenen insan, çelik bilek ve kızgın yürekle buluşmuştu beyin hücrelerim.

Kimdi, kimlerdi gülüşlerimize dahi mühür vurmak isteyen, bizi bize düşman etmeye çabalayanlar?!

Hastalanan çağ mıydı, çağı kirletenler mi? Kaç kez söyleşerek sabahlamıştık o lacivert gecelerle?... Kaç kez pusuya düşürülmüşlerdi güzel öfkelerin erdem gülleri...

Nazlı bir seher sabahı, ya da gündeğumlarına çeyrek kala, kurşuna dizilen o yürekler kimindi; dizirenler, dizdirenler kimler?!..

Sonra, 1957'de yaşanan bir olayı anımsadım. 1957'de Hasan isminde bir subay Lice'ye tam yetkili olarak atanmıştı. "Eşkîya avı" adı altında yoğun bir işkence ve baskı kampanyası başlatmıştı. Silahsız insanlardan silah teslim etmelerini istiyor; vermeyenleri kadın erkek demeden köy meydanında toplayarak hakaret ve işkence ediliyordu.

Yine bir defasında yakalattığı bazı insanları, anüslerinden

pompa ile hava bastırarak, lastik gibi şişirtmiş; sonra da, zevk için bunları koşturmuş, tepelere turmandırmış; köylüler karnlarını dolduran havayı yellendikçe de katıla katıla gülmüştü.

Bir seferinde de jandarmalar, bir köylüyü köy meydanına yatırmış, yumurtalıklarını sıkmaya, adamdan silah istemeye başlamışlardı. İşkence gören adam ne istenildiğinin farkındaymış, ancak Türkçe bilmediği için:

"Welleh tıfing li kadîne ye, welleh li kadîne ye..." (*) demeye başlamış.

Fakat jandarmalar Kürtçe bilmediklerinden, adamın direndiğini, kendilerine hakaret ettiğini sanarak, adamın yumurtalıklarını patlatmış, ölümüne neden olmuşlardı.

Ve sonra Dr. Fuat'ın idam edilirken söylediği şu sözler, bir şiir gibi dökülürmüşü dudaklarımdan:

**"YAŞAMIMI BİR GÜN VATAN YOLUNA ADAMAYA AH-
DETMIŞTİM. BAĞIMSIZLIK BAYRAĞININ BİR GÜN ÜZE-
RİMDE DALGALANACAĞINDAN HİÇ KUŞKUM YOK!"**

"ONLAR DA İNSAN"

Konulduğumuz yerde, toplam kırk hücre vardı. Her hücrenin bir kapı numarası bulunuyordu. Her taraf kapkaranlıktı. Yatak yoktu; yatmak için dar bir tahta parçasını kullanmak zorundaydık. Volta atmaksa mümkün değildi.

Karnlarımız açlıktan zil çalıyordu. Hepimiz açtık. Bunun üzerine, hücrelere konduğumuzda kapıyı çalarak görevliyi çağırdım. Görevli gelince, yiyecek bir şeyler almak istediğimizi söyledim.

Kapı görevlisi:

"Yalnızca sigara alabiliriz. Yiyecek yasak" diyerek, para alıp sigara getirmeye gitti.

Döndüğünde, sigaralarla birlikte paranın üstünü de vermek isterken, ben:

(*) Vallahi tüfek samanlıkta billahi samanlıkta

"Üstü kalsın" diyerek, paranın üstünü almadım.

Bu, görevlinin hoşuna gitmiş ve orada kaldığımız süre boyunca her istediğimizi yerine getirmişti. Tabii, "üstü kalsın"lar da devam ediyordu.

Hemen her gün, işkence yapılıyor; hemen her gün, binlerce çığlıkla inleyip duruyordu Harbiye zindanları. İşkence gören insanların o yürek parçalayıcı inleyişleri, ağlama, yalvarma sesleri titreyip duruyordu Harbiye koridorlarının loşluklarında. Acılar canavarlaşmıştı işkence gören bedenlerin üzerinde. Bazen, bu sesleri duymamak için kulaklarımı bile tuttuğum oluyordu.

Oraya götürüldüğümün üçüncü günü öğle saatlerinde, işkence sonucu birini öldürmüşlerdi. Bu şahısın MHP'li olduğunu sanıyorum. Çünkü, o çıldırtan ortamda ve o çığlıklar dehlizinde, bizim dışımızda solcu yoktu. Hemen hepsi MHP'liydi. MHP davasından iki de Çingene kız vardı. Askerler geceleri onları hücrelerinden çıkarıyor, yanlarına götürüyorlardı. Nereye götürdüklerini sorduğumuzda da:

"Zavallılar üşüyorlar, onun için onları sobanın yanına götürüyoruz" cevabını vermişlerdi.

Öldürülenin cenazesini de hemen oradan göndermişlerdi.

İşkence yerini merak ediyordum. Orayı görmek için dördüncü gün kafamda çeşitli planlar kurarken, birden aklıma, bizim kapı görevlisi geldi. Bunu sağlamak için, Aydın, Nuri ve Refik ile çığköfte yapmayı kararlaştırdık. Kapı görevlisini ikna edip, O'na çığköftelik malzeme aldırarak, sorgunun yapılmadığı bir saatte, sorgu yerinde çığköfte yapma işini ayarladım. Bu vesileyle, hem çığköfte yedik, hem de işkence yerini görmüş olduk.

Her işkence aracının ayrı bir yeri vardı. Her araç, işkencenin belli bir evresini gösteriyordu. Direnenler sırasıyla tüm işkence seanslardan geçiriliyordu.

Malzeme aldırma için kapı görevlisini çağırdığımızda, görevlinin yüzündeki ifade değişikliği hemen dikkatimi çekti. Oldukça üzgün görünüyordu. Nedenini sorduğumda:

"Ağabey sizin dışınızdaki insanlar iki gündür aç. Paraları

olmadığı için yiyecek bir şey alamadılar. Onları öyle aç görmek moralimi bozuyor. Ne de olsa onlar da insan.

MHP'nin vurucu timlerinden insanlar da vardı oradaki sorguda. Galiba, **Kemal Türkler**'i öldüren de oradaydı.

Çavuş'a, onlara bir şeyler alması için para uzattığımda, şaşırılmış görünüyordu.

"Sizin dediğiniz gibi onlar da insan çavuş. Üstelik, bu insanların birçoğu yaptıkları pisliklerin farkında bile değiller. Kaldı ki faşist de olsalar, zor durumdaki bu insanlara burada yardım etmemiz garip bir şey değil" dedim.

Çavuş, faşistlerin karnını doyumak istememi şaşkınlıkla karşılamıştı. Hatta, ilkin benim şaka yaptığımı bile sanıyordu ama ciddi olduğumu gördüğünde gidip bir şeyler alarak onlara götürdü.

"AĞABEY, BİZE NE YAPARLAR?"

Orada on gün kaldık. On birinci gün de, oradan bir uçakla Diyarbakır'a getirildik. Diyarbakır'dan İstanbul'a, bizi almak için gelen komiser bize oldukça saygılı davranarak, işin başında bize kelepçe bile vurmamak istemedi. Bu yüzden de, havaalanındaki yetkililerle sürtüşmek zorunda kalmıştık.

İstanbul'dan havalandığımızda, **Aydın Hasar**:

"Ağabey, acaba bize ne yaparlar? Sence bu iş nereye varacak?" diye sordu.

"Heyecanlanmaya gerek yok Aydıncığım. Sonuç, havaalanına indiğimizde az çok belli olur. Ayrıca, fazla dert etmeye gerek yok. Çünkü, zaten düşündüklerini yapacaklardır. Hep birlikte göreceğiz" diye cevapladım.

İyimser davranmaya, serinkanlılığımı korumaya çalışıyordum.

Diyarbakır Havaalanı'na indiğimizde, oldukça kalabalık bir ekip tarafından karşılandık. Etrafta olağanüstü önlemler alındığı hemen dikkati çekiyordu. Her taraf tanklarla, silahlı timlerle, panzerlerle, çelik yelekli polislerce ve çeşitli askeri ekip-

lerce tutulmuştu. Oldukça heyecanlı görünüyorlardı. Uçaktan inerken, Aydın'a dönerek:

"Arkadaşlar, dışinizi sıkmalısınız. Bu karşılama pek hayra alamet değil" dedim.

Havaalanından alındığımız gibi, doğruca Şehitler Karakolu'na götürüldük. Orada bizleri birbirimizden ayırıp hücrelere koydular. Hepimizde gözle görülür bir tedirginlik vardı. Nelerle karşılaşacağımızı tam olarak kestirememek ister istemez bizlerde gerilim yaratmıştı. Galiba en zor şeylerden biri, belirsizce beklemek zorunda kalmaktı.

Bu gel-gitler içinde beklediğimiz bir sıra, kapı açıldı. "Tamam işte" diye düşünürken, beni alıp komiserin odasına götürdüler. Dönemin Emniyet Müdürü de oradaydı. Beni görür görmez kükreteye, bağırıp çağırmaya, aklınca beni küçük düşürmek için ve hakaret etmeye başladı. Bir yandan da:

"Ben kimim ulan?" diyordu.

Kimbilir kendini ne sanıyor, hangi düşler aleminde geziniyordu. Benim açımdan O, her zaman olduğu gibi, yine sıradan,hatta daha da bayağılaşmış, hiçbir özelliği bulunmayan alçağın biriydi. Bunu kendisine söylediğimde, ağzındaki baklayı, salyalarını akıtarak çıkardı:

"Hatırlıyorsun değil mi, Diyarbakır'a tayin olduğumda beni karşılamaya gelmediğini? O zaman, böyle durumlara düşeceğini düşünmemiştin değil mi? Ama düştün işte ve şimdi elimizdesin. Kolay kolay kurtulabileceğini sanma..."

Böylesine alçak bir insana ne diyebilirdim ki!

Kafamı kaldırıp gözlerimi gözlerinin ta içine dikerek:

"Bana kendini tanıtmana gerek yok. Çünkü senin kim olduğunu biliyor, neler yapabileceğini az çok tahmin edebiliyorum. Sizden korktuğumu ya da ilkel yöntemlerinizle, insanlık dışı uygulamalarınızla beni yıldıracağınızı sakın aklınıza getirmeyin. Ben demirden korksaydım trene binmezdim. Sizin, benim nezdimde demir kadar bile bir etkiniz yok.

"Az önce, Diyarbakır'a geldiğinizde sizi karşılamaya gelmediğimi söylediniz. Anlaşılan, bu olay sizin içinize dert ol-

muş. Bu, sizin protokol kurallarından ne denli habersiz olduğunuzu bilmediğinizi gösteriyor. Eğer protokol kurallarını bilseydiniz, belediye başkanının bir emniyet müdürünü karşılamaya gitmeyeceğini de bilirdiniz. Ama anlaşılan, siz kendinizi çok şey zannediyorsunuz. Hiç olmazsa bundan sonra öğrenin bari!" dedim.

Yeterince aşağılık kompleksi içinde bulunan müdür, benim bu sözlerim üzerine biraz daha da alçalmış ve bir iki ileri geri bağırdıktan sonra, beni geri hücreme gönderdi. Hemen arkasından da sorguya çekmeye başladılar.

Sorguya götürülürken, gözlerimizi sıkıca bağlamışlardı. Siyah bir bandaj geçirilmişti gözlerimin üzerine. Kimbilir, benim dışımda kaç kişinin daha gözlerine geçirilmişti o bandaj?

O sevimsiz şeyi gözlerimin üzerine kapattıklarında, binlerce çığlık, inleyiş, gözyaşı gelip geçivermişti gözlerimin önünden. O tanıdık sesleri duyar gibi olmuştum. Yüreğim sızlamış, içim burkulmuştu. İşkencenin, insanın insana karşı uyguladığı en kötü ve en iğrenç şeylerden biri olduğunu düşünüyordum. O kısa an içinde, neler düşünmüştüm neler...

Kan, acı, horlanmışlık, aşağılanma ve baskı!.. İşte bunları benim halkıma reva görülenler. Asırlar boyu tekrarlanan zulüm, bir kez daha en saldırgan ve en vahşice biçimiyle sahneye konuyor; o kirli, o kanlı dişlerini gıcırdatıyordu. Defalarca tekrarlanan tarihin ihaneti, bir kez daha baş uzatmıştı karanlık bulutlar arasından.

Ve sokaklar yine kandı.

Caddeler yine kan...

Ve kimlikler tutsaktı

Ölülerimiz kimliksiz..

"HEEYT MEHDİ ZANA'YA BAKIN!"

Sorgu yerine getirildiğimde, alkışlarla karşılandım. Polisler, zevkten dört köşe olmuş bir durumdaydılar. Yakalanmam,

ellerine düşmem onları müthiş sevindirmiş görünüyordu. Sevinçten ağızları kulaklarına varmıştı adeta.

Adımımı kapıdan içeriye atar atmaz, bu sevinçlerini şu sözlerle ifade etmişlerdi:

"Heeyt Mehdi Zana'ya bakın!"

Bunu söylemeleriyle üzerime çullanmaları bir oldu. Yumruklar, tekmeler, küfürler, hakaretler, dipçik darbeleri, coplamlar birbirini izliyordu. Öylesine alçalmışlardı ki, o manzarayı sözcüklerle olduğu gibi anlatabilmek, tasvirini yapabilmek olası mı, bilemiyorum.

Direnmeye kararlıydım. Bu, bir görevdi. Bu, insan olmanın, "Ben insanım" diyebilmenin bir gereği idi. İşkence gören yalnız ben değildim çünkü. Benim nezdimde, bana oy veren, beni ben eden halkım da işkence görüyordu. Bana:

"*Sen Kürtün ha! Haydi şimdi Kürtlerin gelip seni kurtarınlar!*" dediklerinde, bunu çok daha açık bir şekilde görmüştüm.

Birinci seans bittiğinde, dördümüzü bir odaya koyup, her birimizi bir köşeye yerleştirerek çıplak beton üzerinde oturtular. Çok bitkindim, yolculuk ve işkence beni iyice halsiz düşürmüştü. Her tarafım acıdan dökülüyordu.

Yer altında bir yerdeydik. Eskiden Kolordu'nun silah deposu olarak kullanılan bu yer tam da bu işler için biçilmiş kaftandı.

Saat 12'ye doğru gelip bizleri oturduğumuz yerlerden kaldırdılar. İçlerinden biri koluma yıışıarak beni çekmeye, leş sürükler gibi sürüklemeye başladı. Bunun üzerine, tüm gücümü toplayarak doğrulmayı başardım. İşkence odasına sokulduğumuzda ise, yeniden çömeltiler.

Ağrıdan, acıdan ve yorgunluktan dizlerimde takat kalmamıştı. Uykusuzluk ve işkence berbat şeylerdi. İşkenceciler çılgın gibiydiler. Orada bulunanlardan biri, eline geçirdiği demir bir çubukla rastgele kafama vuruyor, bir diğeri:

"Yapmayın, etmeyin uşaklar..." diye, sözümona papaz rolü oynuyordu.

Dur durak bilmiyor, vurdukça vuruyorlardı. Aradan fazla süre geçmeden, işkence kanla birleşmişti. Gözlerim bağlı olma-

sına rağmen, darbeler sonucu burnumun kanadığını, bedenimin çeşitli bölgelerinde şişmeler, morarmalar, sıyrıklar, eziklikler oluştuğunu farkettim. Karnıma değen demir çubuklar, kaşe gibi vücudumun çeşitli yerlerini damgalıyordu adeta.

Hepsi de ruh hastasıydı. İnsana acı vermek onlara tarifsiz bir zevk veriyordu. Vurdukça zevk alıyor, aldıkça vuruyorlardı. Bir nevi orgazm oluyorlardı.

"Niçin belediye başkanı oldun ulan? Sana kim dedi başkan ol diye?..Bak, sonunda elimize düştün işte!..Ne zamandır bu anı bekliyorduk!.. Hadi kurtulsana!" diyerek, çılgınca saldıyorlardı.

Bu sahnenin ne kadar sürdüğünü tam olarak bilemiyorum. Ama iyice halsiz düştüğüm bir sırada, işkenceye ara verildiğini hayal meyal hatırlıyorum. Ne yürüyecek, ne de konuşacak halim kalmıştı.

Sèans bitince, sürüklenerek götürülüp orada bulunan diğer insanların yanına atılmıştım. Her taraftan inilti ve çığlık sesleri geliyordu. Bu sesleri duymamak için kulaklarımı tıkamak, kapamak istiyordum. Fakat kollarımı yerlerinden oynatabilmemin, yukarı kaldırmamın mümkünü yoktu.

Ancak, neden sonra, kendime bir parça gelebildim. Bedenimle beynim arasında korkunç bir savaş başlamıştı. Duyduğum o acıları anlatmam mümkün değil. Çevremde olup bitenleri anlamak için göz bağımlı biraz araladığımda, gördüğüm manzara korkunçtu. Bir sürü insan vahşetin iğrenç dişlileri arasında, parçalanıyordu adeta.Kimi İsa gibi çarpmıha gerilmiş, kimi kanlar içerisinde yerlere serilmiş, kimi de acının çıldırtan inleyişlerine terkedilmişti.

Geceyi bu çığlıklar arasında geçirdim. Gözbağlarım hala çözülmemişti. Bandaj, gece boyunca, ışığın önüne siyah bir perde germiş, bileklerime vurulan kelepçelerse hareket yeteneğimi büyük ölçüde yok etmişti.

Sabah tekrar işkenceye alındım. İşkence odasına götürüldüğümde bir sandalyeye oturarak saçma sapan sorularına yeneden başladılar. Bir şeyler kabul etmem için etrafımda kıvranıp duruyorlardı.

İşkencecilerden birisi, bana doğru iyice sokularak:

"Senin bir şeyinin olup olmadığı, suç işleyip işlemediğin bizi ilgilendirmiyor Mehdi Zana. Biz senden, bizim hazırladığımız bir metni imzalamanı istiyoruz, hepsi o kadar. İmzalarsan, gereksiz yere ne kendini yorarsın, ne de bizleri. Aksi halde senin için iyi olmaz. Her zaman böyle yumuşak olmayacağımızı bilmen gerekir. Dahası, o zaman buradan sağ çıkamayabilirsin" dedi. Teklifini reddedince yeniden demir çubuklu işkence faslına geçildi.

İçlerinden biri de, bozuk plak gibi durmadan şu sözleri tekrarlayıp duruyordu:

"Ulan puşt, bu fırsatı yakalayabilmek için iki buçuk yıl kapıda nöbet tuttuk; sonunda da işte ağa düştün. Şimdi bu fırsatı değerlendirmeyeceğimizi sanma! O kadar kolay değil Mehdi, o kadar kolay değil... Hiç kimse avımı kaçırmak istemez. Sen de bizim avımızsın, neden kaçırmak isteyelim?"

İşkenceden ayakta duracak halim kalmamıştı. Onlar yukarıya kaldırdıkça, ben tepeme inen demir çubukların darbesiyle gerisin geri düşüyordum. O zaman da tekmelerle çalışıyorlardı. Vuruyor, vuruyorlardı...

Kaba işkenceden istediklerini alamadıklarında, onun bir üst evresi olan elektrikli işkenceye geçtiler. Balangıçta parmak uçlanma elektrik verdiler. Ben acıdan çığlık atıp, inledikçe, işkenceciler zevkten kahkaha atıyordu. İnsanların o denli küçüldüklerini, alçaldıklarını ve insanlıktan uzaklaştıklarını görmek midemi bulandırıyor. Tek kelimeyle iğrençtiler! Onların insan olabileceğinden bile endişeliydim. Öylesine insani duygu ve özelliklerden uzaklaşmışlardı ki, robottan hiç bir farkları yoktu. Öylesine duyarsız, öylesine duygusuz ve öylesine alçaktılar...

Elektrik şokunun peşinden, üzerimdeki giysilerim soyularak çarımha gerildim. Bu haldeyken de, bir iki kez elektrik vermişlerdi. Kaç kez verdiklerini tam olarak hatırlamıyorum, ama pek çok defa verdiklerini hatırlıyorum. Sonra bayılmışım. Gözlerimi açtığımda, kendimi çıplak bir beton üzerinde buldum. Her tarafım uyuşmuştu.

C.C. ile orada karşılaşmıştık. Ona da korkunç işkence yapıyorlardı, ama o da direniyordu. Bütün çabalarına rağmen C.'yi egememişlerdi. Sorgucular yüklendikçe, O, sorgucuların iddialarını reddediyordu. Orada gördüğüm ikinci bir örnek direnişçi de H.D. idi. Onu da çözmeyi başaramıyorlardı.

Polislerden birisi, C.'ye:

"Konuş ulan, konuş! Senin niyetini bilmediğimizi sanıyorsan yanıyorsun. Kahraman olmak istiyorsun, öyle değil mi? 'Konuşmasam beni öldürürler, ben de o zaman kahraman olurum' diye düşünüyorsun. Ama yağma yok oğlum, yağma yok. Ölmeyeceksin, fakat çekeceksin. Hem de ömrün boyunca unutamayacağın, izlerini bir türlü silemeyeceğin armağanlar vereceğiz sana. Bunun için aklını başına topla da konuş" diyordu.

Direnişlerle, çözümler, çılgınlarla kahkahalar, alçalışlarla yücelişler, acılarla keyiflenmeler, onurla, onursuzluklar bir arada, yan yana yaşanıyordu. Direnenler bayraklaşırken, çözümlerler paçavralaşarak kişiliklerinden adım adım uzaklaşıyordu.

Direnme, bir kişilik sorunuydu.... Orada kişilikler çatışıyordu. Kişilik çelişkilerinin dışı dış vurduğu bir alandı işkencehane. Direnişler ve çözümler bu çatışmadan doğuyordu.

Tabii bunun temelinde inanç unsuru da vardı. Çünkü direnmek için her şeyden önce inanmak; inancın gereğini yerine getirebilmek için, direnmek gerekiyordu. Bu da yetmiyor; direniş ruhunu canlı tutmak, o mantığa sahip olmak, o konuda hazırlıklı bulunmak, insiyatifi sürekli elde tutmak, yakayı karşı tarafa kaptırmamak şarttı.

Bir başka ifadeyle; düşmana, bizim kendilerinden her zaman üstün durumda bulunduğumuzu, iyiyi, güzeli, gerçeği temsil ettiğimizi tavırlarımızla göstermemiz gerekiyordu.

Sorgucular, imzasız bir mektup getirmişlerdi. Mektupta, Şerafettin Elçi, İhsan Aksoy ve benim gizli bir örgüt kurduğumuz iddia ediliyordu. Sözde "*Pêkanîn*" ismi altında bir yayınevi kurarak bunu gizli amaçlar doğrultusunda kullandığımız ileri sürülüyordu. Hatta ayrıntılar hakkında geniş geniş bilgiler veriliyor, yayınevinin telefonunun da Şerafettin Elçi tarafından

alındığı ihbar ediliyordu.

Şerafettin Elçi'nin bir telefon almıştı ama, onunla bir ör-güt oluşturduğumuz iddiası yalandı. Matbaa işi de doğrudu, ama **Şerafettin Elçi'nin** bu matbaadan haberi yoktu. Onun için de o mektubu kimin yazdığı sorusunu iyiden iyiye beni düşün-dürüyordu.

Çünkü söz konusu olayı yalnızca üç kişi biliyorduk: Ben, **İhsan Aksoy** ve **Haluk Tan**. O sırada **İhsan** yurtdışındaydı ve böyle bir mektup yazmazdı. Ben ise işkencedeydim. Geriye bir kişi kalıyordu; **Haluk Tan**.

İçeriye düşmeden önce beraberdik, dosttuk, arkadaştk. Birbirimizi sever ve sayardık. Her şeyden önce birbirimize karşı güvenimiz vardı. Benim her zaman kafamda, lazım olur düşün-cesiyle, bir matbaa edinmek fikri vardı. Bunun gelecek için ya-rarlı olacağını düşünüyordum. Böyle bir fırsat çıkınca da hemen bir matbaa satın aldım. **Haluk**, Ankara'da görevli olduğu için kendisine hisse vererek işi yürütmesini teklif ettim. Ankara'da, Adem Yavuz sokağında bir de kitap-kırtasiye dükkanı açarak, en son model teksir makinası ile birlikte **Haluk Tan'a** teslim et-miştim.

Dükkanın malzemeleri ve matbaanın kayıt işleri de **Haluk Tan** tarafından yapılmış, matbaa **Haluk'un** oğlu üzerine kayde-dilmişti. Kendisiyle olan dostluğumuz ve tanışıklığımız çocuk-luk günlerine kadar uzanıyordu. O da Silvanlıydı. İlişkilerimizi hep sürdürmüştük.

Ne var ki, 12 Eylül'den sonra durum değişti. İçeriye düş-memle birlikte, **Haluk** ile olan dostluğumuz da bitti. Günler her zaman iyi gitmemiş, 12 Eylül'le birlikte zor günler başlamıştı. Aramızdaki onca ilişkiye rağmen, **Haluk** bir gün olsun beni ara-yıp sormadı. Ama yine de, asılsız bir ihbarda bulunacak kadar-vefasızlaşacağını ummamıştım. Ta ki **Leyla** onunla ilgili haberi getirinceye kadar...

Cezaevi ziyaretlerinden birinde, oğlum **Rona**:

"Baba, annem bana forma almıyor, n'olur almasını söyle" diye ağladığında, **Leyla'ya**:

"Niye almıyorsun?" diye sordum.

"Paramız yok Mehdi, çok mağdur durumdayız. Ziyaretine bile bazen yayan gelmek zorunda kalıyoruz" dedi.

Leyla'nın verdiği cevap beni cin çarpmış gibi sarsmıştı. Çok üzülmüştüm. Tepemden kaynar sular boşalmıştı sanki.

O sıra **Haluk** hatırma geldi.

"Size uğramıyor mu hiç, haber almadınız mı?" diye sordum.

"Hayır" cevabını verdi.

Aradan üç seneye yakın bir zaman geçmişti. Bunca zaman zarfında mutlaka sorup, durumlarıyla ilgilendiğini tahmin ediyordum. Meğer yanılmışım. Üç aile yalnızca babamın boynuna kalmış, hepsi birarada yaşamak zorunda kalmışlardı.

Leyla'ya, **Haluk**'la aramızdaki matbaa ilişkilerinden bahsederek, Ankara'ya gitmesini, matbaanın ve gelirinin durumu hakkında şimdiye kadar neden bir haber vermediğini kendisine hatırlatmasını söyledim.

Leyla ikinci kez ziyaretime geldiğinde; Ankara'ya gittiğini, **Haluk Tan**'la görüşüğünü, **Haluk Tan**'ın karısının kendisine kızarak saldırdığını:

"Sizin bir çöpünüz bile yok. Biz matbaa ve dükkanı altınlarımızı satarak aldık" diyerek kendisini kovduklarını söyledi.

Oysa, dükkan ve matbaanın tüm masraflarını ben karşılamıştım. O zamanın parasıyla (1979), 2 milyon 870 bin lira tutmuştu. Zafer Çarşısı'nda kitapçı Sencer de duruma tanıktı. Ama 12 Eylül'ün vefasızlıklarından birini de **Haluk** bana yaşatmıştı.

O gün polislerce karşıma çıkarılan mektupla sonraki gelişmeleri birbirine eklediğimde, **Haluk**'un yanıtlaması gereken pek çok soru vardı artık.

"BU NE HAL ULAN ?!"

Pislikler içinde çırıncıplak bırakıldığım bir gün, Kolordu Kurmay Başkanı yanıma gelerek:

"Bu ne hal ulan, bu ne hal?!" demeye ve bir yandan da ayağındaki ABD patentli postalları ile vurmaya, hakaret ederek

tehditler savurmaya başladı.

Bir yandan deliler gibi kendi kendine söyleniyor, bir yandan da vuruyordu.

Bu adamla, belediye başkanlığım döneminde de sürtüşmüştük. Benden, bir hemşehrisinin kaçak olarak yaptığı bir inşaata, 250 bin liralık bir rüşvet karşılığında göz yummamı istemiş; reddedince de, bana karşı kin beslemeye, soğuk davranmaya başlamıştı. İçine attığı bu kını kusmak için işkencehaneye kadar gelmişti. Çıplak oluşum, mağdur durumda bulunuşum hoşuna gidiyordu. Bir iki tekme daha savurduktan sonra çekip gitti.

Hemen her gün, böyle 'beklenmedik' ziyaretçilerim gelip gidiyordu. Başka karakollardan polislerin bile, "Diyarbakır Belediye Başkanı'na ben de vurdum" demenin zevkini yaşamak için ziyaretime gelenler oluyordu. İşkence ve kötü muamelede tüm alçaklar birbirleriyle yarışıyor adeta.

Çiğlikların, loşluklardaki iniltilerin, iç çekişlerin, gözyaşı dökmelerin bir türlü sonu gelmiyordu. O çıldırtan çiğlikları duymamak için kaç kez kulaklarımı tutmuştum kimbilir. Delirecek gibiydim. O acı yüklü çiğlikları duydukça kafam zonklıyor, beynimin içinde matkapların döndüğünü sanıyordum.

Bir süre sonra, bu çiğliklar arasına bir de kadın sesi eklendi. Kadın, avazı çıktığı kadar bağırıyor, inliyor; duyduğu acıyı, korkuyu, tedirginliği, çaresizliği bir ağıt gibi loşluğa haykırıyor. Bir keresinde konuşmalara kulak kabarttığımda, sorgucuların ona;

"Konuş orospu, konuş, a... s.... kıızı.! Konuş, zilli!" dediklerini duymuştum. Kadını işkence ile çözememiş olmalı ki, taktik değiştirip, manevî saldırıya geçmişlerdi.

Alçalıp yükselen sesler giderek cılızlaşmış, zar zor duyulmuşlardı. Sesler tümü ile kesilince de kadını getirip yakınımızdaki hücrelerden birine attılar. Hemen peşinden de kadının kocası Ali S. işkenceye götürüldü.(*)

(*) A.S., Diyarbakır Zindanı'nda işkenceyle öldürüldü.

Ali'den durmadan yer, adres, isim, olay, arkadaş ismi, halkına ve dostlarına ihanet etmesi, puşlaşması, dönkleşmesi isteniyordu. Bu işin ne kadar sürdüğünü, Ali'nin tavrının sonunda ne olduğunu tam olarak bilemiyorum. Çünkü o sıra acılarım irademe üstün gelmiş, bayılmışım.

"TARİHİN AKIŞI DURMAZ"

Bir polisin tekmeleriyle kendime geldim. Polis bir yandan vuruyor, bir yandan da:

"Kalk ulan! Kalk, nasıl olsa sonun geldi. Artık elimizdesin oğlum, kalk. Şimdi ferman bizde..." diyordu.

Canım fena halde sıkılmıştı. Neye mal olursa olsun ona çatmaya karar verdim.

"Ne var, hayrola; bir şey mi oldu?" dedim.

"Daha ne olsun?" dedi.

Gözlerimi gözlerinin içine dikerek konuşmaya devam ettim:

"Fazla ümitlenme arkadaş, fazla ümitlenme; yoksa gün gelir hayal kırıklığına uğrarsın. Emin ol ki, kazandığınız bu zafer geçicidir. Geçici şeyler başını döndürmesin! Henüz son söz söylenmedi. Çünkü o sözü, ezilen, sömürülen, mazlum insanlar söyleyecek. Sizse o gün geldiğinde, kaçacak delik arayacaksınız... Bir güreş minderi gibidir politika; insan bazen alta düşer, bazen üste çıkar. Ama inanıyorum ki, bizim üste çıkışımız sizinki gibi gelip geçici olmayacak.

"Bu gün burada olanlar tarihin durduğu, yaşamın son bulunduğu anlamına gelmez; siz siz olun da böyle hayallerle kendinizi avutmaya kalkışmayın... Tarihin akışı durmaz, durdurulamaz; yaşam sürüyor ve sürmeye devam edecektir. Biz bunu biliyor ve bu inançla yaşıyoruz. Gelecektekine yana kuşumuz yok. Er ya da geç o günler gelecektir.

"O gün geldiğindeyse utançtan bizlerin değil sizlerin yüzü kızaracaktır. Adlarınızdan utançla sözedilecek. Çünkü sizler o denli aşağılık insanlarsınız. Gün gelecek çocuklarınız bile sizlerden öğrenecek, 'keşke bu yaratıkların çocukları olmasaydık'

diyecekler.."

Kararlı tavırlar ve onurlu direnişler karşısında en berbat işkenceciler bile zaman zaman gerilemek, diz çökmek zorunda kalıyorlardı. Direnişler karşısında çaresizleşen bu insanlarla yaşamım boyunca kimbilir kaç kez karşılaşacaktım. En barbarlarının bile direniş karşısında yenik düştüklerine tanık olmuştum. Eğemedikleri baş önünde eğiliyorlardı.

Bana sataşan polis, bir iki "hık mık" ettikten sonra çekip gitti. Zaten yapacağı başka bir şey de yoktu. En fazla, işkence ederdi. Ki onu da her gün, her saat yapıyorlardı. O gidince, peşinden bir arabesk müzik yayıldı hücrelere.

Ellerimi arkadan bağlayarak sırt üstü yere yatırmışlardı. Geceyi bu vaziyette geçirdim.

Beynimde uğuldayıp duruyordu yalnızlığım. Gecelerim soğuk, günlerim sancılı, şafakların memeleri kandı. Yankıların sorulara yanıt olduğu, soruların yankılarda vücut bulduğu bir yerdi sorgu odası.

Her gece eller arkada bağlı, her gece sırtüstü çıplak beton üzerinde yatırılma ve her gece çığlıkların inatla damgalanması betonların sırttan yüzüne...

İşkence, soğuk ve hareketsizlikten artık hiçbir yerimi hareket ettiremiyordum. Ellerimin açıldığı anlar, sadece işkence gördüğüm saatlerdi. İşkencenin ne vakti, ne de süresi vardı. Akıllarına estikçe, canları sıkıldıkça bizleri işkenceden geçiriyorlardı. Bağırımıyordum, inliyordum sadece.

İğrençliğin ve alçaklığın her türlüüne orada tanık oldum. İşkencehanede her yaştan ve her cinsten insanlar vardı... İşkenceciler, hiçbir rahatsızlık duymadan, çocuk yaştaki insanlara bile işkence yapmaktan geri durmuyorlardı. Çocukların yakarmaları, o çocukça ağlama ve sızlamalarını her duyuşumda içim parçalanıyordu. Sinirden dudaklarımı kemirmek zorunda kalıyordum.

Bir keresinde, bir çocuğun sorgulandığına bizzat tanık olmuştum. Onlar vurdukça çocuk yalvarıyor, yalvardıkça da onlar daha çok vuruyordu. Bir yandan da, soru üstüne soru yöneltiyorlardı:

"Bize örgüt arkadaşlarını söyle! Kimlerle ilişkilerin vardı, arkadaşların kim? Ya bize her şeyi açık açık söylersin ya da ananı s..... Senin için tek bir kurtuluş yolu var, o da arkadaşlarını, örgütünü ve eylemlerini söylemen.."

Donunu aşağıya indirerek tecavüz etmeye yeltendiklerinde, çocuğun sesi daha çok yükselmeye ve daha çok yalvarmaya başladı. Tecavüzden müthiş korkmuştu. Çılgınlar gibi bağınıyordu.

Biraz daha sıkıştırdıklarında:

"Ne olur abiler,bana tecavüz etmeyin! İsteddiğiniz her şeyi yaparım, yeter ki siz tecavüz etmeyin.. Acıyın bana abiler.."demeye, ağlayıp sızlanmaya, önceki direngen tavırlarından vazgeçmeye başladı.

Tabi bu, sorgucular için eşsiz bir zaferdi.

"Hah, işte böyle...İşte biz insanı böyle bülbül gibi öttürürüz aslanım. Artık bizi tanıdın, değil mi?" diyorlardı.

Birlikte sorguya alındığımız arkadaşlardan biriyle bir araya düştüğümüzde; polis onlardan neler istediğini, kendilerinin neler söylediğini, nasıl tavr koyduklarını ve ondan sonra ne düşündüklerini sordum. Arkadaş:

"Polisler bize durmadan, 'sizi yakan Mehdi Zana'dır' diyor ve seninle ilgili bütün belge ve bilgilere sahip olduklarını söylüyorlar. Bizden de hazırladıkları bazı kağıtları imzalamamızı istiyorlar" cevabını verdi.

Günlerce sürmüştü bu soru yüklü sorgular ve işkenceli ısrarlar. Arkadaşlarım direndikçe, polisler yüklenmişti. Çocukların işkenceden pestillerini çıkarmışlardı. Hiçbirinin ayakta duracak hali yoktu. Bu da beni çok üzüyor, canımı fena halde sıkıyordu. Onlara destek olamadığım için kendi kendimi için için yiyiyordum.

Bir seferinde de, arkadaşım Aydın Hasar'ın çığlıklarını dinlemek, o acıyı bedenimin her hücresinde hissetmek zorunda kalmıştım. Aydın'ı sorguya alır almaz işkenceye geçmişler, işlerini bitirdikten sonra bir leş gibi sürükleyerek getirip yanıma bıraktılar.

Aydın inliyordu. "Nasılsın" diye sorduğumdaysa sadece,

"iyiyim" diyebilmiş, daha fazlasına acıları olanak vermemiştir. Aşırı akım verdiklerinden kasıkları patlamıştı. Korkunç acı çekiyordu. Acıdan yüzü kıpkırmızı olmuş, bedeni terler içindeydi.

SORULAR COPLARLA DÖKÜLÜYORDU BEDENLERE

Sorgucular, rezilliklerine her gün bir yenisini ekliyor; baskından daha etkiliye doğru sistemli işkence yöntemleri uyguluyorlardı. Sonunda, işin içine ailelerimizi de katacaklarını söylemeye başladılar. Onlar açısından bunun belli faydası da olmuştu. O güne kadar direnen bir arkadaşımız, bu aile sözünü duyar duymaz:

"Ne olur, ailemi bu işlere karıştırmayın; ne istiyorsanız yaparım" diyerek eski direnişçi tavrını terketmiş, istemeye istemeye de olsa, bazı şeyleri kabullenmişti.

Sorgucular, benimle ilgili suç sayılabilecek dişe dokunur bir bilgi sağlayamamanın sıkıntısı içindeydiler. Bunu kolayca anlıyordum. Onun için, gün geçtikçe işkencenin dozunu biraz daha artıyorlardı.

Beni zor durumda bırakabilecek, cezaevine girmemi sağlayacak, küçük düşürecek şeyler bulmak, yaratmak, senaryolaştırmak için çarpınıp duruyorlardı. Onlar için ne gerçeğin ve ne de insan olmanın hiçbir önemi yoktu. Onları ilgilendiren tek şey suç'tu; suç'u bulmak, yoksa yaratmak.

Yine bu kabus dolu sabahlardan biriydi. Polisler arasında büyük bir telaş yaşandığını, heyecandan ellerinin ayaklarının birbirine dolaştığını gördüm. Aynı telaş, mesai saatinde de sürmüştü. Her günküden daha erken gelmişlerdi. Kendi kendime, "galiba bir değişiklik olacak" diye düşünürken, gelip beni sorguya götürdüler.

İşkence odasına adımımı atar atmaz, günlerdir sordukları sorularla yeniden karşı karşıya kalmıştım. Her soru havaya çarparak düşüyor, her soru coplarla dökülüyordu bedenime.

Hemen ardından elektrikli işkenceyi başlattılar. İşkenceha-

nedeki elektrik seansları, soru seanslarının mezesi gibiydi. Sorgular çaresiz kaldıklarında elektriğe sığınıyorlardı. Elektrikle istediklerini alamayınca, bu kez üzerimdeki giysileri tümünden soyarak çınlıçplak bir şekilde çarpmıha gerdiler. O geriliş öyle çok acı vermişti ki, anlatamam. Acıdan bir yılan gibi kıvranıyordum. Kaslarım koparcasına çatırdıyordu. Başım öne doğru düşmüş, beyin hücrelerim acının salvo atışlarına tutulmuştu. Bir süre öyle bekletildikten sonra, yeniden elektrik vermişlerdi. O çok, bedenimin her hücresine hükmediyor, deprem gibi sallayıp sarsıyordu. Bu, dayanma sınırını aştığında bayılmışım. Orada ne kadar süre tutulduğumu bilemiyorum, ama bana yıllar gibi gelmişti.

Kendime geldiğimde, pis bir suyun içinde yatıyordum. Çınlıçplaktım. Su, kendime gelmem için üzerime dökülmüştü. Kalkmak istiyor, ancak güçsüzlükten kalkamıyordum; acıdan her tarafım sızım sızım sızılıyordu. Acıların doruğa ulaştığı denilen an bu olsa gerek.

Bu son işkence faslına, Kolordu Kurmay Başkanı da katılmıştı. Her şey onun gözetim ve denetiminde yapılmıştı. Yaşanan telaş ve işkencenin katmerli yapılmasının nedeni meğer buymuş. O gün Kolordu Kurmay Başkanı'nın şerefine benim için bir işkence seansı düzenlenmişti.

"İMZALA!.."

Sorguya alındığımızın on iki ya da on üçüncü günüydü; küçük kardeşim Sait'i de getirdiler. Gözlerimiz bağlı olduğu için, ilkin birbirimizin varlığını farketmedik. Aynı yerde, aynı havayı solumamıza rağmen, ne o benim orada olduğumu biliyor ne de ben onun. Meğer evimiz basılmış, orada olduğu için onu da alıp getirmişlerdi.

Sait'in orada olduğunu anladığım an yaşadığım duyguları anlatamam. Adeta çökmüştüm. Evimizin en küçüğü olduğu için hepimiz onu çok seviyorduk. Onun sesini duyar duymaz; anem, babam, kardeşlerim, eşim, oğlum birer birer gözlerimin

önüne geldi. Onların o anki durumları, kaygıları, korkuları, merakları, sıkıntıları tek tek canlanmaya başladı beyin hücrelerimde. O an önüme ne koysalar, öyle sanıyorum ki hiç duraksamadan imzalıyordum. Moralim korkunç derece bozulmuş, duyguların karmakarışık labirentlerine düşmüştüm. Üzüntüden, sözcükler bile boğazımda düğüm düğüm olmuştu.

Kardeşime neden getirildiğini sorduğumda:

"Silah... Benden sizin evden çıkan silahları üstlenmemi istiyorlar..." dedi.

Gerçekte onun, silahlarla hiçbir ilgisi yoktu. Silahlar benimdi, oraya ben götürmüştüm. Ama polisler, Sait'i de yakmak için silahları ısrarla ona yüklemek istiyordu. Kendisiyle yan yana düştüğümüz bir sıra:

"Silahların benim olduğunu söyle onlara" dedim.

Önce kabul etmemiş, sonra ısrar edince ikna oldu. Ancak, yine de bir süre gözaltında tutulmaktan ve işkence görmekten kurtulamadı.

Sorgucular, benden durmadan örgütümü, belediyedeki icraatımı, ilişkilerimi, arkadaşlarımı, Sosyalist Belediyeler Birliği ile olan görüşmelerimizin içeriğini, *Kendal Nezan*'ı, İsveç'e gidişimi, oralardan araçları nasıl aldığımı soruyordu. Her sorgu mutlaka bir işkence seansı ile noktalanıyordu. Aşağı yukarı bir ayımız böyle geçti. Bir ay sonra, işkencehaneden alınarak gözaltı yerine getirildik. Konduğumuz yer, eskiden II No'lu Cezaevi denilen yerdin. Dayak, işkence, eziyet, pislik, rezalet, karanlık; göz ve ellerimizin sürekli bağlı tutulması gibi şeylerden kurtulmanın verdiği duygu tarif edilemez. O işkence kabusundan kurtulduğumuza hepimiz çok sevinmiştik, kendimizi adeta özgür hissediyorduk.

"KUSURA BAKMAYIN SİZİ TUTUKLAMAK ZORUNDAYIM"

Aydın, Nuri, Refik ve ben, cezaevine gider gitmez kırkılık bir çay ısmarladık, o çayı sabaha kadar keyifle içtik. Gözlerime

hiç uyku girmiyordu. Gecenin ilerlediği saatlerde bile gözlerim dışarıdaki havadaydı. Dışarıda coşkusuz bir ay, içeride acıyla yoğrulan hasretlik ve iç sızlatan o burukluk... Sessizce dinlemiştim gecenin kalp atışlarını. Ve sessizce uğurlamıştım, o yolcu-yu. O da gösterişsiz ve cakasız çekip gitmişti yaşamımdan. Kavga, kendi içinde zafer istiyordu ve zaferlere gebeydi kavganın o ay şafakları. Gözlerimi gökyüzünün o derinliklerine dikmiş, mavinin o büyüleyici güzelliğine bir denize dalar gibi dalmıştım. Kıyıları zorlandıkça, dalgalar daha bir hırçınlaşmış; biriken köpükler öfkeyle birlikte sağa sola dağılmıştı. Acılar çığlıklarla buluşmuş, canavarlaşan o korku dolu sesler gecede kara kara fenerler oluşturmuştu.

Dünya, gözüme o kadar güzel görünüyordu ki, anlatamam. Gözbebeklerime binlerce anının görüntüsü gelip yığılmış; binlerce dostluklar, arkadaşlıklar birbiriyle buluşmuş; coşmuş, coşmuştu bilinç altım. Oğlumu düşünüyordum, karımı düşünüyordum, kardeşlerimi, annemi babamı, dostlarımla ve insanların içinde yaşadığı o kahredici şartları, çektikleri acıları, kahrını ve kendimi düşünüyordum.

Gece uzadıkça anılar yoğunlaşıyor, her anı tatlı bir damla gibi düşüyordu bilinç üstüne. Beynim durmadan kendi kendini harmanlamış, elemiş, sallamış, silkelemiş; beni en hızlı yolculuklarından birine daha çıkarmıştı.

Sabah saat dokuz sıralarında bizleri birbirimizden ayırarak beni tek kişilik bir hücreye koydular. Diğer insanlarla bütün ilişkilerimi koparmak ve onlardan tecrit etmek istiyorlardı. İşin kötüsü, bileklerimdeki kelepçeler çözülmemiş, o yüzden de on gün süreyle kelepçelerle birlikte yatıp kalkmak zorunda kalmıştım. Herkesten tecrit edilmem, yataksız ve kelepçeli tutulmam ayrı bir baskı yöntemi idi. Diğer arkadaşlarla, sadece yemek ve tuvalete çıkarıldığım saatlerde karşılaşabiliyordum.

Onuncu günde duruşmaya çıkarıldık. Hakim, dosyamı incelediğinde:

"Bir şeyiniz yok" dedi sonra da, müsaade isteyip bir yerlere telefon ettikten sonra üzgün bir ifadeyle:

"Kusura bakmayın, sizi tutuklamak zorundayım" diyerek tutumunu değiştirmek zorunda kalmıştı.

Tutuklandıktan sonra, I No'lu Cezaevi'ne götürüldük. Oraya gitmeyi hepimiz çok istiyorduk. İçimizde, gideceğimiz yere bir an önce gidip oraya yerleşmek arzusu vardı. Ayağımızı cezaevinden içeriye atar atmaz sıkı bir aramadan geirildik. İşlemler bitince de götürülüp tek kişilik hücelere koyulduk. Hcrem çok pisti. Harbiye'deki hücrelerden de kötü bir yerd burası. İçeride su olmadığı gibi, ışık da yoktu.  gnm böyle geçti. Sonunda, dayanamayarak isyan bayrağını çektim. Koğuşlara neden verilmediğimi sorduğumda:

"Sizi koğuşlara verirsek ldrlrsnz diye korkuyoruz" cevabını verdiler.

"DÖRT KIşI OLACAğIZ"

Cezaevindeki ilk görüşmemi mahpusluğumun birinci haftası yaptım. Leyla ile annem gelmişti. Leyla'nın görüş sırasında verdiği müjde müthişti; beni dünyalar kadar sevindirmişti. Hamile olduğunu, yakında dört kişi olacağımızı söylüyordu. Arada tel örgü olmasıydı, o sevinçle Leyla'ya sarılırdım herhalde. Hapis, işkence; o an için hepsi vızgeliyordu bana. Gözlerim mutluktan dolu dolu olmuş, sevinçten uçuyordum adeta. Kalbimde yeniden ve daha bir güçlü esmeye, kalbimi umut doldurmaya başlamıştı.

Görüş yerinde tanık olduğumuz bir olay bu sevincimizi boğazımızda bırakmaya yetti.

Kürtçe yasağı konuğu için, görüş yerinde kimse Kürtçe konuşamıyor, bu yasağa aykırı davrananlara işkenceler yapılıyordu. Türkçe bilmeyenler, susarak; grşmecilerine bakışlarıyla bir şeyler anlatmakla yetiniyordu. Bu da hem içeridekiler, hem de dışarıdan gelenler için tarif edilemez bir zulmd. O gün de böyle bir durum yaşandı. Yanımızda bulunan arkadaşlardan birinin annesi gelmişti. Ancak kadın Türkçe bilmiyordu. Kürtçe de yasak olduğu için oğlu kendisiyle konuşamıyordu.

Annesi ne soruyorsa, o susuyor ya da el ve kol hareketleriyle annesini cevaplamaya çalışıyordu. Bu da kadıncağızı dehşete düşürmüştü.

Kadıncağız oğlunun işkence sonucu konuşma yeteneğini kaybettiğini sanarak, birden feryat figan bağırmaya, ağıtlar söylemeye, çığlıklar atmaya başladı. Kendini kaybetmişti. Ne yaptığığının, ne söylediğinin farkında değildi, ağzına geleni söylüyordu. Ağlamaktan ve acıdan gözler kıpkırmızı olmuştu. O vaziyette sürüklenerek görüş yerinden çıkarıldı. O bakışlarını gözbebeklerine oturan o anlamı, o öfke saçışları, o isyan edişini hiç unutamıyorum. Bakışlarında koca bir tarih saklıydı.

Dilde ise kilit!..

İsyan etmemek elde değildi. Görüş bitince, bizi gerisin geri hücrelerimize götürdüler. O kadının feryatlarını da beraberimde götürmüştüm. Gözlerimin önünden bir türlü gitmiyordu o bakışlar. Yanaklardan yuvarlanan o acılı yaşlar, o gözlerde yası tarihimizi görmüş, kahır bir kez daha yaşamıştım.

Aydın, Nuri, Refik ile beni, I No'lu Cezaevin'de 14 gün kaldıktan sonra meşhur 5 No'lu Cezaevi'ne naklettiler. Bizi II. Koğuş'a götürdüler. Dikkatimizi çeken ilk şey, tutsaklar arasında genel bir panik havasının yaşandığıydı. Tam da açlık grevine denk gelmiştik.

"Türkçe konuş! Bol konuş" deniliyordu.

Konuşmayanlara, yasağı dinlemeyenlere ise korkunç dayaklar atılıyor, hücre cezaları veriliyordu. Birinci açlık greviyle istenilen elde edilmediği için, bir ikincisinin tartışmaları başlamıştı. Koğuşumuzda birçok siyasetten insan vardı. Herkes kendi örgüt ilişkileri içinde hareket ediyordu. Bana ise, dışardaki dedikoduların etkisi altında hala kuşkulu bakıyorlardı. Örgütüm de olmadığı için, hepten açıkta kalmıştım. Ancak, ben o aşamada bir açlık grevinin uygun olmayacağını düşündüğüm için, katılmayı yerinde bulmadım. Bu düşüncemi diğer siyasetlerden arkadaşlara da söyleyerek açlık grevine karşılık olarak ziyarete çıkmamayı önerdim. Onlar yine bildiklerini okudular. Ben ziyarete çıkmayarak tavrımı koydum. Ziyarete çıkmamam üzerine,

İç Güvenlik Amiri gardiyanlar aracılığıyla bana haber yollayarak, oğlum Rona'nın üzülmediğini bildirerek ziyarete çıkmamı söyledi. Ben gitmedim.

Baskılar adım adım artırılmaya; yaptırımlar milim milim dayatılmaya; sıkıntılar kucak kucak pompalanmaya başlanmıştı. Karşımıza her gün yeni bir şey dikiyorlardı. Dayaklar gittikçe çığırından çıkıyordu. Kürtçe konuşma yasağı konulmuş, küfürlerin, kötü muamelelerin ardı arkası gelmez olmuştu. Açlık grevi ise on gün sürüp son bulmuştu.

Baskılar dur durak bilmiyordu. Koğuştaki bir konuşmam, birilerince idareye intikal ettirildiği için, beni bulduğum koğuştan alarak 35'in dördüncü katındaki 4 no'lu hücreye koydular. Götürülürken Nuri Sınır, Aydın Hasar, Refik Yurtsever de benimle beraber hücreye gelmek istediylse de kabul etmedim. Yalnız başıma tek hücreye konulmuşum. Bir, iki ve üçüncü katlar doluydu. Bulduğum katta ise, ikinci ve en son onuncu hücreler doluydu. Gittiğimde, beni görmüş, tanımışlardı. Arkadaşın biri, diğer arkadaşlarına Zazaca bağırarak, oraya götürüldüğümü ve bir nevi bana karşı dikkatli olmaları gerektiği biçiminde bir ifade kullanmıştı. Akşam olunca, bir başkası bana seslenerek:

"İşte böyle Mehdi Zana... Devlet; kendi hizmetkarlarını kullanılmaz hale getirdiğinde, fırlatır atar. Anlaşılan seninle de işleri bitmiş," dedi.

Bu kişi PKK'lıydı. Onun, bu sözleri, örgütüne yağcılık olsun diye söylediğini biliyordum.

Devletin bir adamıymışım gibi gösterilmem insafsızlıktı. İnsanın kendi insanlarınca böylesine karalanmasından daha ağır bir şey olamazdı. Adeta kahrolmuşum.

Hücrede 'yalnızdım', o yüzden de canım çok sıkılıyordu. Ertesi gün, oradaki görevli çavuşlardan biri bulduğum hücreye gelerek besmele çekmemi istedi. Sesimi çıkarmayıp duymazlıktan gelince de, çekip gitti. Aynı şeyi akşam yemeğinde de tekrar etmiş, bir kez daha cevap alamamıştı. Bu, birkaç gün böyle sürdü. Dördüncü gün yedi kişi daha getirerek kaldığım

hücreye koydular. Bir kişinin zor sığıdığı yerde sekiz kişi olmuş-
tuk.

Gelen arkadaşlar da bana soğuk bir tutum içindeydiler. Tanışmalar oldukça sıradan bir biçimde oldu. Galiba, onlar da beni devlet yanlısı biri olarak görüyordu.. Üzerimdeki asılsız şaibelerin, Özgürlük Yolu'nun çıkardığı dedikoduların, gerçek dışı iddiaların da bunda rolü vardı tabiki. Kendi insanlarımla arama bir duvar örülmüştü. Aynı yere konmasaydık belki o merhabalaşmalar da olmayacaktı.

Kendilerine durumumun bir özetini yaparak, dua etmediğimi ve görüşe çıkmadığımı söyledim. Orada alacakları kararlara uyacağımı açıkladım. Onlar da dua okumayacaklarını, o tür yaptırımlara uymayacaklarını söylediler. Bunun sonucunda, soğuk başlayan tanışma faslımız, eylemde giderek sıcak bir ilişkiye dönüşmüştü.

Öğle yemeği geldiğinde askerin, "Allahıma hamdolsun" deyişine -refleksten mi, yoksa bir başka şeyden mi, orasını bilemiyorum- herkes uymuştu. Yalnız kalışım çavuşun dikkatini çektiğinden, küfürler savurduktan sonra gitti. Aradan bir süre geçtikten sonra yeniden geldi. Hücreden çıkarak, alt kata indirilip işkenceye çekildim.

Dayaktan ağzım burnum kanlar içinde kalmıştı. Ayakta duracak, yürüyebilecek durumda değildim. Kalkmaya çalışıyor, fakat tekrar geri düşüyordum. Bu yüzden beni hücreme askerler taşımak zorunda kalmıştı.

Bu dayak olayı, hücre arkadaşlarımı daha datkilemişti. Daha hücreye konulur konulmaz, bunu farkettim. Üzgün ve buruk görünüyordardı. Yüzlerindeki daha önceki soğuk ifade bütünüyle yokolmuş, yerini, içten bir sıcaklık, gittikçe artan bir dostluk ifadesi almıştı. Yüzümdeki kan ve pislikleri temizledikten sonra, rahat edeceğim bir yere uzattılar. Hepsinin gözleri dolu doluydu. Onları öyle görünce, bütün acılarımı unutmuştum. Yaşam, bizleri bir kez daha bir noktada buluşturmuştu. Yine bizler, birbirimizin yardımına koşmuştuk.

Sonraki günlerde, dayağın dozu daha da artırıldı, biçimi

genişletildi. Ziyarete çıkan her arkadaş, bir yığın dayak yiyerek geri dönmek zorunda kalıyordu. İniltiler, bağırtılar, sırtlara binmeler, ıglıklar hiç eksik olmuyordu.

"AYSIZ, YILDIZSIZ, ADSIZ, HÜZÜN DOLU GECELER"

Meşhur işkenceci, diplomalı katil **Esat Oktay Yıldırım**'la da orada tanıştık. Bir komando taburu ile girmişti içeriye. Silahlar ve marşlar eşliğinde bir de gövde gösterisi yapmışlardı. **Esat Oktay**, yanımıza gelerek bir kahraman edasıyla, şöyle konuşmaya başladı:

"Beni iyi dinleyin!... Bundan sonra burada yalnız ve yalnız benim dediğim olacak. Onun için beni iyi tanıyın ve bu sözlerimi kafanıza iyice kazıyın. Sakın direnmeye kalkayım demeyin. Çünkü ne yaparsanız yapın, bana dayanamazsınız... Dört yıl süreyle başınızdayız.

"şu andan itibaren yukanda Allah, aşağıda da ben başınızda olacağım. Hakimlerin, savcılarının hepsi benim yanımda hikaye... Ben istediğimi serbest bırakır, istediğimi de burada tutarım. Güvenlik Konseyi dışında, bana bir Allahın kulu karışamaz, başka hiç kimse 'şunu şöyle, bunu böyle yaptın' diyemez."

Sonuç gerçekten de dediği gibi kmıştı. İşkence, baskı, kötü muamele ve iğrençlikler, **Esat Oktay**'ın döneminde insanlık tarihinde eşine az raslanır işkenceler baskılar sergilenmişti. Zindan içinde zindan olmuştu **Esat Oktay**... Yüzlerce insanımızın sakat kalmasına; onlarcasının ölümüne, yaralanmasına, acı çekmesine, zindanlarda tutulmasına, ağır cezalar altına girmesine neden olmuştu.

Diyarbakır Zindanı'nı, insan mezbahasına eviren, acılara boğan, korkularla kaygılarla dolduranların başında **Esat Oktay** vardı.

O, bir ruh hastasıydı; azgın bir faşist, yeminli düşman ve tasmalı bir kpekti. ılgındı, saldırgandı, alaktı...

Aysız, yıldızsız, adsız, hüzün dolu olmuştu gecelerimiz.

Kaygılar içinde geçiyordu günler. Herkesin kafasında hep "acaba" kokusu vardı.

"HAWAR, HAWAR"

Vahşetin önüne set çekebilmek için yeniden ölüm orucu gündeme getirilmişti. Hazırlıklar bittiğinde de eyleme başlandı. 14 kişi ile gidilmişti ölüm orucuna. Yaptırımlara uyanlar olduğu gibi, uymayanlar da çoktu. Direnişlerle teslimiyetler gün gün birbirinden ayıklanıyordu. Susuzluk, açlık, işkence, baskı ve vahşet gırla gidiyordu.

Kitap ve defterlerimiz toplatılmış, yırtılmış, yasak edilmiş; kalem, tespih gibi özel eşyalarımıza gardiyanlarca el konulmuş; sigara, kibrit gibi temel ihtiyaç maddeleri verilmez olmuş; açlık, çıplaklık ve soğuk, dayanılmaz boyutlara ulaşmıştı. Meydan dayakları, zincire vurmalar, tepeüstü asılmalar yaşamımızın bir parçası haline getirilmişti.

O kabus gece operasyonlarıysa bitmek bilmiyordu. Bu yüzden uykular korku içinde ve hep bölük-pörçüktü. Her gece tetikte, nöbetteydik. Çoğu kere elbiselerimizle yatmak zorunda kalıyorduk. Çünkü ne zaman neyin olacağı hiç belli olmayan bir vahşetin içindeydik.

Ne acıların eksik olduğu vardı, ne de cezaevi semalarında yankılanan o çılgınlığın.

Yine o kabus dolu gecelerden biriydi.. Hepimiz yatmıştık. Askerlerin içeriye doluşması ile korkuyla uyandık. Herkes, elektrik akımına kapılmışcasına yatağından fırlamıştı. Kalaslarla, coplarla, zincirlerle, sopalarla içeriye dalarak vurmaya başladılar. Neremize gelirse vuruyorlardı.

Saldırının, "hawar" sesleriyle buluşması gecikmemişti. Bütün tutsaklar, acılarını dişleri arasında ezmiş, "hawar"lar tek yürek, tek yumruk halinde bütünleşmişti. Acıların yenildiği, yerle bir edildiği kavşak bu olsa gerek, diye düşünüyorum.

Direnış ateşinin yandığı yerde karanlık çözülüyor, kararlı kıvılcımların belirdiği yerde vahşet gerilemek zorunda kalıyor-

du. O zaman da böyle olmuştu. Haykırışlarımız düşmanda panik yaratmış, geri çekilmek zorunda kalmışlardı.

Aradan bir gün geçince, bu kez suya sınırlama kondu. Anlaşılan bizi dirhem dirhem öldürmek, yok etmek, ortadan kaldırmak istiyorlardı. Kendilerinden su istediğimizde, iyice çılgınlaşıyorlardı. Düşman o kadar pervasızlaşmıştı ki, sulara deterjan katarak hücrelerimizden içeriye serpiyor, yemekleri getirip tuvaletlere döküyor; ekmeği, iki günde bir ya da hiç vermiyorlardı.

Rahat bir ana, güzel bir uykuya hasret bırakılmıştık. Küçük küçük dalışlar bile, köpek havlamalarıyla ya da bedene inen darbelerle parçalanıyor, çığlıklarla koparıyordu.

Bekleyişlerin sonu ise hiç gelmeyecekmiş gibiydi. Doğan gün bir önceki günü aratmıyor, nöbeti devralan bir öncekinden geri kalmıyordu.

Kaç kez sinirden dudaklarımı parçaladım. Kaç kez rüzgarın kanadına küfürler ilıştırıp o vahşetin uygulayıcılarına yolladım; kaç kez gözlerim dolu dolu oldu, yüreğim burkuldu, içim sızladı kimbilir...

Nasıl anlatılabilir ay'sız, yıldızsız, adsız o hüznün geceleri.. O gerilim yüklü bekleyişler, dalıp dalıp gidişler! Geriye acıları dindirecek ne bırakılmıştı acaba?

Umut mu?

Yoo, yo! Onu da hançerlemişlerdi.

Sabır mı?

Ama nereye kadar ?

Sabrın da bir sınırı yok muydu? Gittikçe tükenen zaman mıydı, biz miydik, bizlerden dökülenler mi? Yoksa, düşmanın kendisi mi? Bilemiyorum. Ama kesin olan, tartışma götürmeyen bir şey vardı; o da birilerinin, bir yönün gittikçe nefes nefese kaldığı...

Sinsi pusuların karanlıkların kollarında dans ederek hiç beklenmedik anlarda uykuları böldüğü, düşlerin neşterlendiği, canların incindiği bir ortamaydık.

Yüreğe taş gibi oturan o boyun eğişler, o suskulu dönüşler, ihanetler, teslimiyetler, insanı çıldırtan o sıkıntılar, mat duvarların o iğrenç sırtması çekilir gibi değildi.

Yüreklerin bentlerini nasıl zorladığını, acı dolu dalgaların, kasırgaların günde kaç kez o ışığı yokladığını açıklamak, resmetmek, yansıtabilmek mümkün mü? O kaygıları, o direnişlere sözlenişleri, direniş barikatlarında yazılan o destanları anlatmaya sözcükler yeter miydi, bilemiyorum.

Çünkü o kadar çok şeyi bir arada yaşıyor, o kadar çok şeye birden tanık oluyorduk ki Diyarbakır Zindanı'nda...

Maltaların temizletilmesi, bu vahşetlerden sadece birisiydi. Hemen her gün on tutsak ara-maltayı yıkamaya çıkarılır; yıkama işlemi bitince de, yan yana dizdirilerek yüzükoyun yere yatırılıp, yerdeki ıslaklık, tutsakların göğüslerini yere sürtmeleriyle kurutulur ve saatler boyu sürdürülürdü bu vahşet.

O başkaldırıların kalbinde tek şey vardı; kan, acı ve gözyaşı. Bir bıçak gibiydi o bekleyişler, ölüp ölüp dirilmeler. Buyruk verilen vahşet tümünden rayından çıkmış, serseri bir mayın gibi ne zaman, nerede ne yapacağı belli olmayan bir kabusa dönüşmüştü.

Aşk, özlem, umut; yasaktı!

Kitap, ışık; yasaktı!

Gönlümüzce gökyüzünü seyredebilmek, doyasıya o temiz havayı ciğerlerimize çekebilmek, deliksiz bir uyku, kesintisiz bir düş, içten bir kahkaha, sıcak bir sohbet, yasaktı!

Günlerin günlere ilmik atması, hüznün karabasan gibi üzerimize çökmesi ve yapışması umudun o dolu memesine bambaşka bir duygu olmuştu Diyarbakır Zindanı'nda. Bu, betimlenmesi olanaksız bir duyguydu. Kavgamız, onurumuz, sevdalarımız, yüzaklarımız olmuştu. Orada bütün teller susmuş, surlar körleşmiş, duvarlar sağır ve dilsiz kesilmişlerdi. Bir tek onur teli vardı yaşamın ezgisinde, bir de gözbebeklerine yığınak yapan o öfke ve aşklarımız.

Bir beterti acılara sürünerek yaşamak..

Kahrın dargeçitleri bizi günlerden süzülüp geleceğe doğru sürükledikçe korkular adım adım aşıyor, susku zincirinin kana dolalı halkaları tek tek kırılıyordu. Sözcüğün tam anlamıyla, bir yol ayrımına gelmiştik.

Bir yanda iğrençlik, teslimiyet, ihanet; bir yanda onur, sevgi, bağlılık, beklenti, umut ve kavga...

Dökülenler, sonbahar kırlangıçları gibi arkalarına bakmadan çekip gidiyorlardı saflardan. Ne onlar bize "hoşçakalın" diyorlardı, ne de biz onlara "güle güle".

Gökyüzünde senfonileşen o sloganlar, pimleri çekilen o sorular, barikattan barikata taşınan o iyimserlik, o döğüşme isteği ağır bedeller pahasına taşınıyordu zaferin burçlarına doğru. Her "hawar" bir tetikti orada; zulmün kamına düşen bir mayın, beyne saplanan bir mermi!

Direndikçe, tek tek kabuk sıyrınıyorlardı yaprak yeşili alımlı selviler. Ölümün susku duvarına takılan şehit kanları, topraksız betonda kök salıp sevdanın perçemlerinde erguvanlaşıyorlardı. Bir tek korkak vardı; nöbetteki belirsiz yüzler ve bir de arkalarına bakmadan can barikatını terkedenler.

Yüreğim bir gemiydi sanki! Şehit düşen her yiğitse bu gemide bir nar çiçeği. Yağmura geviş getiren, tepemizde miskin miskin dolaşan o boş bulutları gördükçe dişlerimin kenetlendiğini, dilimin ucuna bir şeylerin akın ettiğini hissediyordum. Daha bir hızla çalışmaya başlıyordu yürek tuşlarım.

Hüzünle umut, demirle beton, soğukla sıcak bekleyişler arasında her gün biraz daha boy atıyordu umutlar. Ve o büyük hasretlikler. Ne bir yiv, ne bir yıkılmışlık; bir gün dahi olsun gölge düşürememişti yüreğimin mermer aydınlığına. Beni ayakta tutan, dayanma gücü veren de, sanırım, bu oluyordu.

Vahşet sınır tanımıyor, acıma bilmiyor; ölümleri, sakat kalmaları, acıları ve kahırları doğuruyordu. Her gün, bir kara leke daha düşüyordu tarihin not defterine, her gün, çılgılık! Her gün sağılan damla damla gözyaşı, çekilen, parçalanan beden... Çağın özelliği, insanı insana karşı vahşete yöneltmiş; insanı insana karşı, insanı kardeşine karşı, hatta kendisine karşı düşman etmişti.

Ölüm öylesine ucuzlaşmıştı ki Diyarbakır Zindanı'nda; anlatmak mümkün değil. İnsanlarımızın düşman nezdinde bir köpek kadar değeri yoktu."Co"ya (*) verilen değer binde biri bile tutsaklara verilmiyordu. Köpeği insandan daha üstün tutuyorlardı.

Geceler, zulümdü Diyarbakır Zindanı'nda; gündüzler, zulüm. Uzanıp gelen tatlı bir gün ışığına, bir nefeslik temiz havaya, işkencesiz, deliksiz bir uykuya öyle hasrettik ki anlatamam. Nasıl desem, hangi sözcüklerin sırtına yüklesem Diyarbakır Zindanı'ndaki olup bitenleri, bilmem ki!

Zulümle özlemin, acıyla direncin, coşkuyla yılgının, teslimiyetle yücelişin çakıştığı yerdü Diyarbakır Zindanı. Hani, bir deniz çalkalanır ya yatağında; hani dalgalar balıkları savurur ya sağa sola; hani, kıyıları dövülür ya dalgalarla; yosunlar titrer ya, işte öyle bir şeydi Diyarbakır Zindanı'nda yaşananlar. Orada açlık vardı, acı vardı, keder vardı, özlem vardı... Orada korkular, kaygılar, çılgınlıklar, çıldırtan sıkıntılar, bekleyişler, öfkelerin boğazlanması, düşlerin yok edilmesi vardı.

Orada kavgalar mayaya durmuş, nice nice kişilikler yok olup, nice küller arasından yeni kişilikler çıkmış ve direniş siperinde etten barikatlar oluşturmuşlardı.

Bazen konuşacak birini bulamayınca yatağıma uzanır, kendi kendime düşler kurardım. Çünkü, orada konuşmak bile işkence nedeniydi. O yüzden, birçok insan bunu göze alamazdı. Eşimi, çocuklarımı, dostlarımı, akrabalarımı, insanlarımı ve ülkeyi düşünürdüm. Anılar anılara kapı aralar, aşar giderdim duvarların öte yüzüne.

ALİ EREK

Ölüm Orucu süresinin uzaması ve insanların ölümünün sınırına gelmesi, idarecilerde gözle görülür bir panik yaratmıştı. O yüzden de eylemi kırmaya, direnişini boğmaya, karşı koyuşları önlemeye çalışıyorlardı. Grevi kırmak, grevdekileri yok etmek,

---

(*) Esat Oktay'in köpeğinin adı.

devrimci kişilikleri ortadan kaldırmak için, düşman, tüm cephe-lerden saldırıya geçmişti.

Ali Ereğ'in hücrelere getirilmesinden üç gün önce, eski dönemin bakan ve milletvekillerinden tutuklananlar getirilmişti. Devlet Bakanı **Mustafa Kılıç**, Mardin Milletvekili **Ahmet Türk**, Urfa Milletvekili **Celal Paydaş** ve Avukat **Şerafettin Kaya**, gece yarısına doğru fena halde dövülmüş olarak, kanlar içerisinde, 1. kat 10. hücreye atıldılar. Havanın çok soğuk olmasına rağmen, elbiseleri verilmemişti. Sabaha kadar tir tir titrediler. Konuşamaz haldeydiler.

İki gün sonra, 3. katın 1. hücresine getirdiler onları. Sabah akşam, mutlaka birer fasıl dayaktan geçiriliyorlardı. Hasta ve yaşlı olan **Mustafa Kılıç** her işkenceden sonra hırıltılar içinde getiriliyordu. Bu haldeki birine işkence yapılması herkesi üzüyordu. Daha önce kimi mevkilerde buldukları için, onlara işkence yapmaktan özel bir zevk alıyorlardı.

Onların üçüncü kata çıkarıldıkları gece, Ali Ereğ'i götürdüler. Meğır direnişçimize bir şeyler yedirmek, onu direnişten vazgeçirmek için götürmüşler; yemeyince, zorla ağzına kuru ekmek parçalarını tıkıştırmışlardı. Ali, yutkunmak zorunda kaldığı için gırtlığı o ekmek parçalarıyla yırtılarak şehit düşdü.

İşin acı olan yanı, bunun ne ilk ne de son oluşuydu. Vahşet, kana doymuyor; durmadan, dinlenmeden yeni kurbanlar istiyordu. Duvarlardan kokan kandı. Günlerse; hırçın ve tembel. Keder yüklü bulutlar ve uygulanan utanç verici vahşetin tamları...

"BİZİ İLGİLENDİRMEZ"

Ölüm Orucu, 44. gününde verilen söz üzerine bırakıldı. Ardından daha dört gün geçmeden, açlık dolu günlerin sıcaklığı daha silinmeden yeniden kapımıza dayanmışlardı. Ölüm Orucu öncesi yaptırmak istedikleri şeyleri yeniden istiyorlardı. Birkaç gün azalmış gibi görünen vahşetleri yeniden ve daha çılgıncasına harekete geçti.

Mahkemelere yapılan suç duyuruları, mahkeme yetkilile-

rincedik kate alınmıyor; "bizi ilgilendirmez" denilerek, bilinçli bir şekilde vahşete kulak tıkanıyor, onlarla elele, omuz omuza, kalp kalbe olduklarını hemen her davranışlarıyla açık bir şekilde belli ediyorlardı.

Günler işkencesiz geçmez olmuştu. Gelen paralarımıza iznimiz olmadan el konuluyor; ailelerimizin kendi boğazlarından kesip harcamamız için bizlere gönderdikleri bu paralarla boyalar alınıp, duvarlara bize ters gelen yazılar yazılıyor; kantinden zorla alışveriş yaptırılıyor; almak istemeyenlerse, işkencelerden geçiriliyor; avukatlarımız, görüşçülerimiz tehdit ediliyor; susuz bırakılıyor, hücrelere atılıyor, foseptik çukurlarına sokuluyor ve her türlü insani ihtiyaçtan yoksun bırakılıyordu.

Herkes birbirinin gözlerinin içine bakıyordu. Bu bakışlarda bir arayış vardı. Kavga bir kıvılcım istiyordu.

Baskılar arttıkça intiharlara yönelmeler, kendine jilet atmalar, kafaları duvarlara vurmalar, delirmeler, deli rolüne girmeler, gammazlamalar, düşkünlükler, bencilleşmeler her gün biraz daha artıyordu.

ÖLÜMSÜZLÜK ABİDELERİNE DÜŞEN KAN GÜLLERİ

'82 yılına da işkence ve baskılarla birlikte girmiştik. Üstelik daha da artırılmış olarak. Tüm kurallara uyulduğu halde, baskı ve işkence durdurulacağına daha da tımandırılıyordu. Her boyuneğış yeni bir baskının kapısını aralıyor, her "tamam"lar yeni dayatmaları gündeme getiriyordu. Aynı şeyler, yalpalama ve kararsızlıklar için de geçerliydi. Adım adım yaklaşıyorduk ölümlere.

İnsanların makatlarına jop sokmalar, bazı zayıf karakterli insanları birbirine tecavüz ettirmeler; şişelere oturtmalar; insanlarınımıza insan pisliği yedirmeler; mahkemelere gidiş gelişlerde sırtlarımızın gardiyanlarca sandalye olarak kullanılması; itiraflara zorlamalar, günlük yaşamımızın olağan olaylarıydı.

1982 yılının Ocak ayında Cemal Kılıç'ı 35. Koğuş'un pro-

jektör demirine zincirle başasağı asarak, işkence etmeye başlamışlardı. Aynı yöntemi daha başka arkadaşlara da üzerinde de uygulamışlardı. Uzun süre öyle bırakıldıktan sonra, durumu ağırlaşınca, Cemal arkadaşı hastahaneye kaldırmak zorunda kaldılar. Ertesi gün Cemal'in eşyalarını istemeye geldiklerinde, öldüğünü anladık.

Aynı yılın Mart ayında, 21'i 22'ye bağlayan Newroz gecesi, **Mazlum Doğan**, işkence uygulamalarını protesto etmek için hücrede kendini asarak yaşamına son verdi.

Bu olayların akabinde, 34. koğuşta "Dörtler Olayı" yaşandı. Bu olay, işkenceye, zulme karşı bir isyan meşalesinin yakılmasıdır. **Ferhat Kurtay, Necmi Önen, Eşref Anyık, Mahmut Zengin** kendi aralarında anlaşarak 18 Mayıs 1982 gecesinde nöbete kalkan arkadaşlarının yerine kendileri nöbete kalkarak gece geç saatlerde o sıralardan duvarlara yazı ve resim, amacıyla bulundurulmuş boya ve tinerleri üzerlerine döküp, elele tutuşarak, bir halka oluşturmuş, kendilerini ateşe vermişlerdi. Üzerlerinden alevler yükselirken, onlar sloganlar haykırmış, Birden anababa gününe dönen koğuşta, arkadaşları onları panik içinde söndürmeye çalışırken, Dörtler:

"Bizi söndürmeyin; ateşe su dökmeyin, harlandırın" diye bağınıyorlarmış.

Koğuşu basan gardiyanlar da korku ve telaş içinde bir yandan yangını söndürmek için içeriye su sıkarken, bir yandan da 34. koğuştaki bütün insanları dayaktan geçirmişler. Dörtler, hastahaneye yetiştirilmeden yolda şehit düşmüşlerdi.

Dört arkadaşın kendilerini yakarak Diyarbakır Zindanındaki vahşeti, zulmü protesto etmeleri faşizmin yüzüne bir tokat gibi çarpmıştı. Onların bu eylemi teslimiyet ve zorbalık karanlığında geriye kalanlara bir isyan ateşi gibi parlamıştı.

Bu karşı koyuşlara, yiğitçe çıkışlara rağmen, zulümler, işkenceler yine devam ediyordu. Düşman, azgınlığından bir şey yitirmiyordu. Ama Dörtler Olayı, insanlara direnmeleri gerektiği mesajını vermişti. Eylem, kulaktan kulağa, bilinçten bilince yayıldııkça, daha etkili karşı koyuşların, eylemlerin hazırlıkları

da yapılmaya başlandı.

Bunun üzerine, bazı arkadaşlar, 14 Temmuz 1982'de yeneden ölüm orucuna yattılar. **Kemal Pir**, **Ali Çiçek**, **Hayri Durmuş**, **Akif Yılmaz** arkadaşlar da bu eylemin içindeydi. Hatta bu işin önderliğini yapıyorlardı.

Önce az sayıda olan Ölüm Orucu cephesi, süre içinde genişlemiş, fakat daha sonraki günlerde inişe geçmişti. Herkes aynı dayanıklılığı gösteremiyor, herkes direnişin o muhteşem çöküşünü sonuna kadar yaşatamıyordu.

Ölüm Orucundaki direnişçileri, 36. koğuştaki joplamlıydılar. Onların çilesi, bizimkinden kat kat daha ağırdı, ama moralleri bizlerden üstündü. Düşman direnişçilerimizi her türlü insani ihtiyaçtan mahrum bırakmış, o direnç çiçeklerimizi soldurmak için her türlü alçaklığa başvuruyordu.

Ama başaramadılar. Ölümsüzlük abidesine yerleşen direnişçiler, ilk şehidini **Kemal Pir**'le vermişti. Sonra onu diğerleri izledi. 12 Eylül'de **Hayri Durmuş**, 5 Eylül'de **Akif Yılmaz**, 17 Eylül'de **Ali Çiçek**! Bu bir yol, bu bir ayağa kalkmanın, silkinmenin; teslimiyet, ihanet ve düşkünlüklerden arınmanın kıvılcımı olmuştu. Ölen bizimkiler, yenilense düşmandı. Dönemin en alçak işkencecilerinden biri olan **Esat Oktay** sonunda bu tarihsel gerçeği yok edemeyeceğini fark etmiş, **Kemal Pir**'in şehit düşmesinden sonra ortalıktan kaybolmuştu.

Bu Diyarbakır Zindanı'nın peşpeşe şehitler verdiği bir dönemdir. **Hayri**'ler, **Ali**'ler, **Kemal**'ler, **Akif**'ler birer "*Ala Rengin*" gibi, birer birer düşmüşlerdi öksüz toprağın yüreğine.

"İNSAN YENİLE YENİLE YENMESİNİ ÖĞRENİR"

Günler haftaları, haftalar ayları, aylar yılları kovalıyordu. Zaman geçtikçe, acılar da derinleşiyordu. 83 yılına da böyle girmiştik. Yüzlerce insan mücadelede yorulmuş, bir o kadarı da teslim olmuştu. Fakat kavga, yine de bütün çöküşü ve heyecanı sürüyordu.

Birçok insanda kişilik diye bir şey bırakmamışlardı. Stresler ve korkular kişiliklerde büyük tahribatlar yapıyor. Geceleri ani bir hareketle çılgık içinde yataklarından fırlayanlar, uykularında: "Vurmayın!... Ben yapmadım... *Wey dayê sar e...Ez şewi-îm...* Burada güneş neden yok?... Öyle çok açım ki!.. Suuu!..." diye sayıklayanlar, gardiyanları görür görmez hazırola geçmeler, olay bildirimleri, tecavüzlere yeltenmeler hep zulmün belgeleri idi.

Yaşanan bu olaylardan birini duyduğumda, tüylerim diken diken olmuştu. Düşman, içerden ispiyoncular çıkarabilmek için koğuşları sürekli gözetim altında tutuyor; her hareketimizi kontrol ediyor, her şeyimizi denetim altında bulunduruyordu.

Memo'nun bulunduğu koğuştta da, başlangıçta gardiyanlara bilgi veren yoktu.

Birgün, koğuştan Memo'yu çağırarak:

"Ne var ne yok Memo, vukuat var mı?" diye sorduklarında; Memo:

"Evet Komutanım, var" yanıtını verir.

Bu habere sevinen gardiyan:

"Kim yaptı vukuatı?"

"Ben komutanım!"

Afallayan gardiyan:

"Ne oldu, birisiyle kavga mı ettin Memo?"

"Hayır."

"Birisinin eşyasını mı aldın?"

"Yoo komutanım."

"Peki, ne yaptın öyleyse?"

"İçimden suç işledim komutanım. Suçluyum, gece uyurken kötü şeyler düşündüm..."

Gardiyan yine bir şey anlayamıyor, ama buna rağmen Memo'ya bir güzel dayak attıktan sonra götürüp koğuşuna kapatır. Koğuşuna koyarken de, "Bir daha olmasın!" demeyi ihmal etmez.

Düşman, kişilikleri yok etmek için bütün güçleriyle yüklenmeye başlamıştı. Yüklendikçe, yükleniyordu. Bunda, belli

ölçüde de olsa, başarılı olmuşlardı.

Düşmanın tutsakları tek tek foseptik çukuruna sokmakla cezalandırdığı bir gün, tutsaklardan biri, çukura girmemek için aradan sıyrılıp, pisliğe sokulup çıkanları insanları arasına girmiş. Belli olmaması için de, yanındaki arkadaşlarından birinin üzerine yapışan pislikten biraz alıp kendi üzerine sürmek isteyince, diğeri:

"Benim boklarıma niye alıyorsun ulan!" diyerek onu engellemiştir.

"SİLAHLAR SENİN Mİ?"

36. koğuşta kaldığım bir gün, dışarıdayken saklamış olduğum silahlarımın ele geçirildiğini öğrenmişim. Bunun üzerine, beni yeniden sorguya aldılar. Sorguya götürülmek için cezaevinden alındığımda, daha yolda iken gözlerimi bağladıktan sonra polislerden biri hem göğsüme vuruyor, hem de:

"Mitterand'ın sana selamları var" diyordu.

Sorgu yerine götürüldüğümde karşılaştığım ilk söz, "Yine elimizdesin Bay Mehdi Zana!" olmuştu. İşkenceciler yine zevkten dört köşeydiler.

"Silahlar senin mi?" diye sorduklarında, önce:"Benim değil" dedim.

Ancak, söz konusu silahlardan dolayı kayınpederimin sorguya alındığını öğrendiğimde onu kurtarmak için ifademi değiştirerek, silahları üstlendim.

Fakat bu kadıyla da yetinmeyerek, kayınpederimin bırakılması için benimle pazarlık etmeye başladılar. Benden daha önceki tuttuıkları zabitleri kabul etmem isteniyordu. O noktadan sonra inkar etmenin bir anlam ifade emeyeceğini düşünerek, kayınpederimin ceza görmesini önlemek için, onun hakkındaki zabitlerin ceza görmeyecek biçimde düzenlendiğini gördükten sonra istedikleri zaptı imzalayacağımı söyledim. Yerine getirilince de imzaladım.

İşim erkenden tamamlandığı halde, beni 20 gün daha tutup

işkencelerine devam ettiler. Bu sürenin bir kısmı, işkence izlerinin kaybolmasını beklemekle geçti. 21. gün yeniden cezaevine getirildim. Kayınpederim de benimle birlikte getirildi ve bir süre sonra serbest bırakıldı.

Beni keyfi olarak soruşturmada bekletmelerinin nedenini cezaevine döndükten sonra anlamıştım. Savunmalar dönemi gelmiş, bütün dosya arkadaşlarım savunmalarını yapmış, sadece ben kalmıştım. Mahkeme, işi oldu bittiye getirmek istiyordu. Hemen ertesi gün mahkemeye çıkarıldığımda; hakim, esas hakında savunmamı istedi. Ben de, sorgulamadan yeni getirildiğimi ve hazırlıksız olduğumu söyleyerek, mehil istedim.

Mahkemenin niyeti, duruşmayı sonuçlandırmaktı. Ama evirip çevirdikten sonra, savunmamı hazırlamam için bana 7 gün süre tanıdılar.

Verilen süre içinde 10-12 sahifelik bir savunma hazırladım. Ancak geceleri çalışabiliyorduk. Çünkü, gündüz eğitim ve işkence fasılları devam ediyordu. Savunmayı hazırlamamda Müslüm Cizak ve Feridun Yazar da bana yardımcı oldular.. Savunmamda, kısaca Kürtlüğümüzden ve Kürt ulusunun demokratik haklarını talep ettiğimizden dolayı yargılandığımızı vurguluyor; bu işin baskılarıyla, yargılamalarla çözülemeyeceğini, halklar arasındaki kardeşliğin bu şekilde kurulamayacağını, bu işin ergeç sonuçlanacağını ama en iyisi kan dökülmeden bu sorunun kabul edilip çözülmesi gerektiği gibi konulara temas ediyordum.

"BEN KALKMIYORUM KIÇIM KALKIYOR"

Her sabah saat 05'te, "Kalk!" komutuyla uyandırılıyorduk. Traş, giyinme, temizlik vb. ihtiyaçlar için on beş dakikalık bir süremiz vardı.. Yemek yeme ve bulaşıkları yıkama süresi de 15 dakika ile sınırlandırılmıştı. Bu işler biter bitmez, ayağa kaldırıp koğuş içinde "Yerinde say!" yürüyüşü yaptırılıyor, marşlar söyletiyor ve ırkçı eğitime zorluyorlardı.

Sayım subayı kapıdan içeri adımını atar atmaz, koğuş so-

rumlusu, "Dikkat!" çekerek, sayım komutu verirdi. Bazı subaylar da, sayım adı altında, tutsakların göğüslerine var güçleriyle vurarak, "Bir! İki! Üç!" diye saymaya başlıyordu. Sayım sırasında kıpırdamak bile yasaktı; kıpırdayan olursa ikinci bir perdeden daha geçirilirdik. Öylece, bir kişinin bir hareketi herkese mal oluyor, herkes yapılacak o işkenceden nasibini alıyordu.

Nefes alıp vermek bile zaman zaman yasaklar listesine sokulabiliyordu. Durup dururken, gardiyanlar, aramızdan aldıkları herhangi bir arkadaşımızı soyup gözümüzün önünde zorla kıcına jop sokuyor, çıkardıklarında da pislenen jopu yine o insana yalatıyorlardı.

Bu ve benzeri nedenlerden dolayı birçok insanın kişiliği parparça edilmişti. Birçok insanın, tavır alma yerine tavırsızlığı seçmesinin altında yine bu nedenler vardı. Bu insanlar, süre içinde tümünden pasifize oluyor; kıcına sokulan jopu yalayacak kadar zayıf durumlara düşürülmenin etkisiyle yok olup gidiyordu.

Sigarasızlık, açlık, susuzluk, uykusuzluk ve yorgunluk günlük yaşamımızın adeta olağan şeylerdi. Hastalara yardımcı olmak arkadaşlarımızın sorunlarına eğilmek, sıkıntılarını paylaşmak, işkence görenlerle ilgilenmek yasaktı. Gözlerimizin önünde acıdan kıvranan arkadaşlarımıza yardımcı olmamızın engellenmesini anlıyordum ama bizim o durumlara neden düşüğümüze bir türlü anlam veremiyordum.

'82 yılından sonra, "eğitim" dedikleri vahşete bir kerte daha eklenmiş, kitaplı işkenceye başlamıştı. Hitler döneminde bile rastlanmayan, bir uygulamaydı bu.

Her gün bir kişi kitabı eline alarak, kelime kelime okuyor, geriye kalan insanlar da koro şeklinde okunanları tekrarlıyordu; noktasından virgülüne, parantezinden ünlemine kadar...

Bazen de, tutsaklar fiziki yapılarına göre ikiye ayrılarak; iriyarı olanlar zayıf olanların sırtlarına bindirilerek koşturuluyorlardı. Açlığa, acılara, susuzluğa, uykusuzluğa bir de bu yük taşıma eklenince, birçok insan kendinden geçip bitkin düşüyordu.

Bu vahşetin çarpıcı örneklerinden biri de, "Ranza altı ol!" uygulamasıydı. Bir insanın zorlukla sığabildiği o ranzaların al-

tında sabahladığımız geceler çok olmuştu. Gardiyanlar, "Ranza altı ol!" komutunu verdiğinde, hepimiz ranzaların altına giriyor, "Çık!" denilinceye kadar da orada öylece bekliyorduk.

Bu halimizi düşündüğüm bir sırada, dışarıda yaşanan bir olayı anımsamıştım. Simsar Hikmet isimli bir arkadaşı, bir gün ağalar karşısında bir daha ayağa kalkmayacağını söylemiş, sözünde duracağına dair yeminler etmişti. Ancak, Simsar Hikmet'in bu yemini, ancak ağayı görünceye kadar sürebilmiş, ağayı görür görmez oturduğu yerden saygılı bir şekilde ayağa fırlamış. Ağa gidince, Simsar Hikmet'e:

"Hikmet, hani kalkmıyacaktın?" diye sorduklarında:

"Ben kalkmadım, kığım kalktı. İnan benim aklımda kalkmak yoktu, ama Ağayı görür görmez götüm birden sandalyeden kalkıverdi" diye cevap vermişti. Biz de Simsar Hikmetin kığı gibi otomotikleşmiştik. Emri duyar duymaz gayri ihtiyari olarak yerine getiriyordu.

"TESLİMİYETE İSYAN : 5 EYLÜL!"

Düşman, herkesi teslim aldığı, herkesin beynine hükmettiğini; baskıyla herkesin düşünce ve kimliklerini ezdiğini düşünerek, keyiflenirken, 5 Eylül sabahı neye uğradığını şaşırmişti. Direniş, önceden, bu boyutuyla düşünülmemiştir. 1 Eylül'de, 35. Koşu'ta bir kısım arkadaşlar açlık grevine başlamıştı. Buna diğer koşu'lardan da katılmalar bekleniliyordu ama, cezaevinin birdenbire ateşlenen barut fıçısı gibi patlayacağını, insanların uç yıldır gördükleri eziyetten kurtulmak için her şeyi göze alacaklarını kimse tahmin etmiyordu. Çünkü daha önce de ölüm oruçları yapılmış, tutsaklar şehit olmuş, fakat cezaevi çoğunluğunda teslimiyet ve koyu suskunluk yine devam etmişti. Ama bu defa öyle olmadı.

5 Eylül günü mahkemeye götürülmüştüm. Döndüğümde, cezaevinde olağanüstü bir şeylerin olduğunu askerlerin, subayların tavırlarından anladım. Bir telaş, bir koşuşturmadır gidiyordu. Cezaevine alındığımızda, slogan seslerinin dalga dalga ya-

yıldığını duyuyorduk. Evet bu bir isyandı! Nihayet insanlar teslimiyete, zulme başkaldırmışlardı. O karanlık, zulüm dolu yılların ardından o günün sevincini, coşkusunu hiçbir zaman unutamam.

Önce bir koğuştan başlayan slogan ve bağırınalar, yıllardır dolmuş, bir kıvılcım bekleyen insanları bir anda tutuşturmayaya yetmişti. Koğuşlarda hemen direniş kurulları oluşturularak; teslimiyetten çıkmanın heyecanı ile insanlar, o anda doğal bir biçimde tavır koymuşlardı. Her koğuşta ayrı şeyler oluyordu. Kimilerinde barikatlar kuruluyor, kimilerinde yangın çıkıyor, kimilerinde ise asker içeriye girerse kendilerini öldürmek için hazırlanıyordu.

Tutsaklara hükmetmeye alışmış gardiyanlar bundan ürkmüş, paniğe kapılmışlardı. Daha düne kadar dövüp, sövebildikleri insanların bu dirilişleri karşısında şaşkına dönmüşlerdi. Cezaevi idaresi alarma geçmiş, kah tehdit ederek, kah alttan alarak bu ilk dalgayı bastırmaya çalışıyordu. Ama nafile! O coşkun kitleyi durdurmak artık mümkün değildi.

Akşama doğru, Cezaevi'ne ek komando birlikler gönderildi. İsyanı bastırmakla görevlendirilmişlerdi. Birkaç koğuşa operasyon düzenlendi. Tutsaklar, buna karşı görülmemiş biçimde karşı koydular. Tepkiler önceden düşünülmemiş olduğu için, çok farklı şeyler de geliyordu. İçeriye asker girdiğinde koğuşu ateşe verme, kendini yakma ve bunun gibi akla gelmedik direnmeler.

Baskınlar böyle fırtınalı geçince, operasyonlar durduruldu. İdare, tutsaklardaki bu ölçüsüz öfkeyi yatıştırmak için başka bir yol seçmişti. 35. Koğuş'taki arkadaşlara gelerek, onlardan birkaç temsilci ile birlikte koğuşları dolaşıp gerginliği yatıştırmak, kimseye zor kullanılmayacağına ve sorunların çözüleceğine dair söz vermek istediklerini belirtmişlerdi. Yıllardır tutsaklarla değil pazarlık yapmak, onları muhatap bile kabul etmek istemeyen idarenin bu tavrı bir yenilgi belirtisiydi.

Koğuşlarla hiçbir ilişki, bağlantı kurulamıyor, direniş başıbozuk ve örgütsüz gidiyordu. Tüm coşkusuna rağmen örgütsüzlük, giderek direnişin bastırılmasına neden olabiliyordu. 35. Koğuş'taki bazı arkadaşlar, idareden bir yüzbaşı ve bir üsteğmenle

birlikte koşuşları dolaşarak, tutsakları sükunete çağırmişlardı.

İdare, koşuşlara operasyon yapılmayacağına, işkence olmayacağına dair söz veriyor; arkadaşlar da buna karşılık, koşuşlarda taşkınlık yapılmamasını, zaten açlık grevi olduğunu ve sorunların çözümü için çalışıldığını söylüyordu. El altından da; bütün koşuşlara disiplinli olunması, "*kurallara hiçbir şekilde uyulmaması*" talimatı gönderilmişti.

Bu dolaşmadan sonra, idare ile isyancılar arasında bir denge oluştu. şimdi, her iki taraf da daha soğukkanlı olarak mücadelelerine devam ediyordu. İdare, bu isyandan mümkün oldukça az zayıtla çıkmak peşindeydi. Direnişi bölmek, kırmak için değişik yöntemler uyguluyorlardı. Ama artık dayak ve işkence politikasının iflas ettiği de bir gerçektir. Bu aracın ters teptiği anlaşıldığı için, bir daha uygulanmamıştı. Bu kez koşuşları tek tek boşaltıyor ve koridorda komando yüzbaşısı, içgüvenlik amirleri ve eski işkenceci subaylarının kurdukları bir komitenin önünden herkes tek tek geçirilerek, "Kurallara uyulup uyulmayacağı" soruluyordu. Bu sınavı veremeyenler, diğerlerinden ayrılarak başka koşuşlarda toplanıyordu. Ezici bir çoğunluk: "*Asla uymayacağız!*" diyerek karşı koydu. Bu, aynı zamanda bir ayrışma olmuştu. Böylece cezaevi, "direnenler ve direnmeyenler" diye ikiye ayrılmıştı. Ama süre içinde, bu denge yeniden bozulmuş, direniş saflarına her gün yeni yeni katılımlar olmaya başlamıştı. Sonunda idarenin elinde kala kala "kurallara uyan" birkaç koşuş kalmıştı.

İdare istemleri kabul etmemişti, ama kimseye de artık bir şey yaptırılmıyordu. Kimse "komutanım" demiyor, emirlere uymuyordu. Yemek duası yaptırılmıyordu. Eğitim kalkmıştı. Sadece sayım sırasında sıraya geçme ve düzgün sayım veriliyordu ki, o bile koşuşlarda tartışmalara yol açıyordu.

Bu fiili durum, bir ay kadar devam etti. İlk günlerin coşkusunu dinince de direnişin yükü açlık grevindeki arkadaşların omuzlarına binmişti. 35 kadar arkadaş, açlık grevini sürdürüyordu. Ben ise, bu açlık grevine 9 günlük bir destekle katılmıştım. Benim dışımda da destek çıkanlar olmuş, bu destekler 28.

güne kadar sürdürülmüştü.

28. gün, idare, arkadaşlarla görüşme talep ederek, açlık grevi gerekçelerinin büyük bir bölümünü kabul etti. Zaten ağırlıklı bir bölümü artık fiili olarak uygulanamaz durumdaydı. Anlaşmanın sonuçlanmasıyla birlikte, Diyarbakır'da yaklaşık üç yıl süren zulüm karanlığı altında yaşanan teslimiyet, kitlesel bir direnişle son bulmuştu.

5 Eylül direnişinin kazanımları yalnızca hak alımları da olmamış, cezaevindeki tutsaklar arasındaki bazı soğuklukların aşılmasına, o eski zıtlıkların, ön yargıların ortadan kalkmasına, dostça işbirliklerine de neden oldu. Çünkü teslimiyet dönemindeki zulüm, bizlere, gerçek düşmanlarını ve gerçek dostlarını tanımaları konusunda bir kez daha ağır bir ders vermişti.

Ne var ki, cezaevindeki tutsakların nefes almalarına bir türlü razı gelmeyenler, bu hakların kullanılmasına ancak üç ay kadar dayanabilmiş, 5 Eylül yenilgisinin intikamını, Ocak 1984 saldırısıyla almaya çalışmışlardı .

"YAŞASIN KÜRT HALKININ DEVRİMCİ MÜCADELESİ, KAHROLSUN FAŞİZM"

Duruşmalara, Özgürlük Yolu davasından arkadaşlarla gidip geliyordum. O arkadaşlar, başından beri, örgütlerini kabul etmiyor ve onu savunmuyorlardı. Bu nedenle, hem onların konumu, hem de kendi durumumu gözeterek davranıyordum. Bazı konularda ortak hareket etmek istememe rağmen, onların bu tutumu yüzünden bu mümkün olmuyordu. Ben de, mahkemelerde, 'Kürt Halkının bir mücadelesinin olduğunu ve benim de bu mücadelede yer aldığımı, bu nedenle yargılanıp tutsak edildiğimi' vurgulayan bir savunma yolu izliyordum.

1981 yılının başlarında, mahkemenin ilk duruşmasında, hücrede hazırlamış olduğum 24 sayfalık el yazısı savunmam mahkemeye çıktığım günün sabahı "inceleme yapacağız" bahanesiyle elimden alınıp bana verilmediği için; mahkeme, iddianameye karşı görüşümü sorduğunda, durumumu, geçmiş dönem-

deki mücadelemi ve Belediye Başkanlığı döneminde karşılaştığım olayları özetleyerek anlatmaya çalıştım.

Daha sonra, karar aşamasındaki savunmamı da, soruşturmada bekletildiğim için zaman bulamadığımdan iki arkadaşın yardımıyla ancak yetiştirebilecektim. Savunmamı, şifahi olarak mahkemeler hakkındaki düşüncemi ekleyerek tamamlamıştım. Orada, mahkemelerin iki türlü olduğunu; birincisinin, hiçbir yere bağlı olmadan kendi işleyişi içerisinde, anayasal teminat altında kurulan bağımsız mahkemeler; ikincisinin ise, böyle özel dönemlerde emir-komuta zincirine bağlı, olağanüstü şartlarda kurulmuş mahkemeler olduğunu belirttim. Bizi yargılayan mahkemenin bu ikincisine girdiğini söyledim. Ancak bu gibi emir komuta altında hareket eden mahkemelerden kendi başına, kendi onurunu düşünerek, yukarıdan gelen emirleri dinlemeden bağımsız düşünebilen hakimlerin de çıkabileceğini ekleyerek:

"Eminim, bu mahkemede de bağımsız düşünebilen hakimler vardır.." dedim.

Hakimin, iddianameye göre Belediye'de Türkçe konuşulmasını yasakladığıma ilişkin sorusuna da:

"Dili yasak edilen bir insanın başka bir dili yasak etmesi söz konusu olamaz. Çünkü bunun kadar alçakça bir tavır yoktur. Bize karşı uygulandığı için biz biliyoruz; aynı şeyi başkasına nasıl yapabiliriz?" diye cevap verdim.

26..... 1983 tarihinde Özgürlük Yolu davasının kararı açıklanmıştı. Örgüt üyeliği ve silah bulundurmaktan, toplam 24 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştım. Mahkeme, kararlarını açıklamayı bitirdikten sonra, daha önce tasarladığım biçimde, kararlarını protesto eden sloganlarımı haykırdım:

"Yaşasın Kürt halkının mücadelesi. Kahrolsun Faşizm!"

Sloganlara Cemal Baraç ve Ahmet Korkmaz da katılmışlardı. Daha sonra slogan atmaktan dolayı, hakkımızda dava açıldı.

Davanın açılması için ifademizi alan Kadir İspir adlı savcı, hazırlık soruşturmasında, "Kahrolsun faşizm!" solganını ni-

çin attığımızı sorunca, bu sloganın genel bir içerik taşıdığını, bu tanıma giren herkesi kapsayacağını söyledim. Savcı Kadir İspir, adeta köpürerek:

"Siz bize faşist diyorsunuz!" dedi.

"Ben kimseye özel olarak faşistsiniz demiyorum, ama faşizmin genel anlamı içine giren herkese diyoruz" deyince, bu kez daha da hiddetlenerek:

"Ben de faşizmin anasını avradını s....., ama yine de burada söylemeyin, gidin dışarda, kahvede söyleyin. Burada söylediginizde bize söylemiş oluyorsunuz" dedi.

Duruşmada slogan atmaktan ötürü verdikleri ceza kararından sonra, tekrar slogan attık, tekrar dava açıldı ve ceza verildi. Bütün bu davalardan toplam sekiz yıl sekiz ay ceza aldım. Arkadaşlarım da iki yıl ceza aldılar.

Sloganlarla ilgili verilen cezalar, yıldırım hızıyla, savunmamız dahi alınmadan üç ay içinde sonuçlandırılıp Yargıtay tarafından onaylandı.

"ASKERLER HAVALANDIRMADA BULUNDUKLARI SÜRECE BİZ ÇIKMAYACAĞIZ!"

3 Ocak eylemi de, işte böyle bir dönemde doğmuştu. Ben, o zaman, 23. Koğuş'ta kalıyordum. Belli gevşemelerin olması ve boşlukların doğması üzerine, idare, kendine çeki düzen vermek amacıyla yeniden topyekün saldırıya geçmişti. İnsanca yaşamamıza bir türlü tahammül edemiyorlardı.

Aynı tutumla mahkemelerde de karşılaşıyorduk. Yargıçlar da aynı hazımsızlık ve geçmiş vahşet dolu günlerin özlemi içindeydiler.

Örneğin, bize işkence ve kötü muamele yapan bir er veya subayı şikayet ettiğimizde haklarında hiçbir işlem yapılmadığı gibi, ödüllendiriliyorlardı. O yüzden mümkün olduğunca şikayette bulunmuyorduk.

3 Ocak öncesinde de bütün bunları yoğun bir şekilde yaşamıştık. Haklarımızı kısmak, yıpranmamızı sağlamak için, düş-

man durmadan sorun üretiyordu. Ya değişik şekillerde tahrik ediliyorduk ya da haklarımızın kısıtlanacağına işaretleri veriliyordu. Öyleki, bazen yemeklerin içine bol miktarda tuz, acı biber, deterjan doldurarak önümüze konuluyordu.

Bunlar yetmiyormuş gibi, bir de havalandırmaya asker sokmaya başlamışlardı. Taciz etmek istiyorlardı. Sorun yaratarak, yeniden baskı rejimi kurmaya çalışıyorlardı. Bizimse onlara bu fırsatı vermeye hiç mi hiç niyetimiz yoktu. Ölüm, sakatlanmalar, acılar ve açlıklar pahasına edilen haklarımızı kaybetmemek için her türlü fedakarlığa hazırдық.

Bunun üzerine idarecilere:

"Asker havalandırmaya sokulduğu sürece biz havalandırmaya çıkmayacağız" diyerek, bu kararımızı uygulamaya koyduk.

Yeni bir eylemle karşı karşıya olduğumuz aşağı yukarı hissediliyordu.

"SÜT MÜ KAYNIYOR, YOKSA YOĞURT MU?.."

Eylem tartışmaları yeniden hız kazanmıştı. Bir gün, bizim koğuştan duruşmaya götürülen bir arkadaş, dönüşte yanıma gelerek, kulağıma eğilip yalnızca benim duyacağım bir şekilde:

"Ağabey, sana bir şey söylemek istiyorum; ben tahliye oldum. Belki, pazartesi bırakırlar, ama arkadaşlar süttten falan bahsediyorlar. Galiba yeni bir eyleme girilecek. Eylem başlarsa beni bırakmazlar. Mümkünse ben tahliye edilene kadar bu iş ertelensin. Ben çıktuktan sonra süt mü kaynatılıyor, yoğurt mu, bulgur mu; canları ne istiyorsa onu kaynatsınlar. Ama ne olur, bu iş, tahliye olduktan sonra yapılısın" dedi.

Aslında eylemin örgütlenişinden, doğrudan benim de haberim yoktu. Eylemin örgütlenişi ve eylem biçimi hakkında bana da herhangi bir bilgi verilmiş değildi. Benden şüpheleniyorlar mıydı, yoksa karşı çıkacağım mı düşünülmüştü, orasını tam olarak bilemiyorum.

3 Ocak günü akşamı Ramazan Ülek isimli bir arkadaş, "Toplanmamız gerek" diyerek koğuşu toplantıya çağgınamam

bir gün sonra başlayacak eylemi açıklamıştı. Ertesi gün eyleme geçildi.

Eylem başladığında, kapıların önlerine masalardan, sıralardan ve etten barikatlar oluşturuldu. Barikat işine karşı çıkmıştım, ama dinleyen olmadı... Barikatların düşmana saldırma ortamı hazırlayacağını düşünüyordum, karşı çıkma gerekçem buydu. Bana göre bu; düşmana, "Gelin bizi tarayın, bombalayın" demek gibi bir şeydi.

Ancak, karşı çıkışımın hiçbir etkisi olmamış, önerim tartışma dışı bırakıldığı gibi, doğru dürüst dinlenmemişti bile. Oradaki arkadaşlardan bazıları da benim gibi düşünüyorlardı. Ama nedense, onlar, açık tavır koyma yerine sessiz kalmayı tercih ettiler. İstemeye istemeye onlar da bu barikat savaşına katılmışlardı. "Sol" çıkışlar karşısında, "sağ" bir pozisyona düşmek istememişlerdi herhalde. Karşı öneride bulunduğumdan dolayı, beni korkaklıkla suçlayanlar dahi olmuştu.

"YARIN NE OLACAK?"

Koşullara yönelik operasyonlar başlatıldığını duyduğumuz için, kimse doğru dürüst uyumuyordu. Hazır kıta bekliyorduk. Eylemden dolayı, her koğuştan vurucu timler eşliğinde tek tek basılıyordu.

Her bakışta bir tek soru vardı: "Acaba yarın ne olacak?"

Bir ara, arkadaşlardan biri:

"Sorumlu arkadaşlar her koğuştan iki kişinin kendisini yakmalarını söylemişler" dedi.

Bu tür eylem biçimlerine karşıydım, onun için de:

"Bulduğum koğuştan kimsenin kendisini yakmasına izin vermem. Önce beni yakmaları gerekiyor. Bu, düpe düz çalgınlık. İlle de birinin kendisini yakması gerekiyorsa, bu kararı verenler kendilerini yaksın" diyerek karşı çıktım.

Canım fena halde sıkılmıştı, oldukça bitkindim. Biraz dinlenmek için yatağıma uzanmıştım. Daha yeni dalmıştım ki, arkadaşlar birisinin tuvalette kendisini yakmaya hazırlandığını

söyledi. Tepem atmıştı, bir insanın arkadaşını bilinçli ve iradi olarak ölüme göndermesi bana son derece ters geliyordu. Bunun için gidip söz konusu arkadaşın kendisini yakmasını önledim. "Yok.. bırak... ölmek istiyorum.." falan demesine aldırmayarak onu, bunu yapmaktan alıkoydum.

"OĞULLARIM, ÖLÜM SIRASI BENDE"

Koğuştaki direnişçi arkadaşlardan birisi de Midyatlı İbrahim Bayval'dı. O ara, Bayval'ın ailesi içinde de seçimden dolayı çatışma olmuş; birbirlerini vurmuşlardı. Bunun üzerine de Bayval, köylerinde geçen bir olayı bize aktarmıştı.

Bayval'ın söylediğine göre, Midyat'ın bazı köylerinde, seçim zamanı ya da bu gibi kritik dönemlerde, çıkar çatışmaları insanların yaşamına mal oluyormuş. Hasımlar birbirlerini öldürebilmek için vahşi yöntemlere başvuruyorlarmış.

Örneğin, bir muhtarlık seçiminde, seçim gününe az bir süre kala, hasım taraflardan biri kalkıp kendi ailelerinden en yaşlı birini öldürüyor; ondan sonra da karşı taraftakilerin bir listesini çıkarıp savcılığa gidip, "Benim yakınımı filancalar öldürdü" diyerek, suç duyurusunda bulunuyormuş.

Ortada cinayet söz konusu olduğu için, mahkeme, listede isimleri bulunanları olayın içyüzü ortaya çıkınca da iş işten geçiyormuş tabi. Olayın içyüzü ortaya çıkıncaya kadar aradan aylar geçermiş.

Öldürülecek yaşlı insan bulunmayınca da, bu işin kurbanları çevre köylerden para ile satın alınıyormuş. Bu nedenle, o yörede 60'ın üzerinde insana pek rastlanmazmış.

Bir gün, oradaki köylerden birisinde, 65 yaşındaki bir nene, aile bireylerinin bir arada bulunduğu bir sıra:

"Oğullarım biliyorum ölüm sırası bende. Sizden isteğim, bu işi ani bir darbe ile yapın, acı çektirmeyin bana olmaz mı?" diye ricada bulunmuş.

Halkın cezaevi önünde yığınak yaptığını, gece gündüz orada beklediklerini öğrendiğimizde; Arada bir, onlara yönelik ve

onların duyacakları bir şekilde konuşmalar yapıyor, şiirler okuyorduk.

Bir seferinde R.S. arkadaş, pencerenin önüne iki sünger yatak koyup ateşlemişti. Yataklardan yükselen alevler yükselerek uzaktan bakanlara, koğuşlardaki insanların yakıldığı intibasını bırakıyordu.

Operasyon sırası bizim koğuşa geldiğinde; kapılardan, pencerelerden, üzerlerimize hem su sıkmaya ve vurmaya başladılar. Barikatları aşmada zorluk çekiyorlardı. Bizse karşı koyuyor, yaralananları kendi aramızda tedavi altına alarak, açılan yaraları dikiş ipliği ve iğnesi ile dikip, tıp tarihine geçecek bir cerrahi müdahalede bulunuyorduk.

Bu direniş ve karşı koyuşlar saatlerce sürmüştü. Haşatımızı çıkarmışlardı. Sular içinde kalmıştık, her tarafımız mosmor edilmişti. Ayakta duracak takatımız dahi yoktu. Fakat buna rağmen, birinci hamlenin galibi yine de biz, mağlubu ise karşı taraf olmuştuk.

Suları bittiğinden, geri çekilmek zorunda kaldılar.

ACININ BARİKATININ AŞILDIĞI YERDE

Gidenlerin geri döneceklerini beklediğimiz için, herkes stres içindeydi. Olacakları merak ediyorduk. O yüzden, geçeyi de bekleyiş içinde geçirmiştik. Kimsenin gözlerine uyku girmiyordu. Uykusuzluk, yorgunluk ve stresten gözlere kan oturmuştu.

Sabahın nasıl olduğunu bile hatırlamıyorum; kavgaya öylesine konsantre olmuştuk ki, anlatamam. Duygularımız tepeden tırnağa kavga kesilmişti. Çağlayanlar gibiydik. İçimiz kin ve nefretle dolmuştu.

Zulüm; can istiyor, ihanet istiyor, kan istiyordu

Et kokusu, kan kokusu sinmişti Diyarbakır Zindanı'nın havasına... "Hawar"larla süslenmiş, kavga şiirleriyle bezenmiş, kararlı sözcüklerin nehirlerinde betimlenip bir çığ gibi düşmüştü yüreklerden yüreklere. Çığlıklar öyle yiğit, öyle kararlı ve

öylesine muhteşem ve korkusuzdular. Hele direnişçilerimizin gözlerinde yanan o ışıklar, o ışıklar!...

Necmettin Büyükkaya'nın öldürüldüğünü duyduğumda, elim ayağım titremiş, kinden dudaklarımı kemirmiş, yüreğimin derinliklerinde dayanılmaz bir acı duymuştum. Halkımın yiğit bir evladı, kavga'nın korkusuz bir neferi daha kopmuştu aramızdan.

Ve acının barikatının aşıldığı yerde, bir *Newroz* Çiçeği daha düşmüştü toprağa. O anı anlatamam; ebrular yığılmıştı gözbebeklerime... Her damla yaş birer kızıl karanfil olmuştu kirpiklerimin arasında.

"Necmettin"

"Necmettin"

"Necmettin!" demiştim.

Necmettin'le tanışıklığımız çok gerilere uzanıyordu. O, tümüyle ile kendisini halkının mücadelesine vermiş gerçek bir kahramandı. Necmettin Büyükkaya Kürt Ulusal mücadelesinin yetmiş sonrası önde gelen bir kişisiydi. DDKO'nun kuruculuğunu ve başkanlığını yapmış, Irak Kürtleriyle olmuş, yakın tarihin canlı tanıklarından biriydi. Yiğitti, önderdi, örgütçüydü ve her şeyden önce inançlı, kararlı ve savaşçıydı.

Bu kararlı ve başeğmez tavrını cezaevi yaşantısında da sürdürmüştü. Düşman tarafından hedef seçilmesinin nedeni de buydu. Öldürülmeden birkaç gün önce yüzbaşı **Abdullah Kahraman**, Necmettin'e:

"Seni öldüreceğim!" dediğinde, Necmettin'in yanıtı şu olmuştu:

"Beni öldürebilirsin. İnsanları katletmek sizin mesleğinizdir. Sizlerden her kötülük beklenebilir. Hiçbir zaman insan olmayacağınızı biliyorum. Çünkü siz insana ait olan herşeyden yoksunsunuz. Beni öldürseniz de, öldürmeseniz de bir gün gelecek insanlar tarafından nefretle anılacaksınız!

"Size birşey daha söyleyeyim: Beni ölümle korkutacağınızı sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Ölümünden korkum olsaydı bu işe

girmezdim. Kaldı ki, beni, öldürmekle de yok edemezsiniz. Çocuklarım; bir şehidin, bir kahramanın çocukları olarak göğüslerini gererek gezecek ve babalarından gururla söz edeceklerdir.

"Peki ya seninkiler?"

"Senin bırakacak neyin var?"

"Eminim ki gün gelecek, çocukların senden nefret edecek ve 'Biz bir katilin, bir caninin çocuklarıyız' diyecek; o utançla, alınlarına sürdüğün kapkara lekenin ezikliği içinde yaşamak zorunda kalacaklar..."

"YAŞAMIMA SON VERİYORUM"

Necmettin Büyükkaya'yı yeni isimler, yeni kahramanlar izledi;

İki gün sonra, Remzi Aytürk kendini asarak yaşamına son verdi. Geride bıraktığı mektubunda :

"İşkenceleri durdurabilmek, arkadaşlarımla mücadelelerine omuz verebilmek için çok sevdiğim yaşamıma son veriyorum" diyordu.

Ancak diğer bir çok olayda olduğu gibi, Remzi'nin ölümü ve geride bıraktığı mektubu da düşman tarafından örtbas edildi. Olay üzerine cezaevine gelen savcı:

"Benim bu konuda herhangi bir yetkim yok" diyerek, çığlıklara kulak tıkamıştı.

"ÖLÜMLE BAKIŞMAK DA VARDI"

Her kafada "ne zaman" sorusu... Her kafada bir burukluk, bir sızı. Kaygılar, belirsizlikler içinde itekliyoruz günleri. Zaman, öyle ağır ve hantal ilerliyordu ki... O ara, bizim koğuştan on bir kişi dilekçe vererek ölüm orucuna başladıklarını açıkladı. Ancak, bu tavırlarını yalnızca bir gün sürdürebildiler sonra da bu kararlarından vazgeçtiler.

Bu barikat savaşı 20 gün kadar sürdü. Gelen karar üzerine direniş kaldırıldı. Ama ağır bedeller ödendiği de bir gerçektir.

Sonuç hiç de başarılı değildi.

Düşman, teslim olanları, dökülenleri bir yana; direnenleri bir yana ayırmıştı. İhanetler vahşetin şemsiyesi altında toplanmıştı. Mücadele ise tümden durmuş değildi. Sınırlı sayı ile de olsa, onurun bayrağı mücadele barikatlarında bütün güzelliği ile dalgalandırılmıştı.

Koğuştan çıkarıldığımızda, Yüzbaşı, kurallara uyup uymayacağıımızı, "Tek Tip" elbise giyip giymeyeceğimizi sordu. Biz de:

"Uymayacağız, giymeyeceğiz" cevabını verdik.

Bu, operasyonun ilk adımıydı. Kurt sürüsü gibi dalmışlardı koğuşlara. "Evet" diyenleri bir tarafa, "hayır" diyenleri bir tarafa ayırıyorlardı. Bunu dayak ve copla yapıyorlardı. Bu işin yapılmaya başlandığı sırada, bazı arkadaşlar kafalarını duvarlara vurmaya başlamıştı. Arkadaşların bu davranışlarına hiç bir anlam verememiştim. Acaba kafalarını kırarak, kanatarak işkenceden kurtulacaklarını mı sanıyorlardı; yoksa acıların, vahşetlerin karşısında ölümü mü tercih ediyorlardı?

"BURASI BELEDİYE DEĞİL OĞLUM"

Ayıklama bitirildiğinde, bizleri cezaevi giriş koridorunun bulunduğu yere götürdüler. İki subay ve bir çavuş yanıma geleerek:

"Ulan Mehdi Zana, yani sen şimdi kurallara uymayacak mısın? Aklını başına topla oğlum, burası belediye değil" dedi. Tavırımı sürdürdüğümü görünce de üzerime çullandılar

Kalaslarla, coplarla vuruyorlardı. Çok sürmeden ağızımdan burnumdan kanlar boşaldı, bitkin düşmüştüm. İşkenceciler, çilgınlıklarının en heyecanlı komedisini oynuyordu.

Subay:

"Hiç fotokopi gördün mü Mehdi?"

"Evet."

"Zararı yok, nasıl olsa bir daha göreceksin. Üstelik, bu kez senin fotokopini çıkartacağız."

"Bari renkli olsun."

Bu yanıtım zoruna gitmişti; hırsını tatmin etmek için yeni bir seanstan daha geçirdi beni.

İsrarla "Tek Tip" elbise giymemizi istiyorlardı. Bizse reddediyor, "giymeyeceğiz" diyorduk. Birbirimizle epey uğraşmış-tık. Sonuç alamadıklarını görünce, ellerimizi arkadan bağlayarak sırt üstü yatırdılar. Hem tehdit ediyor, hem de ellerindeki işkence aletleriyle bedenlerimizi dövüyorlardı. Elbiseleri zorla giydirdiler.

Dayaktan sonra, 36. Koğuş'a götürüldük. Tüm hücreler ağzına kadar doldurulmuştu. Her hücrede en az 15-20 kişi vardı. İnsanlar, eşya gibi üst üste istif edilmişti. Kırk hücrede 400 kişiydik. Hava alacak yer kalmamış gibiydi. Daha fazla adam doldurulmaması için bizden önceki arkadaşlar kilitleri bozmuşlardı. O yüzden, biz salonda kalmıştık

Bizi o halde gören arkadaşlar slogan atmaya başladılar. Ben de cesaret verici kısa bir konuşma yaparak; "Arkadaşlar zafer bizimdir!" diyerek sözlerimi bitirdim. Konuşmam daha yeni bitmişti ki, yeniden saldırıya geçtiler. Üzerlerimize hortumla su sıkıyorlardı. Nefes almada zorluk çekiyordum, boğulacak gibi olmuştum. Bitkin düşmüştüm. Doğrusu, o halde, insanlardaki o dayanma gücü akıl alır şey değildi. Kesintisiz üç saat boyunca haykırtıp durmuştuk.

Herkes kanlar içindeydi. Yoruluncaya kadar işkence yaptılar. İyice ezildiğimize inandıklarında da çekip gittiler. Her taraf su içindeydi. Bereket versin, kaloriferleri kapatmayı unutmuşlardı. Bir parça da olsa ısınabiliyorduk. Kendime bir parça geldiğimde, yerimden zorla doğrularak bir şiir okuduktan sonra doyasıya ağladım. Böylece, birazcık da olsa rahatlamıştım.

Herşeye rağmen yaşam sürüyordu. Bir süre sonra aramızda konuşmaya başladık. En kötü koşullarda dahi insanlar mutlu olabilecekleri bir şey bulabiliyorlardı. Espriler acılarımızı bastırmaya başladı. Üç gün öylece yaşamak zorunda kaldık. Dördüncü gün, gelip hücre kapılarını açtılar. Neler olacak diye merak ediyorduk. 35. Koğuş'ta elbise giyildiğini gördüğümüzde beyinlerimizden vurulmuş dönmüştük. Üstelik bunu yapanlar

öyle sıradan insanlar da değildi. Kitle onca dayak, baskı, işkence ve hakaretlere rağmen "Tek Tip" elbiseyi reddederken onların kalkıp giymesi hem düşündürücü, hem de üzücüydü. Bu tavır, bizlerde moral bozukluğu da yaratmıştı.

Ertesi gün, bizi de 35. Koğuş'a götürdüler. Hücrelere seki-zer, onar kişi yerleştirildik. "Tek Tip" giyme konusundaki yanlış tavidan dolayı moraller çökmüştü. Böylece çektiğimiz bir sürü acı boşa gitmişti. Arkadaşların öne sürdükleri gerekçeler ikna edici olmadığı gibi, güven verici de değildi. Sözde bununla "düşmanın elindeki silahı almışlar"dı.

"TÜRKİYEM, SANA UZANAN ELLER KIRILACAK!"

Diyarbakır Zindanı denilince, akla ilk 35. Koğuş gelir. Her yönü ile öndeydi bu koğuş. Birçok eylemin örgütlenmesinin ve yürütülmesinin kalbi önce orada atmışur. Genellikle her konuda son sözü onlar söylüyordu.

35'in giriş koridorundaki duvara yağlı boya ile parçalanmış büyük bir el resmi yapmışlardı. Resmin üstüne de:

"Türkiyem, sana uzanan eller kırılacaktır!" sloganı yazılmıştı.

Genellikle, işkencelerini o elin bulunduğu yerde yapıyor parçalanmış o el gibi bizim ellerimizi de öyle parçalamaya çalışıyorlardı.

Bu yüzden, o resmi her gördüğümde elimde olmayarak, kendi elime bakıyor; yüreğimin burkulduğunu, içimin sızladığını hissediyordum işkencecilere karşı içim kinle doluyordu.

ORHAN KESKİN

Beklemek, beklemek, beklemek... Günleri, haftaları, ayları, yılları, görüşleri, yolları, mektupları; istediğin bir kitabın, gönderilen bir resmin gelmesini; yemekleri, çayları; berber, terzi, banyo sırasını, belirsizliklerin aydınlanmasını beklemek...

Galiba mapusluğun diğeri bir adıydı beklemek.

Tatlı bir uykuya, güzel ve kesintisiz bir düşe, bir bardak demli çaya, ağzı açılmamış bir mektuba, kesintiye uğramayacak bir yürüyüşe, bir çiçeği dalından koparmaya, bir çocuğu kucağa alıp sevmeye, bir kuşun gökyüzünde süzülerek uçtuğunu görmeye hasrettik.

Aynı şey açlık grevleri, direnişler ve ölüm oruçları için de geçerliydi. Açlık yüklü günler içinde zaferi beklemek; sabırla, inatla, umutla, metanetle günlere ilmi atmak; hem de damla damla eridiğini, gün gün yok olduğunu, hacminin gittikçe küçüldüğünü, gözlerinin derine kaçtığını, tad alma duygusunu kaybettiğini, başının döndüğünü, midenin bulandığını, ağızdan kan geldiğini, kaslarının eridiğini, ölüme adım adım yaklaştığını hissettiğin halde..

Orhan'ların (Namili Yıldırım, Orhan Keskin, Cemal Miran, Cemal Arat, Mustafa Karasu, Müslüm Elma, Garabet Demirci, Mehmet Can Yüce, Recep Maraşlı, Cafer Cangöz) ölüm orucu eylemi başladığında (14 Ocak 1984) bu beklenti içindeydik. Eylem ilerledikçe, direnişçilerimizin durumları biraz daha ağırlaşıyor ve damla damla eriyorlardı.

Açlık maratonunun ilerlemesi düşmanı paniğe düşürmüştü. Önceleri işi ağırdan alan; "ölürseniz ölün" diyen zalimler, açlıkların ölüm sınırına varması ile arayışlara girmişlerdi. Eylemi kırmak, sekteye uğratmak için aileleri dahi devreye sokmaya başladılar; bu yolla da başarılı olmayınca taviz vermek, direnişçilerimiz önünde dize gelmek zorunda kaldılar.

Eylem, bilfiil kırk dokuz gün sürdü. Ellinci gününde anlaşma üzerine bitirildi. Eylemin bitiminden bir gün sonra, Orhan Keskin' i kaybettik. Orhan' ı Cemal Arat izledi.

Bir kez daha şehit kanları ile sulanmıştı Diyarbakır Zindanı. Acılarımız derindi, fakat başlarımız dikti.(*)

(*) Bu ölüm Orucu eyleminde: Cekem Miran, Müslüm Elma, Şükrü Göktaş ve Recep Maraşlı beyincik küçülmesi sonucu sakatlandı.

"BİZ TÜRK HALKINA KARŞI DEĞİLİZ"

Çok ilginç bir yerdir hapisane. Ama her şeyi ile kendine özgü ilginç bir toplumdur. Özlem, keder, sevinç ve hüznleriyle bile farklıdır.

Burada, insan sıradan şeylere seviniyor ya da kızabiliyor. Kendi aramızdaki ilişkilerde bunları sık sık yaşıyorduk.

Bir gün, hücremizde arkadaşlarla oturmuş sohbet ediyorduk. O ara, birkaç gardiyan gelerek.

"Seni idareden istiyorlar" dedi.

İdareye gittiğimde, birtakım sivil insanlarla karşılaştım.

Bu şahıslar, içeri girmemle birlikte ayağa kalkarak:

"Biz Avrupa Parlamentosu'ndan geliyoruz" dedikten ve kendilerini tanıttıktan sonra, "Mehdi Zana" olup olmadığını anlamak için beni tepeden turnağa iyice süzdüler. "Mehdi Zana" olduğuma kanaat getirdiklerinde, soru sormaya başladılar.

"İşkence oluyor muydu? Oluyorsa bu işkenceleri kimler, ne amaçla yapıyordu? İşkence sonucu ölenler var mıydı? Varsa isimleri. Ulaşan bilgilere göre burada yoğun işkenceler yapıldığına dair iddialar doğru muydu?"

"Gözetiminde neler oluyordu? O konuda da çeşitli şikayetler alıyorlardı. Sorgu aşamalarından geçtiğime göre, karşılaştığım kötü uygulamalar olmuş muydu?"

Parlamentoların bu istemleri üzerine sorgudan cezaevine kadar uzanan işkence zincirini, baskıları tek tek ve ayrıntularıyla anlattım. Ben bunları anlatırken, onlar not alıyordu. Ancak bütün bu anlattıklarımın doğruluğuna inandıklarından emin değildim. İnsanların bu kadar kötülük yapabileceklerini akılları almıyordu herhalde.

"Peki şimdi de oluyor mu?" diye sorduklarında;

"Vallahi bana bugün işkence yapılmadı, ama başka koşullardaki arkadaşlara yapılıp yapılmadığı konusunda bir bilgim yok" dedim.

Bunun üzerine, Cezaevi Müdürü devreye girerek, sorma gereğini duydu:

"Mehdi, yani bugün işkence oldu mu demek istiyorsun?"

"Bana yapılmadı, ancak dediğim gibi diğer koğuşlarda yapıp yapılmadığını bilmiyorum."

İşkencelere ve sorgulamalara ilişkin sorular bitince, Belçikalı parlamenter:

"Biliyorsunuz, Türkiye'nin Avrupa Parlementosu'ndan atılması sorunu bir süredir gündemde bulunuyor. Bu konuda siz ne söylemek isterdiniz? Yani atılsın mı, kalsın mı?" diye sordu.

Orada bulunan Türk yetkililerin bu soru karşısındaki yüz ifadeleri, doğrusu görülmeye değerdi. İşkenceye, baskıya, vahşete, barbarlığa doyamayan o herköller, karşımda alçaldıkça alçalıyor, gözlerini gözlerimin içine dikerek yalvarır bir ifadeyle ağzımın içine bakıyorlardı. Bense zevkten dört köşe olmuşdum. Kendilerine, tepeden bakarak ve alaylı alaylı süzdükten sonra parlamenterin sorusunu cevapladım.

"Hayır, atılmasın."

"Niçin?"

"Çünkü biz yöneticilerinin, bu yaptıklarından dolayı Türk halkının cezalandırılmasını istemiyoruz. Biz halkların kardeşliğine inanıyoruz. Bizim karşı çıktığımız mevcut yönetim, yani sistem, diğer bir deyimle devlet yapısı. Türkiye'nin Avrupa Parlementosu'ndan atılmamasını istememin nedeni de bu. Halklarla yönetimler birbirleriyle karşıtılmamalı diye düşünüyorum."

"Yani Türk halkına karşı olmadığını mı söylemek istiyorsun?"

"Evet."

"Teşekkür ederiz."

"Ben de teşekkür ederim."

Cevabım parlamenterlerin hoşuna gitmişti. O Herkül kılıklı yöneticilerse mosmor olmuşlardı; yüzüme bakacak halleri bile kalmamış, acınacak bir duruma düşmüşlerdi.

Parlamenterlerle olan görüşmemiz bitince, koğuşa döndüm. Arkadaşlar:

"Ne oldu?"

"Neler konuştunuz?"

"Neler sordular?"

Kendilerine bilgi verdim. Sıra, Türkiye'nin Avrupa Parlamentosu'ndan atılması sorusuna geldiğinde, bazı arkadaşlar:

"Niye atılmasını istemedin, istemeliydin!" diye kızdılar.

Bazıları da, tavrımın yerinde olduğunu söyleyerek beni onayladılar.

KIÇLARDAN ÇIKAN DUMAN

Günler, getirdiklerini ağır bedeller karşılığında ödüyordu bize. Her adımımız işkenceyle noktalanır olmuştu Diyarbakır Zindanı'nda. Her adımda, her nefes alışta işkence vardı. Aynı vahşeti, duruşmalara gidiş gelişlerde de yaşıyorduk.

Duruşma günleri, sabahın erken saatlerinde koğuştan alınarak ana salona getiriliyor; orada eller arkadan kelepçeli bir vaziyette, yüzler duvara dönük, başlar öne eğik bir şekilde bekletiliyorduk. Beklemekten dizlerimizde fer kalmazdı.

Kollar arkadan kelepçelendikten sonra kalaslı, coplu dayak faslı başlıyordu. Bu da çoğu kez marşlar eşliğinde yapılıyordu. Onlar bizi dövüyor biz de marş söylüyorduk.

Bizi orada saatlerce beklettikten ve dayak faslı bittikten sonra sayıma geçiliyordu.. Sayım kafalarımıza indirdikleri cop ve kalaslarla, "Biiiiir...İkiiii!" diye yapılırdı.

Bu gidiş gelişlerde nelere tanık oluyorduk, nelere? Bunlardan yalnız biz değil, yas tutan çağ bile utanıyordu sanırım. Elbette gün gelecek bunlardan da söz edilecekti. Ama işkenceciler bunun bilincinde olmadıkları gibi, o duyguyu da taşıyorlardı.

Duruşmaya götürüldüğüm bir gün, ana maltada gördüğüm bir olay içimi burkmakla kalmamış, midemin bulanmasına da neden olmuştu. Doğrusu, insanların o kadar iğrençleşebileceğini hiç düşünmemiştim.

Ana maltaya götürüldüğümde, orada bekleyen iki subay kahkaha ile gülerек geliyorlardı. Onların kahkahalarına, tutsakların çığlıkları karşılıyordu.

İşkenceci subaylar, mahkemeye götürmek için ana maltaya

aldıkları iki tutsağı çırılçıplak soydurup, makatlarına yanan sigaralar yerleştirilmişti. Tutsakların kışkırlarından, boru gibi du-man tütüyordu. Onların gülmelerinin nedeni, işte buydu. Sıkıca tutuldukları için, bedenleri yandığı halde, tutsaklar çığlık at-maktan başka hiçbir şey yapamıyorlardı.

Bu yaratıklara bir isim bulamıyordum.

Duruşma salonlarına, eller arkadan kelepçeli bir şekilde alınıyorduk.. Sağa-sola bakmak, kıpırdamak, biri ile selamlaş-mak veya konuşmak yasaktı. Gözler karşıdaki panoya bakmak, başlar dimdik durmak zorundaydı. İşkence, bu bekleyişler bo-yunca da sürdürülürdü. Mahkeme heyetinin gözleri önünde biz-lere ikence yapılıyordu. Mahkeme heyeti bunlara değil herhangi bir müdahale de bulunmak, dönüp bakmazdı bile.

Duruşmalar hakim yoklamasıyla başlıyordu. Her şeyin ko-ca bir formaliteden ibaret olduğu daha ilk bakışta belli olurdu. Ne savunmaların alındığı, ne de tanıkların dinlendiği vardı. Ve-riler dikkate alınmadığı gibi, belgeler de incelenmezdi. Sözlerin şikayetlere dönüştüğü noktalarda ise mahkemenin tavrı, "Orası bizi ilgilendirmez..." oluyordu.

Mahkemelerde gözlemediğim bir başka şey; heyetin, ge-rek sözlü, gerekse yazılı savunmalarda Kürtçe sözcüklerle karşı-laşmak istemedikleriydi. Vebadan kaçır gibi Kürtçeden kaçır-ıyorlardı. Bu sözcükleri kullanan ve bunda ısrar edenler; baskılarla, işkencelerle vazgeçirilmek isteniyordu.

Bu kabus dolu duruşmalar sırasında en koyu vahşetler ya-şanıldığı gibi, bazen hiç umulmadık anda ve nedenlerden dolayı kara mizah türünden olaylar da oluyordu. Bunlardan biri "Ko-miser" isimli arkadaşın başından geçen olaydı.

"Komiser" duruşmaya götürüldüğü gün, idare, yemek ve sulara deterjan katmıştı. Onun için koğuştaki hemen herkes fena halde ishal olmuştu. Duruşma uzayınca "Komiser", sıkışmış; tu-valete gitmek için parmak kaldırarak heyet başkanından sıkıştı-ğını söyleyerek izin istemiş, ancak heyet başkanı:

"Olmaz, otur oturduğun yerde" diyerek tuvalete gitmesine izin verilmez.

"Komiser", bir iki kez daha parmak kaldırarak izin istemiş ama her seferinde reddedilmiş, azar işitmiş. Bunun üzerine kendini daha fazla tutamayan "Komiser", altına kaçırması

Dışkı kokusunun kısa sürede mahkeme salonuna yayılması üzerine olay farkedilmiş, kokudan rahatsız olan mahkeme yetkilileri orada daha fazla duramayarak, burunlarını tuta tuta salondan kaçmışlar. Dışkının ortalığa daha fazla yayılmaması için jandarmalar, "Komiser" in ayaklarına naylon torbalar geçirerek paçalarından ipe bağlamış, o vaziyette de geri cezaevine getirmişlerdi. O yine de, attığı her adımda iz bırakmıştı. "Komiser", koğuşa girer girmez üzerindeki çıkarak yıkandı, kendisine:

"Korkudan altına mı ettin?" diyenlere de:

"Gidin ulan! Gördüğünüz şu şahıs, bugüne bugün mahkemenin içine sışmıştır. Hanginiz bunu yapabilirdiniz oğlum, söyler misiniz?"

İSTİKLAL MARŞINI ZORLA BENİMSETMEYE ÇALIŞAN ANLAYIŞ

1984 Ocak direnişi ertesinde yapılan anlaşmadan sonra, yine de birtakım uygulamalar kalmıştı. Örneğin, "Tek Tıp" elbise giyilmesi, hafta sonları istiklal marşı okunması gibi.. Ayrıca, birçok sosyal hakkımız da kısıtlıydı. Görüş, mektuplaşma, kitap, sağlık, vs. gibi konularda emir-komuta zinciri ve işkenceler kınılmıştı ama bu gibi baskılar yine de sürdürülmeye çalışılıyordu. İdare ile aramızda bu konuda bir bekleyiş vardı.

En başta, hepimiz için onur kırıcı olan istiklal marşı konusu vardı. Zaten birçok koğuştaki okunmuyor ya da çok lakayt bir biçimde söyleniyordu. Fakat anlaşmada kabul edildiği için yine de uyuluyordu. Bu konunun tartışmaları yapıldı. Sonunda bütün gruplar istiklal marşının kaldırılması konusunda karara vardı.

İstiklal marşını okumayacağımızı toplu dilekçelerle idareye bildirdik. İdare, bu konu da kararlı olduğumuzu anlayınca, bu direnişi tırmandırmamak için:

"Marş bazı koğuşlarda bozuk okunuyor. Daha düzenli ol-

ması için bundan sonra hoparlörden çalacağız, siz de eşlik edersiniz" diye yeni uygulamaya geçildi

İstiklal marşını resmi olarak kaldırdık diyemeyecekleri için, böyle bir formül bulmuşlardı. O tarihten itibaren istiklal marşı törenleri yapılmadı. 1986'nın sonbaharından sonra, bir süre hoparlörden hafta sonu ve başlarında marş çalındı, daha, sonra ondan da vazgeçildi.

1987 başlarında, "Tek Tip" elbesenin kaldırılması tartışmalarına başlandı. Birçok cezaevinde bu konuda mücadeleler devam ediyor, "Tek Tip" elbise, bir dayatma olarak her yerde uygulanmak isteniyordu. Siyasi tutsaklar üzerindeki baskı ve yaptırımların bir simgesi durumuna gelen "Tek Tip" elbiseye karşı bizimde harekete geçmemiz gerektiğini zaten çoktan beri tartışıyorduk. Bu konuda anlayış birliği sağlanınca, artık "Tek Tip" elbise giymeyeceğimize dair, idareye yine toplu dilekçeler verdik. İdare zaten birtakım hazırlıklar içinde olduğumuzu biliyordu. Bu konu da yumuşak bir biçimde çözümlendi. İdare, Komutanlığın bir genelgesini bir iki hafta sonra dilekçelerimize cevap olarak tebliğ etti. Buna göre, "Tek Tip" elbise kaldırılmıştı ve isteyen sivil elbiselerini getirtebilecekti. Biz "Tek Tip" direnişine hazırlanırken, böylece konu tırmandırılmadan çözüme kavuşturulmuştu.

Fakat, tüm bunların dışındaki sosyal sorunlar, cezaevinin kısıtlamaları yine sorun olmaya devam ediyordu. Onu da, 1988 yılı Şubat ayında girdiğimiz bir direnişle çözdük. Cezaevindeki sosyal haklarımız ve genel olarak bütün siyasi tutsakları ilgilendiren taleplerin geniş ve ayrıntılı bir listesini yaptık. Direnişe, bütün cezaevi açlık grevi biçiminde başladı. Cezaevi ilk defa topyekün açlık grevi eylemine girişiyordu. Eylemin uzayacağını, hatta ölüm orucuna dönüşeceğini hesapladığımızdan, hasta ve sakat arkadaşları direnişin dışında tuttuk.

Gerçekten de Şubat 1988 direnişimiz çok büyük destek gördü. Özellikle yıllardır cezaevi kapılarında çocukları için koş-turan aileler tam bir dayanışma içine girmişti. Diyarbakır halkı, gençlik, aydınlar, esnaf açlık grevine sahip çıkıyordu. Aileler de

bizimle beraber açlık grevine girdiler. Diyarbakır SHP binasını işgal ederek ve orada eylemlerini başlatmışlardı. Bu durum, SHP'yi de etkiledi. Kürt milletvekilleri harekete geçerek genel merkeze baskı yaptılar. İHD, TAYAD gibi demokratik kuruluşlar, basın da direnişi destekleme eğilimi gösterdi. Asıl büyük olay, yıllardır halkımıza bir gözdağı vermenin, acının, zulmün simgesi olmuş Cezaevi direnişinin Diyarbakır halkında yarattığı sempatinin neredeyse kitlesel bir patlamaya yol açacağını sezinlenmesiydi.

Bu gelişmeler MİT ve Emniyet tarafından sezinlenmiş olacak ki, açlık grevinin daha 10. gününde SHP'nin bunalıma girmesi, Başbakan'ın Cumhurbaşkanıyla görüşmesinin ardından; o zamana kadar görülmemiş biçimde TV'de basın mensuplarına açlık grevini insani taleplerinin olduğu ve bunların birçoğunun yerine getirileceğini, özellikle tutukluların yakınlarıyla anadilleriyle görüşmelerinin serbest olduğu, açık görüşlerin, ziyaretlerin daha kolaylaştırılacağı biçiminde açıklamalar yapıldı. Ardından Genelkurmay, Adalet Bakanlığı da tutukluların taleplerinin yerine getirileceğine dair resmi açıklamalarda bulundular. Bu, tutuklular ve ona sahip çıkan halkımızın bir zaferiydi. Tabii onlar gerçekten insan haklarını düşündüklerinden değil, birtakım kıpırdanmaların önünü kesmek ve kendilerini de bu yolla maskeleyerek için bu adımları atmışlardı. Özellikle, ziyaretlerde Kürtçe konuşma yasağının kaldırılmasının tüm ülkeyi ilgilendiren politik bir mesajı vardı.

Ne var ki, resmi makamlarca açıklanan bu kabullenmeler, Diyarbakır'daki askeri makamlara ancak bir gün sonra aksettirildi. Bu arada, M.Emin Yavuz arkadaşımız mide kanaması geçirmiş, hastahaneye kaldırılmıştı. Taleplerimiz kabul edildiği halde görüşmelere başlamanın geciktirilmesi, belli ki kasıtlıydı. M. Emin Yavuz arkadaşımız hayatını kaybettiği sıralarda, bakanlıktan gelen müfettişler ve savcılarla anlaşmalar yapıldı. O sırada arkadaşımızın öldüğünden haberimiz yoktu. Anlaşmada edinilen haklar kamuoyunda sevinç yaratmıştı. Fakat, M. Emin Yavuz arkadaşımızı kaybetmemiz, bu sevincin yerini acı bir bu-

rukluğun almasına yol açmıştı. Bir kez daha kanla, canla ödenmişti haklarımızın bedeli. Siyasi temsilcilik kurumunun tanınması, "Tek Tip" in kalkması, açık görüşlerin gün boyu havalandırılmada yapılması, görüşlerde Kürtçe konuşabilme, dışardan yiyecek alımı, basınla yazışma, yasal bütün yayınları almamız, radyo, teyp, daktilo gibi araçları kullanabilmemiz, havalandırmanın gün boyu olması gibi birçok hakkımız tanınmıştı.

Ne var ki, iki ay sonra Askeri Cezaevi sivil idareye devredildiğinde, kazanımlarımız, hileler ve komplolarla gaspedilmeye çalışılınca yeniden direnişe geçtik. Bütün kamuoyuna en yetkili ağzlardan yapılan açıklamalara rağmen, "Askeri dönemdekiler bizi bağlamaz. Biz Adalet Bakanlığı'na bağlıyız, tüzüğü uyguluyoruz" diyerek kısıtlama yapmak istiyorlardı. Aslında askerlerin emrinden çıkmayan bu "sivil"lerin amacı, içlerine sindiremedikleri bu kazanımları kırmaya çalışmak; olmazsa, yine birtakım bedeller ödetmek, öç almaktı. Bu direnişimiz de ailelerimizden yine büyük destek gördü. Hatta bazı analar kendilerini yaktırmaya bile kalkıştılar. Adalet Bakanlığı'nın bu oyununa karşı giriştiğimiz açlık grevi, 9 gün sonra başarıyla sonuçlandı. Sivil yönetim sırasında tüm haklarımız işlerliğe girdi.

KÜRTÇE SAVUNMA YAPIYORUM

1988 yılının Mart ayında hepimizi derinden yaralayan o korkunç kitle katliamı olayı olmuştu. Sömürgeci-faşist Saddam rejimi, beş bin Kürdü Halepçe'de kimyasal gazlarla zehirleyerek imha etmişti. Bir iki hafta sonra çıkarıldığım mahkemede Halepçe katliamını ve arkadaşımız M. Emin Yavuz'un öldürülmesini dile getirdim ve bundan böyle mahkemelerde kendi anadilimiz Kürtçeyle savunma yapacağımı bildirdim. Mahkeme konuşamayacağımı söylediye de, ben bundan böyle tercüman bulundurulmasını talep ettim. Bir sonraki duruşmada Kürtçe konuşmaya başladığımda, hakim tepki gösterdi ve askerlere emir verip, "Şusturun bunu; dışarı atın!" demesiyle, askerler üzerime çullanması bir oldu. Ben de bu arada Kürtçe:

"*Bimrê zordestî, bimrê mêjokdarî*" diye bağınyordum. Onlar da hırsla ağzımı kapatmağa, duymaya tahammül edemedikleri Kürtçeyle konuşmamı engelleyerek, beni dışarı sürüklediler. O günkü duruşmada, birçok dinleyiciyle beraber, Diyarbakır Milletvekili **Fuat Atalay** ve gazeteciler de bulunuyordu.

Bu arada, beni dışarı çıkardıktan sonra mahkeme bir su-bayla bana, şifahi olarak, "bundan sonra mahkemede Kürtçe konuşsam dışarı atılacağım"ı tebliğ etti. Aynı tebligatı daha sonra yazılı olarak da yaptılar. Savcılık derhal, Kürtçe konuşmamdan dolayı dava açtı.

Bir ay sonraki duruşmada yine Kürtçe konuşmayı sürdürdüm. Bu kez daha hazırlıklıydılar. Kürtçe konuşacağımı anlayınca, bana konuşma fırsatı vermeden, "*Hun çima ji min tiştîki napîrsin?*" dememe kalmadan, mahkeme başkanı ve üye hakimler ayağa fırladılar ve askerlere:

"Atın dışarı ulaan!" diye bağırdılar. Üzerime yürüyen askerler beni yaka paça edip çıkarmaya çalışırken, ben de çıkmak için direnip Kürtçe haykırıyordum. Konuşmamı önlemek için ağzımı tutmuşlar az daha beni boğacaklardı. Yine sürüklenerek mahkemeden atıldım.

O günkü duruşmaya da yine çok sayıda dinleyici ile beraber iki parlamenter, İstanbul Milletvekili **M.Ali Eren** ve Mardin Milletvekili **Adnan Ekmen** ile gazeteciler ve yedi avukat gelmişti. Buna rağmen, bu şiddet uygulananca herkes heyecanlanmış, avukatlar olayı protesto etmek için cüppelerini çıkarak mahkemeyi terketmişlerdi.

O tarihten sonra, bütün duruşmalarda Kürtçe konuşma tavrımı sürdürdüm. Rezil oluyorlardı. Kürt diline karşı uyguladıkları bu baskıların duyulmasını önlemek için aldıkları tüm önlemlere rağmen bunu başaramıyorlardı. Sonuçta, istemeye istemeye davaları beraatle sonuçlandırdılar.

Aynı tarihlerde, Diyarbakır'daki davalarda siyasi savunma yapan gruplardan arkadaşların hemen tümü, Kürtçe savunma yapmağa başladı. Böylece, bu, askeri yargulamalar sürecinde önemli bir aşama oldu...

"BABA, ÇIKINCA BENİ GEZDİRECEK MİSİN?"

23 Nisan açık görüşüne de zor bir dönemde girmiştik. O manzarayı hiç unutamıyorum. Bu, cezaevindeki ilk açık görüşümüzdü. Herkes tepeden tırnağa heyecanla dolmuştu. Yıllardan sonra, ilk kez kızımı kucaklayacaktım. O yüzden bana sarılıp sarılmayacağını bile heyecanla merak ediyordum. Görüş yerine giderken, kafamda hep bu düşünce vardı.

Ama kızım, beni daha görür görmez boynuma atılmıştı. O minnacık kollarını sımsıkı dolamıştı boynuma. Allahım bu ne mutlu bir andı. Durmadan konuşuyordu. Annesi ve abisinin yerine de konuşuyordu. Giysilerinden söz ediyor, kurdelasını gösteriyordu. Bir taraftan da boynuma doladığı kollarını gittikçe daha çok sıkıyordu.

On beş dakikalık görüş süresi, bana bir dakika gibi gelmişti. Zamanın nasıl gelip geçtiğinin farkında değildim kızımın heyecanından, oğlum Rona ile hiç ilgilenemedim.

Yüzbaşı, düdüğünü öttürmeye başlamıştı. "Haydi kızım, ayrılık zamanı geldi" dediğimde, kızımın attığı o çığlık yüreğimi paramparça etti. Kopmak istemiyordu benden. Ancak neden sonra kendisini ikna edebildim.

"Şimdi boynumu bırakmazsan, bir dahaki gelişinde bizi görüştürmezler kızım. Şimdi beni bırak ki bir daha geldiğinde bizi gene görüşürsünler. Yoksa görüştürmezler benim güzel-yavrum" dediğimde, o küçük yavrunun kolları birden gevşeyip çözüldü.

Görüş sonrası koğuşa döndüğümde, arkadaşlara o anı içim parçalanarak anlattım. Yavrum hiç gözlerimin önünden gitmiyordu Günlerce bu duygularla yaşadım; düşündüm, düşler kurdum.

Galiba mapusun içini alev alev yakan şeylerden biri de, işte bu hiç bitmeyecekmiş gibi görünen ve yüreğe her gün yeni dalgalar düşüren özlemleriydi. Bu nedenle olsa gerek, tutsaklar için görüş günlerinin yeri bir başkadır.

'85 yılının bir açık görüşünde kızım, "Çawanî bavo?" dediği için o körpecik yavuruya, o tertemiz yüreğe öylesine kinle bakmışlardı ki, mümkün olsa parçalayacaklardı adeta. Çocuk, bu düşmanca bakışlar karşısında korkudan sessizce sinmişti. Şaşırılmış "suç" işlediği duygusuna kapılmıştı.

ELVEDA DİYARBAKIR

Birinci açık görüşün tadı damağımızda kaldığı için, herkes kurban bayramının gelmesini ipele çekiyordu. Sabırsızlıkla o günü bekliyorduk. Herkesin gönlünde kendince bir istek dalgalanıyordu. Aynı duygular ve aynı heyecanları ikinci görüşe hazırlanış sırasında da yaşadık. Bizi en çok düşündüren şey, "Görüşçülerimize neler ikram edeceğimiz"di.

Neler hazırlamıştık, neler! Görüşçüleri ağırlamak için havalandırmaya yataklar serilmiş, yastıklar büyük özenle yan yana dizilmişti. Kılıflar, çarşaflar pırıl pırıldı. Herkeste sabırsızca bir bekleyiş vardı. Galiba mapusun en zor tarafı, bu görüş bekleyişleriydi.

Dışarda büyük bir izdihamın olduğunu öğrenmiştik. Oradan yükselen uğultular, ta bizlere kadar geliyordu. Olay çıkarmak, görüşü engellemek için, görevliler bilinçli olarak ağır davranıyorlardı. Bu amaçla ilk görüşçüleri saat dokuzdan sonra içeriye aldılar. Onları, yenileri izledi.

Görüşçüsü gelenlerden biri de, ölüm orucu direnişçilerinden Cemal Miran'dı. Cemal'in görüşçülerinin yanına gidip hoşbeş ettikten sonra, Leyla'nun gelip gelmediğini sordum. Bana acıklı acıklı bakarak:

"Vallahi görmedik" dediler.

Saatler 11'i göstermeye başladığında, silah sesleri ile irkildik. Leyla'nın da dışarda olduğunu öğrendiğim için korkuyordum.

Arkadaşlardaki paniği gördüğümde:

"Sakin olalım arkadaşlar! Herkes kendine hakim olsun. Düşman '77'deki Taksim 1 Mayıs'ındaki olayı burada da tekrarlamak isteyebilir, aman oyunlarına gelmeyelim" diyerek kendi-

lerini teskin etmeye çalışıyordum.

Bağış çağrışlar, silah sesleri ve sonra uğultular birbirini izledi.

Arkasından da koyu bir sesizlik ve cevapsız kalan sorular.

Dışarıda tankların ve panzerlerin bulunduğunu da öğrenmiştik. Ayrıca, polislerin kadınlara, kızlara sataştığını, halkın panzerlere taş attığını, askerlerin ateş ettiğini öğrenmiştik.

"Acaba kimseyi öldürmüşler miydi?"

"Yavrularımız, eşlerimiz, annelerimiz, babalarımız, kardeşlerimiz yaşıyorlar mıydı?"

Leyla içeri girmeyince, mutlaka bir şeyler var diyerek korkuyordum. Tanklarla, panzerlerle halkı dağıtmaya yeltenmişlerdi. Bunun üzerine, tepkiye karşı - tepki verilmişti. Asker ve sivil yetkililer halkı korkutarak kaçırabileceklerini sanmışlar, ama durum bekledikleri gibi olmamıştı. Halk, kendilerine saldırmaya hazırlanan tank ve panzerlere taşla karşılık vermişti. Tank ve panzerler gerilemek zorunda kalmıştı.

Olay büyüyünce de ziyareti yarım keserek kapıları kapattılar. Akşama kadar detaylı bir bilgi edinemedik. Gece bazı gardiyanlar gelerek:

"Yenge'nin eylem planı yaparak seni kaçırma hazırlığı içinde olduğu söyleniyor" dediler.

Bir şeylerin döndüğü kesindi, ama ne?

Geceyi kaygılar içinde geçirdim; gözlerimi doğru dürüst uyku tutmadı. İçim sıkıntılarla doluydu. Bu sıkıntılar Leyla'nın görüşe geldiği ana kadar da kesintisiz olarak sürdü. Sabah Leyla görüşüme geldiğinde çok sevinmiştim ama bir yandan da onu tutuklayacakları korkusuyla endişeleniyordum. Korktuğum da başıma gelmişti.

Görüştten yaklaşık yarım saat sonra, seksen-doksan kadar insanın gözaltına alındığını söylediler. Önceden tespit ettikleri kişileri görüşten çıkar çıkmaz tek tek gözaltına almışlardı.

Bunları düşündüğüm bir sırada sevke gideceğimi söylediler.

"Sevke gideceksin. Hazırlan!" demişlerdi.

Bu haber hiç hoşuma gitmemişti. Ama yapacak fazla bir

şey de yoktu. İster istemez toparlanmaya başladım. Geceyi hazırlıklar, vedalaşmalar, tembihler içinde geçirdik. Sabah olduğunda koğuşlardan alındık. Sevk arabasının yanına getirildiğimizde eşyalarımızı ayrı yere, bizlerse ayrı yerlere konduk.

Arabanın içi hücre sistemine göre bölünmüştü. Kollarımızı, önden birbirlerine kelepçelediler. Hücreler oldukça havasızdı. Yanıma konulan arkadaşım, prostatı olduğundan, sık sık tuvalete gitmek zorundaydı. Ona da:

"Seni hastahaneye götüracağız" demişlerdi.

Cezaevi önünden ayrılırken, sekiz yıl boyunca yaşadığım hemen her şey birkez daha canlanmıştı gözlerimin önünde. Orada bırakılan onca çılglık, gözyaşı, acı ve her şeyin üstünde sayılabilecek dostluklar, arkadaşlıklar... Her şeyi , her şeyi bir flim şeridi gibi yeni baştan yaşıyordum adeta.

Diyarbakır Zindanı benim için yalnızca acıların, vahşetlerin yaşandığı bir yer değil, aynı zamanda bir okul da oldu.

Dışarıdayken göremediğim, farkında olamadığım bir sürü şeyi orada gördüm, tanıdım ve öğrendim.

Devrimci yurtsever kardeşlerim orada, eşine az rastlanır birer fedekarlık örneği gösterdiler. O başeğmeyen kararlı tutumlarının yanında, son derece alçak gönüllü kişilikleri, insanı onlara hayran bıakıyordu.

Diyarbakır Zindanı'nda, devrimci gençlerimiz büyük kahramanlıklar ve değerler yarattılar. Ölenlerimiz, sakat kalanlarımız, gözlerini kırpmadan insanlık onuru için ölüme gidenlerimiz oldu. Yaşıma ve tecrübelerime rağmen, onlara yetişmede çoğu kez zorluk çektim.

Bu değerleri yaratmada orada yaşayan ve direnen herkesin payı var. Tabii ki PKK'dan yargılanan arkadaşların emeği, herkesten daha çoktu. Birçok şeyin yaratılmasında ve uygulanmasındaki onurun en büyük hissesi bu arkadaşlara aittir.

Diyarbakır Zindanı'ndaki mücadele geleneğini yaratan, bunun için her şeyi göze alan ve hatta mücadeleyi başlatmak, teslimiyet zincirini kırmak için ilk kibriti kendi bedenlerine çakan, vahşeti protesto etmek için kendilerini feda eden arkadaşlarım;

Ali EREK, Cemal KILIÇ, Mazlum DOĞAN, Ferhat KURTAY, Necmi ÖNEN, Eşref ANYIK, Mahmut ZENGİN, Kemal PİR, M. Hayri DURMUŞ, Akif YILMAZ, Ali ÇİÇEK, Yılmaz DEMİR, Remzi AYTÜRK, Necmettin BÜYÜKKAYA, Orhan KESKİN, Cemal ARAT, M.Emin YAVUZ ve diğer bütün şehitlerimizin anısının önünde saygıyla eğiliyorum. Onların şerefli anısını hep yüreğimde taşıyacağım.

İnsanoğlu varoldukça Diyarbakır Zindanı'nda yaşananlar ve yaratılanlar hiçbir zaman unutulmayacak, kuşaktan kuşağa anlatılacaktır.

Arabamız hareket ettiğinde, içimden, "Elveda Diyarbakır" diyordum. Bir daha geri dönmeyecekmişim gibi bir his vardı içimde. Buruk bir ayrılık duygusu çökmüştü üzerime. Artık mücadelemın yeni bir evresi başlıyordu.

Ama, yine de içim rahattı ve gelecek özgür yarınlarnın ümitli ışıkları içimde yanmaya devam ediyordu.

Bir yerleri geride bırakıp yeni bir yerlere doğru, anılarımızla, umutlarımızla, coşkularımızla birlikte götürülüyorduk. Ama ne acılar son bulmuştu, ne de umutlarımız...

Ve henüz sökmemişti kavganın şafağı...

14.12.1989

SONSÖZ YERİNE

Silvan'da doğduğumdan bugüne kadarki yaşantım, başımdan geçen olaylar, karşılaştıklarım, duyduklarım hakkında bir derleme yapma önerisi getirdiğinde, zamansız olmasına rağmen, çok sevdiğim Ali Öztürk'e hayır diyemedim.

Elbetteki bütün yaşantım bu anlattıklarımınla sınırlı değildir. Daha yazmadığım nice olaylar var.

Türkiye'de bizim gibi muhalifler belge toplama ve not tutma şansına sahip olmadıklarından, hatıralarımızı yazarken esas bilgi kaynağımız hafızamız oluyor. Bu nedenle hataya düşmek için bir çok dosta mektup yazarak yardımlarını istedim. Üzülerek belirteyim ki, bir ikisi dışında hiçbirinden cevap alamadım. Bunu bütünüyle dostlarımızın kayıtsızlığına bağlamak haksızlık olur. Gönderdiğimiz mektupların pek çoğunun yerlerine ulaştırılmadığını, yine aynı biçimde bize gönderilenlerin pek çoğunun da bize verilmediğini biliyorum. Bu nedenle bu çalışmamızı yaparken, ne yazık ki, çok istediğim halde konularla ilgili gerekli belgeleri sunabilme olanağına sahip olamadım. Ancak hafızama güveniyorum. Yazılan olayların sözünü ettiğim şahısların pek çoğu hayattadır. Yanlışlık varsa mutlaka itiraz edeceklerdir.

Gerçeği olduğu gibi yazmaya büyük bir özen gösterdim. Bazı arkadaşlarımızın isimlerinden bilerek söz etmedim ya da rumuz kullandım. Bunun nedeni onların çalışma hayatları açısından bir olumsuzluğa yolaçmamaktır.

İnsanların hatıralarını mücadele yaşamlarının sonunda yazması geleneği yerleşmiştir. Ben bu kuralın dışına çıkarak or-

tasında yazıyorum. Buna, mücadele yaşamımın ilk yarısının sonu da denebilir.

Diyarbakır, yaşantımın ve siyasal mücadelemimin odağını oluşturuyor. 1960 sonrasında ülkemde gelişen siyasal mücadelenin yoğunlaştığı bu kentte yaşanan siyasal mücadelenin hem öznesi, hem de tanığıyım. Yaşam beni Diyarbakır'la bütünleştirdi. Kuşkusuz siyasi yaşamımın yeni evresi de oradan başlayacak. Bunun için kitabıma " Bekle Diyarbakır" adını koymayı uygun gördüm.

Yaşantım boyunca halkımdan hep destek gördüm. Uzun cezaevi yaşamım döneminde bu yakın ilgi hiçbir zaman eksilmedi. Hep halkıma layık olmaya çalıştım...

Saygılarımla...

V. BÖLÜM

İÇİNDEKİLER

Sunuş	5
Bir Biyografi Üzerine Notlar	9

I. BÖLÜM

Çocukluğumun İlk Yılları	17
"Siz Gidin Ben Geliyorum"	19
"Kara Çarşambalar"	23
"Yaşasın Berzanî, Kahrolsun Sevmeyenler!"	28

II. BÖLÜM

Silvan'da Türkiye İşçi Partisi.....	35
"İslamiyette Şeyhlik ve Ağalık"	42
"Atam Yolunuza İhanet Ettiler"	44
Cezaevindeyiz	51
"Ben Şimdi Yüz Kिलoluk Zinciri Nasıl Taşıyacağım?"	54
"Ben de TİP'liyim"	56
"İşçiler Çalışmasa Ben İşçisiz Ne Yaparım?"	59
"Petrol Bizim Kanımızdır!"	62
Diyarbakır Mitingi.....	79
Mağarada Tiyatro	81
Sonunda Niyazi Usta'nın Evi de Gitti	83

Senatör Canip Yıldırım	84
"TİP'den Ayrılı!"	85
"Mezrabotan Çocukları Uyanın!"	87
"Halka Eziyet Etme Emrini Size Kim Verdi?"	97
"Sovyetler Bize Para ve Silah Versin"	102
"Kırın Korku ve Esaretin Zincirini!"	106
"Aa! Caz Sizi Rahatsız mı Ediyor?!"	111
"Tapu Bizde Toprak Ağada"	115
"Eşşeoğlu Eşekler, İnek Gibiler..."	116
"Aybar'a 'İybar' Diyenler mi Sosyalizmi Getirecekler?!"	119
Ağaların Zulmü	123
"Aydınlarımız Omurgasızdır"	128
Newroz Ateşi	130
Komando Olayı	131
Ve Kurşun, Kurşun, Kurşun!	140
DDKO	142
Sait Kırmızıtoprak (Dr. Şivan)	145

III. BÖLÜM

12 Mart 1971	151
"Allah Devletten Rız Olusun, Bizi Bir Araya Getirdi	153
"Askerê Quzo"	160
"Dua Ettim de Ne Oldu?"	166
Sıkıyönetimsiz Sıkıyönetim	167
Yaşamak Direnmekti	172
"Partizanın Kızı"	174
Türkeş Geliyor	176
"Senin Türkçen Düzgün Değil!"	184
Niyazi Usta Kanser	184
"Zemzeme İş"	186
"Ben Böyle Manyakça Kararların Alındığı Yerde Durmam"	189
"Arkadaşlar Siz Burada Hiç Sovyet Askeri Gördünüz mü? "	199

"Babamın Sana Çok Selamı Var"	204
"CHP Adayı İnek de Olsa Destekleyeceğiz"	208
"Türkeş'i Lanetleyen Sloganlar Atmışsınız"	210
Seçim Günü	212
"Yahu Başkan Doğru mu?"	215
"Yediğimiz Bir lokma Ekmeğimiz Vardı..."	219
"E2525ndim, Bu Bir Burjuva Alışkanlığıdır"	221
"Beni Tanımayanı Ben Hiç Tanımam"	224
"Sen Kimin Konuşmasını Baskı Altına Alıyorsun?"	231
"Bu Su Kan Akacak, Kan"	232
"Her Zaman Böyle Cesur Olmanızı İsterim"	234
Ne İsteniliyor, Nelere Zorlanıyordum	238
"Hakkınızı Sonuna Kadar Arayın"	240
"Mehdi Zana'nın Gitmesi İçin Her Şey Mübahdır"	250
"Ben, 25 Yıllık Bir Kavgadan Geliyorum"	255
"Biz Böyle İlginç Bir Belediye Görmedik"	256
"Kürdistan Otobüsleri"	261
"Dünyayı Tas Eder Başınıza Geçiririz!"	269
"Hür Kürdistan Otobüsleri"	274
"Senin Emrindeyiz"	276
"Biz Kimseye Benzemeyiz"	278
Arcayürek'le Görüşme	279
"Mehdi Zana'yı Tanıyalım"	281
"Yüreklerimiz Dayanmaz..."	282
Halkı İsyana Teşvik	285
"Anayasaya Aykırı Belediye Başkanı!	286
"Senin Yurtdışına Çıkman Yasak"	287

IV. BÖLÜM

"Nazlı Bir Bahar Sabahı"	291
"Onlar da İnsan "	294
"Ağabey Bize Ne Yaparlar?"	296
"Heeyt Mehdi Zana'ya Bakın!"	298
"Bu Ne Hal Ulan?!"	304

"Tarihin Akışı Durmaz"	306
Sorular Coplarla Dökülüyordu Bedenlere	309
"İmzala!"	310
"Dört Kişi Olacağız"	313
"Aysız, Yıldızsız, Adsız, Hüzün Dolu Geceler"	317
"Hawar, Hawar"	318
Ali Ereğ	322
"Bizi İlgilendirmez"	323
Ölümsüzlük Abidelerine Düşen Kan Gülleri	324
"İnsan Yenile Yenile Yenmesini Öğrenir"	326
"Silahlar Senin mi?"	328
"Ben Kalkmıyorum Kışım Kalkıyor"	329
"Teslimiyete İsyân: 5 Eylül!"	331
"Yaşasın Kürt Halkının Devrimci Mücadelesi, Kahrolsun Faşizm!"	334
"Askerler Havalandırmada Buldukları Sürece Biz Çıkmayacağız!"	336
"Süt mü Kaynıyor, Yoksa Yoğurt mu?"	337
"Yazın Ne olacak?"	338
Oğullarım Ölüm Sırası Bende"	339
Acının Barikatının Aşıldığı Yerde	340
"Yaşamıma Son Veriyorum"	342
"Ölümlle Bakışmak da Vardı"	342
"Surası Belediye Değil Oğlum"	343
"Türkiyem Sana Uzanan Eller Kırılacak!"	345
Orhan Keskin	345
"Biz Türk Halkına Karşı Değiliz", ...	347
Kıçlardan Çıkan Duman	349
İstiklal Marşını Zorla Benimsetmeye Çalışan Anlayış	351
Kürtçe Savunma Yapıyorum	354
"Baba, Çıkınca Beni Gezdirecek misin?"	356
Elveda Diyarbakır	357
Sonsöz Yerine	361
İçindekiler	365
Dizin	369

DİZİN
- Kişi Adları -

A

- A. Aras** : 97.
Abdın Atan : 192, 193.
Abdın Özmen : 168,169.
Abdulhamit Karakoç : 155.
Abdulkadir Odabaş : 81.
Abdulkadir Özişıklar : 155.
Abdulkerim Ceyhan : 36, 37, 43, 55, 83,
95, 132.
Abdullah : 65, 66, 67, 70.
Abdullah Beyik : 106, 155.
Abdullah Kahraman : 341.
Abdullah Özbay : 190.
Aburrahman Demir : 155.
Abdurrahman Durre : 155.
Abdurrahman Qasemiü : 276, 277.
Abdurrahman Uçaman : 145.
Abdullatif Ensari : 278, 279.
Abdulselem Basutçu : 155.
Adnan Çelik : 36.

Adnan Ekmen : 355.
Adil Korkmaz : 55.
Adil Şerefhanouğlu : 167, 168, 169, 170.
Agâh Uyanık : 155.
Ahmet Eren : 155.
Ahmet Karlı :142.
Ahmet Korkmaz : 335.
Ahmet Melik : 155.
Ahmet Suat Yıldırım : 155.
Ahmet Türk : 323.
Ahmet Zeki Okçuoğlu : 155.
Akif Işık : 155.
Akif Yılmaz : 326, 360.
Ali Beykoylü : 155.
Ali Çiçek : 326, 360.
Ali Erek : 322, 323, 360.
Ali Karcı : 96.
Ali Sımay : 190, 191.
Ali Rıza Yaylıer : 26.
Ali Yılmaz Balkaş : 155.
Alparslan Türkes : 182, 183, 211.
Asım Eren : 29.
Asım Kahraman : 155.
Aşık İhsani : 197, 198.
Ayhan Fırat : 139.
**Aydın Hasar : 182, 193, 194, 292,
295, 296, 297, 308, 311, 314, 315.**
Ayhan Soysal : 189, 190.
Aydın Uçar :222

B

- Bahri Evliyaoğlu** : 155.
Bahri Kaya : 55.
Battal Batâ : 155.
Behçet Ağır : 190.
Behice Boran : 39, 86, 95, 116, 118, 173, 282.
Berzani : bkz. *Mustafa Berzani*.
Brûsk : 59, 87, 90, 147.
Bülent Ecevit : 96, 129, 235,
243, 245, 246.
Bülent Ulusu : 269.

C

- Cafer Cangöz** : 346.
Can Açıkgöz : 117, 281.
Can Pulak : 246, 249.
Canıp Yıldırım : 53, 84, 85, 118,
121, 155.
Cegerxwîn : 180.
Celal Can : 55.
Celal Yardımcı : 23.
Celal Yazpak : 129.
Cemal Arat : 346, 360.
Cemal Baraç : 335.
Cemal Can : 55.
Cemal Kılıç : 324, 325, 360.
Cemal Miran : 346, 357.
Cemil İnci : 181.
Cemil Kaya : 249.
Cemilê Seydo : 68.

Cimşit Bilek : 155.
Cüneyt Arcayürek : 279, 280, 281.
Çeko : 147.
Çetin Altan : 86, 119.

E

Edip Karahan : 93, 94, 155, 157,
158, 159, 160.
Edip Solmaz : 273.
Emin Açar : 190.
Emin Batu : 23.
Emin Yumlu : 190.
Esat Oktay Yıldırım : 317, 326.
Eşref Anyık : 325, 360.
Eyüp Alacabey : 155.
Eyüp Öncel : 152.

F

Fahri Çoşkun : 55.
Faik Bucak : 39, 40, 41.
Faik Aras : 155.
Faruk Dilekcan : 82.
Faruk Güventürk : 55.
Faruk Sükan : 54, 234.
Fatın Rüştü Zorlu : 23.
Fatma Hikmet İşmen : 85.
Fehmi Fırat : 69, 153.
Fehmi Işıklar : 274.
Fereç Çetin : 190.
Ferhat Kurtay : 325, 360.

Feridun Patlıcanoğlu : 82.
Feridun Yazar : 247, 274, 329.
Feridun Yazgan : 155.
Ferit Uzun : 155.
Ferruh Kurtcebe Uzuner : 155.
Fesih Şeşeoğulları : 155.
Fettah Bulut : 53, 55.
Fevzi Dağlı : 245.
F. Gürbüz Yıldırım : 144.
Fikret Şahin : 155.
Fikri Mjdecı : 155.
Fuat (Dr. Fuat) : 67, 68, 294.
Fuat Atalay : 355.

G

Garabet Demirci : 346.
Giyasettin Ayas : 144.

H

Hallı Bülbül : 155.
Hallı Çiftçi : 193.
Hallı Ayçiçek : 144.
Haluk Tan : 303.
Hamdi Sevinç : 164.
Hamit Karakoç : 100, 101, 103.
Hanıfl Aklke : 82.
Hasan Acar : 155.
Hasan Çelik : 91.
Hasan Değer : 125, 126, 127,
244, 247, 266.

Hasan Hayri : 41.
Hasan Yıkılmış : bkz. *Brûsk*.
Hasan Yılmaz : 144.
Hêcl Ebdê Circo : 84, 85.
Hıdır Tek : 193.
Hıfzı Oğuz Bekata : 42.
Hikmet Basutçu : 155.
Hikmet Bozçalı : 142.
Hüseyin Alten : 144.
Hüseyin Fereç : 190.
Hüseyin Sağniç : 97.

I

İbrahim Babaoğlu : 155.
İbrahim Güçlü : 155.
İbrahim Halli Erbatur : 126, 155.
İbrahim Halli Önen : 155.
İbrahim Kaypakkaya : 164.
İbrahim Raman : 95.
İhsan Aksoy : 155, 209, 302, 303.
İhsan Biçici : 216.
İhsan Biçimli : 110.
İhsan Yavuztürk : 155.
İlhan Aslan : 145.
İrfan Bozyiğit : 155.
İsa Geçit : 155.
İsmail Beşikçi : 97, 154, 155.
İsmail Hakkı Aksel : 218.
İsmail Hakkı Önal : 246.

K

- Kadir Manga** :115.
Kadir İspir : 335, 336.
Kazım Budak : 193.
Kemal Aras : 252, 253, 254.
Kemal Badıllı : 42.
Kemal Burkay : 97, 155, 172,
173, 192, 193, 194, 195.
Kemal Can : 55.
Kemal Pır : 326, 360.
Kemal Sevim : 245.
Kemal Türklar : 296.
Kenan Evren : 269, 270, 271.
Kendal Nezan : 185, 222, 262,
311.
Kutlu Bilge : 265, 266.
Kürt Reşit : 129.

L

- Latif Kaya** : 193, 245.
Leyla Zana : 175, 176, 221, 223,
260, 269, 303, 304, 313, 357.

M

- Mahır Çayan** : 158.
Mahmut Alsat : 55.
Mahmut Fırat : 155.
Mahmut Kar : 190.
Mahmut Kılıç : 155.

Mahmut Okutucu : 36, 91, 92.
Mahmut Özdemir : 249.
Mahmut Yeşil : 91, 92.
Mahmut Zengin : 325, 360.
M. Ali Arıkan : 247.
Mazhar Özen : 82.
Mazlum Doğan : 325, 360.
Mehdi Mutlu : 36, 74.
Mehmet Akis : 153.
Mehmet Akyol : 36.
Mehmet Ali Aslan : 89, 93, 96,
97, 129.
Mehmet Atan : 192.
Mehmet Ali Aybar : 39, 86, 102,
116, 117, 118, 129, 282.
Mehmet Ali Eren : 355.
Mehmet Canpolat : 145.
Mehmet Can Yüce : 346.
Mehmet Demir : 155.
Mehmet Emin Değer : 155.
Mehmet Emin Bozarslan : 42, 43, 155.
M. Emin Taş : 193.
M. Emin Tektaş : 155.
Mehmet Emin Yavuz : 353, 354, 360.
Mehmet Eskiyecek : 82.
Mehmet Gemici : 155.
Mehmet Hayri Durmuş : 326, 360.
Mehmet Kaba : 254, 274.
Mehmet Kar : 207.
Mehmet Karalı : 36.
Mehmet Okutucu : 83.
Mehmet Selik : 129.

Mehmet Sözer : 155.
Mehmet Şirin Baltaş : 155.
Mehmet Şirin Yaruk : 64.
Mehmet Tanış : 82.
Mehmet Tanrikulu : 179.
Mehmet Tüysüz : 142, 155.
Mehmet Yokuş : 193, 217, 225.
Mehmet Yıldız : 139, 155.
Mehmet Zezni : 193.
Mele Abdulahê Xerzî : 80.
Mele Xellî : 64, 65, 72.
Mele Sêidê Xincika : 80.
Mesut Baştürk : 183, 193.
Mizbah Yanık : 55.
M. Nuri Sarmaşık : 155.
M. Sıdık Yıldız : 155.
M. Tahir Karadeniz : 130.
Muammer Çoşkun : 139.
Muhterem Bıçimli : 105, 106, 121, 130, 141, 151, 179.
Muhyettin Mutlu : 243, 245, 248, 249.
Musa Anter : 155, 165.
Mustefa Berzanî : 28, 60, 143, 147.
Mustafa Döşüneklî : 93, 155.
Mustafa İpek : 36.
Mustafa Karasu : 346.
Mustafa Kemal Atatürk : 41.
Mustafa Kılıç : 323.
Mustafa Üstündağ : 246.
Mümtaz Kotan : 155.
Müslüm Elma : 346.

Müslüm Cızak : 329.

M. Zeki Bozarslan : 155.

N

Naci Kutlay : 89, 96, 97, 145, 155.

Nadir Yektaş : 155.

Namili Yıldırım : 346.

Nazım Önen : 41.

Nazım Sönmez : 145, 155, 163.

Nazlı Kaleli : 115.

Nebil Oktay : 95.

Necdet Uğur : 153.

**Necmettin Büyükkaya : 142, 341, 342,
360.**

Necmettin Şat : 155.

Necmi Önen : 325, 360.

Nezir Bağcı : 55.

Nezir Şemmlikanlı : 155.

Nihal Adsız : 87, 88, 89, 90.

Nihat Sargın : 93, 117, 118, 173, 282.

Niyazi Dönmez : 155.

**Niyazi Usta (Tatlıcı) : 20, 21, 22, 31,
35, 36, 37, 48, 74, 83, 97, 127, 140,
155, 167, 184, 185, 186, 189, 213.**

Nizamettin Barış : 155, 291.

Nurettin Elgin : 261.

Nurettin Ergün : 245.

Nurettin Ersin : 269, 270.

**Nurl Sınır : 239, 279, 280, 292, 295,
311, 314, 315.**

Nusret Kılıçarslan : 155.

O

Orhan Keskin : 345, 346, 360.

Orhan Miroğlu : 193.

Osman Aydın : 93.

Osman Demir : 256.

Ö

Ömer Bakkal : 155.

Ömer Çetin : 144.

Ömer Kan : 155.

R

Rahmi Saltuk : 291.

Ramazan Işıktaş : 98.

Ramazan Pamuk : 279.

Recal Tosyalı : 170.

Recep Maraşlı : 346.

Recep Ölçen : 55.

Refik Yurtsever : 292, 295, 311,
314, 315.

Remzi Aytürk : 342, 360.

Remzi Çağrıçı : 140.

Rıza Kuvas : 86.

Rona Zana : 175, 260, 315.

Ruken Zana : 175.

Ruşen Arslan : 155.

S

- Sabri epik** : 155.
Sabri Eskiyecek : 36, 84, 114.
Sabri Yıldız : 155.
Sadun Aren : 117, 118, 282.
Sadun Kılıç : 145.
Salih Erduran : 260.
Sait Bilici : 310, 311.
Sait Burçin : 37.
Sait Elçi : 60, 93, 105, 106, 147.
Sait Kırmızıtoprak
(*Dr. Şivan*) : 60, 145, 146, 147.
Sait Pektaş : 155.
Sedat Celasun : 269.
Semih Sancar : 218.
Seydixan : 68, 69.
Sırrı Fırat : 153.
Sıtkı Ulay : 26.
Sinan Cemgll : 151.
Süleyman Atay : 155.
Süleyman Çelik : 144.
Süleyman Demirel : 129, 278, 279, 284.
Süleyman Demirkapı : 189, 190.

Ş

- Şaban Erlik** : 117, 173.
Şadi Akkılıç (Şadi Baba) : 95.
Şakir Elçi : 155.
Şafık Paşa : 84.

Şemsi Usta : 167, 168, 169, 170.

Şeyh Said : 69.

Şeyhmus Aslan : 155.

Şerafettin Bağdu : 273.

Şerafettin Elçi : 227, 302, 303.

Şerafettin Kaya : 323.

Şivan (Dr. Şivan) : bkz. **Sait Kırmızıtoprak**

Şex Mihemedê Zîl : 65.

Şex Ezîz : 67, 70.

T

Tahsildar Hüseyin Bey : 70.

Tahsin Avcı : 90, 91, 97.

Tahsin Ekinclı : 36, 37, 40,

97, 121, 142, 143, 155.

Tahsin Milas : 47.

Tahsin Şahinkaya : 269, 272.

Tarık Ziya Ekinclı : 37, 40, 54,

86, 93, 95, 97, 98, 102, 105,

117, 120, 121 144, 155, 173.

Tayyar Alaca : 155.

Tebessüm Sarap : 139.

Tevfik Dabakoğlu : 55.

Tuncay Mataracı : 261.

U

Ubeydullah Aydın : 155.

Ü

Ümit Fırat : 291.

V

Vedat Erkaçmaz : 155.

Vedat Hayrullahoğlu : 145.

Vedat Sayın : 82.

Vehbi Dabakoğlu : 80, 207.

Veysi Özbay : 176.

X

Xalê Heko : 70.

Xazîyê Got : 70.

Y

Yahya Mehmetoğlu : 208, 213.

Yılmaz Demir : 360.

Yılmaz Tall Uğur : 217, 221,
242, 245, 254.

Yılmaz Tümtürk : 234, 239, 269, 273.

Yusuf Azlızoğlu : 24, 30, 41.

Yusuf Eklıncı : 144, 155.

Yusuf Genç : 193, 219, 245, 261.

Yusuf Kılıçer : 155.

Yusuf Koçar : 59.

Yücel Önen : 139.

Yümnü Budak : 155.

Z

Zeki Adsız : 274.

Zeki Kaya : 155.

Zeki Kılıç : 173.

Zerruh Vakıfahmetoğlu : 155.

Ziya Acar : 248.

Ziya Adınak : 49, 106, 140.

Zlkf Bilgin : 155.

